

3 1761 05912161 6

Presented to the
LIBRARY *of the*
UNIVERSITY OF TORONTO

by

MICHAEL GERVERS

XVI.335P
VOTJÁK

Székely

80. —

NÉPKÖLTÉSZETI HAGYOMÁNYOK.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA MEGBIZÁSÁBÓL

GYŰJTÖTTE ÉS FORDITOTTA

DR. MUNKÁCSI BERNÁT.

DR. ERNYEI ISTVÁN

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1887.

T A R T A L O M.

	Lap		Lap
Előszó	V—XV	3. A szegény leány és a boszorkányasszony	80
I. Babonák.		4. A három varázsló	85
A) <i>Az Ocs folyó vidékén.</i>		5. Papfi Miska	88
a) Állatok és növények	1	VI. Mesék a vízi és erdei manóról.	
b) időjárás	6	1. A bolond és a <i>Vu-murt</i> -fi	108
c) bajos napok	9	2. A <i>Vu-murt</i> és a kötélverő ember	111
d) álmok	11	3. A <i>Vu-murt</i> és egy asszony	114
e) betegség és balál	13	4. Az Erdőembernek verekedése a Vízemberrel	116
f) az embernek élete	16	VII. Állatmesék.	
g) az embernek dolgai a mezőn és házban	22	1. Miért feketék a nyulnak füle-hegyei és miért rövid a farka?	118
B) <i>A mamadisi kerület votják telepein</i>	29	2. A nyúl és a róka	120
II. Találós mesék	33	3. A róka és a farkas	124
III. Kosmogoniai mondatöredékek.		4. Ki az erős?	130
1. A világnak keletkezése	49	5. A szúnyognak beszélgetése a dongólégygyel	131
2. A vízözön és a sörnek keletkezése	50	VIII. Tréfás mesék.	
3. Az embernek bűne	52	1. Egy asszony és a szeretője	133
4. Az asszonyok bűne	53	2. A bolond Sunyi	138
5. Az óriási embernek kivészése s a kis embernek megjelenése	54	3. A bíróasszony	142
6. A holdban álló ember	56	IX. Imádságok.	
7. Miért van csupán a méhnek sok méze	57	1. Vuvs-Dzsumja faluban	147
IV. Történeti mondák.		2. Šakta-pi faluban	152
1. A Kalmáz-hősök	61	3. Multan faluban	161
2. A votják imádság	66	4. Aktámir faluban	162
V. Tündér- és boszorkánymesék.		5. Vandámo faluban	165
1. A nap sógora	69	6. Uszja faluban	166
2. A békavő	77	7. Mozsga faluban	168

	Lap		Lap
X. Az Akaska ünnep leírása	169	e) szerelmi dicsekedések	228
XI. Ráolvasó igék.		f) szerelmi tanácsok és okoskodások	230
1. Igézés ellen való ráolvasás	177	g) ledérkedés	233
2. Szembetegség ellen való ráolvasás	181	h) szerelmi humor	249
3. Szemverés ellen való ráolvasás	183	C) <i>Lakodalmi és vendégségi dalok.</i>	
4. Varázsige	183	a) Vendégségi és nászút	253
5. Idegen bántása ellen való ráolvasó ige	185	b) a vendéglátók és vendégek dicsérete	262
XII. Közmondások.	188	c) éneklés, lakoma, ivás, részegség	269
XIII. Átokszók	191	d) díthyrambszerű dalok	280
XIV. Köszöntések	192	D) <i>Vegyes tartalmú dalok.</i>	
XV. Esküforma	192	a) Gyermekei, szülői és testvéri szeretet	283
XVI. Személynevek	192	b) barátság	295
XVII. Helynevek	194	c) árvaság	300
XVIII. Népdalok.		d) életgond, szerencsétlenség	302
A) <i>Katonai dalok.</i>		e) néppolitika	307
a) Búcsuzás a szülőföldről és kedvesektől	196	f) istenimádás	309
b) a katonai élet szenvedései	205	g) természet, növény- és állatvilág	311
B) <i>Szerelmi dalok.</i>		h) szülőföld	321
a) Kesergő szerelem	206	i) kereskedés, vagyon	322
b) boldog szerelem	213	j) különféle	326
c) szerelmesek a távolban	218	Sajtóhibák	330
d) szerelmi bókók	222	Helyreigazítások	333

E L Ő S Z Ó.

Az imitt megjelenő eredeti votják népnyelvi szövegeket — melyek tartalmuknál fogva egyszersmind a *votják népköltészet hagyományai* — az 1885 év nyarán gyűjtöttem azon tanulmányútam-ban, melyet a Magyar Tud. Akadémia nyelvtudományi bizottságának megbízásától a votjakok földén tettem. Jelen alkalommal nyílik először módom e tanulmányút eredményéről beszámolni, miért is legyen szabad mindenelőtt annak rövid vázlatát előrebocsátanom s vele kapcsolatban megismertetnem a tanulmányomban és gyűjtésemben követett eljárást valamint a szövegkiadásra nézve szükséges egyéb tudnivalókat.

Tizenöt napi utazás után az említett év április 25-ikén érkeztem meg *Kázánba*, azon helyre hol előleges megállapodásom szerint tanulmányaimat megkezdendő voltam. *Baudouin de Courtenay* dorpati tanár úr szivességéből néhány ajánló levél állott itt rendelkezésemre; ezek közül legelsőbben is az *Ilmínszki* igazgató úrhoz címzettet vettem használatba, kinek tanítóképző intézetében annak idején *Bálint Gábor* úr is szíves támogatást nyert tanulmányaihoz. *Ilmínszki* úr lekötelező nyájassággal fogadott s azonnal rendelkezésemre bocsátotta az intézetnek legérettebb votják növendékét, — a vjatkai gubernium szarapuli kerületéből való *Nikolaj Ivanov*-ot, ki ettől fogva tanítóm és később, utazásom befejeztéig mindvégig utitársam volt. Foglalkozásunk eleintén grammatikai feljegyzésekben és szókincsbeli anyaggyűjtésben állott, melyek a votják nyelvnek egy eddigelé nem ismert dialektusával — az *Oé* mellékivel — ismertetvén meg, kedvre és bizalomra serkentettek munkámban.

Később szövegek följegyzéséhez is hozzáfogtunk, de minthogy néhány mese és dal *Nikolaj Ivanov*-nak összes tudományát a votják népköltés terén kimerítette: azon feladatot szabtam elébe, hogy

jegyezze össze emlékezete után a votják néphitre vonatkozó ismereteit, s együtt való foglalkozásunk idején szerkesztsze meg votjákúl. Így jött létre «babonagyűjtemény»-emnek első része mely — azt hiszem — nemcsak mint nyelvészeti anyag, hanem mint adalék a votják nép szellemének megismeréséhez is értékes. — Május vége felé történt megismerkedésem *Iván Michailov Szokolov*-val, az intézetnek egy másik votják eredetű növendékével (a kazáni gubernium, mamadiš-i kerületéből), ki a tanév berekesztése után egy kis jutalom fejében szintén késznek nyilatkozott a tanítói szerepre. Örömmel ragadtam meg ez alkalmat, annál is inkább, minthogy *Iván Michailov* votják nyelve egész hangzásával még idegenszerűbbnek mutatkozott eddigi ismereteimhez képest, mint a *Nikolaj Ivanov*-é. A vele való foglalkozásom eredményei: egy tatár-votják szótár (illetőleg *Bálint G.* tatár szótárának votják fordítása), egy érdekes votják ünnepnek, az *Akaška*-nak részletes votják leírása, több dal és babona.

Ezen előtanulmányok után indultam útnak június 23-án Kazánból a votjákok földére. Kezdetben a Volgán lefelé, majd a Káma folyón felfelé hajózva eljutottam *Szarapul* városáig, honnan ismét mintegy 100 versztnyire éjszakkal lovakkal utazva, — jún. 18-ikán megérkeztem *Vuž-žumjá*-ba (Новый Сентярь), *Nikolaj Ivanov* szülő falujába. Teljesen tájékozatlan lévén a votják életmódban, tanácsosabbnak látszék egyelőre nem magán a votják telepen, hanem a hozzá csak három versztnyire eső *Ljuk* nevű orosz egyházfaluban szállást fogadni, s onnan való kirándulások utján előbb megismerkedni a votjákokkal. Bár ilyen módon időmnek csak egy részében foglalkozhattam nyelvészeti gyűjtéseimmel: útamnak ezen első állomásán aránylag elég eredményt erhettem el. Itt szolgáltatta *Omel Takjanaj* dalgűjteményem legjobb darabjait, ekkor jegyeztem fel a bővülő igék nagyobb részét, a kosmogoniai mondákat és a jelesebb meséket. Minthogy a néhány hét múlva beálló *kvar-sur* — azaz: «lombünnep» — alkalmára amúgy is határozott szándékom volt még egyszer visszatérni e helységbe s másrészről az épen megindult szántási munka igen megnehezítette a votjákokkal való közlekedést — júl. 25-én a továbbutazásra határoztam

el magam. Az volt csupán a kérdés, hogy : hova ? Eredeti tervem szerint a szomszédos glazovi kerületben lett volna útazásom második állomáshelye, de ide nem volt semmi különös ajánló levelem — egy általános, nyílt ajánló levél megérkezését pedig épen vártam Kázánból. Többrendű figyelmeztetések s főképen a *ljuki* pap gyanúsításaiból eredt egyes kellemetlen tapasztalatok óva intettek a kellő irat-felszerelés nélkül való utazgatástól s azon eltökélésre birtak, hogy míg amaz ajánlataim megérkezhetnek, oly helyen foglalatoskodom, hol pártfogásra és vendégszeretetre bizton számíthatok. Ilyen helynek tetszett nekem a jelabugai kerületben *Umjakszkaja* egyházfalu, hol *Borisz Gavrilov* élt, amaz érdemes férfiú, kinek sok hasznát vette *Bálint Gábor* úr is tanulmányaiban s kinek a votják népeletre és költésre vonatkozó munkájával pár évvel előbb magam is foglalkoztam a «Nyelvtudományi Közlemények»-ben. Visszautaztam tehát ismét Szarapulba, hol hajóra ülve eljutottam a Vjatka folyó torkolatához közel eső *Szokolki* faluig. Itt kiszállottam azon szándékkal, hogy a Vjatkába betérő legközelebbi hajóval *Mamadiš*-ba utazzam, mely városon át legkényelmesebben juthatni *Umjakszkaja*-ba. Azonban képzelhető, mily nagy volt leveretésem, midőn a parton várakozó utas népségtől azon szomorú hírről értesültem, hogy *Borisz Gavrilov* halálos ágyán küszködik. Kétkedni nem lehetett a hír valóságán, mert többen és tisztességes emberek mondták s ezenfelül magam is hallottam Kázánban, hogy *Borisz Gavrilov* beteges ember. A gordiusi csomót, melynek színében a teendőik kérdése előttem feltűnt, ketté oldotta egy hajónak váratlan megérkezése, melynek másnap délelőtt Kázánba kell vala jutnia. Egy pillanat műve volt azon gondolat és elhatározás, hogy személyesen menjek el Kázánba, szükséges irataim megsürgetésére, illetőleg megszerzésére. Fáradságos hét következett, melynek legfőbb eredménye volt, hogy a kazáni gubernium kormányzója részéről egy nyílt engedélylevelet sikerült kinyernem a szabad utazhatásra és lakhatásra egész Oroszországban. Ez irat megszerzésében szíves segítségüket nyújtották : *Beljajev* egyetemi rektor és dékán úr, *Ilminszki* szemináriumi igazgató úr s különösen — kinek nevét a legmélyebb hála érzelve nélkül nem említhetem, ki

szükségemben nem mint pártfogó, hanem mint barát viselkedett irántam: *Stepan Kirovics Kuznyecsov* úr, akkori időben a kázáni archæologiai és ethnographiai társaság titkára, jelenleg a tomszki egyetem főkönyvtárnoka. Miután még *Kuznyecsov* és *Ilminszi* urak részéről nyílt ajánló levelekkel is elláttam magamat, júl. 3-án ismét utban voltam *Jelabuga* felé, hol levélbeli meghagyásom szerint *Nikolaj Ivanov*-val találkoznom kellett volna. Hasztalanul kerestem én *Nikolajt* egy álló napig *Jelabugában*, kit — ha ott tartózkodik vala — mindenesetre meg kellett volna találnom, mint-hogy az éppen az nap dühöngött nagy tűzvész következtében (melynek a város három egész utcája áldozatul esett) a lakosság-nak nagyobb része az utcákon tanyázott. Azon hitben, hogy *Nikolaj* megúnva a reám való várakozást hazautazott, 5-ike hajnalán magam is útnak indultam *Szarapul* felé. De ime — minő játék a véletlennek! — midőn reggel felé a fődélzeten körül tekintek, egy guggoló alakban ez én *Nikolaj Ivanov* társamat ismerem fel. A viszontlátás, átélt bajok s a jobb jövő reményei bizonyos kellemes hangulatot adtak utazásunkhoz, melynek célpontját: *Vuž-žumját* 7-ikén este értük el. Épen jókor jöttünk. A votjások már nagyban készülődtek a *Kvar-sur* ünnepre, a mit már távolról észre lehetett venni a kertek alján füstölgő *kumiška*-főző katlanokról. Maga az ünnep 10-én este vette kezdetét és csak hatodnapra ért véget. Első napját a votjások ájtatos komolysággal ülték meg, gyülekezeteket tartván a *budžin-kwa*-nak nevezett szent sátorban és a *lud-utis*, a «föld istene» papjának házábau — áldozásuk és imádkozásuk helyein. Még nagyobb ünnepélyességgel folyt le az utolsó nap, mely kizárólag a «föld istenének» a *lud*-nak van szentelve, s melyen a szent berekben, a *lud* terebélyes fenyője alatt vér-, étel- és italáldozatok hozattak megfelelő egyéb szertartásokkal egyetemben. A közben eső napokban tartották a *šuan*-t, az idei menyasszonyok utolsó lakodalmát, oly vendégeskedéssel és vigadozással, mely minden fogalmat felülmúl. Mindezen ünnepek bõ alkalmat nyújtottak nekem nyelvészeti anyagok beszerzésére; ezen idő alatt jegyeztem fel t. i. a žumjai imádságokat és találós meséket, továbbá — különösen a *Diñtüm* faluból a *šuan*-ra jött leánynépség

reszvétével — 19 nagyobb dalt. — Júl. 17-én este érkeztem meg a mintegy 60 versztnyire éjszaknyugatra fekvő *Multan* nevű egyházfaluba, hova *Kuznyecsov* úrtól magán ajánló levelem is volt. *) Engem igen kedvesen fogadott az itteni nép. Noha épen akkor a szénakaszálással voltak elfoglalva s így éppen csak a vasárnapi napon s ekkor is csak pár órán át lehettek rendelkezésemre: mégis ezen rövid idő alatt nem kevesebb, mint 14 nagyobb dalt, 50 találós mesét, két elbeszélő mesét, egy imádságot s ezeken felül még egy grammatikai vázlatot lehetett följegyezni. Másnap este a 20 versztnyire éjszakabra fekvő *Sólti* helységben (a malmísi kerületben) voltam. Az itteni lelkipásztor, főt. *Vladimir Kapacsinszki* úr, kihez két részről is volt ajánló levelem, csaknem nagylelkűleg viseltetett irántam; két kocsit szerelt fel számomra s velem együtt beutazta egyházkerületének reám nézve érdekes helyiségeit: *Madjar, Jungi, Omga, Šakta-pi* falukat. Anyaggyűjtésre különösen a két utóbbi helyet ajánlotta, s mint a következmény bebizonyította, helyesen; a Kalmáz-hősökről szóló, eposzi részletnek beillő mondát, a költői becsű méh-hívó éneket, imádsággyűjteményem legértékesebb darabjait e helyek szolgáltatták, — s ezeken felül még több dalt, találós mesét s egy terjedelmes bűvölő ígét is.

Mostan utamnak legfáradságosabb s egyúttal leghálátlanabb része következett. A *glazovi* nyelvvél való foglalkozásra többrendű ajánlás folytán legalkalmasabb pontnak *Balezino* (votjákúl: *Úsa*) helységet tartottam, mely a «város»-tól (így nevezik a votjákok par excellence *Glazov*-ot) 20 verstnyire délre, *Sólti*-tól pedig mintegy 120 versztnyire éjszakeletre esik. Két nap és két éjjel tartott e helyre való utazásom, melyben elég ominosusan szekerem háromszor felborúlt, egy helyen pedig útam egy égő fenyőerdőn vezetett

*) Híres-neves volt akkor ez a falu Európában. A Nevától az Amurig mindenfelé beszéltek az orosz lapok egy éppen ez időtájt itt végbe ment votják rituális gyilkosságról, melynek egy orosz pap volt volna az áldozata. Az egészről pedig annyi bizonyult valónak, hogy a votjákok egy őket sértegető diaconust meg akartak verni, ki aztán bosszúból — a kiállott ijedelemért — az említett hírt bocsátotta világgá.

keresztül. Balezinóba érve, sajnosan vettem észre, hogy az itteni votják népség az eloroszosodás utolsó fokán áll; a legkisebb korban is beszélnek már a gyermekek oroszul, orosz a ruházat, orosz az imádság nyelve — sőt a votják életmódnak sine qua nonja a *kiva* is csak ritkán látható. Midőn valamely népfaj egy másiknak erős befolyása következtében jellemző sajátságait elveszíteni kezdi, e processus legelsőben is abban szokott nyilvánulni, hogy a népköltészet verses alkotásai eltűnnek az emlékezetből. Tudva ezt, igen érthető, hogy minden utánjárásom és kérdezősködésem daczára votják dalt, *) vagy akár votják pogány imádságot nem sikerült kapnom e helyen, s hogy összes szerzeményem csak egy kis grammatikai vázlat és szójegyzék lehetett (mely utóbbi főt. *Utrobín* úr szivessége folytán készen jött kezemhez). Miután egy kirándulásom a környékre sikertelenül ütött ki, jul. 29-ikén elhagytam Balezinót, honnan egyetlen kellemes emlékem az a szíves vendégszeretet, melyben a helység vig életű értelmisége részesített. — Utamat most ismét a Káma felé vettem, melyet 130 versztnyi út után *Uszje-Rečki* (УСТЬЕ-РЪЧКИ) falunál értem el.

Kitűzötti feladatommak ezután még csak két része lett volna hátra: az ufai gubernium birszki kerületében s a vjatkaí gubernium jelabugai kerületében lakó votjakok meglátogatása. Azonban megfogyatkozott pénzkészletem s más részről azon körülmény, hogy a hosszú utazás következtében összes holmim, különösen ruházatom erősen megviselődött, sőt nagy fáradsággal másolt textusaim is bepiszkolódtak, — utazásomnak rövid időre való megszakítását tették szükségessé. Miután tehát még mintegy 40 versztnyre utazva a *Buj* folyó mentében (cseremisiz és baskir telepeken keresztül) eljutottam a tiszta pogány votják lakosságú *Možga* faluba s itt is feljegyeztem egy kis textusanyagot: augusztus 7-ikén visszautaztam Kázánba. A szükséges restauratio után itt a Nikolaj Ivanovval való teendők befejezéséhez láttam, mire ugyancsak

*) A gyűjteményemben található, glazovi kerületből való kis altató dalocskát főt. *Florov* úr valahonnan a vidéken való utaztában szerezte.

szükség volt már, minthogy a nevezett az immár harmad hónapos és nélkülözésekkel járó nomád életmódot derekasan únni kezdte. Az ő részvéte szükséges volt főképen néhány feljegyzett textusnak magyarázatokkal való ellátásához és a Wiedemann-féle votják szótár revisiójához. Az utóbbi munka több mint két heti és kitartóbb türelmet is próbára tevő fáradságba került; de azt hiszem, nem volt hálátlan; általa a votják szótár több mint 600 új adattal gyarapodott s ezen felül ismét több száz olyannal, mely alak, vagy jelentés, vagy mindakettő dolgában eltér az eddigi ismert adattól, s így vagy dialektikus változat, vagy helyesebb adat. — Ez időközben az esős és hűvös őszi időszak is beállott, mi erős intőjel volt arra, hogy utazásom hátralevő részével is lehetőleg siessek. Augusztus 28-án tehát ismét útnak indultam a Kámán fölfelé s másnap hajnalra megérkeztem Jelabugába. Rittich nagy ethnographiai térképe és Potanin úti rajza után tudtam, hogy a legközelebbi votják telepek a *Tujmí* folyó közepe táján kezdődnek, s ezért minden részletesebb ismeret hijában erre felé tartottam. *Kurakova* egyházfaluba érve a helybeli pap s különösen *Ovszjannyikov* jegyző úr személyében igen szíves vendégszerető emberekre akadtam. Az utóbbi szíves volt velünk együtt rögtön kocsióra ülni s a volosztznak egyik legalkalmasabb falujában *Aktämír*-ben (más nevén: *Jolkibaj*, oroszul: Еркубаи) a sztarosztának s a falu népségének beajánlani. Épen kedvező időben jöttünk. A votjákok a méz-szüret ünnepét ülték s á teljesített áldozati szertartások után rendkívüli vigalomnak adták magukat. Örömmel engedtem magam belevonatni mulatozásaikba s a votjákok tudták a vendéglátás kötelességét. Két napon át se vége, se hossza nem volt a vendégeskedésnek a legfölségesebb sejtmezzel, *čuž tabai*-nyal, *kumiška*-val — s a votják asztal másnemű csemegéivel. Hiába akartam bérelni tölök szekeret a továbbutazásra, a votjákok a bért minden unszolás mellett sem fogadva el, a legjobb lovakkal szállítottak vissza Kurakovába. Itt ugyancsak a jegyző úr társaságában *Vandämo* (oroszul: Маняшева) faluba utaztunk, hol az egybegyűlt nép a falu jegyzőjének magyarázata alapján a kért dalok és imádság kiszolgáltatását oly kötelességnek fogta fel, mint akár az adó lefizetését, minek következtében itteni

gyűjtésemet alig egy óra alatt elvégezhettem. Ezen nemkülönben eredményes, mint élvezetes expeditio után nem találtam többé szükségesnek a további utazgatást s elbocsátván *Nikolaj Ivanovot*, szeptember 2-án visszatértem Kázánba. A három hét alatt, melyet ezután még e helyen eltöltöttem, megjött *Ivan Michailov* is szülőföldjéről s nagy öröömre egész kis dal-gyűjteményt adott által, melyet ő utasításaim szerint a szünidők alatt otthon gyűjtött.

Ime nagyjában vázolva így folyt le utazásom a votjákok földén. Azt hiszem, kitetszik belőle azon főtörekvésem, hogy lehetőleg a votjákok lakta összes vidékekről szöveg- és szótári anyagot gyűjtsek s ez által alapot szerezhessenek a votják dialektusok megismeréséhez.*) Ezen tisztán nyelvészeti cél mellett különös figyelmet fordítottam a votják nép szellemi életének: hitének, gondolkozása módjának, szokásainak tanulmányára is; sőt ez utóbbit némileg egybekapcsolni igyekeztem az első feladattal, olyképpen, hogy nyelvészeti följegyzéseimben kezdettől végig a néppszichológia szempontjából érdekes tartalomra törekedtem. Ilyeneknek tekintetem jelesül a mondákat, meséket, dalokat, imádságokat, bűvölő igéket, babonákat, mely fajokból gyűjteményem áll.

A szövegek följegyzésében könnyű dolgom volt a dal, imádság, ráolvasás és találós mese tárgyauaknál; mert ezeknek nyelvi alakja megállapodott s a közlőnek kényelmesebb volt a diktálásra. Szükség esetén elmondattam ugyanazon szöveget több közlővel s minthogy mindegyik ugyanazon szavakat ismételte, följegyzésemet lehetőleg biztossá tehettem. Másképen állott a dolog a meseszövegek fölírásánál. A mesélő ember — rendszeren valamely faluvéne, ki különben sem ejti ki tisztán a szókat s hozzá még örökösen

*) Tapasztalatom szerint öt dialektust lehet megkülönböztetni a votjákban, u. m. a *sarapulit*, *malmişit*, *glazovit*, *kázánit* és *ufait*. Ezek közül a többi ellenében kiválik különösen a *kázáni* az által, hogy a többi dialektusok *i*, *o* és szókezdő *j* hangjával szemben *é*, *ü*, *đ* hangokat ejt. A *sarapulinak* jellemző sajáttsága a *é*, *š* hangok használata a közvotják *š*, *č* illetőleg *ž*, *š*-vel szemben. Az *ufaiban* jellemző az *q* s szókezdő *đ* (= *j*) hang. Ennyit e kérdésről egyelőre.

pipát tart a szájában — zavarba jön beszéde megszakításánál. Teljes lehetetlenség számára, hogy valamely elbeszélő — azaz nem bizonyos határozott alakban tudott — nyelvényagot diktálva, illetőleg mondatonként beállók pausákkal adjon elő. Ha arra kéri, hogy ismételje valamely mondatát, akkor rendesen egy bizonyos szót kezd magyarázni, melyről azt hiszi, hogy nem értették meg. Azután meg e közben el is ejti a beszéd fonálát, nem tudja hol hagyta el, egyszóval kijön a sodrából s kedvét veszi a meséléshez. Hogy e bajon segítsek, a következő eljárásához folyamodtam. Meseközlés alkalmával mindig magam mellett tartottam votják segédemet, a többször említett Nikolaj Ivanovot s mialatt a mesélőt egyfolytában beszélni hagytuk — jegyeztünk mindketten különösen arra ügyelve, hogy az elbeszéles forduló részei s a használt föltünők kifejezések papíron legyenek. Később, midőn magunkra maradtunk, elmondattam magamnak Ivanovtól az illető mesét oroszúl s miután teljesen tisztában voltam a tartalmával, folszólítottam, hogy immár adja elő az egészét *diktálva* votjákül. Természetesen most már módomban állott figyelmeztetni rá, ha bizonyos részeket kifelejtett, vagy a közlőnek valamely sajtáságos kifejezését — a maga helyén — nem alkalmazta.

Írásmód dolgában — mint látható — általában a nálunk szokásos eljárást követtem. A hangok pontos följegyzésére azonban szükséges volt még néhány új jegyet is fölvennem, melyeknek jelentéséről a következőkben adok számot: *e* úgy viszonylik az *e*-hez, mint *i* az *i*-hez; az orosz *ы*-tól csak abban különbözik, hogy kiejtésénél a nyelv hátrahajlása nem történik oly mélyen, mint amazénál. Ugyanígy ejti Iván Michailov a Bálint G. *i*-val jelzett tatár hangját. | *ü* középhang *ö* és *ü* között. Kiejtésénél az ajak kissé előretolódik, de nem képez energicus görbületet (mint pl. a magy. *ö*, *ü* hangoknál). | a szarapuli *ě* és *ž* hangok diphthongusok, melyeknek alkotó részei a nyelv előrésze lapjának és az inypadlásnak érintkezéséből származó *t*, *d* és *š*, *ž*-féle hangok. A magy. *cs* és *dzs* hangoktól tehát abban különböznek, hogy zárlatuk az inynek sokkal hátrább eső részén történik. | $\check{d} = d + ž$ | $\acute{c} = t + š$. — Némely meglévő jegyet kissé módosított értékkel

használok, így *ü* nem a finn, vagy tatár legnyiltabb *e* hangot jelenti, hanem a magyar nyílt *e-t* | *e* a magyar zárt *é* (vagy újabb módú jelölés szerint: *ë*); a kazáni dialektusban ott, hol egyéb dialektusok *i*-jével áll szemközt (pl. *ver* vér, *ter* fejsze) igen zárt, csaknem *i*. | *o* abban különbözik az *ö*-től, hogy nincs oly merev ajakzárlata és átmenetet képez mintegy tőle az *é*-hez. | *d', t', l'*, nem diphthongusok, hanem olyan ejtésűek, mint a magy. *gy, ty, ly* | *š, ž* rendszeren úgy hangzik, mint az orosz *с, з* palatalis hangzók előtt, sokszor azomban úgy is, mintha az *š* és *ž* jésülése volna (az utóbbi eset különösen *e* és *i* előtt tapasztalható).

A mennyiben a votják nyelvnek hangsúlyozása néhány könnyen megjegyezhető szabályra szorítkozik, fölöslegesnek tartottam a hangsúly-jegyekkel is tarkítani a szöveg alakját s csak ott használtam az ékezetet (´), hol a hangsúly kivételes, pl. *óstü, ójdo, jáva, máli, kábän*. Megjelöltem azonban több szónak egy hangsúly alá való tartozását olyképen, hogy az illető szókat apró kötőjelekkel (-) egymáshoz kapcsoltam. Ilyen összekapcsolt szóknál csak arra kell ügyelni, hogy vajjon az utótag egyszerű névi, vagy igei összetételnek része-e, vagy pedig valamilyen határozó szó (pl. névutó, kötőszó, nyomatékosító szócska). Mert az előbbi esetben az összetételnek legutolsó szótagja viseli a hangsúlyt: az utóbbi fajta szók és szócskák ellenben hangsúlytalanok; tehát: *jued-úáüèd, éüž-sarì, kuškod-burjòd, šisa-jusà*; de: *jaratíd-kü, pü-vilín, tá-dírja, só-ponna*; *níljós-no pijós-no*; *túž-ik, kuläéz-ik*; *líktíd-a?* Egyébként a rendes hangsúly-szabályok a következők: 1. általában a szónak utolsó tagjára esik a főhangsúly, mely mellett az első szótag mellékhangsúlylyal ejtődik; 2. mindig az első szótagon van a főhangsúly az igék parancsoló módjában és a verbum negativum (*ug, ud . . oj, od*) után; 3. az utolsóelőtti szótag hangsúlyos az állító ige többes számában. Példák: *járatoð, múúço, kápkadi, júboöz* | *ug tódlì, oj tódsal*; *járati, úža!* | *toðomi, toðódi*; *šotími, šotídi*; *kulsálzi*.

Fordítás tekintetében természetesen a nyelvészeti szempont, vagyis a lehető hűség volt előttem irányadó. Ennek kijelentésével talán elnézésre számíthatok, hogy több helyen — különösen az

első izekben — szántsándékkal magyartalanúl fejeztem ki magam, illetőleg a votják. vagy tatáros szerkezetet a maga való minőségében tüntettem fel. Azoknak, kik szövegeimet kritikailag akarják használni, azt hiszem jó szolgálatot tettem, hogy a különösebb szók és kifejezések magyarázatait az eredeti orosz vagy tatár alakban közöltem a jegyzetekben.

Végül legyen szabad kifejeznem legmélyebb hálámat a Magyar Tud. Akadémia iránt, mely erkölcsi és anyagi segítségével támogatott utamban s visszatérésem után is módot nyújtott rá, hogy gyűjtéseimnek kellő alakban való közzétételén dolgozhattam.

Budapesten, 1887. márczius havában.

Dr. MUNKÁCSI BERNÁT.

VOTJÁK SZÖVEGEK.

I.

Babonák.

A) Az Ocs (Ижъ) folyó vidékén.

a) *Lulojosin piš=pujos-no turimjos.*

1. *Ukšoüz šettikid, sozijänid jotkisa, so-bordi taži šu : «us, ukšo lu!» gondirün-kü šettid ta ukšodü : ton tuž šudo-no luod, uzirmod-no ; — lud-kečän-kü šettid : ud uzirmi ; — ošan-kü šettid : mar-kä-no-so urod luoz ; — adamjän-kü šettid : tuž šudtäm-no luod, vištäm-miš-no luod.*

2. *Gondir guzä gurt-dori matü-kü gudžiz : so ar šoso-kabo luoz.*

3. *Valjosidlän iznäsjoši puniškizi-kä : pudo-utšed gidad ulä.*

4. *Puni-kü vuziz : mar-kä-no-so urod luoz.*

5. *Koėiš peljossü-kü mallaz : kwaž žobaloz.*

6. *Parš žukirtisa karaz kuro-kü nullä : kwaž kežit luoz.*

7. *Tulis kin mužemäz parš-kü giriz : so arin ju uz udaltä.*

8. *ėušjalüz völdkäm-dirjaz-kü adžid : so arä kulod.*

9. *Koňi tolaltäli kiz-kulijäz tiros-kä luka : tol kežit luoz.*

10. *Komaküz kutsa, šuanün šurä-kä nuid : kiläm komakjos jur-tištid kočozä.*

11. *Šir šiäm naüä šisa : piñed uz viš-ni.*

12. *Koėäzä-kü nañäz šir tužges šiiz : siėez so arin uz udaltä.*

13. *Tulis tilo-burdo važ-kü vuiz : vuono gužäm šunit luoz.*

14. *Lun-ažä-kü ataz čorjaz : ož luoz.*

15. *Kuräged ataz = šeän-kü čorjaz : išan luoz.*

16. *Kuräged peñ = puz-kä puzaz : išan luoz.*
 17. *Kuräg akšan-diroš-kä oz pukši : išan luoz.*
 18. *Korka-jilä kwaka-kä pukšiz : ta jurtin kulüm murt luoz.*
 19. *Jurtad poški, libo didik uliz-kä : šudo ulod ; — večä-kä uliz : urodmod.*
 20. *Kikileš kikämzä šit-jilad-kä kilid : so arin kulod.*
 21. *Tulis niriš-ik bođonoöz-kä kilid : ar žožü valjosid kojes luoz ; — kwažijaz-kä kilid : valjosid urodes, šutämeš luoz.*
 22. *L'om-täj jir-dorad-kä mertëiz : pišed kuž budoz ; — kitči-kä ulä-kä : pišed vakči budoz.*
 23. *Tođi tarakan jurtad išanän kildoz.*
 24. *Jurtad šod kužili-kä kildiz : šudo luod.*
 25. *Korka-puētü pičej gopjaz-kä : mar-kä-no-so išan luoz.*
 26. *Kiki-puñi-kwarleš šaskazä-kä šettid : adkitük kot-kitči pirämed luoz.*
 27. *Limä-ulün toljam kuđi gužaz-kä : koži so arin udaltoz.*
 28. *N'il = pu-bordü, kwar-jilä mol-kä ušiz : muš so arin čëcio luoz.*
 29. *Piš = pu-riliš kwar tolaltäoš-kä ušsa oz bir : so ar šokit luoz.*

Állatok és növények (tkp. lelkesek meg fák és füvek).

1. Midőn kincset találsz, ruhád előrszével megérintvén így szólj hozzá: «essél le, légy kincses!» Ha medve alakjában (tkp. medvéül) találtad ezen kincsedet: te nagyon szerencsés is leszel, meg is gazdagodol; — ha nyúl alakjában találtad: nem gazdagodol meg; — ha bika alakjában találtad: valamiféle baj lesz; — ha ember alakjában találtad: igen szerencsétlen is leszel, meg is bolondulsz (tkp. megbolonduló is leszel).

2. Ha a medve oduját a faluhoz közel ásta: az az esztendő gazdag lesz vadakban (tkp. vadas lesz; úgy érteve hogy sok vad tesz majd kárt a falunak).

3. Ha lovainak sörényei összegöndörödnek: marhaórző [istenséged] istállódban él.

4. Ha a kutya vonít: valami baj lesz.

5. Ha a macska füleit törülgeti: csúnya idő lesz.

6. Ha a disznó rőfögve szalmát hord alomhelyére : az időjárás hideg lesz.

7. Ha tavaszkor a fagyos földet a disznó túrja : abban az évben meg fogsz halni.

8. Ha a sündisznót szétnyúlva (tkp. szétnyúlás idejében) látod : abban az évben meg fogsz halni.

9. Ha az evet télire sok fenyőtobozt gyűjt össze : a tél hideg lesz.

10. Ha poczot fogván lakodalommal (értve : lakodalmi népséggel és énekléssel) a patakba viszed : a megmaradt poczok házadból ki fognak költözni.

11. Egér ette kenyeret evén : fogad nem fog majd fájni.

12. A minő gabonát az egér különösen pusztított (tkp. evett) : olyan nem fog [dúsan] teremni azon esztendőben.

13. Ha tavasszal a madár jókor jön meg : a beálló (tkp. jövő) nyár meleg lesz.

14. Ha a kakas délben kukorékol : háború lesz.

15. Ha tyukod kakas módjára kukorékol : baj lesz.

16. Ha tyukod piczike tojást (tkp. hamu-tojást) tojik : baj lesz.

17. Ha a tyúk nem ül el estig : baj lesz.

18. Ha a háztetőre varjú ül : ezen házban halott ember lesz.

19. Ha a házadban [fali] fecske, vagy galamb él : szerencsésen fogsz élni ; — ha *večä*-fecske él : elszegényülsz.

20. Ha a kakuk kakukolását szarodon [ülve] meghallod : abban az évben meg fogsz halni.

21. Ha tavasszal legelsőben a fürj [hangját] hallod meg : egész éven át kövérek lesznek lovaidd ; — ha a harismadárt hallod meg : lovaidd soványak, kiéhezettek lesznek.

22. Ha a kullancs nyakszirtedbe csimpáskodott : kendered hosszúra nő ; — ha akárhova alább : kendered rövidre nő.

23. A fehér csótán házadban bajnak (tkp. bajjal) jelenik meg.

24. Ha házadban fekete hangya jelenik meg : szerencsés leszel.

25. Ha szobád belsejét (tkp. házbelsődet) a szű lyukasztja : valami baj lesz.

26. Ha a páfrányfűnek (tkp. kakuk-kanál-levélnek) virágát megtalálod : láthatlanul akárhova bemehetsz (tkp. bemenésed lehet).

27. Ha a hó alatt telett [fekete] áfonya megfoltosodik: a borsó azon évben [dúsan] terem.

28. Ha a pichta-fenyőfa mellé, a levélre [fái] méz esik: a méh azon évben bőmészű (tkp. mézes) lesz.

29. Ha a levél a fáról télig (t. i. tél beálltáig) mind le nem hull (tkp. esvén el nem fogy): az az év bajos lesz.

Jegyzetek. *lulojosin* . . . Az «állat» és «növény» fogalmakra, mint sok más nyelvben, nincsenek külön szók a votjákban; úgy hogy kifejezésükre a nép többféle körülíráshoz, vagy részletezéshez kénytelen folyamodni. Az «állat» fogalmat pl. Nikolaj Ivanov a III. számú kosmogoniai mondában eredetileg így fejezte ki; *kot-kočü pudo-život, šos-kab, tilo-burdo, nimi-kut*, azaz «mindenféle lábas marha, fenevad, szárnyas, szúnyog-légy»; de ezen kifejezést is elégtelennek találván az említett fogalomra, czélszerűbbnek látta az általános «állat» fogalmat a szűkebb tartalmú «vad és szárnyas» fogalommal helyettesíteni. Az 1847-ben megjelent orosz és szarapuli votják textusú *Азбука* is ugyanilyen módon jár el, midőn pl. a 49. lapon az orosz textusnak e mondatát: *и прочія животныя земныя потонули* következőképen fordítja: *mukät pudo-životjos-no, zverjos-no, tilo burdoos-no vijsa birizi*. De ugyanitt megtaláljuk már a *lulo* «lelkes, lélekkel bíró; eleven» szót is az «állat» kifejezésre (pl. a 18. és 20. lapokon) s úgy látszik ennek nyomán indult Borisz Gavrilov is, midőn kazáni votják nyelven szerkesztett nyomtatványaiában rendszeren a *lulo* szót használja «állat» értelemben (l. pl. Nacs. 3.; Szvjases. 5. 9. ll.). Maga a nép használja ugyan a *lulo* képzést (pl. ebben: *lulo azveš* kenyesső, tkp. «eleven ezüst» vagy *lulož lultäm uloz* l. Tal. mesék 21. sz.); de nem éppen az «állat» æquivalense gyanánt; úgy hogy e használatban a *lulo* irodalmi szónak tekintendő. Hasonló rövid és alkalmas szót, a «növény» fogalomra nem találunk s pl. a szarapuli nyelvű *Азбука* a «повелѣль землѣ произвести растѣнія» mondatot így adja: *kosiz-no mužemli pis-puž-no, turumž-no pot-tini*. Ugyanez a glazovi *Азбука*-ban: *kosiz-no mužemli pottini piš-puosiz turin budämžä-no* (17. l.); a Nacs. 3. lapján: *mužeme pü, guždor buditem*.

1. *ukšo* здѣсь не »деньги», а »кладъ» | *sozijänid* полою твоего кафтана | *jothini* задѣть, прикоснуться | *so-bordi* т. е. къ

кладу | *gondírán, lud-kecün, ošün* подь видомъ, образомъ медвѣди, зайца, быка | *mar-kä-no-so* что нибудь | *vištämmini* сдѣлаться безумнымъ.

3. *piniskizi-kä* если совуются | *pudo-utis* особенное, невидимое существо которое охраняеть домашнаго скота и живетъ въ скотномъ дворѣ («*különös, láthatatlan lény, mely a házi jószágot őrzi és a baromudvarban lakik*») | *ulä* живетъ (не оставлять твой домъ).

4. *vuzni* выть (собака или волкъ).

5. *mal'anü* утирать | *kwaž žobaloz* ненастье, нечистая погода будетъ.

6. *žukirtini* визжать | *karaz* въ свое гвѣздо | *nullä* носить.

7. *tulis* весною.

8. *éusjal* ежъ | *so arü = so arin*.

9. *tolaltüli* для зимы.

10. *komak* крыса | *šuan* свадьба ; свадебный пародъ. — *šuanän* при пѣннн свадебныхъ пѣней. На свадьбѣ дѣвицу увозять изъ дому родителей ; подобно сему и крысу уносятъ въ рѣку при пѣннн свадебныхъ пѣсней. Сообразно съ тѣмъ, что дѣвица послѣ свадьбы оставляетъ родительскій домъ, такъ и крысы должны оставить домъ, въ которомъ онѣ обитали («*A lakodalomban a leányt elviszik a szülök házából, hasonlóképen a poczot is elviszik a patakba lakodalmi dalok éneklése mellett. Annak megfelelőleg, hogy a lakodalom után elhagyja a leány a szülői házat, a poczoknak is kell elhagyni a házat, a melyben laktak*»).

11. *šir šiam* . . . хлѣбъ, который ѣли мыши, если ты будешь бѣть, у тебя не будутъ болѣть зубы.

12. *tužges* по больше.

14. *lun-ažä* въ полдень.

16. *peñ paz* маленькое яйцо | *puzani* снести яйцо.

19. *poški* касаточка (*mauerschwalbe*) | *vecä* ласточка (*hirundo rustica*) | *urodmüni* сдѣлаться бѣднымъ.

20. *kikämzü* . . . кукованіе кукушки когда ты услышишь сидя . . .

21. *niris-ik* въ первый разъ | *kwaži* коростель (*crex pratensis: wachtelkönig, wiesenschnarrer*) | *bođono* перепель (*coturnix dactylisonans; fürj*) | *kej* жирный, сытый.

22. *lom-táj* клещь | *mertéini* занозить ; вбиваться (l. a 154. bab.) | *piš* конопля.

23. *tarakan* тараканъ (csótán) | *išanän* къ не добру | *kildož* появится.

25. *korka-puētä* нутрь твоей избы | *pičej* червякъ | *gorjani* дблать отверстие.

26. *kiki-puñi-kwar* папоротникъ (páfrányfű; tkr. kakukkanál-levél; nyilván a páfránygyökér kanál alakja miatt) | *adkitäk* не показавшись.

27. *toljini* провести зиму | *kudi* черника | *gužani* покрываться пятнами | *kožji* горохъ.

28. *mol* древесный медъ.

29. *tolaltäož* до зимы.

b) K w a ž.

30. *Kwaž ěukna-ik kuthisa, zoriz-kä* : *lun-ažä-berä uz zor-ni*.

31. *Zor-ulin silsa* : *badžin budod*.

32. *Zor mužem-vilä ušsa, pulsaskä-kä* : *kwaž kema zoroz*.

33. *Limä ušikiz, jurt-jer-bordi-kä lakiskä* : *šunilti*.

34. *Kwaž gudirjaki, purtästü buš än vož* : *otě Šajtan piroz, soki Šajtanän-valcä tonä-no Inmar ěašjoz*.

35. *Niriš-ik tulis-gudiri-dirja vidsa, pogillaški*.

36. *Kwaž gudirjaki, punidü korkad än vož* : *so-bordin Šajtan vetlä*.

37. *Inmar ěašjäm-berä požar-kä luiz* : *kis libo surän, libo jolin libo šukasän* ; *vuän kisämed uz lu*.

38. *Inmar ěačjäm puäz kirež-kä leštid* : *kirežed tuž važiš luoz*.

39. *In-kili mužemä ušsa, nildon sažem ulsi pirä* ; *so-berä nildon nunal ortčisa, mužemis noš-ik potä. ta in-kilijäz kutilni kiški*.

40. *Ujin in-vožoäz adžid-kä «östä!» šu* ; *so kuläm vedinlän luliz* ; *ađamilän lulä baštini oži vetlä*.

41. *Tulis šundi šuräs vilš limijäz durän-kä šuntiz* : *so arä valäs-ňan udaltoz*.

42. *Tulis kuräg-puzäz tiroš än ši* : *ěuzäkton liktoz*.

43. *Tulis tuž än iz* : *ěuzäkton liktoz*.

44. *Tulis vu žog-kü koškiz : važ kižäm ju udaltoz ; — berü-kü kiliz : ber kižäm ju udaltoz.*

45. *Gužäm lun-ažüüz-kü od ul : kwaž gudirjaloz-no jo-zorün jued-ñañed šukkoz.*

46. *Gužäm joüz šundi-šori-kü pottilid : kwaž gudirjaloz-no, šukkirjaškoz-no, zoroz-no ; soin joüz sogsa pottilni kulä.*

47. *Gužäm vuün vilä pažad-kü : kwaž zoroz.*

48. *Šundi pukšiki ün iz : jirid višoz.*

I d ő j á r á s.

30. Ha reggeltől fogva esik az eső (tkp. ha az időjárás reggel kezdvén essőzik): délután nem fog esni majd.

31. Eső alatt állván: nagyra nősz.

32. Ha az eső a földre esvén, buborékot vet: soká fog esni (tkp. az időjárás soká fog essőzni).

33. Ha a hó estében a ház-[fal-]hoz tapad: melegre (értsd: lesz, v. mutat).

34. Midőn mennydörög (tkp. az időjárás mennydörög) késétáskádat (hüvelyedet) üresen ne tartsd: oda *Šajtan* be fog menni [és] akkor *Inmar* téged is leüt [mennykőjével] *Šajtan*-nal együtt.

35. Az első tavasz-mennydörgés idejében lefeküdvén [a földre], hengergőzzél.

36. Midőn mennydörög, kutyádat ne tartsd szobádban: ő mellette *Šajtan* járkál.

37. Ha *Inmar* mennykőütése után tűzvész támad: oltsd akár sörrel, akár kvászszal, akár tejjel; vízzel nem olthatod (tkp. oltásod nem lesz).

38. Ha az *Inmar* ütötte (értsd: mennykő-ütötte) fát *kirež*-hár-fává alakítod: *kirež*-hár-fád jó zengésű lesz (tkp. igen zengő lesz).

39. A mennykő a földre esvén, negyven rőfnyire megy alá: azután negyven nap eltelvén a földből ismét kijön. Ezen mennykővet fogdosni félelmetes [dolog].

40. Ha éjjel lidércfényt látsz, mondd: «Uram!»; az egy meghalt boszorkánynak a lelke; az embernek lelkét elragadni jár úgy.

41. Ha a nap tavasszal az uton [levő] havat oldalvást olvasztja: abban az esztendőben a nyári vetés [dúsan] fog teremni.

42. Tavasszal sok tojást ne egyél : sárgaság jön [rád].

43. Tavasszal sokat ne aludjál : sárgaság jön [rád].

44. Ha tavasszal a víz (értsd : az áradás) gyorsan elmegy : a korai vetés fog [dúsan] teremni ; — ha későre marad : a kései vetés (tkp. vetett gabona) fog [dúsan] teremni.

45. Ha nyáron nem tartod meg (tkp. nem ügyeled meg) a delet (t. i. a déli pihenőt) : mennydörögni fog és a jégesső elveri a gabonádat (tkp. az időjárás mennydörögni fog és elveri jégessővel...).

46. Ha nyáron a nap elé jeget hordasz : (az időjárás) mennydörögni fog, csattogni fog, esni fog [az esső] ; azért a jeget befedve kell hordani.

47. Ha nyáron vízzel felfelé locsolgatsz : esni fog (az esső).

48. Midőn a nap leáldozik, ne alügyál : fejed fog fájni.

Jegyzetek : *kvaž* природа, погода : *kw. lĩnja* снѣгъ идетъ, *kw. žob* погода неблагоприятна, *kw. jugit* погода ясна, *kw. pelmit* темно, *kw. šuldĩr* природа весела.

30. *lun-ažũ-berã* послѣ полдня.

31. *badžin budod* ; v. ö. a mondatszerkezetre nézve *pišed kuž budoz* (bab. 22. sz.).

32. *pulšaskũ-kã* если пузыри дѣлаются.

34. *purtãs* ножны | *buš* пустымъ | *vožni* держать | *valsũ* вмѣстѣ.

35. *vidni* лечь | *rogillaškini* перевертываться.

38. *šašjãm puãz* изъ дровъ молнією убитаго дерева | *kirež* гусли ; félkör alakú, fekvő hárfaszerű zeneeszköz | *važni* дать голосъ.

40. *in-vožo* 1. lidércztűz, bolygó mocsárfény ; 2. meteor, 3. egy mezei virág neve, mely a szegfűhöz hasonlít és piros színű (Potanin szerint : рæонія ; піонь, марьянь корень) ; 4. Verescsagin G. (votják nemzetiségű író) szerint még : богъ полдня (1. «Votjaki Sosnovskega края» értekezése 16. lapján) | «ósti!» a votjában megfelel a mi »Uram Isten!» felkiáltásunknak, vagy az orosz «Господи!»-nak.

41. *durãn-kã šuntiz* . . . Весною, когда солнце грѣетъ снѣгъ, на той сторонѣ дороги, съ которой падаютъ солнечные лучи, снѣгъ остается выше противоположной стороны («tavasszal, midőn a nap olvasztja a havat, az útnak azon oldalán, mely felől

a napnak sugarai esnek, a hó magasabban marad meg, mint az ellenkező oldalon; minek következtében a hófelület rézsutossá válik | *valäs-ñan* яровой хлѣбъ

42. *éužähton* желтуха.

44. *vu* разливъ.

45. *öd ut* если ты не будешь соблюдать полдень (t. i. azzal, hogy akkor pihensz a munkától, alszol, eszel stb.). Bővebben ír e babonáról Verescsagin említett műve 26. lapján.

46. *šundi-šori-kä* если ты при солнць будешь выносить ледь | *šukkirjaškon* очень страшный громъ и молнiя | *sogni* покрывать.

47. *vilä pažad-kü* если ты лѣтомъ въ верхъ будешь брызгать.

48. *pukšiki* когда солнце закатывается.

c) *Sókít nunaljos.*

49. *Seredäü-no, pätničäü-no užani äñ kutki: ta nunaljos šokiteš.*

50. *Vil tolezü kijed-no kujani, koř-mar uš-no užani äñ kutki: ta dir šokit.*

51. *Vil tolezü vordkäm pinalli tuž šokit luoz.*

52. *Vil tolezüž adžisa, vošaški: ušed ažlan luoz.*

53. *Vil ar ujü-kä od iz: veš ar éožü iziš ud lu.*

54. *Vil kwarüz, vil lisäz vil ar vutož-kä sutid: kwaž pužmerjaloz.*

55. *Dodi-kušton-nunalä puni-no uz ut, tilo-burdo-no kar uz lešti: so tuž šokit nunal.*

56. *Dodi-kušton-nunal čeber-kä luiz: ar kapči luoz.*

57. *Velikoj četverik ujü ukšodä lidžisa: ukšod tiroš luoz.*

58. *Tirojča-nunal kuštäm sutär-pued šurä vijiz-kä: so arü kulod.*

59. *Mikola-nunalä užasa: aréožü ušed ažo luoz.*

Bajos (tkp. nehéz) n a p o k.

49. Szerdán és pénteken ne kezdj el dolgozni: ezen napok bajosak.

50. Újholdkor trágyát hányni és bárminemű dolgot végezni ne kezdj meg: ezen idő bajos.

51. Újholdkor született gyermeknek igen bajos lesz [t. i. élte].

52. Újholdat látván, imádkozzál: dolgoz előre halad (tkp. lesz).

53. Ha újév éjjelén nem alszol: egész éven át nem fogsz aludni (tkp. nem leszel alvó).

54. Ha új levelet, új [fenyő]-tülevelet újévig (tkp. új év elérkeztéig) égetsz: dér áll be (tkp. az időjárás «derezni» fog).

55. A szán félrevetésének (tkp. elvetésének) napján sem a kutya nem ugat, sem a madár fészket nem készít: az igen nehéz nap (értsd t. i. igen fontos és komoly ünnep).

56. Ha a szán félretevésének napján [az idő] szép: az év enyhe lesz.

57. Áldozó (tkp. nagy) csütörtök éjjel olvasván pénzedet: pénzed sok lesz.

58. Ha pünkösöd napján a patakba dobott ribizskecserjéd alámerül: abban az évben te meg fogsz halni.

59. Miklós napján, ha dolgozol (tkp. dolgozván): egész éven át előre halad munkád (tdk. munkád előre való lesz).

Jegyzetek: 50. *vil' tolezä*; v. ö. *so arü* (bab. 8. sz.); *sere-dää*, *pätñicüü* (bab. 49. sz.); *lun-ažü* (30. sz.); *ujü* (53. sz.); *nunalä* (55. sz.).

52. *ažlan luoz* впередъ идеть.

53. *vil' ar ujü-kü* . . . если ты въ ночь на новый годъ не будешь спать | *žožü* все время.

54. *lis* хвой | *vil'ar* или *vil'* новый годъ; этотъ день 20-тый Юля, день пророка Илїя («újév; ezen nap Julius 20-ika, Éliás próféta napja»; voltaképen csak egy ezen ker. szent napjához közel eső idő) | *sutid* сожжешь | *pužmerjaloz* иней будеть.

55. *dodü-kušton-nunal*: 22-рой день Марта, благовѣщеніе; у вотяковъ этотъ день очень тяжело читается («márcezius 21-ik napja, gyümölcsoltó Boldogasszony; a votjákoknál ez a nap igen fontosnak tartatik»; voltaképen ismét csak egy az említett keresztény ünnephez közel eső votják ünnepről van szó) | *utni* лаять | *sokit nunal*: eddigelé e szólás «bajos nap»-nak van fordítva; minthogy minden esetben valami bajos jelenséget tulajdonít a babona a *sokit* epithetonnal ellátott napnak. Itt ezt nem mond-

hatjuk: mert egészen világosan kitetszik a babona tartalmából, hogy a *dodî-kuston-nunal* «nehéz» volta szigorú és komoly ünnepeiségében áll; ezen a napon jelesül nem csak az ember tartózkodik a munkától — mint minden más votják ünnepen, — hanem az állat: a kutya és madár is.

58. *sutâr-pu* смородина (a vörös ribiszke cserjéje).

59. *Mikola-nunal* 9-тый день Мая | *ažo luoz* впередь поидеть, легко дастся.

d) Votjos.

60. *Votakid vuä-kä usid, vîjid-kä: ton kulod; — od-kä vîj ud kul, tušmonjos bordištid kuëkozi.*

61. *Votasa til-majü-kä adžikid, čisto sutiz-kä: kwaž šuldîr luoz; — čisto-kä oz sut: žob luoz.*

62. *Votasa lipät-jilš-kä usid: budod.*

63. *Votasa vil' jurtäz-kä adžid: libo acid kulod, libo jurtad kulämed luoz.*

64. *Ukšo šettisa votad-kä: tonid libo tiriškon-vuraškon liktoz, libo ukšodü ištod.*

65. *Votasa jumšašüz-kä adžid: kilän višon liktoz; «višon med-az likti!» šusa, Kildäjlî žuš tabaü kušti!*

66. *Popüz-kä votasa adžid: jurtad kuläm murted luoz.*

67. *Votam voted «as-vilam med-az us!» šusa: niriš-ik pedlo potikid, šit-vilad šalžisa kelti.*

68. *žukna murt-dorä ünä kurtčitük-kä potid: solän urod vomez ton vilä ušoz.*

69. *ižikid ištanidä jir-ulad-kä ponid: votalod.*

Ál m o k.

60. Ha álmodban (tkp. midön álmodol) a vízbe esel, ha alámerülsz: meg fogsz halni; — ha nem merülsz alá: nem halsz meg, az ellenséges szellemek eltávolodnak tőled.

61. Ha álmodván valamiféle tüzet látsz, ha egészen elégette (t. i. az égő tárgyat): az időjárás derült lesz; — ha egészen nem égette el: borult lesz.

62. Ha álmodván a háztetőről leesel: nőni fogsz.

63. Ha álmodván új házat látsz: vagy magad halsz meg, vagy halott lesz házádban.

64. Ha azt álmodod, hogy pénzt találtál (tkp. ha pénzt találtál álmodol): neked vagy valami fizetséged (tkp. fizetés-bírság) lesz (tkp. jön), vagy elveszted pénzedet.

65. Ha álmodván sétálót látsz: ragadós betegség fog [reád] jönni; «a betegség ne jöjjön!» — mondván *Kíldüj* [istenség-]-nek tojáslepényt (tkp. sárga lepényt) dobj.

66. Ha álmodván papot látsz: házádban halott embered lesz.

67. Hogy álmodott álmod rád ne jöjjön (tkp. «magamra ne essék!» — mondván): midőn először kimész (t. i. szükséged végezni), köpj szarodra (tkp. szarodra köpvén hagyd ott).

68. Ha reggel máshoz mész a nélkül, hogy kenyeret haraptál volna (tkp. haraptalanul): az ő rossz álma te rád esik.

69. Ha nadrágotat, midőn alszol, fejed alá teszed (tkp. fejlődbe): álmodni fogsz.

Jegyzetek: 60. *vijni* утонуть | *tušmon* враждебный духъ | *kuékozi* отстануть отъ тебя.

61. *majä-kä* что-нибудь | *čisto* всё | *žob luoz* ненастье будеть.

64. *tiriškon-ruraškon* плата и штрафъ | *ištiñi* потерять.

65. *jumšaš* гуляющий народъ; *jumšan* sétálni; szorosabb értelemben a következő népszokás: ünnepek estéin mindkét nembeli ifjúság összegyűl egy házba, azután hosszú sorokba állva, kimegy a falu végére. Innen kezdve aztán sorban minden egyes házba bemegy, hol rövid ideig tánczal és énekléssel mulat a *kirež* zenéje mellett. E mulatság hajnalig tart, mely közben egyes párok ki-kiválnak és félrevonulva kéjelgésnek adják magukat. Az orosz erkölcsi felfogás befolyása alatt a *jumšan* népszokás mindinkább kivész s pl. *Balezino*-ban, a glazovi kerületben már ismeretlen (hol különben a votják életmód legkiválóbb specialitása, a *kwa* sem található s az ifjúság — ha nem jobban, de legalább oly folyékonyan beszél oroszúl, mint votjákúl). Megjegyzendő még, hogy az orosz гулять «sétálni» szó is használatos «kurválnodni» értelemben a szarapuli kerületben | *kil'* заразная болѣзнь; *kilün višon* «ragadóssággal [járó] betegség» | *Kíldüj* существо,

распространяющее заразительныя болѣзни («ragadós betegséget terjesztő lény») | *éuž tabaí* желтая яичная лепешка (ezen lepény mindennemű áldozatoknál szerepel) | *kušti dobj!* a mennyiben t. i. a *Kıldáj* rendszeren valami elhagyott helyen, mély völgyben, hegyhasadékban stb. székel, a hová neki az áldozatlepenyt dobják.

67. *niris-ik pedlo potikid* когда ты въ первый разъ идешь въ нужникъ | *salžisa kelti* плюнувши оставь! tatáros szerkezet.

68. *murt-dorä* къ другому | *kurtčitäk* не вкушивши | *ton-vilä usoz* его не хорошии сонъ сбудется на тебѣ.

e) *Višonän kulonän.*

70. *Toneštíd píci pinaldä-no, pudodä-živottü-no, čipidä-kurägdä-no, čoždžičažägdä-no, kot-mar žeč uždä-no adami tušmon-sinmin-kä uekiz : sin uskitoz.*

71. *Kilän višikäd, Kıldajli mar-kä-so šiz ; šizsa, žuštirijä kerttisa, ulčää keñir kušti, ta kuštäm keñirdä kin-kä šettiz-kä, ačiz višni kutkoz.*

72. *Gogijed-kä viržiz : tibirtid žigirtitsa tibirid «lurs, lurs» šutožaz žutjati ; libo kottä majtalän majallasa žibilni kinä-kä kos.*

73. *Guñdiš adamižuz tibiraz mižga : guñdämez pučkaz koškoz.*

74. *Višišo ažiš šorad ie-no-kinä-no än ot ; — otid-kä so višon ton šori minoz.*

75. *Pudo-životed kijad-kä oz ul : sojä kinli-kä semia-pučkad vuzam-seän šot ; — sokin-kä oz ul : kwiimätiezli šot.*

76. *Šüräs-viliš mar-kä-so šion-kä šettid : sojä ton än ši, äm-jumli umoj luoz!*

77. *Kiroš-kalud kerttisa ladon nulli : ladonleš tušmon pegžä.*

78. *Kuläm murtlän šinjosiz uekämín-kä luizi : girobä poni-kid, tinad gurtad kin-kä-so noš-ik kuloz.*

79. *Poplän čerkin vošam-beraz-kä kuläm murt sultiz : sojä popli vini kulä ; — oz-kä vi : ačiz kuloz.*

80. *Kuläm murtili girob leštäm-berad, soles šeläpjossä kuläm murttä vatni nuikid, kitčä-kä, iurü-gopä kušti.*

81. *Kuläm murtlän luliz pota girobištiz : soin soli kišton kar od-kä kar : tonid urod luoz.*

82. *Vil' jurtä potsa, jurt-kužoed-kä kuliz: ton-no, mizon kilämjosiz-no uzirmodi.*

83. *Kijistid nañ usiki: sojä kulämjos kisko.*

Betegség és halál (tkp. betegséggel halállal).

70. Ha a te kis gyermekedet, vagy lábas jószágodat, vagy csibédet, tyúkodat, vagy réczédet, ludadat, vagy akármely jó munkádat egy ember ellenséges szemmél megsemmélté: szemét éjt (értsd: szemverés történik).

71. Ha ragadós betegségben (tkp. betegséggel) sinylödöl (tkp. sinylödtödkör), fogadj (t. i. tégy fogadást) valamit *Kilälaj*-nek; fogadván, dobj az utcára rongyba kötve darát, ezen kidobott darádat ha valaki megtalálja, maga kezd el sinylödni.

72. Ha köldököd kirándúl: hátad felöl átöleltetvén [magad], míg csak hátad «*lurs, lurs*» hangot nem ad [*lurs*-ot nem mond] emeltesd [magad] — (azaz: «roppantasd ki a hátad») —; vagy pedig valakinek parancsold, hogy hasad szappannal kenetvén, nyomogasson.

73. Az [ételtől] fúldokoló embert öklözd hátba: a fúldokolást eszközlő étel (tkp. fúlása) belsejébe megy.

74. Olyan helyről, hol beteg van (tkp. beteges hely elöl) magad után senkit ne hívj; — ha hívsz, ama betegség utánad fog menni.

75. Ha lábas jószágod kezéd alatt (tkp. kezédben) nem él meg (azaz: sinylödik): azt add oda valakinek családbelijeid közt áru módjára; — ha akkor sem él meg: add oda egy harmadiknak.

76. Ha az úton (tkp. útról) akármilyen ételt találsz: azt te meg ne edd, jó lesz orvoságszernek.

77. Hordj kereszt-[tartó] zsinóronon kötve tömjént: a tömjéntől fut az ellenséges szellem.

78. Ha a holt embernek szemei nyitva maradnak (tkp. nézőben vannak): midőn sírba teszed, faludban valaki ismét meg fog halni.

79. Ha a holt ember feltámad, [miután] a pap [érte] a templomban imádkozott (tkp. a pap imádkozta után): a papnak meg kell őt ölni; — ha nem öli: maga hal meg.

80. Miután elkészítetted a koporsót (tkp. elkészítésed után)

a holt embernek, annak forgácsait, midőn holt emberedet temetni viszed (tkp. vittedben), dobd valahová, a völgyszakadékba.

81. A holt embernek a lelke kijár koporsójából: azért neki végezz halottáldozatot (tkp. öntést, libatiót): ha halottáldozatot nem végzel, rossz lesz neked.

82. На új házba költözködvén (tkp. menvén), a házi gazdád meghal: te is, a többi megmaradottak is meg fogtok gazdagodni.

83. На kezedből kiesik a kenyér (tkp. kiestekor a k.): azt a halottak húzzák.

Я г у з е т е к. 71. *szizni* общать | *juštiri* тряпочка | *kerttini* связать | *keñir* крупа.

72. *virjini* свихнуться | *žigirtini* обнять | *lurs* звук про-невосводимый, когда поправляют пупь | *žutjani* приподнимать. A «köldök-kirándulás» egy belső hasbetegség, mely pl. nagy teher emeléséből származhatik. Mondják oroszul is: пупь сдернулся «a köldök leesett, kijött helyéből».

73. *quidini* подавиться отъ ѣды | *mizgani* колотить кулакомъ; ettől: *mizik* кулакъ. A *quidämez* «fuldokolást eszközlő étel»-féle értelme olyan átvitelből támadhatott, minő pl. a magy. *írotoll* szóban is mutatkozik, melyben az 'író' egyértelmű evvel: ,a mellyel írnak'. Azaz *quidüm* ,a mivel a fuldoklás történt', a fuldoklást eszközlő étel'.

74. *viššo ažiš* изъ мѣста, гдѣ есть больнаго.

75. *äm-jum* лекарство.

78. *učkämün* открыты | *ronikid* когда ты кладешь его | *kin-kä-so* кто-нибудь; v. ö. *mar-kä-no-so* что-нибудь.

79. После того, какъ ночь совершили въ церкви панихиду надъ покойникомъ

80. *šälär* щепка | *vatni* похоронить | *ñur-gor* логъ, оглу-бление.

81. *potani* выходить | *kišton kar* дѣлай поминки! A halottak tiszteletére a votjákoknál kétszer (vidékenként csak egyszer) esztendőnként ünnepet tartanak, melyben a halottak sírjainál külömböző áldozati ételeket letesznek és imádkoznak (hogy őket otthon a halottak lelkei meg ne látogassák és hogy ellenséges szellemektől, *tušmon-aman*-tól, *Kildäj*-tól stb. megvédjék). Ezen ünnepek neve: *kišton-karon-nunal* (l. róla bővebben Borisz Gavrilov könyve 184.

s köv. ll., úgyszintén Max Buch «Die Wotjaken» műve 145. lapján.)

82. *potsa* поселившись | *jurt-kužo* главный хозяинь дома.

83. *kisko* беруть, тянуть.

f) *A'da milän ulonez-vilonez* (*m̄non, k̄lon, adžon, šion-juon, vordon, šulan, kižan*).

84. *K̄idokä min̄ikid, korkastid potikid, žus-vilud püksil̄i; ož̄i-kä od kar šuräsed uz tupa.*

85. *Kit̄ci-kä min̄ikid, bušan-kä pun̄iskid, soki lučče berit̄ki; ton junmä vetlod.*

86. *Pijos-murtlän ažitiz kišno-murt-kä potiz: pijos-murtlän šuräsez uz tupa.*

87. *Šiskäm-berad žokäz kotirtisa potid-kä: täl̄in žiromod.*

88. *Vošaskon-gop-žilti potasa: tonä šuded-bured kuštoz.*

89. *Pinaljos tir-vamän potasa: uz budü-ni.*

90. *Tir-vamäntid kišno-murt-kä potaz: tušmonjos tiredles uz kiškalü-ni.*

91. *Gondirüz adžikid, pičaldä ažad kušt̄i, taž̄i šusa: «tinad cizm̄id-kä vañ, ta pičal-vamän än pot!»; soki so uz pot-ni.*

92. *Vižnan-šor-vilti potsa: čorig ud kut-ni.*

93. *Jo-vilü sultonän-no voj-dirän kusp̄in kilzišikikid kilid-kä: a) kensad «šarr, šarr» karämüz: jued t̄iros luoz; — β) «čas, čas» karämüz-kä kilid: jued uz lu, jur̄t-ut̄is judä žuž̄ä; — γ) šuräs-vilti likt̄is girlijüz-kä kilid: kin-kä-so nilzä šotoz tonid, libo piez kišnoaloz; — δ) bõrdämüz, libo pu-koramüz-kä kilid: so ar̄in gurtad kuläm murt luoz.*

94. *Bur pel̄inid-kä kilid: ar žožü žeč ulod; — pallan pel̄inid-kä kilid: pel̄id uz kil-ni.*

95. *Vu-murtüz, libo Albastijüz adžid-kä: jur̄tad urod luoz.*

96. *Šinm̄id-kä lidiz: bõrdod.*

97. *Vikikid, kin-kä-so tonä burä vajä. todämed-kä potä, kin tonä burä vajä: kinä-kä malpasa čin̄idä kott̄i, so čin̄ijänid-no šin-gačt̄ä malla! učk̄isa čin̄ijad, kiškiškiz-kä šin-gač-goned: malpam adamied tonä burä vajäm luoz; — oz-kä kiškišk̄i kin-kä-so m̄izon murt tonä burä vajäm luoz.*

98. *Korkan an šula! : Šajtan lukaskä.*
 99. *Judä-ńáńdä tolíkíd, šula! : šulamáníd tolüz otod.*
 100. *Koto kišno-murtlän kotüz jilso-kä : pi vordoz, — kotiräs-kä : nil vordoz.*
 101. *Nil-pi vordäm kišnolän nonijosiz-kä kinmo : solän vordäm pinal kuloz.*
 102. *Ukno-šori-kä šalad : ufišed-vordišed ton-bordiš kuékoz.*
 103. *Kwa-dorü šítad-kižad-kä : šintäm luod.*
 104. *Piči pinal kinä-kä kižaz-kä : so adami pinal kišnoaš-kikiz, juoz.*
 105. *Šundi-šori-kä šítad-kižad : giži-vižjosid čagaškozi.*
 106. *Vuä-kä kižad : kišnoedlän viriz tiroso luoz.*
 107. *Vilad-tirad gon-kä potiz : šudo luod.*
 108. *Tušed badžin-kä luiz : šudo luod.*
 109. *Pinal piči dirjaz-ik-kä vizmo luiz : kuloz.*
 110. *Šišikikid kurtčiläm ńań-palästü an kelti! puni šini settoz, soki jir-vizmid uz lu-ni.*
 111. *Odig šoräm ńańüz šini kutsa, bidtitäk runätid-kä, soin-no mizon šorämaz-kä kutid : ton dorä kuno liktoz.*
 112. *Pinaljosid šisa ńańdä-kä judo : jurtađ kined-kä-soid kuloz.*
 113. *Šuriš vuüz vidsa-kä juid : tuštíd Vu-murt kutoz-no vu-pidsi nuoz.*
 114. *Im-dorid, kijid čeci šisa, oz-kä šodäkti : kulod.*
 115. *Piči pinalüz nonámles dugditińi : nonizä suän saptalo širän lakilo, poš-turimän žiralo.*
 116. *Vedín-kišno-murtän izid-kä : so tonä uz vedna-ni.*
 117. *Vedínles ožit-no-koť virzä-kä vijatid : tonä vednani už bigat-ni.*
 118. *Gogi-vandiš-mumid čičaškiš-kä luiz : vordkäm pinalad kema uz ul.*

Az embernek élete (tkp. élte-léte).

(Menés, hallás, látás, evés, ivás, szülés, köpés, hugyozás).

84. Midőn messzire mész (tkp. mentedben): üldögélj [még

egy kicsit] padodon, miután szobádból kimentél (tkp. kimentedkor); — ha úgy nem cselekszel utad nem sikerül.

85. Ha valahová mentedben üressel találkozol, (akkor) inkább fordulj vissza; hiába jársz.

86. Ha egy férfi előtt egy nő megy el (értve: hogy keresztül megy a férfi útján): a férfinak útja nem sikerül.

87. Ha evés után az asztalt körüljárva mész ki: az erdőben el fogsz tévedni.

88. Ha az imádkozó gödör fölött mész át (tkp. menvén át): szerencséd-javad téged elhagy (tkp. eldob).

89. Ha gyermekek fejszén mennek keresztül: nem nőnek majd meg.

90. Ha fejszédén keresztül egy asszony ment: az ellenséges szellemek fejszédőtől nem félnek majd.

91. Ha medvét látsz (tkp. látodkor), puskádat dobd elibéd, így szólván: «ha neked eszed van, ezen puskán keresztül ne menj!»; akkor az nem fog [rajta keresztül] menni.

92. Ha a horogvessző fölött elmész (tkp. elmenvén): [az] nem fog majd halat.

93. Ha a jégre való állás [ünnepe] és a vajas hét (tkp. vajidő) közt hallgatóznán (tkp. hallgatóztodkor) [azt] hallod: α [hogy] csűrődben «*šarr*, *šarr*» nesz van (tkp. hallod csűrődben a «*šarr*, *šarr*» tevést): gabonád sok lesz; — β ha [azt] hallod, [hogy csűrőd] «*čas*, *čas*» neszt ad (tkp. ha *čas*, *čas* tevéstét hallod): gabonád nem lesz, a házőrző [istenség] söpri gabonádat; — γ ha úton jövő csengetyút hallasz: valaki lányát neked adja, illetőleg fia feleségül vesz; — δ ha sírást, vagy pedig favágást hallasz: abban az esztendőben házadban halott ember lesz.

94. Ha jobb füleddel hallasz [valamit]: egész éven át jól fogsz élni; — ha bal füleddel hallasz: füled nem fog majd hallani (azaz: megsiketülsz).

95. Ha a *Vu-murt*-ot (Vízembert), vagy *Albasti*-t láttad házadban baj lesz.

96. Ha a szemed viszked: sírni fogsz.

97. Ha csuklasz: valaki emleget téged. Ha tudni akarod (tkp. ha tudásod jön), ki emleget téged: valakit gondolván nedvesítsd meg ujjadat és azon ujjaddal kend meg szemöldöködet! Ujjadra nézvén, ha kitépődött szemöldök-szöröd: gondolt embered

lesz [az, ki] téged emlegetett; — ha nem tépődött ki: valaki más (ember) lesz [az, ki] téged emlegetett.

98. A szobában ne füttyölj: *Šajtan* készül (tkp. összeszedi magát [hogyan hozzád jöjjön]).

99. Midőn gabonádat szelelteted (t. i. lapátolással és felszórással), füttyölj: füttyöléssel a szelet hívod.

100. Terhes asszonynak, ha hasa hegyes: fiat fog szülni; — ha kerek (t. i. a hasa): leányt fog szülni.

101. Ha gyermeket szült asszonynak emlői hidegek: az ő szült gyermeke meg fog halni.

102. Ha az ablak mögé köpsz: őrző-tápláló [geniusod] el fog távozni tőled.

103. Ha a *kwa* oldalába szarsz [és] huggyozol: vak (tkp. szemtelen) leszel.

104. A kit kicsiny gyermek lehuggyozott: az az ember inni fog, midőn ama gyermek házasodik (tkp. feleséget vétekor).

105. Ha a nappal szemben szarsz: körmeid töve (tkp. körömtöveid) felhasadozik.

106. Ha a vízbe huggyozol: feleségednek sok lesz a vére (ertsd: ártalmára lesz a sok vér).

107. Ha testeden szőr nő (tkp. jön ki): szerencsés leszel.

108. Ha szakálad nagygyá lett: szerencsés leszel.

109. Ha a gyermek kicsiny korában okos: meg fog halni.

110. Midőn edegélsz, ne hagyj meg kenyérdarabot, melybe beleharaptál (tkp. beleharapott kenyérdarabot): a kutya megtalálja enni, akkor majd nem lesz eszed (t. i. emlékező tehetőség).

111. Ha egy darab kenyeret enni kezdvén, elfelejtet egészen elfogyasztani (tkp. elfogyasztatlanul elfelejtet) s azért más darabot kezdesz meg (t. i. enni): hozzád vendég jön.

112. Ha gyermekeid kenyeredet morzsolják: házadban valakid meg fog halni.

113. Ha nekifekve iszol a patakából vizet: a *Vu-murt* (Víz-ember) szakáloznál megfog és a vízfenekre visz alá.

114. Ha mézet evén szájad táját, kezded be nem piszkolod: meg fogsz halni.

115. A kicsiny gyermeket, hogy elszoktassák (tkp. megszüntessék, meggátolják) a szopástól: emlőjét (t. i. az ötlet szoptató

emlőt) korommal bemocskolják, fagyantával bemázolják, paprikával bedörzsölik.

116. Ha boszorkányasszonyal hálsz : az téged nem fog többé megboszorkányozni.

117. A boszorkánynak ha csak egy kevés véréet folyatod : az téged nem tud többé megboszorkányozni.

118. Ha köldökvágó anyád (azaz : bábád) kurválkodó : született gyermeked soká nem él.

Jegyzetek : *ulon-vilon* житье-бытье ; ettől : *ulni-vilni* жить-быть.

84. *šuš* лавка (pad ; itt a ház előtt elhelyezett pad értendő) | *uz tupa* не будеть полезна.

85. *bušan* чѣмъ нибудь пустымъ, на прим. если женщина идетъ съ пустыми ведрами, сани въ лѣсъ или въ мельницу («valami üressel, pl. ha egy asszony üres vedrekkel megy, vagy ha a szán [üresen] megy az erdőre, vagy a malomba») | *pumiškinī* встрѣчатся | *beritkīni* воротиться ; v. ö. *beriktīni* переверотить *junmä* напрасно.

86. *pijos-murt* мужчина, мужикъ («férfi» ; de korántsem »kerl», mint Wiedemannál) | *potiz* . . . если мужчинаѣ дорогу женщина пересѣчетъ

87. *šiškām-berad* поѣвши | *kotirtisa* окруживъ, обойдя кругомъ | *jiromod* заблудишься.

88. *vošaškon-gor* оглубление мѣста жертвоприношения на дворѣ, обыкновенно около шалаша («mélyedés az udvarban, rendszeren a kva körül, mely az áldozathozatalnak helye» ; ebbe a gödröcskébe bocsátják jelesül az áldozati állat véréet s ide teszik az egyébféle áldozati eledelt is, melylyel a házi isteneknek kedveskednek) | *šuded-bured* твое счастье.

89. *tir-vamän* чрезъ топоръ | *uz budä* не выростутъ.

90. *potaz* . . . если женщина переходилъ чрезъ твой топоръ | *uz kiškalä* не будутъ бояться.

92. *vižnan-ňor* пруть удилица | *potša* перешагнувъ.

93. *voj-dir* масляница | *jo-vilä sulton* крещение | *jo-vilä sultonän* . . . *kuspin* время между крещениемъ и масляницею. A *jo-vilä sulton ünnepet* Nikolaj Ivanov «крещение» fordítása mellett sem mondhatjuk «vízkereszt»-nek ; mert a *jo vilä sulton* összes szer-

tartása pogány jellegű. E nap jelesen a *Vu-murt* (Vízember) tiszteltére van szentelve, melyen az egész falu népsége kimegy a jégre, s ott léket vágva kacsááldozat mellett imádkozik. A kacsá vérét és bizonyos testrészeit a vízbe dobják egyéb áldozati ételek kíséretében. A крещение fordítás tehát voltaképp azt mutatja, hogy a *Vu-murt*-nak nevezett ünnepe Vízkereszt tájára esik. Efféle naptári compromissum keresztény és pogányünnepek közt több más adattal is igazolható. | *kilziškikid* когда слушашь. Обыкновенно въ это время молодые люди ходять слушать по ночамъ на поле, ококо амбара, въ баню, на гумно и появленіе ожидаемыхъ причинъ опредѣляютъ будущее («rendesen ezen időben a fiatal emberek éjszakánként kijárnak hallgatózni a mezőre, a hombár köré, a fürdőkamrába, a szérüre és a várt okoknak [helyesebben: jeleknek] megjelenése meghatározza a jövőt»). Ki kell egészítenünk még e jegyzetet avval, hogy a leirt hallgatódzás voltaképpen csak egy részlete a nyári *jumšan*-okkal hasonló természetű (l. fentebb 12. l.) téli mulatságoknak, melyeket az ifjuság bizonyos gyűlöhelyeken szokott tartani | *šarr* звукъ, производимый, когда сылется зерно («azon hang, mely gabonaszórásnál jön létre») | *čas* звукъ, производимый метломъ при выметаніи чего-нибудь («azon hang, mely valaminek kisöprésénél jön létre») | *girli* колоколь.

95. Az *Albasi* istenség, különösen «boszorkánynyomás» alkalmával szerepel. L. természetére nézve a »*Kwañer nilün-no redin-kišnoän*» mese végét.

97. *vikini* игать | *burä rajni* 1. споминаться; 2. magasztalni, dicsőíteni (l. az imádságokban); áldozni | *kottini* мочить.

98. *šulani* свистать | *lukaskä* собирается.

99. *tolikid* когда ты вѣшь хлѣбъ на вѣтру | *otod* призовешь.

100. *jilso* острое; v. ö. *jiläs*: *täl-j*. верхушка лѣса.

102. *šalani* плевать | *ulíš-vordiš* существо, которое хранить и дать жизнь и живетъ около тебя («azon lény, ki őriz, életet ad és körülötte él») | *kuškoz* останеть отъ тебя.

103. *kwa* a votjásokok nyári sátra, melyben a fetisek elhelyezve vannak | *kizani* мочиться.

105. *sundi-šori* противъ солнца | *čagaškozi* разщепаются.

106. *viriz tíros luoz*: значить, что кровь послужить ей во вредь.

107. *viltír* тѣло; если на твоёмъ тѣлѣ выростутъ волосы.

110. *kurtëiläm* который ты кусаль | *ñañ-paläs* кусокъ хлѣба | *šettoz* ... чтобы собакъ не попался на съѣденіе | *jir-viz* память.

111. *šoräm* кусокъ | *bidititäk* не кончивши | *soin* по этому.

112. *judni* крошить | *kined-kä-soid* кто-нибудь у тебя.

113. *vidsa* прилежа.

115. *dugditi* остановить | *su* сажа | *saptani* марать | *sir* сѣра древесная | *lakni* намазывать | *poš turim* перец («*paprika*»); а «*bors*» ismeretlen a votjákoknál).

g) *Ađamilän uđjosiz busijin-no jurtin.*

119. *Aña-međa-vilti Inmar vetlä*: *soin añaáz-mežääz girni-no, saptani-no šolik.*

120. *Añaedlän kiđimtä ađiz-kä kiliz*: *kiđis murt so arü kuloz.*

121. *Todämed-kä potä, jued-ñañed tuä udaltoz-a, uz-a: vil-ar ujin tođi žok-kisäted-vilä ñañ-koldijaz ponsa, kolti! šukna sultisa žok-ulin šezijaz, libo žegüz-kä adđid*: *jued-ñañed tíros luoz.*

122. «*Juä-ñañä udaltoz-a uz-a?*» *šusa todämed tađi-no luä*: *bašti kwiñ kuräg-puzaz*; *ta kwiñ kuräg-puz puėkiš azlo baštisa mertamez-kä šokit luiz*: *vađ kiđäm ju udaltoz*; — *šoräti mertamez-kä šokit luiz*: *šor kiđäm ju udaltoz*; — *berloez-kä*: *ber kiđämez udaltoz.*

123. *Gunijän čumolo puktitož šudid-kä*: *kvađ pužmerjaloz.*

124. *Šuanis bertikid, mizon gurtles žeg-šezi-šepsüz-kä vajid*: *tinad veš gurtad ñañ udaltini kutkoz.*

125. *Arakid, udišitid-kä voėkilid*: *kijid vankoz.*

126. *Arakid, muzon murtlän šurloäniz tinad šurloed šukkiš-kiz-kä*: *so murtlän, libo tinad kijid vankoz.* «*med-az ranki!*» *šusa šurloänid so murtlän šurlo-bordaz jotki!*

127. *Busijin arakid, kik-šepo žegüz-kä šettid*: *jued-ñañed tíros luoz.*

128. *Kutsani kutkikid, niriš-ik kultodä kapči-kijo murt med šukkoz*; — *šokit-kijo murt-kä šukkiš*: *kutäs-šumisjosid čigilozi.*

129. Pudo-živottü busijü pottikid, «lešak med nuoz!» šusa, än tiškaški, úe-no-mír-ik urod kíl-no än vera: tušmon-aman soki pudo-živottü uz isa.

130. Éož-žajüg-pijostü niris-ik šur-vilü pottikid: deräm-pijad ponsa soz'-ultid potti; oži karsa koéo-kwaka uz isa-ni.

131. Muš-ponna tiškaškisa: so muš biroz.

132. Muš tubikid, kot-kinü muš-tubon-intijad vuäm murtü šud; — so murtüz od-kä šud, so vižnaškisa učkoz, soin mušed biroz.

133. Vordini pudo-život baštikid kema än sil dun-vilín; — kema dun-vilín silid-kü: pudo-životed uz ul-ni.

134. Pudo-životüz vuzakid, libo voštikid: so vuzan adamiedles — «minam pudo-život-vordon-šudä ton-šori med-az koé!i!» šusa — koindonzü, libo kus-kerttonzü aslid kelti!

135. Tülin adamileš úimzü verasa, än keški; Palüs-murt šorad važoz.

136. Šürüs-intijü jurť än pukti: urod luoz.

137. Muńeoü kiroštü än nulli: muńeoü nulläm kirošlán kužmiz biroz, soin putez uz lu-ni.

138. Gid-ufišedli tupaštäm gono valüz-kä baštíd: so valed uz ul.

139. Kwin-pol odig äštäm muńeoü piräm-berä úiläti-pol än pir-ni; soki Albasti pirä.

140. Šerüz kijištíd pirak murtlán kijaz än šot; kušti muzä, otiš so med baštoz.

141. Kuso kapka-žilad ponsa, tušmonjos jurtad uz piralä-ni.

142. Jir-vilad pužüz än pön: ud bud-ni.

143. Ížikid, jir-ulad kuso pön: tušmon ton-dorä uz likti-ni.

144. Puni-pijüz tir-bam-vilís šudsä, puni-pi tir-kađ lek luoz.

145. Sured uz-kä udalti išanän.

146. Kinä-kä kwašmäm čagün-kä šukkid: so adami čag-kađ kwašmoz.

147. Čag-pumiš usäm ügirdü än loga: žeged ügiržoz.

148. Širčik-pijos lobžüm-berä širčik-umortodü intižištiz baštisa, pašaz mar-kü-no-so tujalti; — oži-kä od kar, oči Šajtan piroz, soin so umortodü Inmar čašžoz.

149. *Šiām kuräg-puzedles šomzä sorili*; — *od-kä sorili, otči Šajtan piroz, soin kuräged uz puza-ni.*

150. *Kinä-kä vožmaškod-kä dorad: pici pinalles taži šusa, ju:* «*šinmad-a, pelad-a?*» «*šinmam-kä šuiz: vožmam adamied ton-dorä liktoz*; — «*pelam*»-*kä šuiz: uz likti.*

151. *Adamiles šotäm istopakzä niriš assä verjati; so-berä žokvilä jottilisa ju.*

152. *Kinä-kä oskitikid, Inmarüz burä vajsja, lečit purt-jilíš nan-kü šiid: oskitämed zäm med luoz*; — *zäm-kä oz lu: tonä Inmar časjoz.*

153. *Gur ästikid, ägir-kä teskilla: kin-kä-no-so ton-dorä liktoz.*

154. *Val-ši, libo kišuo-murtlän jir-šiez vuin kema-kä uliz: so jir-ši pidä mertiš sera luoz.*

155. *Šaberdijslän šor-ňukazi portmaškiš ulä. Kučöän-no Vužšunjään kuspın pačkam šik-ňuk van; so ňukin tuž koškämıt portmaškišjo; ulo.*

Az embernek dolgai a mezön és a házban.

119. A pásztaföld mesgyéje fölött *Inmar* jár; azért a pásztaföld mesgyéjét főszántani, vagy bemocskolni bűn.

120. Ha pásztaföldednek bevetetlen helye maradt: a vető ember (t. i. ki ama földet bevetette) abban az évben meghal.

121. Ha tudni akarod (tkp. tudásod jön), terem-e [dúsan] az idén gabonád, vagy nem: újév ejjelen fehér asztalkendődre tévén egy egész kenyeret (tkp. einen laib brod), hálasd [ott]; ha reggel fölkelvén, az asztal alatt akár zabszemét, akár rozsszemét meglátsz: gabonád sok lesz.

122. «Gabonám terem-e [dúsan], vagy sem?» — mondván így is megtudhatod (tkp. tudásod így is lehet): végy három tyúktojást; ezen három tyúktojás közül, ha az elsőnek vett (tkp. előbb vevén) súlya lesz a legnehezebb: a korán vetett gabona fog [dúsan] teremni; — ha a középsőnek súlya lesz legnehezebb: a közép [időtájt] vetett gabona fog [dúsan teremni]; — ha az utolsó (lesz t. i. legnehezebb): a későn vetett gabona fog [dúsan] teremni.

123. Ha fűszár-sippal játszol az asztagrakás idejéig (tkp. asztagraktaíg): dér áll be (tkp. derezni fog az időjárás).

124. Ha más falunak rozs- [vagy] zabkalászat [magaddal] hozod, midőn a lakodalomból visszatérsz (tkp. visszatértedben): egész faludban [dúsan] kezd teremni a gabona.

125. Ha pásztárból kilépsz, midőn aratsz (tkp. arattodkor): kezed meg fog vágódni.

126. Ha sarlód, midőn aratsz, más embernek sarlójával összeütődött: amaz embernek [keze], vagy a te kezed meg fog vágódni. «Ne vágódjék meg!» — mondván (vagyis: ha azt akarod, hogy ne vágódjon meg): érints sarlóddal amaz ember sarlójához.

127. Ha két kalászos rozsot találsz, midőn a mezőn aratsz: gabonád sok lesz.

128. Midőn csépelni kezdesz legelső kévédet könnyű kezű ember üsse; — ha nehéz kezű ember üti, csépszíjaid el fognak szakadozni.

129. Midőn lábas jószágodat a mezőre kihajtod (tkp. kime-neszted), ne szitkozódjál, [hogy] «az erdei manó vigye el!»; sem valaminemű (tkp. semminemű) rossz szót ne mondj: akkor az ellenséges szellem lábas jószágodat nem bántja.

130. Midőn kacsá- és lúcsibéidet legelsőben a patakra hajtod: ingkebeledbe téve, ruhád előrsze alatt bcosásd ki [öket]; így tévén, a szarka s varjú (értsd: ragadozó madár) nem fogja bántani.

131. Méhért veszekedvén, az a méh el fog pusztúlni.

132. Midőn mézet szedsz (tkp. méhmászásodkor), bárkit, a ki mézszedő helyedre jön (tkp. minden méhmászó helyedre jött embert) vendégelj meg (tkp. adj neki enni); — ha amaz embert nem vendégeled meg, az sóvárogva fog nézni [s] azért méhed el fog pusztúlni.

133. Ha lábas jószágot veszel eltartásra (tkp. nevelésre), soká ne alkudjál (tkp. ne állj az áron); — ha soká alkuszol, lábas jószágod nem fog majd élni.

134. Midőn lábas jószágot eladsz vagy kicserélsz: — «az én lábasjószág-nevelő szerencsém te utánad ne menjen!» mondván (értsd: ha azt akarod, hogy a te szerencséd lábas jószágod eltartását illetőleg, át ne menjen ahhoz, kinek odaadtad marhátat) — egy fillérét, vagy övét (tkp. csipőkötőjét) hagyd magadnak!

135. Az erdőben az embernek nevét mondván ne kiálts! A *Paläs-murt* (erdei manó) fog visszahangozni.

136. Út helyére házat ne építs (tkp. helyeztess): baj lesz.

137. A fürdőkmarába ne vidd be keresztet; a fürdőkmarába vitt keresztnek elvész az ereje s azért haszna nem lesz majd.

138. Ha istállóőrző [istenségednek] nem tetsző szőrű lovat vészel: az a lovad nem fog megélni.

139. Miután háromszor bementél (tkp. bemenés után) az egyszer fütött (tkp. egy fütött) fürdőkmarába, negyedszer ne menj már be; akkor az *Albasi* megy be.

140. A közsörűkövet ne add kezedből egyenesen idegennek kezébe; dobd a földre, onnan vegye ő fel.

141. Kapud fölé tevén a kaszát, az ellenséges szellemek nem járnak be házádba.

142. Fejedre ne tégy rostát: majd nem fogsz nőni.

143. Midőn alszol, fejed alá tégy kaszát: az ellenséges szellem hozzád nem fog majd jönni.

144. A kutyakölyköt fejsze oldaláról étetvén: a kutyakölyök dühödöt lesz mint a fejsze.

145. Ha sered nem sikerül (t. i. nem jó) — bajjal (t. i. jár).

146. Ha valakit száraz szilánkkal megütsz: az az ember, mint a szilánk elszárad.

147. A szilánk-[gyertya] hegyéről leesett szenet (tkp. szenedet) ne taposd el; rozsod meg fog üszkösödni.

148. A seregélyfiókok elrepültével, seregélyházikódat helyéről elvevén, nyilásába tömj valamit bele; — ha úgy nem teszel, a *Šajtan* megy be oda [s] azért *Inmar* leüti [villámával] azt a seregélyházikót.

149. Megevett tyúktojásodnak héját törd össze; — ha nem töröd össze, oda be fog menni a *Šajtan* [s] azért tyúkod nem fog majd tojni.

150. Ha valakit vársz magadhoz: kérdezd a kicsiny gyermektől (így szólván:) «szemedben-e, füledben-e?» Ha [azt] mondja «szememben»: várt embered el fog jönni hozzád; — ha [azt] mondja «fülemben»: nem jön el.

151. Ha egy ember egy pohárka italt nyújt neked: azt előbb kóstoltasd meg vele (tkp. egy embernek adott pohárkáját előbb magát kóstoltasd); aztán az asztalra koczintva (tkp. érintve), igyál.

152. Midőn valakit elhíttetni akarsz valamire nézve (tkp. valakit elhíttetésedkor) [s] *Inmar*-t emlegetve (tkp. jóra felhozva);

értsd: esküdven), éles kés hegyéről kenyeret eszel: elhítesed igaz legyen; — ha nem lesz igaz, *Inmar* téged lesújt [villámával].

153. Ha a szén pattog, midőn kemenczét fűtesz: valaki hozzád fog jőnni.

154. Ha a lószőr, vagy asszonyinak haja soká van (tkp. él) a vízben: az a hajszál lábba csimpaszkodó nadálylyá lesz.

155. A *Šaberdi*-belieknek középső völgyszakadékaiban csodaművelő [szellem] él. *Kučo* és *Vuč-šumja* között egy mély (tkp. alányomott) berkesvölgy (tkp. berek-völgy) van, abban a völgyben igen félelmetes csodaművelő [szelleme]k élnek.

Jegyzetek: 119. *aña-meža* межа полосы | *saptani* осквернуть.

120. *kizimtä ašiz* незасѣмное мѣсто.

121. *nañ-koldi* коровай хлѣба | *koldi* оставь на ночь | *šezi* оvesь | *šeg* рожь. E babona megértéséhez szükséges még megjegyeznünk, hogy midőn az éléstárból behozzák a kenyeret, igyekeznek már úgy járni az éléstárban, hogy a bocskorra, vagy ruhára rátapadjon pár gabonaszem, mely aztán a szobában véletlenül leeshetik a padlóra s jó előjelül szolgálhat.

123. *gumi* дудка изъ травы | *pukitož* пока не поставять копны на полѣ.

124. E babonának magyarázata, hogy a kalász ellopással el van lóva az illető falu gazdasági szerencséje is. Hasonló szokásról a csuvasoknál értesít Magnyiczki (l. Материалы къ объясненію старой Чувашской вѣры 40—43 ll.)

125. *udis* мѣсто, которое кто-нибудь занимаетъ на полосѣ во время жнитбы («azon hely, melyet valaki a pásztaföldön elfoglal aratás idejében»; ez röviden maga a pászta) | *vankini* porfzаться | *voškini* перемѣнять мѣсто (voltaképen: «lépni, kilépni»).

126. *jotkini* задѣть.

128. *kult'o* снопь | *kutäs* молотило.

129. *lešak* лѣсной, лѣшакъ; igazi votják neve: *paläs-murt*, vagy *ñuläs-murt* | *tiškaškini* браниться | *ñe-no-mir-ik* ничего | *isani* трогать, дразнить.

130. *pi* пазуха | *košo-kwaka* все хищныя птицы (сорока-ворона).

132. *muš tubikid* midőn méhet mászol. E kissé különös kifejezését a mézszedésnek az magyarázza meg, hogy a votjások méhköpiüket az erdőben magas fenyőfákra erősítik oda, a hová természetesen mézszedéskor fel kell mászniok | *vižnaškini* «sónároggni»; Nikolaj Ivanov magyarázata: кто смотритъ на кушанье и хочетъ ѣсть, а не можетъ, *vižnaškä*.

134. *koñdon* четвeртъ копейки («a korékának negyedrésze») | *kelti* оставь.

135. *keškini* кричать.

137. *kiroš* крестъ; itt azon kereszt van érte, melyet nyakban hordanak | *puť* польза.

140. *šer* точильный камень | *přak* прямо | *murt* чужой и другой | *muzä* (s nem *mužä*) на землю; ellenben *mužemä* въ землю.

144. *tir-bam* бокъ топора | *šudsa* покормивши.

145. *uz udalti* не удастся | *išanän* не добромъ.

148. *širčik* скворецъ | *lobžini* летать (*lobžäm-berä* когда улетять) | *umorto* méhkas; *širčik-u.* seregélyházikó; így nevezve azért, mivel a seregélyek számára hosszú rúd tetejébe helyezett faházikó külsejére ép olyan mint a méhkas | *paš* отверстие | *tujalti* воткну! | *čašjoz* убьеть молниєю.

149. *šom* скорлупа | *šorilni* разбить, скрушить.

150. Az itten mondottak úgy értendők, hogy a vendéget váró birtelen odaszól a gyermekhez «szemedben-e, füledben-e?». A gyermek nem érti, mit kérdeznek tőle, hanem zavarában felel valamit; ha azt feleli «szememben»....

151. *ištopka* рюмка, стаканчикъ | *verjati* заставь его пробовать | *jottilisa* прикасаясь (къ столу).

152. *oskitikid* если кого-нибудь ты увѣряешь | *Inmarä burä vajsä* побожившись | *purt jiliš* съ конца ножика (остраго) | *žäm* правда. A textus — mint látnivaló — a votják esküvési szertartást foglalja magában.

153. *teskillani* щелкать (на пр. пальцами).

155. *Šaberdi* вoтeкoe название деревни: *Vu-ko-šudži* (Вукочудзи); v. ö. *Kva-berdi* рѣчка въ трехъ верстахъ отъ *Šaberdi* | *šor-ñuk* средній оврагъ | *portmaškiš* (ettől: *portmaškini*) существо духовное, зловредящее людямъ, являющееся въ чудотворныхъ образахъ («egy szellemi, az embereknek gonoszúl ártó leny, mely csudatevő jelenségekben nyilatkozik») | *Kuēo*

вотекое название деревни *Tilo-éudži* (Тлочудзи) | *Vuž-žumja*
 вотекое название деревни Нового Сентяга (Nikolaj Ivanov
 szülőhelye; az oroszok «új»-nak nevezik azt a gyarmatot, melyet
 a bennlakó votjások «ó»-nak; ellenben *Vil-žumja* az oroszoknál
 Старый Сентягъ) | *paškat* вдавивший | *sik* глухой лесь |
koškämít страшный.

Följegyeztem Nikolaj Ivanov közlése után, Kázán-
 ban, 1885. május havában.

B) A mamadiš-i kerület votják telepein.

156. *Vuüz «piči» šusa, «taza üürül» šusa, da «kwaš» šusa*
kurlad-kä: Vu-kužo tonä kutša, mugorad gěžlo, poške potoz, da
šínimä sokër luoz.

157. *Ludäz kurlasa veraskid-kä, da pissä-puzä korad-kä:*
kidä-piddä tšutertoz, da šínä sokër karoz.

158. *Vu-durä kizad-kä, šitad-kä: Vu-kužo kutša, përcijad*
gěžlo, da poške potoz.

159. *Kuräg külan-íntijä kizad-kä, šitad-kä: kuräg-šín luoz.*

160. *Küs-nal kižine, gërene potid-kä: ar zortäm luoz; —*
aräa-n'nal-kä potid: nañ uz 'daltë.

161. *Vëlad-pëdad gon-kä potiz: šudo luod.*

162. *Këšno-murtlän bañaz gono 'log potiz-kä: šudo luoz.*

163. *Këtsi-kä, këtsi-kä mëneked, vož-potäm murtlë nčërad-kä:*
šüräsed uz 'daltë.

164. *Kušuj-nënal üjën vëdon-murtjos vetlo; sokë üs-vëžëjosä*
ter ponëlo, ukno-vëžëjosä purt da kort ponëlo, «kort-vamän vedonlän
ortëamez ug lu»: šusa.

165. *Kišton-nal kuläm murtjoslän lulë korka bertä.*

166. *Vëliš kižili usiz-kä: «kiñ-kä kuläm-dër» šuo.*

167. *Ímën bëžo kižili vetliz-kä: «da žugiškon, da duñja-*
bëtmon luoz» — šuo.

168. *Korka bugëlë-papa përiz-kä: ta bugëlë-papa kuläm*
murtlän lulëz.

169. *Kuläm-berä murtlän lulëz guä përetäk nüldon nënal*
mužëm-vëlën vetlä ulöp dërjaz vetläm intëjosaz.

170. *Kuläm-berä vëdon-murtlän ðerla-pal guez gop lusa üsä.*

171. *Lud-žajäqjos šunët mužem-palaš lobësa, lëktëkëžë, küt-urdäskën adžid-kä : küt-urdäskëd višoz ; — tëbërën adžid-kä : tëbë-rëd višoz ; — ažin adžid-kä : kütëd višoz.*

172. *Tulës ëën ažla-ik kwaž gudërjamäz šundë-pukšon-palašän këlid-kä : ar ðëč luoz ; — muzon palašän këlid-kä : ðëč uz lu.*

173. *Vütasa büridid-kä : šum-potod.*

174. *Vütën ažveš-ukšo adžid-kä : bürdon ; — ërgon-ukšo-kä adžid : šum-poton.*

175. *Murt-vordiškämäz vütën adžid-kä : korkad kuläm murt luoz ; — kuläm murtäz-kä adžid : ðëč luoz.*

156. Ha a [folyó-]vizet kicsinek mondva, nem tisztának mondva, vagy sekélynek mondva (tkp. «kicsi» mondván, «nem tiszta» mondván, «kiszáradt» mondván) becsmérled: a *Vu-kužo* (Vizúr) téged megfogván, testeden kosz és daganat fog kiütni (tkp. kijönni), vagy szemed vak lesz.

157. Ha a *Lud*-ot (Földistent) becsmérled (tkp. becsmérelve mondod), vagy [szent] fáját kivágod: kezed, lábad megbénítja, vagy vakká teszi szemedet.

158. Ha a vízpartra hugyozol [és] szarsz: *Vu-kužo* (Vizúr) megfogván téged, seggeden kosz, vagy daganat üt ki (tkp. jön ki).

159. Ha a tyúk háló helyére hugyozol [és] szarsz: az esteli vakság (tkp. tyúkszem) lesz [rajtad].

160. Ha kedden (tkp. száraz napon) mész ki vetni, szántani: az év esőtlen lesz; — ha pénteken (tkp. hétnapon, azaz: utolsó napon): a gabona nem fog [dúsan] teremni.

161. Ha testeden szőr nő (tkp. jön ki): szerencsés leszel.

162. Ha asszonynak arcán szőrös szemölcs nő: szerencsés lesz.

163. Bárhová (tkp. bárhová, bárhová) mentedben, ha haragvó emberrel találkozol (tkp. ha haragja jött embernek elébe mész): utad nem sikerül.

164. Kušuj napja éjjelén boszorkányemberek járnak; akkor az ajtóküszöbökre fejszét tesznek, az ablaktalpakra kést, vagy vasat tesznek; «a vason át nem mehet a boszorkány» (tkp. a boszorkány-nak átmenése nincs) — mondván.

165. A halottáldozat napján a holt embereknek lelke hazatér.

166. Ha fölülről csillag esik le, [azt] mondják: «valaki (tkp. valaki, valaki) meghalt valószínűleg (tkp. meghalt lesz)».

167. Ha az égen üstökös (tkp. farkas) csillag jár: «vagy háború (tkp. verekedés), vagy a világ elpusztulása lesz» mondják.

168. Ha a szobába pillangó (tkp. pillangómadár) ment be: ez a pillangó holt embernek a lelke.

169. Az embernek a lelke halál után a nélkül, hogy a sírba menne (tkp. a gödörbe menetlenül), negyven napig a földön jár éltében (tkp. élő idejében) járt helyein.

170. Halál után a boszorkányembernek sírja a fej oldalán (tkp. fejdoldali gödre) mélyedéssé válva beesik.

171. Ha a vadludakat, midőn a meleg vidék (tkp. föld) felől röpülve megjönnek (tkp. megjöttükben) oldalról (tkp. hasoldalban) láttad meg: oldalod fog fájni; — ha hátulról (tkp. hátban) láttad meg: a hátad fog fájni; — ha előlről láttad meg: a*hasad fog fájni.

172. Ha tavasszal az első mennydörgést (tkp. az időjárás legelső dörgését) napnyugat felől hallottad meg: az év jó lesz; — ha más felől hallottad meg: nem lesz jó.

173. Ha álmodván sirtál: örülni fogsz.

174. Ha álomban ezüstpénzt láttál: sírás (t. i. lesz); — ha rézpénzt láttál: öröm (t. i. lesz).

175. Ha ember születését láttad álomban: szobádban halott ember lesz; — ha halott embert láttál: jó lesz.

J e g y z e t e k: 156. *kwaś* мелкии («sekély»; tkp. «száraz») | *da* или | *poški* чрепѣ.

157. *tšutertěně* ,bénítani'; ebből *tšut* ,béna'.

158. *vu-dur* берегъ рѣки | *pěčě* жона.

159. *kūlan-inti* гдѣ ночуетъ (курица) | *kuräg-sin* куренная слѣпота (egy szembetegség, mely abban áll, hogy a beteg egy ideig este teljesen elveszti látó érzékét; Vikár Béla barátom értesítése szerint e betegséget Somogyban farkassötétségnek hívják).

160. *küs-nal*... A hét napjai a következők: *Arña-ber* szombat, *ďuč arña* vasárnap, *ďuč arña-ber* hétfő, *küs-nal* kedd, *ver-nal* szerda, *pokéi arña* csütörtök, *arña-n'nal* péntek | *daltini* = *udaltini* (a többi dialektusokban).

161. *věl-pěd* = *věl-těr* = ТѢЛО.

162. *Kušuj-něnal* az *Akaška* ünnep előtti hetekben van, rendszeren Áprilisban | *ter* топоръ.

165. *kišton-nal* l. a 81. számú bab jegyzetét.

166. *kin-kü*, *kin-kü* кто-нибудь | *-děr* вѣроятно.

168. *bugilj-papa* бабочка.

Följegyeztem I v a n M i c h á i l o v közlése után K á z á n b a n 1885, júnus hó első napjaiban. A közlő született és felnevelkedett a Kazáni gubernium m a m a d i š - i kerületének U l i n - g u r t (oroszlul: Нижнѣй Уча, tatárul: *Tübän Uča*) falujában.

II.

Találós mesék.

(*Mad'kon-kéljos.*)

A.

1. Adami kwarättitük kwaræz uz poti. — vargan.
2. Odig sulik ulin úil içi-meñ cimalo. — žeg-kukjos.
3. Ogez pukoz, ogez kiloz. — lijalän kipijän.
4. Är-jilän känos, känos-jilän sur-puú, sur-puú-jilän zañari ves. — žažäglän pidiz vilin kokijez, imiz-niriz, sinmiz.
5. In-gur-ulän euž čipä. — šor.
6. Kojiklän kiläm intijaz kwar uz pot. — gur.
7. Korka kotirti ši-bih-gozi. — žuji.
8. Korka-šigin liž bugor. — didik.
9. Korka-šigin voj-tuš. — šundi.
10. Korka-jilän pal-kwas úiskilaloz. — jir-sinam.
11. Garo-garo iskal kupčaškoz. — gir.
12. Jurgo-rallän piñjáz ug todki. — piž.
13. Tod'i lud-kečlän sulmiz šod. ... murjo.
14. Dolit keher-puč-vilän limi uz tupta. — iskal-šur.
15. Siloz, siloz-no vužerez uz adkä. — gu.
16. Šursez äktoz, úilez čapkoz. — vallän šursez bižiz, úilez pidiz.
17. Šioz, šioz-no quaz piroz. — purt.
18. euž koblalän adami kižattitük kižez uz pot. — samovar.
19. žualoz, žualoz, zirimez rijaloz. — koj-til.
20. žižol tir oš koškoz. — jo ulin čorig vetlä.

21. *Luloöz lultüm uloz.* — *valän döđijän.*
 22. *L'ipüt-vilün paleş-lemma.* — *gord murtlän jiriz.*
 23. *Puč-pum çatır, kwamın kiltir.* — *iž-sitan.*
 24. *Pirikiz piroz kitaj-dişün, potikiz potoz todı šod-derämän.*
 — *nün-puppi.*
 25. *Badşin gidış piči gidü piroz.* — *ägirän uşogän.*
 26. *Busi kotirün sil-tärki.* — *tilo-burdo-kar.*
 27. *Busi-šorün vož-jiro saldat.* — *biž.*
 28. *Busi-šorün kustäm kion čeljaškoz.* — *uşi.*
 29. *Viėki-vilün viėki, taptabiła sogi.* — *uži-gumi.*
 30. *Marijün-no Darijün vačü-šin učkisa ulo.* — *voldätän-no polän.*
 31. *Muez todı, kidışez šod.* — *gožjaškäm.*
 32. *Minikiz kirşasa minoz, bertikiz čal-čal bertoz.* — *redra ru vajikid.*

1. Ha az ember nem hangoztatja (tkp. ember hangoztatlanúl), hangja nem jön. — Harmónika.
2. Egy menyasszonykendő alatt négy menyecske hunyorítja [szemeit]. — Asztallábak.
3. Egyike ül, másika fekszik. — A fatörzs és tőke (tkp. törzsszel tőkével).
4. Az asztagtéren csűr, a csűr tetején szarv-kanál, a szarv-kanál tetején kékes-zöld gyöngy. — A lúdnak lába fölött testtörzse, arcza, szeme.
5. Égbolt alatt sárga csibe. — Nyest.
6. Jávorszarvas fekvő helyén fű (levél) nem kél ki. — Kemence.
7. Ház körül szörkötél. — Moh.
8. A házpadláson kék gombolyag. — Galamb.
9. A házpadláson vajas csésze (tkp. vaj-csésze). — Nap.
10. Ház tetején fél hókorcsolya csuszkal. — Fej-fésülés.
11. *Gar, gar* [hangú] tehén keresztet hány. — Mozsár.
12. Poroszkalónak nyomát nem ismerem meg. — Csolnak.
13. Fehér nyúlnak szíve fekete. — Kémény.
14. Sima kerítésrúd hegyén nem tapad oda a hó. — Tehén-szarv.

15. Áll, áll; de árnyéka nem látszik. — Gödör.
16. Ezre tánczol, négye tapsol. — A lónak ezre a farka, négye a lába.
17. Eszik eszik és vermébe megy. — Kés.
18. Sárga lónak húgyja, ha az ember nem hugyoztatja, nem jön ki. — Szamovár.
19. Ég, ég, taknya folydogál. — Faggyúgyertya.
20. Teli *žižol* bika járkál (értsd: a *ž.* tele van bikával s ezek a *ž.*-ban járkálnak). — A jég alatt jár a hal.
21. Lelkest lelketlen hajt. — A ló és a szán (tkp. lóval, szánnal).
22. A házfedelen *palež*-sajt. — Vörös embernek a feje.
23. Rúdvég kiemelkedik, harmincz remeg. — Juhszar.
24. Bementekor kékes (*kitaj*-, v. *nankin*-) ruhában megy be, kijöttében fehér szőtt ingben (tkp. ruhával, inggel) jön ki. — Lehántott hárs.
25. A nagy akolból a kis akolba megy. — A szén és előkemen-cze (a mennyiben pl. kenyérsütéskor a kemenczéből kihúzzák a szenet a nyilásnál levő kis elődúba, az *uëog*-ba).
26. A szántóföld környékén (tkp. körül) hústányér (értsd: húsdarabolásra való tányér). — Madárfészek.
27. Szántóföld közepén zöld fejű katona. — [Ló]-fark (melyet t. i. a ló összeganaoz s mely ennél fogva zöldes).
28. Szántóföld közepén csipőtlen farkas hánykolódik. — Borona.
29. Kád fölött kád, csecsés (?) kefe. — Angyalfü (angyélika: Archangelica).
30. Máriával Daria (tkp. Dariával) szemtől szembe néznek. — Fedél és padló.
31. Földje fehér, vetése fekete. — Írás.
32. Mentében énekelve megy, visszatértekor gyorsan tér vissza. — A veder, midőn vizet emelsz [vele].

J e g y z e t e k : *madkiri* találós mesét föladni.

1—4. *kvarättin* заставлять, чтобы что-нибудь далъ го-
лось | *vargan* гармоника || *šulik*: 1. azon — rendszeren igen érté-
kes — selyemkendő, mellyel a menyasszony fejét és arcját
befödi s melyet később az *ajšon*-ra akasztva hátul visel; —

2. teknőalakú edény, melybe lisztet szítálnak (l. a *Śakta-pi*-i imádságban) | *iči-meñ* menyecske, fiatal asszony | *čimani* замури́ть гиаза || *är* azon térség, melyen az asztagok vannak elhelyezve; asztag-állvány | *kokī* тyлювище (átvitt ért.); eredeti értelemben azon kis kasféle, melyben a votják nők gyermekeiket hátukon hordják | *im-nīr* лицо.

5. *in-gur-ulīn* . . Nikolaj Ivanov szerint összetétel az *in* «ég» és *gur-ul* «az áll alsó része» szavakból s átvitelesen az «ég állja alsó részében» ezt jelentené: «az ég alatt». Előfordúl a *B*) csoport 42. számú találós meséjében is, mely helyből világosan kitetszik, hogy *in-gur-ulīn* jelentése: «az égbolton», vagy «az égbolt alatt». Azt lehet hinni, hogy ez összetételben nem ama *gur-ul* «áll alsó része» van — melynek átviteles használata az említett módon különben is igen különös volna —; hanem egy külön *gur* szó, melynek jelentése pl. «boltozat, bolthajtás».

6—10. *kojik* лось | *kwar uz pot* трава не выростеть || *šujī* мохъ || *šig* вышка, подволока || *kwas* лыжа | *niskīlanī* кататься.

11—15. *gar* звукъ ступки («a mozsárnak hangja») | *kupčaskīnī* креститься || *gīr* mozsár, mely szerkezetre és nagyságra nézve hasonlít a mi ágas kútunkhoz. Az utcza egyik oldalán egy háznyi magasságú gerendán keresztbe van az ágas rúd, mely alá s föl, jobbra és balra mozogható; ezen függ a hatalmas mozsártörő, mely egy hordónagyságú famozsárba törí a kendert. A találós mesében előforduló «tehén»-féle hasonlat a *gīr* idomtalan nagyságán, a «keresztvetés» a kereszttrúdnak jobbra, balra való himbálódzásán s a mozsártörőnek alá s fel való járásán alapszik || *pīti* слѣдъ || *keñer-puč* жердь огорода | *tuptanī* удержаться.

16—20. *čapkinī* хлопать || *šīšol* egy széles, alacsony emelvény a votják *korka* egyik szögletében, melynek alja kamráúl, teteje pedig heverő helyül szolgál. Itt a jéggel beborított folyó van hozzá hasonlítva. *šīšol-tīr* olvan kifejezés, mint pl. *kwa-tīr* teli *kwa*, *gid-tīr* teli *akol* (l. az imádságokban).

21—25. *paleš* рябина (de nem ,vad berkenyefa') | *lellanī* sajt (= *jol-nanī*, mint *illanī* = *il-nanī*). A «vörös ember» fejének alakja olyan mint a sajtgomolya, hajaszíne mint a téglavörös *paleš*-bogyó || *puč-pum* rúdvég | *čatīr* kiálló, kiemelkedő, kimeredő; *čatīranī* выставить одинъ конецъ; *čatīranī* megmeredni; умирать

(въ переносномъ смыслѣ) | *kiltir* тренещающій || *kitaj* китаика | *šod-derüm* = *šort-d.*; *šort* пряжа | *puppi* лутошка.

26—32. *kustüm* безпоясннй || *taptabıla* Nikolaј Ivanovnak is érthetetlen szó. Ugyan e találós mese más alakban Gavrilovnál a 152. számú, hol e szó *totobıla*-nak van írva s szintén fordítatlan maradt | *uži-gumı* коровка (растение) || *vačü-šin vis-à-vis*; *glazı* противъ глаза.

Följegyeztem *Vuž-šumjában* (a szarapuli kerület déli részében) Alexander Pavlics, Mikallya Ivanov és Omely Takjanaj közlései után a *kvar-sar* ünnepeén (1885, július 11—15-ike közt).

B.

33. *Odıg šuri-vilın kvamın tur pukoz.* — *korka-völdüt.*

34. *Odıg burtcin-kışüt-ulın ül icimeñ bardož.* — *šok-kukjos.*

35. *Odıg pužim-bordın rit dendor luoz.* — *gıži.*

36. *Odıg beküjin kık pörtäm vına luoz.* — *kurüg-puz.*

37. *Ogez šuož vidom, ogez silom, ogez minom.* — *kıpijin lijalın pis-pu-jılın.*

38. *Ukno-pırti tođi čožmür potaloz.* — *veñ-pırti siñs retlä.*

39. *Ullašan kabañ gıbdaloz.* — *kuš kuläsmü.*

40. *Ultäm-raqtäm Vežej-kız.* — *veñ.*

41. *örji kökijin Köčibej bardož.* — *lakmüñ uštonän.*

42. *In-gur-ulın zırüi-buko luoz.* — *vužjuš-pukron.*

43. *Koraloz, koraloz, šelüpez uz uš.* — *gır, libo kurüg-šüüm.*

44. *Korka-bordın taka-šin.* — *ul.*

45. *Korka-sergin čut lođıgar gu gužoz.* — *žolob-vu-vijam.*

46. *Korka-berin vajo šaču luoz.* — *jır-ši-punüt.*

47. *Korsoın os bursož.* — *surtüm.*

48. *Kotırüs tü vir-zor zorož.* — *tölišäm.*

49. *Kussü pertčisa kuloz, čirtüzü əogsa uz kul.* — *kız-pu.*

50. *Kuž bižjem košo gurü sitaloz.* — *úan gurü tırüm.*

51. *Kulijez tođi, pıfikež gord.* — *imež.*

52. *Kık nuk-kuspın kion šon šiškoz.* — *pış söstäm.*

53. *Kıkna pal-durtiz kutsa, šoraz bırto.* — *sapäg.*

54. *Kionän gondirän vačü-sin učkozi. — košakän gur-im-dorän.*

55. *Gono gonän vačü vuoz, ukata mliz potoz. — sin izüm potiki.*

56. *Guez sísmoz, juboez kiloz. — kut.*

57. *Gulbecin urod žuč kišno-jir luoz. — gur-žužon.*

58. *Gur-tir rallin peliz éog. — šartci-nan.*

59. *Tülin šil-türki luoz. — kwaka-kar.*

60. *Turimles lapüg, kizles žužit. — šüräs.*

61. *Dumät-jilin val kwajoz. — čersüm.*

62. *Seragli-bidä tordäm iz kiloz. — valäs.*

63. *Sikti-pikti kar karoz. — kut-kutan.*

64. *Siliz sísmoz, kuez kiloz. — kiž-pu.*

65. *Šuri-kuža euž čipi bižiloz. — čag-til.*

66. *Šod bigür sitamzä pižoz. — purti.*

67. *Šikis tir tođi deru luoz. — jir-vijim.*

68. *Čožles lapüg, valles žužit. — ačama.*

69. *N'il iska-vin og-ažü ibiliško. — iskallin nonijosiz.*

70. *N'il pidjem, üldon vogrijem. — kaban.*

71. *Lud-dorin gord iri-meü luoz. — gord nil-pu.*

72. *Lutäm luloiz nullos. — kwas-vilin vetläm.*

73. *Pidiz odig, jiriz šurs-poläs. — kwaro pu.*

74. *Pel-durin gord sogi luoz. — palež-pu.*

75. *Budžin üksejlän keđer-vilaz limi uz tupta. — iskal-šur.*

76. *Budžin üksejlän izijez kičilak ušoz. — lijal-rilis limi.*

77. *Mumizles, ajižles juatük inmarü tuboz. — ein.*

78. *Minoz, minoz, vužerez uz lu. — šur.*

79. *Minoz, minoz, puñaz uz vu. — šüräs.*

80. *Minikiz gurtüz učkoz, bertikiz tülüz učkoz. — tir.*

81. *Mikajla agaj uj-no, nunal-no üktoz, tođi sitez potoz. — vu-ko-izüm.*

33. Egy rúdon harminez fajd ül. — Házfedel.

34. Egy bársony kendő alatt négy menyecske sár. — Asztal-lábak.

35. Egy fenyő mellett öt ólompénnz-ékszer van. — Köröm.
36. Egy hordóban két különféle pálinka van. — Tyúktojás.
37. Egyik mondja felküdjünk, másik álljunk, harmadik (tkp. egyik) menjünk. — A fatöke, fatörzs és fatető.
38. Az ablakon át fehér menyét járkál. — A tűfokon át jár a ezérna.
39. Az asztag alulról rothad. — A szösz kevesbedik (t. i. alulról a fonásnál).
40. Rügyetlen, ágatlan Vežej-lúczfenyő. — Tú.
41. *orzi* gyermektartójában *Kočibej* sir. — A lakat és kulcs.
42. Égbolt alatt arany (szekérrúd-tartó) ív. — Szivárvány (tkp. vízszívó öv).
43. Vág, vág, forgácsa nem esik. — Mozsár, vagy a tyúk evése.
44. Ház mellett kecskeszem. — Rügy.
45. Házsarokban béna . . . (?) gödröt ás. — Ereszesatorna vizének folyása.
46. Ház mögött kétágú vessző van. — Hajfonat.
47. A kútban ökör bög. — Fingás.
48. Kerek tóba véreső esik. — Szelelés (t. i. az által, hogy a «b a r n a» gabnaszemeket lapáttal felszórják s azok a kerek gabnarakásba visszaesnek).
49. Ha a csipőjét (értsd. csipője övét) megoldják, meghal; ha nyakát levágnák, nem hal meg. — A lúczfenyő (mely t. i. menten kiszárad, ha valahol a derekán, hacsak egy hüvelyknyire is körülháncsolják; ellenben minden baj nélkül kinöveszti újra felülről levagdalt ágait).
50. Hosszú farkú szarka kemenczébe szarik. — A kenyérnek a kemenczébe tevése (tkp. töltése).
51. Fasza fehér, pinája vörös. — Málna (melynek t. i. vörös bogója domború fehérfejű száraeskán ül).
52. Két völgyszakadék közt egy farkas inat rág. — Kender-törés.
53. Mindkét oldalánál fogván, a közepébe betolom. — Csizma.
54. Farkas és medve szemtől szemben néznek. — Az ablakfázat és kemenczeszáj.
55. Szőrös szőrössel együvé jön, még jobban kedve jön. — A szem (voltaképen szempillák), midőn álma jön.
56. Gödre rothad, oszlopa marad. — Bocskor.

57. A kemenczekuczkóban rosz muszka asszonyfej van. — A kemenczesepró.
58. Teli kemence lónak füle szeg. — Réparétes.
59. Erdőben hústányér (értsd: húsdarabolásra való tányér) van. — Varjufészek.
60. A fűnél alacsonyabb, a lúzfenyőnél magasabb. — Út.
61. A kötőfék fölött hízik a ló. — Fonás (a mennyiben t. i. az orsón a ezérna mindinkább szaporodik s az által az orsó «a ló», előbbi «kötőfekte fölött» vastagodik).
62. Minden sarokban felfúvódott juh fekszik. — Ágy.
63. *Sikti-pikti* fészket készít. — Bocskorfonás.
64. Húsa rothad, bőre marad. — Nyírfa.
65. Rúd hosszában sárga csibe szaladgál. — Fenyőszilánkgyertya (tkp. tűz, melynek lángja t. i. «a sárga csibe»).
66. Fekete tatár szarát főzi. — Katlan.
67. A láda teli fehér vászonnal (tkp. vászon). — Agyvelő.
68. A kacsánál alacsonyabb, a lónál magasabb. — Nyereg (nyeregpárna).
69. Négy szomszéd egy helyre lődögél. — A tehénnek tögye (tkp. emlői).
70. Négy lábú, negyven hullámgyűrűjű. — Asztag.
71. A szántófield mellett vörös menyecske van. — Vörös pichtafenyő.
72. Lelketlen lelkest hord. — Hókorcsolyán-járás.
73. Lába egy, feje ezerszeres. — Lombos fa.
74. Fül oldalán vörös kefe van. — A *paleš*-fa.
75. A nagy császárnak kerítésére a hó rá nem tapad. — Tehénszarv.
76. Nagy császárnak sapkája (?) leesik. — A fatörzs-ről a hó.
77. Meg nem kérdezve atyját anyját (tkp. atyjától anyjától kérdezetlenül) égbe száll. — Füst.
78. Megy, megy, árnyéka nincs. — Patak.
79. Megy, megy, végére nem ér. — Út.
80. Mentében a falut nézi, visszatértében az erdőt nézi. — Fejsze.
81. Mihály bátyja éjjel is, nappal is tánczol, fehér szara jön ki. — Malom örlése.

Jegyzetek: 32—39. *tur* тетеревь || *dendor, demlor* ólom-pénzéesség a votják nők nyakán és kezén || *portam* разный || *gibdanı* тлѣться; гинть, горѣть безъ дыма; ettől: *gibüd* az erdő talaját képező levél s egyéb növényi hulladékokból alakult tőzegerég | *kuş* кудель | *kulısmını* уменьшиться.

40—45. *ul-raj* сучье | *Veşej* tulajdonnév, melyet egy jeles, tiszteletben álló fenyőfának adtak || *or,şı* női személynév | *Koşibej* férfi személynév | *lakma* замок || *in-gur-ulın* l. az 5. sz. tal. mese jegyzetét | *pukron* пояска; *ru-juş-p.* радуга || *ul* rügy || *lodıgar* Nikolaj Ivanovnak is érthetetlen szó.*) Hasonlít hozzá *lodıga* лодыга «bokacsont».

46—50. *şaca* пруть || *korso* колодець | *bursını* рвать || *pertım* развязать || *bıżjem = bıžo* ,farkas, farkú' | *koço* сорока; értendő rajta a hosszú rúdú kemenczelarát, melylyel a kenyértésztát a kemenczébe teszik («*sitaloz*»).

51—60. *kuļı* мужскій удъ | *piťik* женскій удъ; de csak lányoknál, vénebbeknél: *patak* || *şon* сухожиліе | *piş şostını* коноплю ломать | *birtını* сунуть, вдѣть (на пр. *veñ-pişijü şını* süz b.) || *şartei-nañ* родъ пррожки.

60—65. *kuajoz* дѣлается жирнымъ; потому что на веретено становится толще («kövérré válik; mert az orsón szaporodik a czérna és az orsó vastagabbá lesz») || *tordını* раздуться. на пр. водою || *sikti-pikti* звукъ изображенія дѣйствія при плетеніи лапоть («hang, mely a boeskorfonás jelzésére szolgál»); *siktan* орудье для плетенія лапоть («boeskorfonásra való eszköz»). Gavrilovnál a 105. tal. mesében ugyane szó *şikti-pikti* alakban fordul elő s így van fordítva: ,косо-криво (безъ порядка)', azaz: ,ferdén-görbén (rendetlenül)'.

66—70. *şikıs* сундукъ | *dera* холеть || *açama* съделка || *pidjem = pido* ,lábas' | *rogiri* маленькія волны на водѣ; *rogrijem = bastırıko* (megfejtése szerint); *bastırık* ступени на скирдахъ («a lépcsők az asztagokon»).

71—75. *lud* ezen vidéken ,szántóföld' is (= *busi*), nem csak ,földisten' | *polıs* -szeres: *kik p. korka* двухъэтажный домъ; *kik-p. dis-kut* kettős öltözék (pl. alsó és felső kabát).

*) A jelentésnek megállapítása céljából történt revisiónál nem kaphattam meg a közlőt.

76—81. *kičilak* szóba dőlve a изображение действия падения («az esés jelzésére szolgáló szó»). Nagyon kétes, hogy helyesen magyarázza-e Nikolaj Ivanov így. Gavrilovnál a 25. tal. mesében szintén meg van e szó *kičeltik* alakban; erre nézve ő így szól: слово неупотребительное, означает б л е с т к и на небе («használatban nem lévő szó, jelenti a csillámokat a havon») || *inmarü vь небо*.

Följegyeztem *Multan*-ban (a malmísi kerületben) Fedor Vasziljev közlése után; 1885, július 19-ikén.

C.

Mađo-mađo šod koži-dirob :

82. *Aslaz luliz ovöl, üjüz-no nunalüz-no vetlä veš. — čas.*
83. *Og palaz van, og palaz ovöl. — giži.*
84. *Odig bekcälün kvafton ägäsez. — kaban.*
85. *Odig katanči-ulün üil vil ken bõrdoz. — los-kuk.*
86. *Odig bekcäjün kik turlo araki. — kukej.*
87. *Odig murt-bordi üildon murt küškä. — os-kal.*
88. *Ukno-ultiz vetloz kunoka juasa. — kezit tol.*
89. *Iz-kar-kotirti čožmär vorttiloz. — vu-ko-izäm.*
90. *Kakirma sandikün kakit-veš. — šulüm.*
91. *Korka-jilti pal-kwas miškila. — sin.*
92. *Korka-sigin vir-tuš. — šundi.*
93. *Korka-jilin pal-šan. — toleš.*
94. *Korka-berin tordäm iž. — tušak.*
95. *Korka-kotirti vož kuča-pi utisa vetloz. — žolob-vu-rijam.*
96. *Küž gin-vilin küž bigür kiloz. — žüji-vilin kor kil'lä.*
97. *Gordo-jumal pu-šulmin. — umortoiš čeci.*
98. *Tilüz ovöl, kijüz sutä. — pušier.*
99. *Suräm-polin pil-inži. — saldatjos kuspün äksej.*
100. *Šod gin-vilä šir zoroz. — toliškäm.*
101. *Čik uknoez ovöl, osež ovöl, niliz-piez korka-tirosaz. — küjar.*
102. *Luloöz luttäm vijoz. — küžilijüz šir vijä.*
103. *Li-pidüz kort-pid uloz. — valün gari.*
104. *Li-pidüz pu-pid uloz. — valün dodü.*

105. *Peres-ginü abi busijaz kottirtoz. — surlo.*
 106. *Peres-ginü abi cir salaloz. — cag-puñ-ügir.*
 107. *Bazar-saudik tir viltik. — jo-birdam.*
 108. *Busi-sorin suron-miüder. — usi.*
 109. *Bittir düüñez süzoz-no odig jir-kotivad uz süzi. — sin.*
 110. *Vidisa atasles lapüg, sultü-kü valles jüzit. — adami.*
 111. *Vestä-nül peľaz azves igi. — kabanü kiümäm jo.*
 112. *Murjo-sorin koj-nusi. — pisej.*
 113. *Murjo-sorin numirjam tuşak. — euzjem.*
 114. *Kesük pilem todı zoroz. — pužnişkam.*

Mese-meskete (tkp. mesélek, mesélek), fekete borsósrét:

82. Magának lelke nincs [s mégis] éjjel is, nappal is jár.
 — Óra.

83. Egyik felén van, másik felén nincs. — Köröm (mely t. i. a tenyér egyik oldalán van, a másikon nincs).

84. Egy hordónak hatvan abroncsa. — Asztag.

85. Egy függöny alatt négy új asszony (tkp. meny) sír. — Az asztagtartó-lábak (tkp. lábszár).

86. Egy hordóban kétféle pálinka. — Tojás.

87. Egy emberhez negyven ember fogózkodik. — Ajtó-zsinór (melyet t. i. sokan fognak meg).

88. Ablak alatt járkál a háziúr kérdezgetve. — Hideg szél (mely t. i. fütöl az ablak alatt).

89. Kőfészek körül hölgymenyét futkos. — Malom örlése.

90. Domború lábában drágakő-gyöngy. — Szív.

91. Háztetőn fél hókorcsolya csúszkál. — Fésű.

92. A ház padláson vértál. — Nap.

93. Háztetőn fél kenyér. — Hold.

94. Ház mögében felfúvódott juh. — Derékalj.

95. Ház körül zöld kutyakölyök ugatva jár. — Ereszesatorna vizének folyása.

96. Hosszú nemezpokróczon hosszú tatár fekszik. — A mo-hon gerenda fekszik.

97. Vörös-édes fabélben. — A méhkasból [való] méz.

98. Lángja nincs, [de] a kezét égeti. — Csalán.

99. Polyva között drágagyöngy (tkp. *pil*-gyöngy). — A katonák közt a császár.

100. Fekete nemezprokrócra gyanta esik (tkp. esőzik). — Gabonaszelelés v. szórás (a mennyiben t. i. a gabona gyantaszínű).

101. Épenséggel nincs ablaka, nincs ajtaja, [mégis] gyermeke [van] teli házzal (tkp. házteljében). — Uborka.

102. Lelkest megöl lelketlen. — A hangyát megöli a fagyanta.

103. Csontlábat hajt vasláb. — A ló és a szántóvas.

104. Csontlábat hajt faláb. — A ló és a szán.

105. Öreg anyó (tkp. öreg csak, értsd: habár öreg) körüljárja a mezőt. — Sarló.

106. Öreg anyó vért köpdös. — A fenyőszilánk-*[gyertya]* végén a szén.

107. Vásáros láda teli (?) — Jégre fagyott *[víz]*.

108. Mező közepén bőrvánkos. — Borona.

109. Egész világot átéri, (de) egyedül fejed köré nem ér. — Szem.

110. Fekve alacsonyabb a kakasnál; ha feláll, magasabb a lónál. — Ember.

111. *Vestä*-leány fülében ezüst fülbevaló. — Az asztagra fagyott jég.

112. Kémény mögött zsíros sulyok. — Macska.

113. Kémény mögött elférgesedett derékalj. — Maláta.

114. Egy darab felhő fehér esőt ereszt (tkp. fehérret esőzik). — Szitalás.

J e g y z e t e k : 82—100. *los* подставка, на которую кладутъ стогъ || *turlo* féle = tatár *törlö* || *küskini* = *kutiskini* (más dialektusokban) || *miskilani* = *úiskilani* (l. tal. mese 10. sz.) || *surüm* мякина | *pil-inži* жемщуга изъ дорогой раковины; v. ö. tatár-arab *pel* elefánt, mely szerint *votj. pil* 'elefántesont' lehet.

100—114. *tir viltik* . . . jelentését nem határozhattam meg; talán = *tir vilti-ik* 'ugyancsak színig tele'; Gavrilovnál is előfordul e tal. mese ilyen alakban: *bazar sandik bir viltik* — *jo kim-mäm* (54. sz.) s a következő fordítással, illetőleg magyarázattal: Сундукъ базарный бъръ вытыкъ (выражение прочности и звонкости) — ледъ. Tehát szerinte «a tartósság és csengőség kifejezése» || *suron* кожаный || *Vestä* női személynév || *pisej*

кошка || *numirjini* излѣвѣть, полнымъ быть червяками || a *koj nuši* kifejezést Gavrilov (135. sz. tal. mese) «жирный лѣнивѣцъ» fordítja || *pužniški* съять рѣшетомъ, ситомъ (v. ö. e találós meséhez a következő magyar szólást: ,szital az eső') || *abi* = *pešaj* anyó, nagymama.

Följegyeztem *Aktünir*, más nevén *Jolkibaj* (oroszúl: Елѣнбаи) faluban, a jelabugai kerületben Pjotr Vasziljev (vulgo: Pokoj) közlése után; 1885, augusztus 30-ikán.

D.

115. *Kam tu-palan liz val adzkä. — pitem.*

116. *Kam tu-palan val girdaltä. — gudiri.*

117. *Kütäk, püdtük, kiltük, kilontäm veraskü. — goztüt.*

118. *Kvün lüz. — šuräs, šur, keher.*

119. *Šir kik bižün. — kut gozijosün.*

120. *Lud-šorün zarü-šikis. — šundü.*

121. *Lud-kužu korjos kujamün. — meža.*

122. *Lud-šorün tärki silän. — šir-kar.*

123. *Bord-pučkün gord čabej. — urbo.*

124. *Muri-riün liz saldat. — čin.*

115. A Káma túlsó oldalán kék ló látszik. — Felhő.

116. A Káma túlsó oldalán ló nyerit. — Menydörgés.

117. Kezetlen, lábatlan, nyelvetlen, hallástalan [s mégis] beszél. — Írás.

118. Három hosszú [van]. — Út, folyó, kerítés.

119. Egér két farkkal. — A bocskor madzagaival.

120. Mező közepén aranyláda. — Nap.

121. A mező hosszában gerendák vannak elhányva. —

A mesgye.

122. A mező közepén egy tányér hússal. — Egérfészek.

123. A fal belsejében vörös búza. — Poloska.

124. Kémény tetején kék katona. — Füst.

Följegyeztem 1885, július 30-ikán *Šarkan* faluban (a szarapuli kerület éjszaki részén) Verescsagin G. úr közlése után, ki ezeknek orosz fordítását ki is adta volt «Вотяки Сосновскаго края» művében (l. 63. l.). A közlő votják nemzetiségű és eredetű, nyelvjárása azonos a fentjelzett helységével.

E.

125. *Ar-éoz čirsatü náuzä. — koto kišno.*
 126. *Iz-korka-kotirü tol peltü. — ru-ko-koän pižün.*
 127. *Inšir-šorin kustäm kion čütčaloz. — kutäs.*
 128. *Sintüm čožmär guzä gužoz jalan. — čičaškäm.*
 129. *Papaez todŕi, pirogez gord. — ümeš.*
 130. *Pišleš-puleš kuž, turin-kwarles lapäg. — šüräs.*
 131. *Majü šikšü pidsani ug lu? — šundi-južitüz.*
 132. *Majü čogü ošü ug lu? — kuräg-puzüz.*

125. Egy évig (tkp. évidőig) savanyítja kovászát. — A terhes asszony.

126. Kőszoba köré szél fú. — A malomkő és liszt.

127. A szérü közepén csipőtlén farkas ugrál. — Csép.

128. Vak (tkp. szemetlen) menyét gödrét ássa folytonosan. — Baszás.

129. Fasza fehér, pinája veres. — Málna (l. az 51. számú tal. mese fordítását).

130. A fánál hosszabb, a fűnél alacsonyabb. — Út.

131. Mit nem lehet bezárni a ládába? — A napvilágot.

132. Mit nem lehet szegre akasztani. — A tojást.

Följegyeztem a malmiš-i kerület Šakta-pi (Большая Цибрь) falujában Szemjon Vasziljev Chorosavin közlése után; 1885, július 22-ikén.

F.

133. *Kuräg-puz žiln šaš. — sugon.*

134. *žičol-tir todŕi čipi. — piü.*

135. *Lud-šurin buris. — meža.*

136. *Lud-durti joz hiškämün. — busi-keñer.*

137. *Pereš kišno-murtlän žirimez vijaloz. — čag žuaki, ägi-rez ušü.*

138. *Budžim äksejlän azbaraz žag ušsa, ulümez ug lu. — šm.*

133. Tyúktojás tetején sás. — Hagyma.

134. A žičol teli fehér csibével. — Fog.

135. A mező közepén gerenda. — Mesgye.

136. A mező oldalán drót van húzva. — Szántó föld-kerítés.

137. Öreg asszonynak taknya folydogál. — midőn a fenyőszilánk-[gyertya] ég, szene leesik.

138. A nagy császárnak udvarába szemét esvén, ő (t. i. a császár) meg nem élhet (tkp. élése nincs). — Szem.

Följegyeztem a malmi-és-i kerület *Jumgi-Omga*, más nevén *Silo-Pur* falujában *Ografina Ivanovna* és *Vasjika Vasziljevna* közlése után; 1885, július 23-ikán.

Rímfejtő találós mesék.

139. *Korkasünlün, gid'isünlün nümzi odig lo. — kobijün koblün.*

140. *Kwalaśün, gid'isün nümzi odig. — ośonün-no ośün.*

141. *Korkasün-no itimśün nümzi odig. — iśtirün-no iśirün.*

142. *Ta gurtiśün-no zarodiśün nümzi odig. — Nazarün-no bazarün.*

143. *Muziśün-no inmiśün nümzi odig. — kiźilijün-no niźilijün; toleźün-no tolösün.*

144. *Gid'isün-no korkasün nümzi odig. — os-kalün iskal.*

145. *Vuiśün, kwalaśün nümzi odig. — kini-čorigün kinis.*

146. *Korkasünlün, gureź-uliśünlün nümzi odig lo. — gurün űurün.*

147. *L'aqiśünlün, čumiśünlün nümzi odig. — puźijün puźimün.*

148. *Bakaiśünlün, čumiśünlün nümzi odig. — kuśmanün sukmanün.*

139. A szobából valónak és istállóból valónak nevük egy. — A meritőkanál és kancza.

140. A *kwa*-ból valónak és istállóból valónak nevük egy. — Az akasztó és ökör.

141. A szobából valónak s a szérűstérből valónak nevük egy. — A kapeza és szérű.

142. Ebből a faluból valóknak s az *Ижевскіи заводъ*-ból (Izs folyó melléki fegyvergyárból) valóknak nevük egy. — Nazar és bazár.

143. A földből valónak és égből valónak nevük egy. — Csillag és giliszta, hold és [egy éves] csikó.

144. Az istállóból és szobából valóknak nevük egy. — Ajtózsínór és tehén.

145. A vízből és *kwa*-ból valóknak nevük egy. — Pisztráng és *kinis*-gerenda.

146. A szobából és hegyaljából valóknak nevük egy. — Kemence és patak.

147. A fenyvesből és ruhás kamrából valóknak nevük egy. — Himzésmű és fenyő.

148. A kertből és ruhás kamrából valóknak nevük egy. — Retek és szokmány.

Az utóbbi találós mesék közül a 140—143. számúak az *A*-csoporthoz, a 139. sz. a *B*-hez, a 144. és 145. a *C*-hez, a 146. az *E* hez, a 147 és 148. sz. az *F*. csoporthoz tartoznak.

Jegyzetek: 145—148. *muri* = *murjo* kémény || *papa* = *kuľi* мужекіи удъ; tkr. ,madár' | *pirog* = *piřik*, tkr. ,rétes' || *žičol tīr tođī čipī* olyan szerkezet, mint a 107. sz. dalban: *korka tīros kenakjos, kor-gid' tīros cuž valjos* || *ošon* въшалка || *iššir* токъ на которомъ молотятъ || *Nazar* férfinév || *kinī* пеструшка (родъ, рыбы) | *kinis* oldalgerenda a *kwa* tetőzete alatt.

III.

Kosmogoniai mondatöredékek.

1.

Duñnelän kildämez.

Ta duñnelän intijaz niriš-ik ne-no-mir-no vilimtä; odig vu-ginä veš kotirtisa uläm. Inmar ta vu-vilin badžin pižän ujasa vetläm. oži vetlisa og-pol Inmar «kiži ali mon tatči duñne kilditom?» — šusa Šajtanaz otäm. Šajtan vuäm-berä Inmar soli «ton min ta vu-pueki pirsä; pidäsištiz majä-kü šettid iminid potti!» — kosäm. Šajtan Inmarlän kiljaz vu-pidsi ležkini kutkäm. ležkisa, ležkisa mur vulän pidäsaz ne-no-kiži-no ug vu. tuž kema dir ortčisa rakän puñiškäm. «kitči miniškod?» — šusa rak soles-pä jua ini. «vu-pidsi vaškiško, otiš mar-kü šuriz-kü iminim potto» — šuäm Šajtan rakli. «majä ton malpani kutkid!» — šuäm rak — «mon ta vuin das-kik ar uliško ini-no ne-no-ku-no soles pidässä ažilümä oval-na.» «ójdo éok ali ležko!» — šusa Šajtan noš-ik ležkäm. tuž-no tuž kema vaškisa Šajtan mirdän vulän pidäsaz vuäm-no tatiš luoöz imaz baštisa žutkäm. Inmar-dorä liktisa, Inmar luožä imištiz pažgini kosäm, «odig gižizä-no imad än kelti!» — šuäm. Šajtan Inmarleš kosämzü kilsa «malí med-ag ta Inmar odig gižizä-no imam keltini oz lež?» — šusa imištiz luožä čisto pažgimtä. soki vu-vilä pažgäm luoez budsä, budsä, mužem luiz; imaz keltäm luoez-no budni kutkäm. Inmar Šajtanleš piktiläm bamjossä adžisa «malí ton moštím od kilziški; odig gižizä-no keltitäk kušti šuäm val-ug?» — veram-no Šajtanli imištiz mužemzü kuštini kosäm. ta Šajtanlän imištiz kuštäm mužem-kü oj lusal, veš duñne-vilin mužem éoėkit lusal. so kuštämäniz mužem-vilin nukjos-gopjos-no badžin gurežjos-no kildillam.

A világnak keletkezése.

Ennek a világnak a helyén kezdetben semmi sem volt; egyedül csak víz vette körül a mindenséget. Inmar ezen a vízen egy nagy hajóval hajózva (tkp. úszván) járt. Ekkép járván egyszer Inmar [így] gondolkozott: «hogyan teremtek én most ide világot?» — [és] előhívta Šajtant. Šajtan megérkezte után Inmar neki [ezt] parancsolta: «eredj te bele ebbe a vízbe s a fenekéről, a mit találsz, hozd elő a szádban!» Šajtan Inmarnak szava szerint a víz fenekére ereszkedni kezdett. Ereszkedvén, ereszkedvén, sehogy sem ér a víznek fenekére. Igen sok idő múlván a rákkal találkozott. «Hová mész?» — kérdi tőle most a rák. «A vízfenékre szállok alá, onnan a mi [elém] akad, felhozom a számban» — szól Šajtan a ráknak. «Mit kezdél el te gondolni! — mondta a rák; — én ebben a vízben tizenkét éve élek már, de még sohasem láthatam a fenekét». «Nosza hagyjuk, most már aláereszkedem!» — szólt Šajtan s ismét ereszkedett [alább]. Igen, igen soká szállván alá Šajtan, nagy nehezen a víznek fenekére ért és innen homokot vévén szájába, felemelkedett. Inmarhoz jövéen, Inmar azt parancsolta, hogy a homokot szórja ki a szájából: «egy homokszemecskét se hagyj szádban!» — mondta. Šajtan Inmarnak parancsát hallván, [így] gondolkozott: «vajjon ez az Inmar miért nem engedte meg, hogy egy homokszemecskét se hagyjak a számban?» — s nem szórta ki teljesen a homokot szájából. Akkor a vízre szórt homokja növény, növény földdé lett s nőni kezdett a szájában hagyott homokja is. Inmar Šajtan-nak feldagadt pófáit látván, [így] szólt: «miért nem fogadtál nekem szót? hiszen megmondtam volt, hogy egy homokszemet sem hagyva meg, [mindent] dobj ki (t. i. szádból)?!» — s megparancsolta Šajtan-nak, hogy dobja ki szájából a földet. Ha Šajtan-nak ezen szájából kidobott földje nem lett volna, az egész világon a föld sík volna. Az által hogy [a szájából földet] dobott ki, a földön hegyszakadékok, völgyek és a nagy hegységek keletkeztek.

2.

Vu-úrtonän surlän kildämez.

Vaëkala dirja Inmarlän Noj úimo jaraton adämijez viläm. Ta Noj «duñeäz badžin vu úurtoz» — šusa tuž badžin piž leštin kut-

käm. ta užaz kažnoj nunal so kwiń ar ěožů vetlům. Nojles gurtištiz koškilãmžů šodsza, Šajtan og-pol Nojlãn kišnoezles «kitěi tĩnad karted oži vetlů?» — šusa, juam. «ačĩm-no ug todki» — pã šuĩm Noj-kišno «olo-kitěi oži vetlů, juaj-no ug vera». «ug-kã vera íškã ačmã os ali sojů veratom!» — šusa, Šajtan Noj-kišnoli tugãz vožmatãm. «ton» — pã šuũ — «ta tugãz viěkijad ponsa, vuãn pižãn požitĩ, so požitã-med sur luoz; so surãz Noj juiz-kã kitěi vetlãmžů veraloz tonid». Noj-kišno Šajtanlãn dišãtãmez-šeuń sur požitisa kartãz kudžitãm. kudžisa, Noj kišnoezli «piž leštĩni vetliško» — šusa veram. Noj-kišno kartezles veramžů Šajtanli veram. soki Šajtan Nojles leštãm pižžũ čisto sorilãm. Noj vil piž leštĩni kulkãm. kik ar ěožů leštãm-beraz ves mužemãz tuž badžĩn vu baštĩni kulkãm. Noj tajũ adžisa Inmar kosãmezja pižaz pĩrãm-no kišnozũ-no ěortũ ini. kišnoez-pã ug pĩr. «ójdol!» — šuũm Noj lekãniz nošik kišnoezli — «ójdo čort pĩr!» ta kilũz Šajtan kĩlsa «monũ oliz!» — šuũm-no kišno-šori so-no pĩrãm. pižĩn ujasz vetlikizi og-pol Šajtan šĩrli Nojles pižžũ paš karnĩ kosãm. toži paš karãm-beraz pižũ vu pĩrni kulkãm. so pižĩn lev vilãm. soki-ik so lev odĩg nĩr-pĩsijĩštiz kij pottãm, odĩgištiz kožĩš pottãm. so kožĩšãn kijãn šĩrãz bitĩllãm-no Nojli Šajtan ěe-no-nĩr-no karnĩ bigatĩmtã.

A vízözön és a sörnek keletkezése.

Hajdani időben Inmar-nak egy Noj nevű kedves embere volt. Ez a Noj [így] szólván: «a világot nagy víz fogja elárasztani» — egy igen nagy hajót kezdett készíteni. Ezen munkájára ő három évnyi ideig járt minden nap. Šajtan észrevevén, hogy Noj falujából kijárkál, egyszer [így] kérdezősködék Noj feleségétől: «hová jár úgy a te férjed?» «Magam sem tudom — szóltott Nojné, — jár valahová; kérdeztem, de nem mondja meg». «Ha nem mondja meg, nohát most magunk fogjuk vele megmondadni» — mondá Šajtan Nojnénak s komlót mutatott [neki]. «Te» — mondja — «ezt a komlót kádadba tevén főzd meg vízzel és liszttel; az a főzed sör lesz; ha azt a sört Noj megissza, meg fogja neked mondani, hogy hova jár». Nojné Šajtan-nak tanítása szerint sört főzvéń, férjét lerészegítette. Noj lerészegedvéń, megmondta feleségének: «hajót készíteni járok». Nojné férjének mondását megmondta

Šajtan-nak. Akkor Šajtan a Nojtól készített hajót egészen összer-törte. Noj új hajót kezdett készíteni. Miután két évnyi ideig készí-tette, az egész földet egy nagy víz kezdte befogni. Noj ezt látván, Inmar parancsa szerint hajójába ment és feleségét is hívja már. Felesége nem megy be. «Nosza!» — szolt Noj haragjában ismét feleségének — «nosza ördög, gyere be!». Ezen szavát Šajtan meg-hallván azt mondta: «engem hitt!» — s az asszony után ő is bement. Midőn a hajóban hajózva (tkp. úszva) jártak, egyszer Šajtan [azt] parancsolja az egernek, hogy Nojnak hajóját lyukassza ki. Miután így kilyukasztotta, a hajóba víz kezdett bemenni. Ama hajón volt egy oroszlán. Akkor amaz oroszlán egyik orrlíkából kigyót bocsátott ki, a másikkól macskát bocsátott ki. Az a macska és kigyó elpusztította az egeret és így Šajtan semmit sem tudott Nojnak csinálni.

3.

A d a m i l ä n s o l i k e z .

Mali adamili vani ultožaz kur-adžini-no punaz kulni kulä — peresjos taži dišäto. kilditäm-berä Inmar adamili taži veram: «vot, mon tonä busi-šori pukto-no kot-kočü šosüz-kabüz, tiloüz-burdoüz toštüd virdä pottini ležo. sojosli ton äe-no-mir-no karni astü od-kä šot: ton tuž-no tuž žeč ulod, äe-no-ku-no ud kulili, šionžuon-no, diš-kut-no tonid utčani kulä uz lu. sojos toštüd virdä pottini bigatizi-kä: ton koä-kä ulsa kulod, vani ultožad jalan tuž kur-adžisa ulod, vir uštož pošasa užatük aslid šionžuon-no, diš-kut-no ud šetti, veš ulämed-vilämed ta-ponna luoz». soki adamilän silämez-no ug lu-na viläm; mar-kä duäne vilin viläm koškämät, zurod bidžäes šos-kabjos vuzämänizi mužemüz sirmitsa, čisto so-dorü likto. mar-kä duäne-vilin viläm tol-vu-ko-burd-kad' burdo tilo-burdojos čisto so-vilä širto. adami äe-no-kiži-no sojosli ug šotki. ber-vilaz žolgiri-no doraz liktü. «äj!» — šuä čeräkjasa adami — «Inmar-kadžosiz oz bigatä-no-täj-kadžez bigatoz-a? lik ali, tonä mon ug ullaški!» adami kilzä-no bitimtä, žolgiri «žillirik» — ginä šusa adamiš äebit žir-pidzä kukčaltisa vir pottiz. žolgirili taži šotkäm-berä adami Inmar vera-mez-šäen kulilä-no, vani ultožaz jalan-ginä šionli-juonli, dišli-kutlë užasa ulä.

Az embernek büne.

Hogy miért kell az embernek egész éltén át kínlódni és végtére meghalni — arról ezt tanítják az öregek. A teremtés után Inmar így szólott az emberhez: «íme, én téged a mező közepére helyezlek s megengedem, hogy mindenféle fenevad, szárnyas a te véredet ontsa. Ha te azoknak magadat meg nem adod, hogy ellened valamit tegyenek (tkp. ha te azoknak semmitsem tenni magadat nem adod): te igen, igen jól fogsz élni, soha meg nem halsz, ételt-italt és ruházatot neked nem fog kelleni keresned. [De] ha azok a te véred ontani bírják: te csak egy ideig élven meg fogsz halni, egész életeden át mindig nagyon kínlódba fogsz élni, verejtékes (tkp. véred eséséig izzadsággal való) munka nélkül magadnak sem ételt-italt, sem ruházatot nem találsz, egész élted léted ezért lesz». Akkor az ember még csak meg sem állhatott (tkp. megállása sem volt); a mik csak a világon rettenetes, boglyanagyságú fenevadak voltak, mind hozzá jönnek ordításukkal a földet rengetve. A mik csak a világon szélmalom-szárnyhoz hasonló szárnyú madarak voltak, mind ő reá csapnak le. [De] az ember azoknak sehogy sem adja meg magát. Utoljára a veréb is hozzá jön. «Ej!» — mondja nevetve az ember — «Inmar-hoz hasonlók nem győztek le, tetűhöz hasonló fog-e legyőzni? jer ide csak (most), téged én nem kergetlek el!». Az ember szavát sem fejezte be s a veréb egy csip-csirippel (tkp. *šillirik*-et mondva csak) az embernek lágy feje tetejét megcsípve (tkp. megvágva orrával), vérét ontotta. Minthogy a verébnek így megadta magát, az ember Inmar mondása szerint meghal és egész éltén át mindig csak étel-italért, ruházatért dolgozván él.

4.

Kišno-murtlän šolikez.

Vaékala dirja in korka-polat-kad' ulin viläm; šužit adamijos kijinzi-no innä sužozī viläm. og-pol kišno-murt kutkäm-no ul-pi-kutätsä in-vilä kwaštini kuštäm. Inmar «ta adami jirzä vilä ponsa mar karänzä-no ug šod-ni-ug, moštīm ulon-intimä-no sapta» — šusa lekäniz inöz tuž vilä žutäm. soki adamilän nan tuž udaltoz viläm — užatäk veš kuroez-no, šepesz-no čisto nan luoz viläm. ta nan-tirosän

adami nanles sizä-sanzä-ik oz šod viläm. inüz žutäm-berä Inmar adamiles nanzä-no baštäm. «ä Inmarä, badžin Inmarü!» — telmüräm tajä adžisa adami — «jilüz-šepüz kot kelti, ožitük mon kulo-ug!» «veramed-šään med luoz!» — šuäm Inmar adamijüz žallasa. so-tiriš ta-berä adami kuro-jilin šepin-ginü potä-na.

Az asszony nak büne.

Hajdani időben az ég mint [valami] házi ágypolcz alatt volt; a magas emberek kezükkel is égbe értek volt. Egyszer egy asszony fogta [magát] s gyermekpelenkáját az égre dobta szárítani. «Ez az ember fejét magasan hordván (tkp. magasba téve), íme már [azt] sem tudja, mit tegyen; még az én lakó helyemet is bemocskolja» — mondá Inmar s haragjában az eget igen magasra emelte föl. Akkor az embernek gabonája igen [dúsan] termett volt — dolgozás nélkül az egész gabonaszár is, kalász is csupa gabona volt. Ezen gabonabőség miatt az ember a gabonának becsét sem ismerte. Miután Inmar az eget fölemelte, elvette a gabonát is az embertől. «Óh Inmarom, nagy Inmarom!» — könyörgött ezt látván az ember — «hagyd meg legalább a hegyét, kalászát, hiszen különben meghalok». «Hadd legyen kívánatod (mondásod) szerint!» — szólott Inmar, megsajnálván az embert. Azon időtől fogva az embernek csak is a gabonaszár hegyén, a kalászban terem [a gabonája].

5.

Badžin murtlän bironez, piči murtlän kildonez.

Vaékala dirja ta duńnein mizon murtjos ulillam — tuž badžineš marjos-kä. odig-pol siše badžin adami tälän vetlikiz, umorto podmasa pukiš, ačmä-kađ piči adamijüz adžäm. «ta šiz-pi-ug leša!» — šusa badžin adami so piči adamijüz kutäm-no kaltaaz ponsa gurtaz nuäm. «nänä-u!» — pä šuä gurtaz vusa — «mon šiz-pi šetti-no olo-mali šiz-pileš badžingäs-kađ potä.» «ä piä, piü; ta šiz-pi oval, adami ta!» — šuäm mumiz so ačmä murtä adžisa — «ta-berä taše murt veš duńneäti volkkoz; ačmä'os odigtäm birom». oži šusa mumiz piezli piči adamijüz intijaz kuštini kosüm. piči adami so-berä Matvej-girämä minäm. tatın ulsa, so tälü tilo-burdo-vijos, lud-keč-korjos, šor-

-korjos puktílám. ta vijosaz, korjosaz súrám tîlo-burdoüz, sósüz-kabüz aslüz sion karsa ulám. odig-pol ta adamilán vijaz as-kadez-ik mar-kü adami súrám valüniz, uroboäniz valcü. vijistiz adamiüz adžisa ta vi-kužo niriš tuž kiškani kutkäm, vjez-dori-no pä minni ug dišti. «lik ali, lik, monä mozmiti vijistid!» — šuäm vijä súrám murt vi-kužoli. vi-kužo minsa, mozmitäm. so-berü taži veraskini kutkillam: «kiži tinad ünüd?» — šusa juam vi-kužoles mozmitäm adami. «Säjtäg» — šuäm — «aslad kiži ünüd?» «žumja» — šuä vijä súräläm murt. ta žumja kišno-murt viläm. «minam kišnoä luod-a!» — juam Säjtäg žumjales. «luo-kü, luo-no, ton moneštım kilmä kilzi!» — šuäm žumja — «tiränid mužemäz tuž-no tuž kviin-pol šukkisa acid izni vid!» «ja» — šuäm Säjtäg; so-berü mužemäz kviin-pol tiräniz šukkisa mužem-vilä vidäm-no sor-sor ummä usäm. so izon važsin mužem-vilä juržjer-no kildäm, adamili diš-kut-no kildäm, kot-mar mar-kü adamili kulä duñne-vilin čisto kildäm. so-berü Säjtäg žumja kišnoäniz tuž žec ulni kutkillam, tiros nil-pi vordillam. soki Säjtäg «ta L'ug-šur kotir mužemäz aslım karo!» — šusa ves L'ug-šur durti mužemäz krepošan kotirtäm. so krepoš ta-berü kvačkam, šis-mäm, biräm-ini; intijän:intijän-ginä ber-viljosiz adkilä-na. so tiriš ta aemä kalik duñnein volkkini kutkäm; badžin murtjos Säjtäg ulon-dirja-ik munizi veram-šeän birillam.

Az óriási embernek kiveszése, a kis embernek megjelenése.

Hajdani időben ezen a világon más emberek éltek — olyan igen nagyfélék. Egyszer egy ilyen nagy ember az erdőben járván, egy magunkféle kis embert látott meg, a mint épen [a fán] ülve méhkast állított fel (tkp. egy méhkast állítván ülő. . . embert látott meg). «Ez bizonyára harkály lesz!» — szólott a nagy ember, s azt a kis embert megfogta és picziny táskájába tevén lakásába vitte. «Héj anyuska!» — mondja lakásába érve, — «én egy harkályfiókot találtam, de valamiért nagyobbfélenek tetszik (tkp. jön ki) egy harkályfióknál». «Ej fiam, fiam; ez nem harkályfiók, ez ember!» — szólott az anyja azt a magunkféle embert meglátván; — «ezután az efféle ember el fog terjedni az egész vilá-

gon; mi pedig egytől egyig kiveszünk». Így szólván az anyja, megparancsolta fiának, hogy a kicsiny embert tegye (tkp. dobja) az ő helyére. A kicsiny ember ezután *Matvej*-szántóra ment. Itten élvén ő az erdőben madárhurkokat, nyúltöröket, nyesttöröket vetegetett (tkp. helyezgetett). Ezen hurkaiba és töröibe jutott szárnyasokat [és] fenevadakat magának eledelül használva (tkp. téve) élt. Egyszer ezen embernek hurkába valami magaféle ember jutott bele lovával, szekérével együtt. A hurokban levő embert meglátván a huroknak gazdája eleinte igen félni kezdett, hurkához hozzá sem mert menni. «Gyere csak, gyere, szabadíts ki engem hurkodból» — szólott a hurokba akadt ember a hurok gazdájának. A hurok gazdája oda menvén, megszabadította. Azután így kezdtek beszélgetni: «mi (tkp. hogyan) a te neved?» — kérdezte a megszabadított ember a hurok gazdájától. «Szajtäg» — felelt ez, — «s magadnak mi a neved?» «Dzsumja» — mondja a hurokba került ember. Ez a Dzsumja nőember volt. «Leszel-e az én feleségem?» — kérdezte Szajtäg Dzsumjától. «Leszek bizony (tkp. ha leszek, leszek is), [de] te hallgasd meg az én szómat!» — szólott Dzsumja; — «háromszor erősen megcsapván fejszéddel a földet, feküdj le aludni!» «Jó!» (tkp. helyes, tetszik) — szólott Szajtäg; azután a földet háromszor megütvén fejszéjével, lefeküdt a földre s igen mély álomba esett. Az ő alvása közben a földön háztelek keletkezett, az embernek ruházat, lábbeli termett elő; mindenféle, a mi csak embernek kell a világon, minden előtermett. Azután Szajtäg és az ő Dzsumja felesége igen jól kezdtek élni, sok gyermeket nemzettek. Akkor Szajtäg [így] gondolkodván: «ezen Lyug folyó körüli földet magamévá teszem!» — az egész vidéket a Lyug folyó partja mentében várral vette körül. Az a vár ezután leomlott, elporlódott (tkp. elrothadt), elpusztult (már); csak helylyel-közzel látszanak még maradványai. Azon időtől kezdve ez a mi fajunk (tkp. népünk) a világon szétterjedni kezdett; a nagy emberek [pedig] még Szajtäg élte idején, anyjuk mondása szerint, kivesztek.

6.

Toležin silis adamí.

Adžid-a ku-kä toležin kwaž čeber-dirja vedra-karnanän silis adamijaz? ta-sariš perešjos taži veraško. vaškala dirja odig nillän

mumiz kulsa, ajiz vil kišno bastäm. ta sur-mumizles kwaier nil tuž uno kur-adžäm. odig-pol — jo-vilü-sultonän-no umištonün viskin — so nilüz sur-mumiz važ ěukna kežitän purudü vuli istäm. sürüs-vilün malpasa, malpasa so nil tuž bordni kutkäm. «taži kur-adži-tož» — šuäm — «ěok, luĉce žiri med birož!» Taži šusa purud-vilü minäm-no lukmäšä tütčäm. né-no-kiži-no sojä vu baštintü. «ü, vilis jugit todĭ toležä!» — telmiräm jormisa kwaier nil — «adžiškod-a med-ag ta kur-adžämmä, vu-no monü ug bašti-ni-ug?!» «adžiško» — šusa tolež so nilüz vedra-karnanäniz valšü nuppi-ginü žutäm. so-tiriš ta-berü adkä so nil karnanäniz toležin.

A holdban álló ember.

Láttad-e valaha a holdban, midőn az idő szép, a vederhordó rúddal álló embert? E felől az öregek így beszélnek. Hajdani időben egy leánynak anyja meghalván, atyja új feleséget vett. Ezen mostoha anyjától a szegény leány igen sokat szenvedett (tkp. kint látott). Egyszer — a jégreállás és az *umišton* [ünnepek] közt (azaz: karácsony és vízkereszt időtáján) — azt a lányt mostoha anyja jókor reggel a hidegben a tóra küldte vízért. Az úton gondolkodván, gondolkodván az a lány igen sírni kezdett. «A helyett, hogy így szenvedjek» — szólott — «no, inkább a fejem vesszen!». Így szólván a tóra ment és a lékbe ugrott. De a víz sehogysen fogadja be. «Ej, fent levő fényes fehér holdam!» — könyörgött kintlódásában a szegény lány, — «látod-e talán ezt az én szenvedésemet; íme engem a víz sem fogad be!» «Látom» — mondá a hold s azt a leányt vederhordó rúdjával együtt nesztelelenül felemelte. Azon időtől fogva látszik az a leány vederrúdjával a holdban.

7.

Mali mušlän-ginü ěeĉiez tiroš, majsilän őžit, durińčilän kabzü oval — peresjoslän veram-šeänizi Inmar kiniğin taži gožtämün. odig-pol Inmarlän ta mužem-vilün ulišjosiz todämez-adžämez potäm. ta-ponna inmištiz vaškisa kot-kiti vetlä viläm. majsi-dorü vusa, soles vízü sinani ěeĉizü kuräm. so-dirja majsilän tuž uno ěeĉiez viläm-no «ta Inmar moštım ěeĉimä baštoz-

ug'» — malpasa, — «övol» — šuäm — «pinaljosmä öräkčanišana». Inmar majsilän öräkčamezli lek lusa sojü kargam, «ves ultožad-viltožad» — šuäm — «pir vižijad ne-no-ku-no pinaläz öräkčamonšana čecied med-az luili-ni!» so-tiriš majsilän čeciez tuz ožit luä. majsi-doriš Inmar duriñči-dori vuäm. «čecied vañ-a!» — šusa luam soles Inmar. duriñči majsi-šeün malpasa «čeciä odig šin-kili bidža-no övol, kos šušä-ginä vañ» — šuäm. «övol-kä övol-ik med luoz; ves pir vižijad odig kos šušedšana ne-no-mirid-no med-az lu!» — šusa kargam sojü-no Inmar. tatiš koškisa Inmar muš-dori vuäm. mušlän so-dirja kot-kinlänleš čeciez ožit viläm-no Inmar juaki «vañ» — šuäm «tiros vañ, táu Inmarli! ves duñie-kalik pir-vižijaz-no šisa uz bitti». «tuž žeč!» — šuäm Inmar bilagoslovitiša — «oži-ik med lo, ves duñieš kalik pir vižijaz šisa toštid čecidä med-az bitti, českit puėkiš českit šion med luoz!». so tiriš mušlän čeciez tirosgäs-no, českitgäs-no.

Hogy miért van csupán a méhnek sok méze, [ellenben] a vad méhnek kevés, a darázsnek pedig éppen semmi — az öregeknek mondása szerint Inmar könyvében így van megírva. Egyszer Inmarnak kedve jött kiismerni és megnézni az ezen földön élőket. Ezért egéből leszállván, mindenfelé jár vala. A vad méhhez érvén mézet kért tőle, hogy az ő gondolkodását (tkp. eszét) kipróbálja. Azon időben a vad méhnek igen sok méze volt, de gondolván, hogy: «ez az Inmar az én mézemet bizonyosan el fogja venni» — [így] szólott: «nincs, kivéve [a mivel] gyermekeimet [kell] csalogatni». Inmar a vad méhnek hazugsága miatt megharagudván, megátkozta őt: «egész éltedben (tkp. éltedben-létedben)» — azt mondta — «összes nemzetségeden át sohase legyen immár [több] mézed, mint a mennyivel gyermekeid csalogathatod (tkp. gyermek csalogatásra valót kivéve). Azon időtől fogva a vad méhnek méze igen kevés szokott lenni. A vad méhtől Inmar a darázsshoz érkezett. «Van-e mézed?» — kérdezte tőle Inmar. A darázs úgy gondolkozván, mint a vad méh, [így] szólott: «mézem egy könny mennyiségű (tkp. nagyságú) sincs, csak száraz viaszom van». «Ha nincs, ne is legyen csak; egész nemzetségeden át az egy száraz viaszt kivéve ne legyen semmi!» —

szólott Inmar s megátkozta őt is. Innen elmenven Inmar a méhhez jutott. A méhnek azon időben méze kevesebb volt mint bárkinék, de midőn Inmar kérdezte, [ezt] mondta: «van, sok van, hála Inmar-nak! az egész világ népsége összes nemzetségén át sem fogyasztja el». «Igen jó!» — szólott Inmar megáldván [őt] — «úgy is legyen; az egész világnak népe összes nemzetségén át egye a te mézed s mégse fogyassza el; az édes közül legédesebb étel legyen!» Azon időtől fogva a méhnek méze legtöbb is, legédesebb is.

Följegyeztem a kosmogoniai mondák közül az I., II. és V. számúakat *Vuž žumjá*-ban 1885. június 24-én Lavrenkej apó közlése után s Nikolaj Ivanov szerkesztésében. A többiek alakilag és tartalmilag is Nikolaj Ivanov közlései *Kázán*-ban augusztus hava utolsó napjaiban.

J e g y z e t e k: I. *ležkîni* спускаться | *šurni* понасться | *éok!* пусть! | *gîžî* песчинка.

II. *ňurtîni* затопить | *ískü* ну такъ (úgy látszik összetétel a föltételező -kü szócskából és egy az *ožî, ožî*, úgy' névmási adverbiumnak megfelelő magashangú, így'-féle adverbiumból) | *sorîlni* разрушить, сломать | *čortîni* звать | *čort* чертъ | *lev* левъ.

III. *koškämî* страшный | *sirmîtni* трясти | *širtîni*: a madár röpülésében azon mozzanat, midőn egyenesre kiterjesztvén szárnyaait lebeg a levegőben, vagy pedig lecsap | *šill'irik*: azon hang jelzése, melyet a veréb előhoz, midőn orrával valamihez hirtelen hozzá kap.

IV. *nil-pi-kutät* пелена | *jirzü vilä ponsa* (értsd: отъ гордо-сти) | *sizä-sanzü* цѣну его.

V. *badžineš marjos-kü* какіе-то очень большіе | *podmanî* = *poläm leštîni*; *podäm* улей, сдѣланный въ деревѣ | *šíz-pi* дятленокъ; *ta šíz-pi ug leš-a* это кажется дят. | *kalta* маленькая сумочка, носимая Вотьяками при поясѣ | -и звательный звукъ | *olomali* . . . не знаю за чѣмъ, онъ мнѣ кажется по больше дятленка | *volkkîni* расходить | *odigtäm* до одинаго | *Matvej-giräm* название мѣстности въ лѣсу, находящейся въ 5-и верстахъ одъ Новаго-Сентяга на юговосточной сторонѣ («egy bizonyos erdei térség neve, mely *Vuž-žumja* falutól éjszakkeleti irányban, mintegy 5 versztyüre fekszik») | *vî* ловушка сдѣланная изъ лошадиныхъ во-

лось петлями | *kor* ловушка, сдѣланная изъ бревень | *šor* куница | *šoš-kab* звѣри; *šoš* обжорливый | *Säjtäg* название деревни *Vuž-žumja* у жителей *N'ilgi-vil*; ср. русское название деревни: Сентягъ либо Сентегъ («*Vuž-žumja falunak nevezete a N'ilgi-mellék lakóinál; v. ö. az orosz Šentag, vagy Šentäg nevezetet*») | *luo-kä luo-no* пожалуй сдѣлаться то сдѣлаюсь | *ja = jara-loz* ладно, хорошо | *šor* крѣпкій сонъ | *kwaékaní* развалиться | *šišminí* сгнить | *ber-vil* слѣдъ | *adkilä-na* показываются теперь.

VI. *umišton karácsony* | *purud* прудъ | *šurpi-ginä* безъ всякаго звука, какъ на пр. поднимають спящаго ребенка («*minden nesz nélkül, mint pl. fölemelik az alvó gyermeket*»).

VII. *Inmar-kiñiga*. Egy efféle szent könyv mondai emlékét megtaláljuk Gavrilov gyűjteményében is (l. 150. l.) | *pír vižijad* во всемъ родѣ | *šräkčani šana . . . csak annyi van, hogy gyermekeimet csitíthatom, csalogathatom csak vele* | *luä* бываетъ | *kolkin-länleš* sic!! | *českít puékis českít* (a superlativus körülírása).

IV.

Történeti mondák.

1.

Kalmüz-bakatirjos.

Vaékala dirja — žuč kaliklän tatči liktámezles azlo — ta mužem-vilin porän-no ud-murtän ulillam. kikezlän-ik ta kalikjoslän nimaz bakatirjossi viläm. ta bakatirjos kalik-polin kun-äksej-kad' ulillam; ožtäm-dirja kaliküz sudittoi viläm, ož-dirja kaliklän azla palaz vetlozi viläm. ud-murt kaliklän koť-kudizles žeč, kužmo bakatirjossi Kalmüz-vilin ulillam. tače bakatirjos vilillam: Bursin Čuňi-pi L'ukmijis, viniz solän S'oltalas, Kužmo Bigra S'ežolis. ta vunätontäm bakatirjosles užzaz peresjos uli-vuišli tuä-no šulmis usjasa-danlasa veralo; «tače luä ti no!» — šuo jalan. vižiasa-joznasa veralo Čuňi-pijosles koškämät ožmaškämzäs; veralo kiži odig-pol Kužmo Bigra tamiston izkäm ulsišin por bakatirän ibiliškiz.... Mon pinal val, ali-no todko-na kiži minam peres dadäü odig-pol alaz puktisa ta viži-kilaz veraz:

Inmin pilem uja, mužem vilin bakatir koškü. logämez kwat izkämis kiliskä, minämez mužemaz zurkatä. ta Bursin bakatir; — por Mudroä dasaskä dallašini. «kitči minkod muso kartä?» — jua kišnoez. «porjos-dori ožmaškini, kužmojosin joznaškini!» «än min, än min! žeč migordä šormalozi, duno jirdü bittilozi». «minni kulä kišno-kenakä, no vala — jáva, šugü-lekä vui-kü, illaň sablamä lež monim!» kilzä bittitäk Bursin euž val-vilaz tätčisa tuo-šeän vorttoz. Mudro-ažin šur vaň; ta šur-vamän leštäm badžin vižles jubojossü porjos joznasa dasallam. tatči vusa, Bursin bakatirlän euž valez

pírímtü. éuk-dor val-vílaz puksoz ; so-no uz pír. berat azkuéo val-vílaz puksoz ; kuéo val típrak tátéisa víž-vílá kildoz. gudiri kíliská-no gudiri orol, badžin víž kwaéka bakatírün valsü. Bursin bakatír odig-pol tátéisa ru-durá kildoz. porjos kužili-séün lukaško so-kotirü. «mín čalák!» — šuož ini Bursin bakatír iston-kosonežli — «mín kišnoü-dori, illaü-sablamä med ležoz, su!» «illaü-sabla» — šusa so tuj-nido agilskoj sablazä malpam. Amaltäm kišnoez valatäk das-kik pud šokta illaü sabläöz ležoz soli. «kiži karom, ma karom!» — Bursin bakatír sablatäk kijinž-ginü ožmaškiü kutkoz. ožmaškiü odig nunal, por-jirjos sižil-zor-séän ušo. ožmaškiü kik nunal, por-jirjos kubista-jir-séän ušo. kvinimäti nunalaz kužmiz so-bordištiz-no lukiskä. kattäm-vitäm lusa : «ä kaltak, viztäm kenak!» — kešaškož kuräktämäniz — kilmä valasal-kä, mon taži oj birsal, jirmä nižilili oj sotsal!» so-berü šep kišnoöz-no, kuéo valöz-no kargam. «ta-tirís» — šuäm — «ud-murt-kalik kenaköz baštitož koto nilöz med baštož, jirzü kišno-kišütän med biñaltöz ; kuéo valän-no pírak por med vetloz — ud-murtli bíron-pum so!»

Porjos Bursin bakatírleš kattäm-vitäm luämzü adžiša, sojä kutillam-no žilijän durillam. ta-berü badžin juon lešillam. Bursin bakatír kulon-ažaz porjoši sit-šulüniz kussäs kerttini, silzü til-jilin pižsa šini kosiz. porjos «ta bakatír val!» — šusa, oz dištä kuläm-beraz solän kiljaz karni. «Mar med-ag luoz?» — šusa, juri soles šit-šulzü jubo-kotirü kerttilizi. jubo soki-ik pilemož žutkiz. tače port-maškiz Bursin bakatír kuläm-beraz-no.

Bursinlän viniz, S'olta-bakatír nuñäezleš bertämzü das-kik nunal éožä vožmam. so-berü «nuñüü kiži-kä šugü-lekä vuiz šat!» — šusa, nuñazü utčani minoz. Bursin bakatírlän miži-kudišo šübäez viläm. «šübäezja šetto!» — šusa S'olta-bakatír šuräs-vilti koť-kitiš miži-kudišo šübäöz jualoz. gurtli-bidü pírasa, kolikiz «orol-a» — šuož — «ta gurin kinlän-kä miži-kudišo šübäez? asleštím gurtam runät-käm-no sotäk ummä ug uski». taži juallasa ne-no-kišin-no šeditäk Mudroä ruäm. otin šotillam-no so soki-ik «ta nuñüälän šübäez!» — šusa todmam. porjos S'olta-bakatírleš liktämzü šodsa otčaskillam. «kiži-kä-no oži sojä viono!» — šusa otčaskäm-kalik soles kolon čum-össä kortän durillam éukna sultisa, S'olta-bakatír veš čum-lipätöz

müd dorin pottisa koşkoz. so-berü ves Mudro-gurtüz limi uskıtsa, limijün soğoz. porjos tajü adžisa, so-şori ujškıni kutkozi. S'olta-bakatır «pifimä med-az todmalü!» — şusa gondır karişkoz. gondır kariş-kämzü vu-rajış nil adžiz. ta nüllän kiljaz porjos gondır-şori ujškıni kutkozi. soki S'olta-bakatır lıjal-vilä puksoz-no duşäs karişkoz. otış noş-ik Mudroä lobžisa ves gurtüz tilin sutoz. porjos otin vil jurt-jer leştillam. S'olta-bakatır väliš minsä, porjosız sutsa, ožmasa kuştöz. kvinmütiaz minsä porles pifizä-no oz kelti-ni. taži Mudrois por kalik biräm.

So-berü S'olta-bakatır kema uliz-na, as ud-murt kaliksä kot-koče tuşmonleş utsa, vordsa. vormiz žučäz-no, bigeräz-no. so kuliki ves ud-murt kalik tuž kuräktiz, bördiz «uz luü-ni ta-berü ud-murt kalik-polin ta Kalmäz-bakatırjos kadeşjosız!» — şusa.

A K a l m ä z - h ö s ö k.

Hajdani időben — az orosz népnek ide jötte előtt — ezen a földön cseremisiz és votják lakott. Ezen népek mindegyikének (tkp. mindkettejének) saját (tkp. nevükre, t. i. való) hősei voltak. Ezen hősök a nép között fejedelemként éltek; háborútlan időben a nép fölött biráskodnak vala (tkp. a népet itélik vala), háború idején a népnek élén járnak vala. A votják népnek legjobb és leg-erősebb hősei a Kalmäz [folyó] mellékén laktak. Ilyen hősök voltak: *Bursin-Čuü-pi* (Jobbszem Csikófi) *L'uk*-ból, az öccse *S'olta*-ból, *Erös Bigra S'ézol*-ból. Ezen felejtethetlen hősöknek tetteit az öregek maig is szívből dicsérve, magasztalva beszélik a serdülő nemzedéknek (tkp. alájövnök); «ilyenek legyetek ti is!» — mondják mindig. Mesélve, magyarázva (tkp. taglalva) mondják a Csikófiaknak rettenetes harcát; beszélik, hogy lövöldözött egyszer Erös Bigra nyolczvan verszt távolból egy cseremisiz hőssel Én gyermek valék, de most is tudom még hogyan beszélte el egyszer öreg nagyapám térdére ültetve [engem] ezt a mesét.

Az égen felhő úszik, a földön hős járkal. Lépése hat verszt-ről hallatszik, menése a földet döngeti. Ez Burszin hős — a cseremisiz *Mudro*-ba készül verekedni. «Hová mész kedves férjem?» — kérdi neje. «A cseremisizekkel hadakozni, erősekkel vagdalkozni.» «Ne menj, ne menj! Jó testedet szétvagdosd, drága fejed elve-

szítik». «Mennem kell feleségem, ángyom (tkp. feleségángyom), de érts meg bizonyyal; ha veszedelembe kerülök, küldd el nekem tészta szablyámat!» Szavát be sem fejezve Burszin sárga lovára pattan s nyílként nyargal el. Mudro előtt patak van; az ezen patakon át épített nagy hidnak oszlopfáit a cseremiszek előre szétvagdalták (tkp. szétvagdálva készítették). Ide érkezvén, Burszin hősnek sárga lova nem megy rá (a hídra). Fehér sörényű (? rojtos oldalú ?) lovára ül, az sem megy rá. Végül pej paripájára ül; a pej ló egyet ugorva a hídon terem. Menydörgés hallatszik, de az nem menydörgés; a nagy híd omlik alá a hőssel együtt. Burszin hős egy szökéssel a vízparton terem. A cseremiszek hangya módjára gyülekeznek köréje. «Menj gyorsan!» — mondja most Burszin hős apródjának — «menj feleségemhez, mondd meg neki, hogy küldje el tészta szablyámat!» «Tészta szablyát» — mondván, ő réznyelű angol szablyáját gondolta. Furfang nélküli felesége meg nem értvén [öt] tizenkét pud súlyú tésztaszablyát küld neki. «Hogyan tegyek, mit tegyek!» Burszin hős szablya nélkül pusztá kezével kezd hadakozni. Hadakozik egy nap, a cseremisz fejek őszű eső módjára hullanak. Hadakozik két nap, a cseremisz fejek káposztafő módjára esnek. Harmadnapra ő tőle is elvál ereje. Tehetetlenné, erőtlenné válván kínjában [így] kiáltoz: «óh jaj, esztelen ángy! ha szavamat megértette volna, én nem vesznék így el s nem adnám fejemet a féregnek». Azután az özvegy asszonyt is, a pejlóvat is megátkozta. «Ettől fogva» — mondta — «a helyett hogy votják ember (tkp. nép) ángyot (értsd: özvegyasszonyt) vegyen el, [inkább] vegyen el terhes leányt; [inkább] kösse be fejét asszonyi kendővel; pej lóval pedig mindig cseremisz járjon — votjáknak pusztulás oka az!»

A cseremiszek Burszin hősnek tehetetlen, erőtlen voltát látván, megfogták őt és lánczczal megvasalták. Ezután nagy ünnepet rendeztek. Burszin hős halála előtt a cseremiszeknek azt hagyta meg, hogy kössék át bélével csipőjüket, húsát pedig tűz fölött megsütve egyék meg. A cseremiszek úgy gondolkozván, hogy «ez hős vala!» — nem mertek az ő halála után szavai szerint cselekedni. «Ugyan mi lehet [vele]?» — gondolván, szántszándékkal egy oszlop köré kötötték a belét. Az oszlop ugyanakkor a felhőig emelkedett. Így mívelt csodát Burszin hős halála után is.

Burszinnak öcscse, *S'olta* hőse, bátyjának visszatértét tizenkét

napnyi ideig várta. Azután [így] gondolván: «bátyám valahogyan veszedelembe került tán!» elindul bátyját keresni. Burszin hősnek hódprémes (?) subája volt. «Subája után megtalálom!» — mondván *S'olta* hőse az út mentében mindenütt (tkp. mindenhonnan) hódprémes subát kérdezet. Minden faluba bemenvén, midőn alunni feküdt, [így] szól vala: «nincs-e ebben a faluban valakinek hódprémes subája? a magamét otthon feledtem és a nélkül nem esem álomba». Így kérdezősködvén a nélkül, hogy [a hódprémes ruhát] valahol megtalálta volna, Mudroba jutott. Ott adtak [neki] s ő mindjárt fölismerte: «ez bátyámnak subája!» — mondván. A cseremiszek *S'olta* hősenek megjööttét észrehevén összegyülekeztek. — «Akármiképp tehetjük, de őt meg kell ölni!» — mondta az összegyűlt nép s az ő hálókamrájának ajtaját vassal megvasalta. Reggel fölkelvén *S'olta* hőse, az egész kamratetöt másik oldalára fordítván, elmegy. Azután havat eresztve (tkp. ejtve) egész Mudro falut hóval födi be. A cseremiszek ezt látván őt üzőbe veszik (tkp. kezdenek utána üzni). *S'olta* hőse [így] gondolkozván: «ne ismerjék meg nyomomat!» medvévé változik. Medvévé változását meglátja egy vizet hozó leány. Ezen leánynak szava után a cseremiszek a medvét veszik üzőbe. Akkor *S'olta* hőse egy fatökére ül és ölyvvé változik. Onnan ismét Mudroba repülvén az egész falut tűzzel égeti föl. A cseremiszek ottan új telepeket készítettek. *S'olta* hőse újból odamenvén, a cseremiszeket — fölgyujtván [házaikat], legyőzve hagyja el. Harmadik ízben menvén nyomát sem hagyta már a cseremisznek. Így pusztult ki Mudroból a cseremisznép.

Azután soká élt még *S'olta* hőse saját votják népét mindenféle ellenségtől oltalmazván. Legyőzte az oroszot is, a tatárt is. Az ő halálakor az egész votják nép nagyon szomorkodott, sirt, így szólván: «nem lesznek már ezután a votják népben ezen Kalmáz-hősökhöz hasonlók!»

Följegyeztem a *malmiš*-i kerület *Šakta-pi* (Большая Цубирь) falujában Szavva Vaszjilyics apó közlése után és Nikolaj Ivanov szerkesztésében; 1885, július hava 22-kén.

Jegyzetek: *Kalmáz*, oroszúl Кильмесь a vele egyesült *Luptun*-nal a *Vala* egyik mellékfolyója, mely ismét a *Vjatká*-ba ömlik. Ezenkívül több falu neve, különösen a *Vala* mellékén |*bakatir*

богатырь | *úimaz* свои | *ulí-rúís* молодежь | *joznani* разбирать до мелочи | *koškämít* страшный | *tamíston ízkäm ulsíšän* на 80 верстъ разстоянія | *alaz* на колѣна | *kenak ángy*; *kíšno-k. özvegyasszonyfeleség*, ki t. i. ezelőtt mostani férjének ángya volt. De itt ez az «ángy» értelem sem veendő szorosán, hanem úgy pl. mint a magyarban a «húgomasszony», vagy «nénémasszony», mellyel nyájaskodva bármilyen fiatalabb, illetőleg idősebb asszonyt czimezhethünk. Csak így érthető a lejjebb előforduló átok az özvegyasszonyra, hol a *šep kíšnoöz kargam* kifejezés után magának a mondahősnek idézett szavaiban ezt találjuk: *kenaköz baštitož | šormaní* разрѣзать | *šug-tek* опасность, неприятность | *jáva : än usjalü bon j.* не отворяйте, непременно послушайте (l. állatmesék l. sz.); *kilzä bon jávalü* слушайте непременно | *tuó = pukíš* стрѣла; *tuóän íbo | čuk-dor* бѣлогривая (Nikolaj Ivanov fordítása; pedig egyébként *čuk = tat. čuk* rojt, bojt és *dor* oldal, mellék) | *berataz* на конецъ, на послѣдокъ | *típrak* звукъ, пропеходящii отъ быстраго скаканія лошади | *tuj-nido . . .* A tésztakard a sütés következtében vöröses barna színű s így hasonló e tekintetben a réznyelű kardhoz | *baštitož* чѣмъ взять вдову, лучше | *pírak* всегда | *kučo valün por med retlož . . .* Nikolaj Ivanov szerint a síró gyermeket így ijesztetik: *kučo valün por líktäm, än lord! solí šotom, badžin korobaz kort žilijän dumílož*; azaz: «pej lóval cseremisz jött, ne sírj! annak adlak nagy kasához vas lánczczal fog oda kötözni» | *biron-pum* причина кончины | *míji-kudiro*. Nikolaj Ivanov csak annyiban érti, hogy valamilyen «drága prémű»; de Wiedemann szótárában votj. *míj*, *möj*, zürj. *moj* biber. A *kudír* igazi érteleme előttem homályos | *otčaškini* собраться на сходъ | *kíži-kä-no oži sojü viono!* его нужно үбить | *míd dorin pottisa* переверотивъ въ другую сторону | *ujíškini* за кѣмъ нибудь слѣдовать, погнаться | *välíš* снова.

2.

Ud-murt voš.

Ud-murtlän vošez kot-kinlünleš badžin, zäm-ik badžin. — *kilzi ali moštím acíd-no adžod . . . odig-pol veš duňneüz uj baštäm, ta uj kwiñ nunal éožü viläm. budžin äkšej kíškasa, kosoz žučjosli:* «vošáškü» — *šuož* — «*Inmardilí acü-šeän!*» *žučjos vošáškozi-no uj ne-no-kíži-no uz bir. soki budžin äksei bigerjosiz kosoz:* «vošáškü»

— *šuož* — «*ta-berä ti äctä-šcän!*» *bigerjos vošaskozi-no putež noš-ik uz-lu. biger-berä budžin äkšej tuž uno kalikli kosiläm vošaskini-no ne-no-kinlän vošaskämezlän putež luimtä. berataž budžin äkšej ud-murtli kosiz vošaskini. ud-murt kutkoz-no soki-ik immar južit luoz. «ud-murtlän vošaskonež koř-kinlänleš badžin»* — *šüäm ta-berä budžin äkšej kalikjosizli.*

Odig-pol — *so-berä* — *por badžin riž-vilti potikiz Vu-murtäz adžäm. pukä-pä so riž-vilän badžin sinän sinaškisa. por tajü adžisa, tuž koškämani kutkäm. «ma's karom!»* — *šusa vošaskini kutkäm. vošaskäm, vošaskäm as-šcäniz-no Vu-murt koškimtä. «ud-murt-šcän vošasko, uz-koški-a med-ag?»* — *šusa, so-berä ud-murt-šcän vošaskini kutkäm-no Vu-murt soki-ik koškäm. «ud-murt voš kořkinlänleš badžin!»* — *susa so por as vošsü kušiša, ud-murt vošü püräm; so-berä kabzü ud-murt luim.* — *ta veram čisto züm, Inmar-kiňigälän kiliz ta.*

A votják imádság.

A votjáknak imádsága mindenkiénél nagyobb (értsd: többet érő). Hallgass mostan rám s magad is belátod... Egyszer az egész világot éj fogta be, ez az éj három napi ideig tartott. A fölséges császár megfélemedve az oroszoknak [ezt] parancsolja: «imádkozzatok» — mondja — «Inmar-otoknak a magatok módjára!». Az oroszok imádkoznak, de az éj sehogysem enyészik. Akkor a fölséges császár a tatárokat fölszólítja: «imádkozzatok» — mondja — «ezután ti a magatok módjára!» A tatárok imádkoznak, de haszna megint nincs. A tatár után a fölséges császár igen sok népnek parancsolta, hogy imádkozzék; de egyik imádkozásnak sincs haszna. Végül a fölséges császár a votjáknak parancsolta, hogy imádkozzék. A votják megkezdi s az ég azonnal világossá lesz. A votjáknak imádsága bárkiénél nagyobb! — mondta azután a fölséges császár népeinek.

Egyszer — azután — egy cseremis, midőn egy nagy hídon átment, megpillantotta *Vu-murt*-ot (Vizembert). Az a nagy hídon fésűvel fésülködve ült. A cseremis ezt meglátva elkezdett igen félni. «Mit is tegyek!» mondja s imádkozni kezdett. Imádkozott, imádkozott a maga módjára, de a *Vu-murt* nem ment el. «Votják

módra imádkozom, nem megy-e talán el?» — mondja s azután votják módra kezdett el imádkozni s a *Vu-murt* azonnal elment. «A votják imádság bárkiénél nagyobb!» — szólta az a cseremisiz s saját hitét (tkp. imádságát) elhagyván votják hitre tért (tkp. votják imádságba ment be); azután egészen votjakká lett. — Ez a beszéd tiszta igazság, Inmar könyvének szava ez.

Följegyeztem Nikolaj Ivanov közlése után Kázánban; 1885, augusztus 13-ikán.

Tündér- és boszorkánymesék.

1.

Sundi-ämespi.

Vadlan pid-jilaz vetliš adami kidokın, mizon şajırın ulsa, gur-¹ taz bertini potäm. solän gurtaz ie-no-miriz-no vilimti, tuž-no tuž urod uläm. «as-pal kalikänim kot adko!» — şusa bertämez potäm. şüräs-vilti kema bertsä, bertsä, odig-pol şod badžin tälü vuäm. tatın žitman. tuž pelmit luäm-berü badžin kipi-bordi mogžiškäm-no so kipi-jilä püksisa bordni kutkäm. «ä Inmarä, Inmarä! taži vetliško, vetliško-no kolan'-ti-no ug šettiški-ug; kitin med-ag kolom-ini?» — şuäm. «ej, žec adami, än kuräkti, mon-dorü pir-no vidsa kol!» —² veram solı kipi. so kipi-dorü pırsa, kolüm. şukna sultisa, kipi solı kela-kiz veram: «ton minsä, minsä, ti adžod, so tijin kwin niljos pılaškozi, ta niljosles odigezles dişsä-kutsä vat-no, ačiz kurtük än sot; — oži-kä karid, şudo luod». adami kipiles kilzäm. kipilän veram-şäniz-ik şüräs-vilin tijüz šettäm, so tijin kwin pılaškiş, tuž čeber, zarü-jir-şio niljosiz adžäm. odigezles dişsä-kutsä kutsä, tällä vatkäm. pılaskäm-berazi niljos dişäşkini kutkillam. kikez dişäşkisa, gurtazi koşkillam. kwimätiez dişsä-kutsä šeditäk «kin med-ag moštım (moneštım)³ dişmä-kutmä baštiz?» — şusa veram — «kin-kä baštiz, sot moštım dişmä-kutmä, mon so şotişli kişnoli-no bişsal!» oži şuäm-beraz täliš adami so nilles vatäm dişsä-kutsä pottisa, aslı şotäm. «täu, täu!» — şuäm so nil — «mon ta-berü kişnoed ini!» «täu karod-kä kar, mon tonä kişnoli ug başti, minam jurtä-jerä-no, ie-no-miri-no oval, kitin mon tonän ulom?» — şuni kutkä viläm adami-no nil «ójdo, än

kuräkti, og-ažin ulsa, ačmäos um birä» — šusa aläm. soki adami pegžini odja-viläm vil kišnoezles-no kišnoez šorištiz kilimti. «ójdo, čok iskä, kiži-kä ačim ulo, oži-ik ton-no ulod!» — šusa adami niläz aslüz kišno karäm.

- 4 Ta kišnoän kartän so pid-jil murtlän noš-ik gurt-palaz minni kutkillam. Minsa, minsa, sojos odig gorodä vuillam. Ta gorodän tuž uzir-no žeč uliš gorod-kužo viläm. ta gorod-kužo-dorä sojos ulni medjašküllam. odig-pol taän (tatän) ulon-kuspaži adami kudžisa, medojos-kuspän taži usjaskäm: «mon odig uj-kotirin ta gorodlän veš ulča'astiz (ulčajostiz), pirolka'astiz šur ležo, ta šur-vamän kot-mar ulčüäti, pirolküäti viž vižjalo!» ta kilzä adamiles medojosiz gorod-kužoli verallam. gorod-kužo abdirasa, adamijäz-pä doraz otä ini.
- 5 «so veramed zäm-a, ovol-a? mon usjaskiš, oräkčaskiš adamijäz ug jaratki; soän kiži-kä verad, oži kar! od kü bigati éuk-ažü-ik tinad jirid pel-pum-vilad uz lu-ni» — šuäm gorod-kužo liktäm adamili. adami-pä bordsa, minä ini kišnoez-dorä. kišnoez kartsä adžisa, «mali ton bordkod?» — šusa juam. kartež soki čisto mar-kü gorod-kužo soli veraz, kišnoezli veram. «oži ton ne-no-ku-no meštüm ud kilziški-ug, än usjaski! — šusa, mon tonid jalan veraško-ug; no ójdo čok, än kuräkti! ačim tonü ug kušti» — šusa, bujgatäm kišnoez sojä.
- 6 uj-šor vusa, so kišno-murt pedlo potäm-no taži šusa, šultäm: «pičez-no, badžinez-no duñne-vilän mon-dorä!» soki-ik veš duñne-viläs olo-kinjos — mužem-vilän-no, inmin-no, vuin-no ulišjos — čisto so-dorä lukašküllam. ta'asin (tajosin) kišno-murt šundi žužatož-no užamtä kiži-kä, mar-kä kulä viläm ujin-ik čisto pormitüllam. éukna ta užüz adžisa, veš gorod-kalik abdiram. koña-kä nunal ortčisa, nos-ik usjaskäm so adami kudžämäniz. «mon» — pä šüä — «odig uj-kotirin mužemäz girsa, usjasa, kižsa, juäz arasa, kutsasa, iza, pižsa éuk-
- 7 nali vil' nañ vuto». ta kiljossä gorod-kužo noš-ik kilsa, soli ačlo-šeän-ik «veramed-šeän-ik od-kü bigati, éuk-ažü jirdü éogo!» — šusa, verani kosäm. soki so adamilän kišnoez niriš-šeän-ik olo-kin jurtišjosinüz kartežlän veramezja uj-kotirti čisto pormitäm.

Ta-berä adami kišnoezles kot-mar karni bigatämzä adžisa, ačloles-no ukata šug užän usjaskäm. «mon šundiles žužamzä vožmatni bigato» — šuäm. tali ukata tuž abdirasa, gorod-kužo noš-ik

verani kosam : «bigatü-kü, med vožmatoz monim šundiles žušamzä ; 8
 oži-kü oz bigati, mon soles jirzä atasles-šeän éogo!» täjü (tajä)
 kilsa, adami kišnoezli veram. «oj, vištämmid-a, mar a, tuž šug už-
 bordi ton kutkid, ačmä'os ta-berü kemali lukiškomı ini» — šuäm
 kišnoez. «no kižioš noš karom bon ?!» — juam kwalükjasa kartez.
 «ójdo, čok än kurükti, asleštım-ginü kilmä kilzi, ud bir. mä, tonid
 kik kišät mon šoto, odıgzä bur kisijad pon, odıgzä pullan kisijad
 pon ; so-berü ta bugorüz šoto, ta bugorüz ažal kušti, kitci ta bugor
 miniz, otci-ik min, kitci piriz otci-ik pir!» — šusa, kišnoez kartsü
 kidökü istäm. adami kišnoezlün kiljaz gurtištiz potsa, bugorzä ažaz 9
 kuštäm. ta bugor-šori tuž kema minsä, šuräs-vilün tuž žec jurt-jer
 adžäm. bugor pirak ta jurt-jerü piriz. adami-no so-šori pirsä bur
 kisijistiz kišütsä-pü pottiz. «ü, ta kišät minam surzilün-ug, kitis šet-
 tid?» — juam jurt-kužo-kišno. adami so kišnoli, kiži kišnoaskäm,
 kin kišnoez, kitci minä — čisto veram. «ton minam ämes-piä-ug
 iskü!» — šusa, jurt-kužo-kišno adamijüz tuž uläm, oktäm, kaltäm.
 tatın kolsa, adami noš-ik šuräsaz potäm. kema minsä, minsä, bugo-
 rez-šori azlo-kađ-ik žec jurt-jer-dori vuäm. tatın pullan kisijistiz
 kišätezja «milam ämes-pimi!» — šusa todmallam. oži adami kiksä-ik
 kišnoezles akjossä adžäm. so kik bulirjosizlün žec valüktämezja
 šuräs-kuža duñne-pumož minäm. duñne-pumä vusa, tuž-no tuž žec
 jurt-jerüz adžäm, siée žec jurt-jerez budžin äksejlün-no-pü oval
 tatın šundilün mumiz uläm. bugor ta jurt-jer-dori vusa, pirak puékaz
 piräm. adami so-šori pirsä, kiksä-ik kisijistiz kišätsä pottäm. «ta 11
 kišätjos minam nililün-ug, kitis šettid?» — šusa, juam šundi-muni.
 soki adami ulon-vilon-juğ-durzä čisto veram. täjü kilsa, šundi-mumi tuž
 šum-potäm. «pir ali, pir ämes-piä žižolä ; šundi-piü vuä-no tonä sutni
 medaz šetti ; ačim šion-juon leštini mino!» — šusa šundi-mumi
 ämes-pizä žižolä pirtäm. so važsin šundi inmiš vaškisa, korka-doraz
 vuäm. korkaz piräm-beraz «nänä-u!» — pä šüä — «ačmülün korkan 12
 olo-mar adami-ziñ vañ, kin-kä vetliz-ama?» «liktiz, piä, liktiz» —
 šuäm šundi-mumi — «ämes-pimi liktiz, ton med-ad sut šusa, mon
 soli žižolä pirni kosi» «iskü, mon sojü potto ali!» — šusa šundi
 žižolis ämes-pizä pottäm. «oj muso ämes-pimi, kiži ton tatci, mizon
 šajirä vuid?» — juallam šundi muminiz. «mon» — pä šüä — «kiš-

noülän kiljaz tatči vui, monim šundileš žušamzä adžini kulä, soin liktäm mar-kä». «jaraloz, jaraloz! šukna adžod» — šuäm šundi.

13 «šukna šundi ämes-pizä tuž važ sajkatäm. «učki!» — pä šuä — «tatän kik tuž badžin purti, ogez ne-no-ku-no dugdiltük biräktäm vuän pežsa ulä, ogez jo pežtisa ulä. mon žušakim jo-purtijä pirsä, biräktäm vuo purtijäti potko; püksikim biräktäm vuo purtijis jo-purtijäti potko». so-berä šundi «učki, mon žušasko ini!» — šusa, veramez-šeän jo-purtijis biräktäm vuo purtijä pirsä čuž-ž ži žušam. kajta nunalaz adami «mon ton intijad žušasal, minam luoz-a?» — šusa, juam šundileš. «luoz, luoz!» — veram šundi

14 — «kiži-kä mon tonä valäкто, oži-ginä kar!» dir rusa, adami šundi-šeän-ik šundilän valäktämezja žušam. žušasa, šundi intijin veš duñeäz kotirtäm. žit-ažä rusa, šundi soles-pä juam. «kiži vetlid, majü (majü) adžid? vera ini aslim!» «tuž tiroš adži, veš duñeäz kotirti; lun-ažä-šori rusa, adamijoslän šolikanizi mirdän, mirdän-ginä uštäk kilä; tuž šoliko adamijos-no vañ, kudiz čirtijaniz šoē, kudiz kuskiniz šoē vir-puekin vetlo; mar-no, mar-no oval ta duñe-

15 -vilin!» — šuäm adami šundili. kvinmäti nunalaz žeč šisa, jusa šundi-ämes-pi kišnoz-dorä gurtaz potäm. tatči vusa, ačiz šundi intijin žušasa gorod-kužoli šundi-žušamüz vožmatäm. kajta nunalaz gorod-kužo «mon ačim-no ta-berä žušalo!» — šusa, šundi-ämes-pi-šeän kežit purtijis pozis purtijä piräm-no ali-no otin pežsa ulä-na. veš mar-kä žečez-burez viläm gorod-kužolän šundi-ämes-pili luäm. šundi-ämes-pi ali-no tuž uzir, tuž žeč ulä. minam-no so-dorä vetlämä vañ, tuž žeč šudiz, šektaz.

A nap sógora.

1 Hajdan egy lábán járó (értsd: földhöz ragadt szegény, kinek lova sincs, melyen járjon) ember messze, idegen vidéken élvén elindult, hogy visszatérjen falujába. Neki semmije sem volt falujában; igen, de igen rosszul élt. «Legalább viszontlátom a magam vidékebeli népet» — gondolta, s kedve jött hazatérni (tkp. — mondván, visszatérése jött). Az úton soká menvén, menvén hazafelé (tkp. visszatérvén), egyszer egy sötét nagy erdőbe ért. Itt beesteledett. Miután igen sötét lett egy nagy fatökhöz akadt és

ama fatönk tetejére ülvén sírni kezdett. «Inmar-om, Inmar-om! járkálok, járkálok és csak hálóhelyet sem lelek; vajjon, hol fogok már hálni?» — mondta. «Ej, jó ember, ne búsulj, jöjj hozzám² és lefeküdvén hálj meg!» — mondta neki a fatönk. Ő a fatönkhez menvén, meghált. Reggel felkelvén, [így] szólott neki a fatönk, midőn elkisértte: «te mész, mész s egy tót fogsz látni, azon tóban három leány fog fürdeni, ezen leányok egyikének rejtse el a ruháját s ne add oda az ő (tkp. maga) kérte nélkül; — ha úgy teszel, szerencsés leszel». Az ember szót fogadott a fatönknek (tkp. -tól). A fatönk mondása szerint az úton tavat talált; abban a tóban három igen szép, aranyhajú fürdő lányt látott. Egyikének ruháját elvevén, elrejtőzött az erdőbe. Fürdésük után a leányok öltözködni kezdtek. Ketteje felöltözködve haza ment, a harmadik nem levén ruháját, így szól: «vajjon ki vette el az én ruhámat? akárki³ vette el, adja elő az én ruhámat; én az előadóhoz (ahhoz, a ki előadja) férjhez is mennék (tkp. feleségnek is fatnék, t. i. hozzá)». Miután így szól, az ember előhozván a leánynak elrejtett ruháját, oda adta neki (tkp. magának). «Köszönöm, köszönöm!» — mondta a leány — «én ezután immár feleséged [vagyok]». «Mondhatsz bár köszönetet (tkp. ha köszönetet teszel, tégy), [de] én téged nem veszek feleségül; nekem házam, telkem, semmim sincs; hol élek én te veled?» — kezdi vala mondani az ember. De a leány csitítgatta: «nosza, ne búsulj, együtt élve mi nem fogunk elveszni!» — Akkor az ember el akart vala futni új feleségétől, de felesége nem maradt el mellőle. «Nosza hát, hadd legyen, a hogy magam fogok élni, ugyanúgy fogsz élni te is» — mondta az ember s a leányt feleségül vette (tkp. tette).

Ez a feleség és férj megint [útnak] indult (menni kezdett) a gya-⁴ log (tkp. lábon való; azaz: lóval nem bíró) ember faluja felé. Menvén, menvén, ők egy városba értek. Ebben a városban egy igen gazdag és jól élő városúr volt. Ezen városúrhoz szegődtek ők, hogy megélhessenek (tkp. megélni). Egyszer itt tartózkodásuk alatt (tkp. élésük közben) az ember megrészegedvén, a béresek közt így dicsekedett: «én egy éj alatt (tkp. körül) ezen városnak minden utcáján, sikátorán át folyót ereszték, ezen folyón át valamennyi utcán, sikátorban hídát építék.» Az embernek ezen mondását megmondták a város urának béresei. A város ura csodálkozván, magához hívja most az embert. «Az a mondásod igaz-e, nem-e? én dicsekvő,⁵

hazudozó embert nem szeretek; azért amiképen beszéltél, úgy tégy; ha nem bírod [megtenni], reggelre nem lesz már válladon a fejed!» — mondta a város ura az előjött embernek. Az ember sírva megy most feleségéhez. Felesége férjét látván, kérdezte: «miért sírsz te?» — Férje akkor teljesen elmondta feleségének, amit a város ura neki mondott. «Úgy nem hallgatsz lám te sohasem rám (tkp. tölem); hiszen mondom én neked mindig, hogy ne dicsekedjél; de nosza, hadd legyen, ne búsulj, én (tkp. magam) téged el nem hagylak (tkp. vetlek)» — vigasztalta őt felesége. Éjfél jövén az az asszony kiment és így szólván füttyentett: «kicsinye is, nagya is a világon én hozzám!» Akkor az egész világról való állatok (tkp. valakik) — a földön, égben és vízben élők — mind hozzá gyülekeztek. Ezekkel az asszony napkeltéig valahogy munka nélkül, a mi kell vala, az éjjel mindent elvégzett. Reggel a munkát látván az egész város népe csodálkozott. Néhány nap múlván az az ember részegségében (tkp. részegedtével) ismét dicsekedett. »Én» — mondja — «egy éj alatt a földet megszántván, boronálván, bevetvén, a gabonát learatván, kicsépelvén, megőrölvén, megsütvén reggelre friss (tkp. új) kenyeret teremtek elő». Ezen szavait ismét meghallván a város ura az előbbi módra megmondatta neki: «ha mondásod szerint nem tehetsz (tkp. nem bírsz, t. i. tenni), reggelre leütöm a fejedet!» Akkor az embernek a felesége az előbbi módra bizonyos (tkp. valaki) segítőkkel mindent elvégzett férjének mondása szerint, egy éjen át.

Ezután látván az ember feleségének mindentehetségét (tkp. bármit tenni bírását) az előbbinél is bajosabb munkával dicsekedett. [Azt] mondotta: «én a napnak fölkelését megbírom mutatni». Ezen még inkább csodálkozván a város ura, megint megmondatta neki: «ha bírja, hadd mutassa meg nekem a napnak fölkelését; ha nem bírja úgy (értsd: a mint mondta), én leütöm a fejét, valamint egy kakasnak». Ezt hallván az ember elmondta a feleségének. «Ej, ej, megbolondultál-e, vagy mi?! Nagyon bajos munkához fogtál te, ezután immár mi sokára (tkp. -nak) el fogunk válni» — mondta a felesége. «Na ugyan hogyan is cselekedjem ismét?» — kérdezte megfélemedve a férje. «Nosza, hadd legyen, ne búsulj; csak az én (tkp. magamtól) szavamat hallgasd meg s nem fogsz elveszni. Nesze, neked két kendőt adok, egyikét jobb zsebedbe tedd, másikat bal zsebedbe tedd. Azután ezt a gombolyagot adom;

ezt a gombolyagot dobd magad elé s a hova megy ez a gombolyag, oda menj [te is]; a hova bemegy, oda menj [te is] be». — Ezzel felesége elküldte férjét a távolba. Az ember felesége szava szerint kimenvén falujából, gombolyagát maga elé dobta. Ezen gombolyag után igen soká menvén, az úton egy igen szép házat (ház-tájt, házat-telket) látott. A gombolyag egyenesen ebbe a házba ment be. Az ember is bemenvén utána, jobb zsebéből kihúzza kendőjét. «Ejnye, hiszen ez a kendő a mi húgunké; hol (tkp. honnan) találtad?» — kérdezte a háziasszony. Az ember annak az asszonynak mindent elmondott, hogyan feleségesedett meg, ki a felesége, hova megy. «Hiszen te így az én sógorom [vagy]!» — mondta s a háziasszony az embert jól megvendégelte, [jól] ellátta (tkp. rendbehozta). Itten meghálván az ember, ismét elindult útjára. 10 Soká menvén, menvén gombolyaga után egy az előbbihez hasonló szép házhoz ért. Itten bal zsebéből [való] kendőjén ismerték meg, hogy az ő sógoruk (tkp. «a mi sógorunk!» — mondván). Úgy látta meg az ember feleségének mindkét nényjét. Ama két sógornőjének jó magyarázata szerint az út hosszában elment a világ végéig. A világ végére érvén egy igen, de igen szép házat látott; olyan szép háza még a fölséges császárnak sincs. Itt a napnak anyja élt. A gombolyag ezen háztelekhez érvén egyenesen befelé ment. Az ember bemenvén utána mindkét 11 kendőjét kihúzta zsebéből. «Hiszen ezek a kendők az én leányomé; hol találtad?» — kérdezte a napanya. Akkor az ember élte, léte körülményeit mind elmondotta. Ezt hallván a napanya igen megörült. «Gyere be csak most, gyere be vejem a padozatkamrába, a napfiam megjön s meg ne találjon téged égetni; ételt, italt megyek készíteni!» — mondta a napanya s vejét a padozatkamrába bujtatta. Akközben (tkp. azon időben) a nap leszállva az égről házához ért. Miután bement házába «mama...a...!» 12 — mondja — «a mi házunkban valami emberszag van; jött tán valaki?» — «Jött, fiam jött!» — mondta a napanya — «vejünk (sógorunk) jött, hogy te meg ne égesd (mondván), én neki azt parancsoltam, hogy a padozatkamrába menjen». «Nohát én kihozom most őt!» — mondta a nap s kihozta a padozatkamrából sógorát. «Óh kedves vejünk (sógorunk), hogyan jöttél te erre az idegen tájakra?» — kérdezték a nap és az anyja. «Én» — mondja — «feleségem utasítására (tkp. szava szerint) jöttem ide; nekem a napnak

fölkelését kell látnom; ez az, a miért jöttem (tkp. abban van a jövés miye; értsd: ügye, oka). «Jól van, jól van! reggel meg-
 13 látod» — mondta a nap. Reggel igen jókor felköltötte sógorát.
 «Nézd!» — mondja — «itten két igen nagy katlan [van], egyike
 soha meg nem szünve forró vízzel fő, másika jeget főz; midőn én
 fölkelek a jeges katlanba bemenvén a forró vízü katlanon át jövök
 ki; midőn leáldozom, a forró vízü katlanból a jeges katlanon át
 megyek ki». Azután a nap [így] szólván: «nézd, most ime fölke-
 lek!» úgy a mint mondta, a jeges katlanból a forró vízü katlanba
 bement [és] szépen, lassan fölkelt. A következő napon az ember
 kérdezte a naptól: «én fölszállanék a te helyedben, nekem lehet-e?»
 14 — «Lehet, lehet!» — mondta a nap — «csak tégy úgy, a hogy
 neked magyaráztam!» Elérkezvén az idő, az ember a napnak
 magyarázata szerint nap módjára felszállt. Nap helyett fölszállván,
 az egész világot körül járta. Estére megjöven kérdezte tőle a nap:
 «hogyan jártál, mit láttál? mondd el most nekem!» «Igen sokat
 láttam, az egész világot körüljártam; a déltájékra érvén az embe-
 reknek bűnei miatt csak nagy nehezen lehetett, hogy le ne estem
 (tkp. csak nehézséggel maradtam leesetlenül); igen bűnös em-
 berek is vannak, ki a nyakáig, ki a csipőjéig járkál vérben; mi
 is, mi is nincs ezen a világon?» — mondotta az ember a nap-
 15 nak. Harmad napra jól evén, iván a nap sógora elindult feleségé-
 hez falujába. Ide érvén, maga szállt föl a nap helyett s megmu-
 tatta a város urának a napnak fölkelését. A következő napon a
 város ura [így] szólván: «ezután én magam is fölszálllok!» — úgy
 mint a nap sógora egy hideg katlanból forró katlanba ment és
 most is ottan fő még. A mi jószága csak volt a város urának,
 mind a nap sógoráé lett. A nap sógora most is igen gazdagon,
 igen jól él. Én is jártam nála (tkp. nekem is van hozzáménésem),
 igen jól etetett, megvendégtelt.

Följegyeztem a szarapuli kerület *Vuž-zumja* (Новый
 Сентябрь) falujában *Lavrenkej* apó közlése után és *Nikolaj*
Ivanov szerkesztésében; 1885, június 24-ikén.

Jegyzetek: *pid-jilaz vetliš* на ногахъ ходящій, бездом-
 ный, бѣдный | *šajir* сторона | *kiri* колода | *mozšini* наткнуться |
kelani проводить | *pirolka* переулокъ; *pirolka'astiz* = *pirolka-*

jostiz | *pormitni* едблатъ, совершить | *ukata šug* еще труднѣйшее (дѣло) | *kizios* какъ-же | *pirak* прямо | *iskü* нутакъ (v. ö. kosmogoniai mond. II. jegyz.) | *utni* угостить, подчивать | *oktini-kaltini* убрать | *ak* большая сестра | *ulon-vilon-jug-dur* обетоятельство жизни; *jug-dur* önállóan nem használtatik | *važ* рано | *biräktini* кипѣть | *požtini* варить | *čuž* слово подражаемое медленному восхождению солнца («a nap lassú felkelését festő szó»).

2.

B a k a - ä m e s - p i .

*Odig adamilän kwiñ piez viläm. so adami-no, solän kišnoez-no*¹
kuläm. sojos kuläm-berä kwiñ pijos tuž urod ulni kutkillam, ne-no-
-mirzi-no vilimtä. kišnoaşkon-dir vusa, ta'asli keñeş karillam, kinli
kitci minni kišno juani — şusa. «kwiñnami-ik pukiş leštom'-no so
pukişäz ibom ; kinlän kitci usiz pukişez, otci minomi kišno juani» —
şuillam. oži şusa, kwiñnazi-ik pukişsüz ibillam. badžin pilän pukişez
uzir murtlän azbaraz usäm, şorütiezlän noş-ik muzon uzir murtlän
*azbaraz usäm. pokciezlän pukişez nur-şori usäm. badžin pijos şum-*²
-potsa, uzir murtjos-dori kišno juani koşkillam. pokciez tuž bordsa, nur-
vilä minäm. nur-vilän bordsa, silikiz doraz liktiş bakäüz adžäm. baka
sämblik, sämblik tätcasa, so pokci pi-dorä vuäm. vuäm-beraz «malı
ton oži tuž bordkod?» — şusa juam. «kiži um bord, nuñjosi žeč murt-
jos-dorä kišno juani koşkizi, monim kišno juani tatiş kildäm» — veram
bordsa, pokci pi. baka noş-ik şuoz : «vižtäm, än bord, şum-potni tonid
*kulä!» taži şuäm-beraz baka sämbilak beritkäm. soki-ik pokci pilän*³
şin-ažaz tuž badžin jurt-jer kildäm ; siée badžin, uzir, žeč jurtez-
-jerez budžin äksejlän-no pä oval. soki-ik baka vilistiz baka-dişsä
kiläm-no tuž taza, čeber adami luäm. Taži lusa, baka pokci pijaz as
jurt-jer-puekaz pirtäm. tatiş pirtisa, so-dorä tuž uno čeber niļjosiz
vajäm. «burji, burji!» — şuäm — «kudiz-kä tonid ukşaz, soiz-ik
tonid kišno med luoz!» pokci pi kišno burjini kutkäm. burjisa, bur-
*jisa, tuž čeber-no, tuž taza jono niłaz šettäm. soki baka tuž badžin*⁴
şuan leštäm. şuanjosiz das nunal çožä odig-no dugdiltäk şisa, jusa
ulillam. şuan ortäm-berä baka tuž žečes tiroş valjosiz kitkisa
ämes-pizä kišnoäniz gurtaz ležäm. nuñjosiz vinzäs todmallamtä,

«kin-kä so budžin äksej!» — kožallam. oži so pokči pi nuujjosiz-polin tuž žoč ulni kutkäm. koña-kä ar ortčisa kišnoäniz nur-vilä baka-dorä kunoä minäm. nur-vilä vusa, noš-ik bakäüz adžäm.
 5 baka sámblík, sámblík tätčasa-pä liktä noš-ik. ažlo-šeän-ik sojos-dorä vusa, baka sámblík-ginä beritkäm-no nur-vilän noš-ik tuž badžin jur-tjer kildäm. baka kunojossä tuž uřaltäm, českít šion-juon-no, mar-no puntäm-jiltäm viläm. kunoin kema ulsa, baka-ämes-pi noš-ik gurtaz bertäm. badžin juon vusa, baka-ämes-pilän nuujjosiz kišnojosi-nizi varmajjosazi kunoä koškillam. soki baka-ämes-pi-no varmajž-dorä minni dašaskini kutkäm. kišnoez täjä šořsa, «mar ton oži tiroš dašaskod?» — juam. «baka-varmajäli žič diš-kut dašasko, ta dišmäz-kutmä-kä kužmaj, soki so olo adami-šeän jalan vetlož» — šuäm baka-ämes-pi. «malš noš tonid minam ažilän adami-šeän vetlämez kulä?» — šusa juam kišnoez. «mon adamiš ker-potko, ačmä'os ogja ažd-dorä minikimi bakäüz adžiškom; ta diš-kutmä-kä šoti, mon soles baka-diš-kutsä suto; soki so jormisa, jalan adami-diš-kutän vetlož; oži-kä vetliz ačmä'os ne-no-kinles-no ker um potä-ni». —
 7 veram baka-ämes-pi. oži šusa, so dašam dišsü-kutsä kutiz-no kišnoäniz noš-ik baka-dorä kunoä minäm. baka ämes-pizä ažlo-šeän-ik badžin jur-taz-jeraz pirtäm. baka dišsü kiläm-beraz, ta dišsü ämes-piez luč-käm pedlo potsa, sutäm; so-berä asleštiz dašam dišsü bakalä kužmam. ämes-piez gurtaz bertäm-beraz baka asleštiz dišsü utčani kutkäm. utčasa, utčasa, dišežles odig penzü-ginä šettäm-na. «ä kaltak, kaltak! ta adami-ämes-pilän užež» — šusa, baka ämes-pizä kargam. so-tiriš baka-ämes-pilän baka-dori vetlämez-no luimtä-ni, baka-no adami luilimtä-ni. taži bakalän adamijan ulonez biräm.

A b é k a v ö.

1 Egy embernek három fia volt. Az az ember is, az ő felesége is megholt. Az ő haláluk után a három fiú igen rosszul kezdett élni, semmijük sem volt. Elérkezvén a házasodás ideje, tanácskozást tőnek, hogy kinek hova [kellene] menni feleséget kérni. — «Mind a hármunk nyilat készítünk s azt a nyilat kilőjjük; kinek a hova esik a nyila, oda megyünk feleséget kérni» — mondták. Akkép szólván mindhárman kilőtték a nyilukat. A nagy fiúnak

nyíla egy gazdag embernek udvarába esett; a középsőé ismét egy másik gazdag embernek udvarába esett. A kicsinek nyíla egy mocsárba esett. A nagy fiúk örvendezve mentek el a gazdag emberekhez feleséget kérni. A kicsi nagyon sírva ment a mocsárhoz (tkp. -ra). A mint ott sírva állott a mocsárnál, egy hozzá jövő békát látott meg. A béka «hipp-hopp» ugrálva a kis fiúhoz jött. Hozzá jövőn kérdezte: «miért sírsz te olyan nagyon?» «Hogyan ne sírnék; bátyáim jó emberekhez mentek feleséget kérni, nekem úgy van határozva (tkp. megjelentve), hogy innen kérjek feleséget» — mondta sírva a kis fiú. A béka ismét szól: «esztelen, ne sírj, neked örvendezned kell!» Miután így szólt, a béka egy hoppal visszatért. Akkor a kis fiúnak szeme előtt egy igen nagy ház jelent meg; olyan nagy, gazdag, szép (tkp. jó) háza a fölséges császárnak sincs. Akkor a béka levetette magáról békaruháját és igen tiszta, szép emberré lett. Ilyenné válván a béka bevitte a kis fiút a maga házába. Miután ide bevitte, igen sok szép leányt hozott ő hozzá. «Válassz, válassz!» — mondta — «a melyik csak neked megtetszik, az (tkp. ugyanazza) legyen a te feleséged!» A kis fiú választani kezdett. Választván, választván egy igen szép s igen tiszta, csinos leányt talált. Akkor a béka igen nagy lakodalmat csinált. A lakodalmasok tíz napnyi ideig szünet nélkül (tkp. egyet sem szünetelvén) ettek, ittak. A lakodalom eltelte után a béka sok pompás lovát befogván, haza küldte vejét a feleségével. Bátyjai nem ismerték meg öccsüket; «valami fölséges császár az!» — gondolták. Akképen ama kis fiú igen jól kezdett élni bátyjai között. Néhány év mulván, vendégségbe ment feleségével együtt a békához, a mocsárra. A mocsárra érvén ismét meglátta a békát. A béka «hipp-hopp» ugrálva jön ismét. Az előbbi módon ő hozzájuk érvén, egy hoppal (csupán) ismét visszatért és a mocsáron ismét egy igen nagy ház jelent meg. A béka jól megvendégelte vendégeit, édes étel ital s egyéb is (tkp. mi is) vég nélkül volt. Soká lévén vendégségben (tkp. vendégben) a békavő ismét visszatért falujába. Nagy ünnep (tkp. ivás) jövőn, a békavőnek bátyjai feleségeikkel elmentek apósaikhoz vendégségbe. Akkor a békavő is készülni kezdett apósához (menni). Felesége észrevevén, kérdezte: «mit készülsz te olyan sokat?» — «Békaapósomnak jó ruhát készítek; ha ezen ruhámat [neki] ajándékozom, akkor ő talán ember módjára jár mindig» — mondta a békavő. «Ugyan minek kell neked, hogy az én atyám ember mód-

jára járjon?» — kérdezte felesége. «Én szégyellem magam az emberektől (tkp. embertől); midőn mi atyádhoz megyünk, egyre békát látunk; ha neki adom ezt a ruhámat, én az ő békaruháját elégetem; akkor ő megszorúlván mindig emberi ruhában fog járni; ha úgy jár, mi senkitől sem fogjuk többé szégyelleni magunkat» — mondta a békavő. Akkép szólván, elővette elkészített ruháját s feleségével ismét a békához ment vendégül. A béka vejét az előbbi módra bevitte nagy házába. Miután békaruháját levette, ezen ruháját a veje — titkon kimenvén — elégette; azután a maga készítette ruhát a békának ajándékozta. A béka, miután veje visszatért falujába, keresni kezdte a maga ruháját. Keresvén, keresvén ruhájának egyedül csak hamvát találta még meg. «Óh jaj, jaj! ez az én embervőmnek műve» — mondta a béka s vejét megátkozta. Azon időtől fogva nem járhatott többé a békavő a békához s a béka sem lett többé emberré. Így szűnt meg a békának az emberrel [való] élete.

Följegyeztem a szarapuli kerület *Vuž-zumja* (Новый-Сентягъ) falujában Kresztyina Afanaszjeva közlése után s Nikolaj Ivanov szerkesztésében; 1885, junius 22-ikén.

Jegyzetek: *ňur* болото | *sámblik, sámbilak* звукъ, производимый скаканіемъ лягушки («a béka ugrásánál létrejövő hang») | *kíži um bord* какъ мнѣ не плакать! | *burjini* избирать, выбирать | *ukšani* нравиться | *joŋo* щегольскій, статный | *šuan* 1. свадьба; 2. люди на свадьбѣ | *éož* пора | *uťaltini* угостить | *mar-no* и другія еще | *varmaj* тещь; különös itt az egyszerű illativus rag (*varmaj-josazi*) -hoz értelemben, a jelen kifejezés helyett ezt várnók: *varmajjossi-dorä, vagy varmajjos-dorazi* | *kužmani* подарить | *jor-mini* нуждать, въ нуждѣ быть.

3.

Kwańer nilän-no vedin-kišnoän.

Vaekala dirja odig adamilän kwiń niliz viläm. odig-pol ta niljos tällä veńik tijani minillam. tatın kema tijasa, kabzä jironi'llam. «ä Inmarä, Inmarä! žit-ug ini, kitci piromi-na?!» — šusa kik badžinez niljos bordni kutkillam. «än bordä arajjosi!» — šuož lijatsa sužärzi — «Inmar žeč, as nilzä-pizü uz kušti!». ta veram-

-beraz aciz «majü-kü ug adži-a med-ag?» — šusa kiz-jilü tuboz. tubsa puni-utämaz kiloz. «ójdö-lä!» — šuoz kiz-jilüš vaškisa — «ójdö-lä minom so puni-utäm-šori; kiži-kü-no otin adami vañ lo!» Akjosiz kilziškozi. minsä, minsä berataz puni-jirüz-ginü šettizi. akjosiz ta puni-jirleš kiškasa «ü kaltak, kaltak!» — šuoz — «mar ta viztäm suzärmilän kiljaz liktim, acmäli biron-pum-ug ini ta!» «mon noš kiži-o karom?!» — šusa kwaner suzarzi noš-ik kiz-jilü tuboz. «atas éorja!» — kešáškü so ini šum-potsa kiz-jilüšin — «ta žecli luoz; ójdö-lä minom ta atas-éorjam-šori!» akjosiz noš-ik kilziškizi. kema minsä, minsä noš-ik atas-jirüz-ginü šettozi. «um minä-ni šuämmi val-ug, kin lešak acmä'os nullü ta viztäm-šori?!» — šusa akjos tiškáškini kutküllam suzärzäs. kwaner suzarzi bordsa, kwiinmä-tijaz tuboz kiz-jilü. «éiñ, éiñ!» — šusa kešáškü ta-berä-no kiz-jilüš vaškisa, akjosizli éiñ-dori minni keñešoz. éiñ-šori minsä, tuž urod jurťjer-dorü vuozi. otin tuž koškämít vedin-kišno-murt uläm. solän jir-šiez lud-keč-gon-kađ puristam, im-niraz odig kuez-no, liez-no-šana úe-no-miriz-no ovol-ni. «lež ali kenakä, korkađ!» — šuoz niljos — «veñik tijañi vetlím'-no tälü jromim'». «pirü, pirü!» — šuoz vedin-kišno-no tabanäniz sojosiz šudoz. tatín kolsa, niljos éukna koškini dašáškozi ini. «kitči?!» — šuoz vedin-kišno — «ti koškini odjaš-kodí, mon tilediz čeberdi-ponna šudi-a?! dun tirtükadi ug lež tilediz.» niljos ta kiljosiz kilsa, tuž bordni kutkizi. «vot!» — šuoz vedin-kišno — «kin ta os-ažam puktäm badžin gir-jiltim kwiñ-pol tätčisa potni bigatoz: so med koškoz tatíš, bigatimtäez tatči med kiloz!» kik badžinez niljos kwiñ-pol tätčisa koškozi, suzärzäs kwiinmätijaz tätčikiz vedin-kišno sozitiz kiskisa uskitoz. «A-a-a!» — šuoz vedin-kišno — «šurid-a? tätčini bigatimtäed-ponna ta-berä ton minam nili ini!» ta veram-beraz kwaner nilüz korkaz pirtisa, «vožma ali ton tatín, acim ki-koän keñir izni mino!» — šuäm-no aciz koškäm. vedin-kišnolän jurťkotiraz tuž badžin ru kildäm. ta vuüz adžisa, kwaner nil «ü, kitči, ma-šori med-ag taží limi?» — šusa bordni kutkoz. bordsa, bordsa so-dori tuž urod saptáškäm čuñi mataktoz. «mäli» — šuoz ta čuñi — «ton oži tuž bordkod!» «olo-kin kišno-murt» — šuäm nil — «monü tatči keltiz-no aciz keñir izni miniz; keñiräniz monü žuk poštisa ,šio' šuü-val; ,tani pegžo' šuko-val-no ta jurťüz

ut koëä badžin vu kotirtä! » «än börd, än börd, as-vilam pukši ali ačim tonä tatiš palänto! » «č-öč-öč, ton juržim! kiži mon ton-vilä pukšom?» «ëüälti monä turim-kvarän!» — šuož čüni — «ne-no-mir juržim-no uz lu-ni». nil ëüältisa, čüni-vilä pukšoz-no so šintäm-pel-täm vorttisa badžin vu-šori potoz. vedin-kišno gurtaz bertäm-berü nilän čuhijänleš pegžämzäs adžisa, tuž lek luoz. lekäniz borsazi «žečti vaň-kä beritkä, sutsa mon tileštid lidäs-šomdäs joznalo!» — šusa kešaskä. «ta ažištimi šur-šori-ginä kiži-kü potono val» — šuož kiljo-siz kilsa čüni — «so-vamän vedin-kišno tuž kaňilän oj bigatsal potni». ta-berä čüni zurak-ginä kariškiz-no šur-šori tütčiz. šurüz rižsa-no uz-na vuä-na vedin-kišno-no šur-durä ruiz. «kiži ton sojä pottid šur-šori?» — juaz čüniš kešaskisa vedin-kišno. «adžiskod-a?» — šuož čüni — «šurlän ton-palaz vu-ko-ko-no, piž-no vaň, pal-pidad kertti so koöz, pal-pidad pižüz!» vedin-kišno oži karsa, vuä piroz ini-no ko vijsa, piž loptisa kukjossä vajak kešillam. otči-ik so vedin-kišno biräm. so-berä nil čüniš täu karsa gurtaz bertoz. gurtaz uj-šorä vusa, tuž kema osäz uštini turttoz. jigaškoz, jigaškoz-no soli osäz uz uštä. jormisa, kvaňer nil kor-gidü minoz. ujñ Albasti-no tatči liktäm. nilüz Albasti nirš zibilni kutkoz, so-berä odig jir-šijossä-ginä keltisa, čisto šioz. ëukna sultisa, nilän picies rinjosiz kor-gidü iskal-sit kujani minozi. odigez apajezleš jir-sizä val-si kožasa, pumzä imaz ponsa, šudni kutkoz. sok jir-si ačiz bordsa, važoz: «oj atajä, atajä! uštä, oj-a šuäm val?!» «o-to-to-to, koëä-ginä čeber šudä!» — šusa, ta pi jir-sizä ajizli nuoz. «däda!» — šuož — «koëä-ginä ta ši čeber važä; kilzi ali!» nos šudni kutkoz. jir-si azlo-šeän-ik žožo-jušio kvarüän bordsa važoz: «oj atajä, atajä! uštä, oj-a šuäm val?!» «ä kaltak, kaltak!» — šusa, keškiz ajizi nilzä todmasa — «nilili osäz uštimtüänim mar užüz mon taži užaj, nilnä čilkak as kijnim bitti-ug!»

3.

A szegény leány és a boszorkányasszony.

Hajdani időben egy embernek három leánya volt. Egyszer ezek a leányok elmentek az erdőbe nyírvevesszőt (tkp. fürdőseprőt, mely t. i. összekötött leveles nyírfavesszőkből áll) törtelni. Itten

soká tördelvén egészen eltévedtek. «Óh *Inmar*-om, hiszen már este van, hová fogunk mi most betérni?!» — mondván a két nagyobbik lány sírni kezdett. «Ne sirjatok néném! — vigasztalja hűguk; — *Inmar* jó, nem hagyja el saját gyermekét!» Ezen beszéde után ő maga egy fenyő tetejére mászik, vajjon nem lát-e meg valamit? (tkp. nem látok-e ... mondván). Felmászván kutyaugatást hall. «Rajta!» — mondja leszállván a fenyőről, — «rajta, menjünk ama kutyaugatás felé; akárhogy, de ottan lehet, hogy ember van!». Nénjei szót fogadnak. Menvén, menvén, végül csak egy kutyafejet találtak. Nénjei ezen kutyafejtől megijedve [így] szólunk: «óh jaj, jaj! mit jöttünk mi [ide] ennek az esztelen hűgunknak beszédére; hiszen ez nekünk már pusztulás oka!» «Hát ugyan hogyan cselekedjem én?!» — mondván szegény hűguk ismét egy fenyő tetejére mászik. «Kakas kukorékol!» — kiáltja most ő örvendezve a fenyő tetejéről, — «ez jóra lesz; rajta, menjünk ezen kakaskukorékolás felé!» Nénjei ismét szót fogadtak. Soká menvén, menvén ismét csak egy kakasfejet találtak. «Hiszen megmondtuk volt, hogy nem megyünk tovább, micsoda erdei manó hurezol bennünket ezen esztelen után?!» — mondván szidni kezdék a nénék hűgukat. Szegény hűguk sírva mászik fel harmadszor egy fenyő tetejére. «Füst, füst!» — kiáltja ezután és leszállva a fenyő tetejéről néneinek azt tanácsolja, hogy a füsthez menjenek. A füst felé menvén egy igen hitvány házhoz érnek. Ottan egy (nagyon) rettenetes boszorkánynémbert élt. Az ő haja nyúlzörhöz hasonlóan szürke, arcán (tkp. száj-orrán) csupa bőrén és csontján kívül semmije sincs már. «Eressz csak most néném házadba!» — mondják a leányok; — «nyírvezzőt jöttünk mi törni és eltévedtünk az erdőben». «Jertek be, jertek!» — mondja a boszorkányasszony és lepényével eteti őket. Itten meghálván, reggel elmenni készülnek már a leányok. «Hová?!» — mondja a boszorkányasszony, — «ti elmenni akartok; tán én titeket szépségetekért etettelek? A nélkül, hogy az árát megfizettétek volna, nem eresztlek el benneteket». A leányok ezen szókat hallván nagyon elkezdtek sírni. «Ime!» — mondja a boszorkányasszony, — «a ki ezen, ajtóm elé tett nagy mozsáron háromszor át tud ugrani, az hadd menjen el innen; a ki nem tud (tkp. a nem bírója) hadd maradjon itt!» A két nagyobb leány háromszor ugorván elmegy; hűgukat harmadszor [való] ugrásakor a boszorkányasszony ruhaaljánál fogva meghúzáván,

elbuktatja. «Ohó!» — mondja a boszorkányasszony, — «meg vagy-e fogva? mivel ugorni nem tudsz (tkp. ugrani nem bírásod miatt), ezután te az én lányom [vagy] immár!» Ezen beszéde után a szegény leányt házába bevívén [így] szolt [hozzá]: «várj csak most te itten, magam a kézi malomkövel darát megyek örölni!» — és maga elment. A boszorkányasszony háza körül egy igen nagy víz keletkezett. Ezt a vizet látva a szegény leány, [így] szólván: «óh hová, merre kerültem vajjon én ekképen?» — sírni kezd. Sírván, sírván egy igen sovány, piszkos csikó közeledik hozzá. «Miért» — mondja ez a csikó, — «sírsz te olyan nagyon?» «Valami asszony» — mondta a leány — «engemet itt hagyott és maga darát örölni ment; darájával péppé főzve engemet, azt mondja vala, hogy megesz» (tkp. megeszlek). «Ime most elfutok» mondom vala» [magamban]; «de ezt a házat, nézd, minő nagy víz veszi körül!» «Ne sírj, ne sírj, ülj csak most reám, én elviszlek téged innen!» «Hess, te utálatos! hogyan üljek én te reád?» «Törölj meg engem fűlevéllel» — mondja a csikó — «semmi utálatos sem lesz többé [rajtam]». A leány őt megtörölvén a csikóra ül és az se látva, se hallva (tkp. vakon, siketen) nyargalván megy át a vizen. A boszorkányasszony haza (tkp. falujába) térte után, a leány és a csikó szökését látván, igen dühös lesz. Dühében kiáltoz utánuk: «ha jó dolgok (tkp. jótok) van, térjeteK vissza; föl-égetvén [benneteket] én össze aprózom csontotokat és pikkelyeteKeket!» «Csak ezen előttünk levő folyón (tkp. folyó mögé, folyón túl) kellene valahogy átjutni» — mondja ezen szókat hallva a csikó, — «azon a boszorkányasszony igen könnyen nem tudna által jutni». Ezután a csikó egyet pattant csak (tkp. csak *zur*-rá vált) és a folyón át szökött. Mégcsak át sem mehetett a folyón (tkp. a folyót átkelve sem érkezett) s a boszorkányasszony is a folyópart-hoz ért. «Hogyan vitted te őt át a folyón?» — kérdezé kiabálva a csikótól a boszorkányasszony. — «Látod-e?» — mondja a csikó, — «a folyónak te [felőli] oldalán egy malomkö és egy csolnak van; fél lábadra kösd azt a követ, fél lábadra a csolnakot!» A boszorkányasszony úgy tevén, a vízbe megy most. A malomkö alámerülvén, a csolnak meg fenn lebegvén lábszárait széllyel szakította. A boszorkányasszony odaveszett. Azután a leány a csikónak köszönetet mondva, falujába tér vissza. Falujába éjfélre érkezvén meg, igen soká fáradozik, hogy az ajtót kinyitassa. Kopogtat, kopogtat,

de nem nyitják ki neki az ajtót. Szorúltságában a szegény leány az istállóba megy hálai. Éjjel idejött az *Albasi* is. A leányt *Albasi* először fojtogatni kezdi, azután egyedül csak haját hagyván meg egészen megeszi. Reggel fölkelvén, a leánynak kicsiny öccsei az istállóba mennek tehénganajt lapátolni. Egyike nénjének haját lószőrnek gondolva, a végét szájába tevén játszani kezd [rajta]. Akkor a haj maga sírva hangot ad: «ej atyám, atyám, nem mondtam volt-e: nyisd ki [t. i. az ajtót]?!» «Ej-haj, milyen különös szépen játszik!» — mondja a fiú s atyjához viszi a hajszálat. «Apa!» — mondja, — «milyen különös szépen szól ez a szőrszál; hallgasd csak (most)!». Ismét játszani kezd [rajta]. A hajszál az előbbi módra keserves-rimázkodó hangon sírva szól: «ej atyám, atyám, nem mondtam volt-e, nyisd ki [az ajtót]?!». «Óh jaj, jaj!» — kiált fel az atyjuk fölismervén a leányát — «mivel leányomnak nem nyitottam ki az ajtót, mily dolgot cselekedtem én? hiszen éppenséggel a magam kezével vesztettem el lányomat!»

Följegyeztem a szarapuli kerület *Vuž-zumja* (Новый Сентягъ) falujában *Konda Kalya* (Михаиль Кондратьевъ) közlése után és *Nikolaj Ivanov* szerkesztésében; 1885, június 21-én.

Jegyzetek: *kwañer* sajnálatra méltó, szegény, szerencsétlen (de nem éppen vagyoniilag szegény) | *tijani* ломать | *jiromini* заблудиться | *ójdo-lä* pluralisa az *ojdo* alaknak | *berataz* наконецъ | *mon noš kiži-o karom?! nu* какъ-же мнѣ дѣлать? | *tiskaskini* бранить | *dun tirtakadi* не заплативъ | *limni* понасться | *šurni*; v. ö. jelentését Kosmolog. mond. I. és V. számainak jegyzeteiben | *kitei, ma-šori* ... куда-же я такъ попалась | *paläntini* удалить | *jurzim* гадкій, противный | *beršam (beršad, beršaz)* задь, слѣдь за мною, (твою) | *čuñijänles* (sic!) | *šom* скорлупа (halpikkely, tojánhéj) | *kaiñlän* легко | *vajak* совсѣмъ по поламъ | *turttini* стараться | *Albasi* l. bab. 95. sz. | *važni* дать звукъ | *šožo-jušio kwarään bordni* плакать причитывая горестныя слова.

4.

Kwiñ vedinjos.

Odig-pol kabakü kwiñ vedinjos éoéasa, kuspazi éeñgäšni kutküllam. «ton» — *šuo ogzili ogzi* — «*ie-no-mir-no karni ud bigatki,*

mon toštíd (toneštíd) jotiz!», «ti majü todiškodi? učkü ali mon-šori!» — šuäm kvinmätiez-no kiksü-ik kizü gir-puntiz vandiläm. «ü, ta mar-ginü? mon asleštím kilmü vando!» — šuoz ogez-no vera-mez-šeän kilzä vandoz. «tilad mar-ginü ta? mon asleštím šinnä okto!» — šuoz berlošez šinjossä oktisa. so-berü ta vandiläm sujjossäs, kilzäs, šinjossäs čelovañnikli šotozi. «vož!» — šuoz — «od-kü bigati vožni mi vutož, jirdü bittom!» čelovañnik keltoz-no sojos koš-kozi. ujün, sojos koškäm-berä čelovañnikleš koēšez vedin keltämjosiz čisto šiäm. «ü, mar karom-na ini? minam jiri biroz-ug ta-berä!» — šusa čelovañnik tuž kuräktoz. so vijün (viün) čelovañnik-dorä peres adami pirsä, «mäli» — šuoz — «ton oži tuž kuräktiškod?» «kiži» — šuoz čelovañnik — «mon um kuräkti, odig nunal-šana minam ulonä orol-ni!». «än šulmaški!» — šuoz peres murt čelovañnikleš kuräkton pumzä todsä — «otün, otün šukkisa vijäm luēkaškiš-vorlän šojiz vañ, soles sujjossä vandiläsa vaj; tinad čumad parš-kil vañ, sojü-no baštisa vaj!»; šin» — šuoz — «ta koēištü vandiläsa bašti!» taži valük-täm-beraz peres murt pirs potsa, koškoz. čelovañnik peres murtlän kiljaz čisto tupatäm. kajta nunalaz vedinjos-no vuozü. čelovañnikleš baštäm sujün, kilän, šinän ažlo-šeän-ik ačsäsiz (? ačsüdiž) burmitizi. burmitäm-berazi sojos noš koškizi. koña-kü tolež ortčisa, noš čoēaškozi kabakü-no ogzileš ogzi jualozi: «kočü» — šuoz — «tinad užd?» sujjosiz (sujzi?) vandilämez šuoz: «minam sujjos ažlo-kač orol-ni, jalan luēkaškiñi kisko». parš-kiloez šuoz: «koč-kiži českit tiros šisa-no parš suraltämüz šitäk ug čidaški-ni». koēiš-šinmoez šuoz: «tuž abdiraško; ujün koč-kiži tuž izikim-no pelmitis širüz šodiško-no, adžiško-no». vedinjos tiros todo, no koč-mü ug todo.

A három varázsló.

Egyszer egy csapszékbe három varázsló gyűlvén, egymás közt vetélkedni kezdtek. «Te — mondja egyik a másiknak, — semmit sem tudsz tenni, én nálad ügyesebb vagyok». «Mit tudtok ti? nézzetek csak most én felém!» — szólott a harmadik és mindkét kezét levágta vállától fogva. «Óh, micsoda ez; én a nyelvem vágom ki», — mondja a másik és a mint mondja, kivágja nyelvét. «Micsoda ez a te dolgod (tkp. a tiéd)? én a szememet tolom ki!» — mondja az

utolsó kitolván szemeit. Azután ezeket a levágott karjaikat, nyelveket, szemeiket a csaplárosnak adják. «Tartsd meg! — mondják; — ha nem bírod megtartani a míg megjövünk, elvesztjük fejedet!» A csapláros ott marad s ők távoznak. Éjjel, miután ők elmentek, a csapláros macskája teljesen megette a varázslók ott hagyott tagjait (tkp. hagyottjait). «Óh, mit tegyek most, hiszen az én fejem [oda] vész majd!» — mondván, igen búsul a csapláros. Abban az időben a csaplároshoz egy öreg ember megy be s [így] szól: «miért búsulsz te oly nagyon?» «Hogyan ne búsúljak» — mondja a csapláros, — «még csak [ez] egy nap s nekem nincs többé életem!» «Ne aggódjál!» — szól az öreg ember, megtudván a csapláros búsulása okát; — «ott meg ott egy agyonütött tolvajnak van a holt teste, annak vágd le a karjait s hozd elő; kamrában disznónyelv van, azt is vedd elő; hogy pedig szemet szerezz — mondja, — ezt a macskádat vágd le!» Miután így utasította, az öreg ember egyszerre kimegy és eltávozik. A csapláros az öreg ember szava szerint mindent elrendezett. A következő napon megjönnek a varázslók is. A csaplárostól átvett karral, nyelvvel, szemmel ugyancsak helyreállították magukat (tkp. előbbi szerint magukat gyógyították). Miután magukat helyreállították, megint elmentek. Néhány hónap múlva megint összeültek a csapszékbe és kérdezzetik egyikük a másikat: «hogy foly (tkp. milyen) — azt mondják — a te dolgozod?» A ki a karjait levágta, az azt mondja: «az én karjaim már nem olyanok mind előbb, mindig lopni kényszerítenek (tkp. húznak)». A disznónyelvű mondja: «akármilyen sok édest eszem is, ha csak disznóhabarékot nem eszem, nem csillapodom meg». A macskaszemű mondja: «igen csodálkozom; éjjel akármily erősen alszom is (tkp. aludtomkor), a sötétből észreveszem az egeret és látok is». A varázslók sokat tudnak, de mindent (tkp. bármit) nem tudnak.

Följegyeztem a malmiŝ-i kerületnek Multan falujában Makszim Alekszejev közlése után és Nikolaj Ivanov szerkesztésében; 1885. július 19-ikén.

Jegyzetek: *vedin*-t itt «varázsló»-nak fordítom s nem «boszorkány»-nak; mert ebben a mesében férfiak a szereplők, míg a magyar «boszorkány» csak nőre vonatkozik. Az előbbi mesében mindenütt *vedin-kisno*-ról lévén szó, természetesen csak a «boszor-

kány» fordítás kellett | *éēñgāšni* = tatár *čeñnāšmāk* perelni, czi-
 yódni | *mon jotiz* я лучше; больше умѣю | *ta mar-ginā?* ну что
 это?! | *oktini* 1. собратъ; 2. вынуть (на пр. глаза); 3. az *oktini-*
kaltini kifejezésben synonymja az *utaltini*, *utni* угостить szónak |
čelovañnik цѣловальникъ | *vi* время. Nálam ugyan hapaxlegome-
 non; de kétségtelen adat | *otin, otin* тамъ-то и тамъ-то | *pirs*
 выражение дѣйствія скорости («a gyorsalkodás kifejezése») |
ačsādiz. Nikolaj Ivanov szerint náluk ilyen alakok is hallhatók:
ačmādiz minmagukat, *ačtādiz* tinnenmagatokat, *ačsādiz* önnön-
 magukat s tényleg mondott is az itten előforduló *ačsādiz*-en kívül
 egy *ačmādiz* alakot is az előbbi mese elején (melyet azonban
 egyetértőleg vele az *ačmāz*: *kin lešak a.* alakkal váltottam föl). Ezen
 különös alakok után kérdezősködtem több helyütt, de sehol sem
 igazolhattam mást mint a 2. sz. *ačtādiz*-t. Az 1. szem. rendesen
ačmāmiz, a 3. sz. *ačsāsiz*, a mint a végzet elemzése is megkívánja |
sujjosiz az én igazításom a Nikolaj Ivanov mondotta *sujzi* helyett,
 mely itt előttem érthetetlen alak | *koč-mū* nyilván összevonása
 ennek: *koč-majä, koč-mäjä, koč-müä*.

5.

Mikalla-Pop.

Odik pop küžē kižiz. ta küžē deč daltiz-no so umojtām: olo-
kiñ ijñ lēktēsa, loganē-no isanē kučkiz sojā. tajā adžēsa pop-kēšno:
«mēn, vožma ačid küžijāz!» — šuā popezle. ij vuēsa pop küžē-buše-
vēlū mēnā-no vorāz vožmasa dēr-añā-vēlū vēdā. tažē vēdēsa añalān
šor-vačsaz (važsaz) noniš nēl-pi-bijrdāmūz kelā. pop so bijrdiš-pala
mēnēsa, aña-vēlēn kükijēn kēllis nēl-pijāz adžā. pop ta nēl-pijāz
doraz baštū-no Mikalla-Pop šuēsa nēma sojā. gurtaz bertēsa, kēs-
noezle: «pop-kēšno, mon ačmā küžē-buše-vēliš nēl-pijāz šetti-no Mikalla-
Pop šuēsa nēmaj sojā!» — šuēsa vera. «ójdo, vordēnē kučkom sojā, ačmā-
lān nēlmē-pimē űrjil!» — šuēsa vera pop-kēšno. vordēsa, vordēsa, nēl-pi
ubo-vēlēn budiš nēmis-küžē-kajik čal budū-no badžēm kužmēz adž-
kēnē (ačkēnē) kučkā. odik-pol piñaljos-dorā šedēnē mēnā. ta piñaljos
«čort-pi, šettām-pi!» — šuēsa šerūktalo sojā. Mikallalān vožez
potēsa, odēgzēlān dēraz šukkū-no solān dērez sokē-ik tēgēllasa ušā
mugor-bordiškēz. ta-berā Mikalla gurtaz bertā. vijām pilān atajez

rañ kalekáz ženü lukasa, otsé popáz-no üténé kosü. pop vuésa «bačko, kétsé ponámed potä, otsé-ik pon šettäm pidä, so mileškém nêl-pijosmäs vañzä-ik vijoz!» — šuésa vera solé kalék. «ta Mikallaáz šijéne bégatís olo-kecü sútämüz ud todiškelä-wa ti?» — šuésa dua pop kaléklis. «todiškomé» — veralo pijos-murtjos — «tuž badžém íuläskáz, so íuläskén datér kionjos rañ; ta kionjos íuläs-pêr ortéís-vetlisjoséz ug ležo, sojos kot-kiñä šío». «ðaraloz, mon otsé ležo sojä, med šiozê sútäm kionjos!» — šuésa vera pop. gurtaz léktésa pop šettäm piezle «mên ali, Mikalla, íuläskä, mêniskäm êž-takajosmä ulla otís gurtä!» — šuésa vera. Mikalla íuläskü koškü. tatsé vuésa odik tēpijáz vėžijänéz êškaltä. êškaltäm-beraz rañ kotértiz bižésa, so-dorä sútäm kionjos lékto. so badžém tēpézü žutä-no kionjoséz gurtaz ullané kučkä, «mênü, mênü êž-takajos gurtä!» — šuésa. ullasa, ullasa lukaskäm kionüz poplän kapka-doraz ruttä-no tatén poplé «kétsé, bačko, êž-takajoséz boržano!» — čerükta. «êžjos-puškü, êž-gidü borža êž-takajoséz! — vera pop. Mikalla poplän veramezja kionjos êžjos-puškü pértü. pértäm-berä êž-gidüz borža. čukna sultésa, Mikalla êž-gidüz uštä-no rañ êžjos odik lukén källésa vandiskämên adžü. Mikalla pop-dorä mênä-no «bačko, êž-takajos êžjoséz odik lukä lukallam;» — šuésa vera solé. «ulla êž-takajos êž-gidís!» — vera pop. Mikalla kionjoséz êž-gidís pottü-no sojos méd-méd pala vorttésa koško.

Ta-berä Mikalla noš-ik piñaljós-dorä mênü šédéné. piñaljós noš-ik šerüktané kučko: «košké, ton kešaškäm dišo-kuto čort-pi!» — šuésa. Mikallälän vožez potésa, odik pilän kizä êškaltä. pijoslän atužossé noš-ik ženü lukaško-no otsé üto popáz-no. «bačko, kétsé ponámed potä, otsé-ik pon asliškéð šettäm pidä; so mileškém pijosmäs vañzä-ik vijoz!» — veralo pijos-murtjos poplé. «kétsé ponom sojä mon?» — šuä pop. «íuläs todiškom — veralo pijos-murtjos — «so íuläskén datér gondérjos vetlo; ta gondérjos íuläs-pêr ortééné-vetléné ug ležo, kot-kiñä šijésa bédto». pop gurtaz bertésa, Mikallalé «mên ali noš-ik éčä-tačä íuläskä, otén mênám ošjosé vetlo, sojoséz ullasa vaj gurtä!» — kosü. Mikalla noš-ik íuläskü koškü. tatsé vuésa, noš-ik êškaltä tēpijáz vėžijänéz. ta êškaltäm badžém tēpijän rañ kotértiz lukaskäm gondérjoséz gurtaz ulla. peñmëtkäm luésa, gondérjoséz poplän kapka-doraz ruttä-no poplé: «bačko, kétsé boržalom

ošjoséz!» — šuēsa čērāktanē kučkū. «gidū borža sojoséz, ēskaljos-puškü!» — šuēsa kosū pop. Mikalla ožē-ik-no karū. čukna sultēsa, Mikalla gidūz učkēnē mēnū. tatēn vañ ēskaljos odik lukēn kēllēsa vandāmēn adžū. «bačko!» — vera pop-dorū mēnēsa — «ošjos ēskaljoséz odik lukū tērēllam». «ulla ošjoséz gidīs!» — šuēsa kosū pop. Mikalla gondērjoséz gidīs ulla-no sojos mēd-mēd-pala vorttēsa koško. keltū tūk odik gondērūz kor-gid-vūžū, dēbo-bordū dumēsa.

Ta-berū Mikalla piñaljos-dorū mēnū noš-ik šēdēnē. piñaljos ažlo-kajik noš-ik serāktanē kučko sojū. «koški ton čortlān piez, settām mar-kū!» — šuēsa. Mikallalān vožez potēsa, kudizlis kizū ēskaltū, kudizlis dēržū, kudizlis pēdžū, kudžū važūmez luontām vēdtū (vēttū) intijaz. pijos-murtjos noš-ik zenū lukaško. popāz-no otsē ūtēsa: «bačko, mi dūdiškomē tēnad šēdtām piedlē; so mīlēškēm pijosmās vañzū-ik vijoz; kētsē ponāmed potū, otsē-ik pon sojū!» — veralo solē. «kētsē mon sojū ponom?» — šuā pop. «mur tūžz todiškomē» — šuo pijos-murtjos — «so tūēn čortjos ulo; lež sojū otsē, otis so uz berāckē ini». pop gurtaz bertēsa tažē šuā šēdtām piezlē: mēn, Mikalla, ēčā-tačū intijū; otēn tū vañ, so tūis čortjoslān kijaz bērū mēnam rugaū, baštēsa vaj rugajoséz so čortjoslān kijiskēz!» «dāraloz!» — šuēsa vera Mikalla-no potū. gondēržū kētkēsa, dūdijaz pukšū-no koškū. tū-dorū vuēsa, mērēk-dēlēn pukis čort-pijūz adžū. «kētsē mēnod ton, Mikalla-Pop?» — šuēsa dūa čort-pi. «ti-dorū lēkti bačko-doris ruga kurēnē, malē ti solē ud tēriskū rugadās?» — šuēsa vera Mikalla. čort-pi kurdasa, mērēk dēlis usū-no bugor kajik tūj pogillāškū. otēn kižē-kū Mikallališ kiljossū atajezlē vera. sokē-ik purištam, perēs čort potū tūjis. «mar kulū tēnēd, Mikalla-Pop?» — šuēsa dūa perēs čort. «bačko ležiz monū doradē, rugajoséz kulū tilēs-kēd baštēnē!» — vera Mikalla. «ažlo kužēm mās utcalom!» — šuā čort — «so-berū adžom: bēgatod-a ton mīlēškēm kurēnē rugajosmās; ōjdo bižom og-ažēn! ton mēniškēm ortēid-kū: soto rugajosmās; mon-kā ortēi: mi um šotelū tiledlē rugajosmās». «dāraloz!» — vera Mikalla-no kwak-šūrū mēnēsa lud-kečūz kutū-no kwak-bordū kerttū sojū. perēs čort as intijaz piñal čortūz ūtēsa «biž čalak!» — vera Mikallalē. Mikalla kwak-šūrū mēnēsa lud-kečūz ležū. lud-keč papa-kajik tākēsa kudokū keltū čort-pijūz. čort-pi bižēsa, bižēsa žadū-no

atajez-dorä berüekä. Mikalla kwak-süris potësa, «kiñ kiñlis ortëiz?» — ðua. «ton» — vera çort — «tënad kužëmëd badžëm!» «ójd' ali noš-ik utçalom kužëmëmü ; ležom vëlä girüz ; kiñ kudokä ležoz, solän kužëmëz ðatër!» — šuësa vera çort. «ðaraloz!» — vera Mikalla. çort tjuis këk girüz pottü, odigez këk pudo, këktätiez këk girvenkajo. uëriszü Mikallalë sotü, këktätüzü aslëz baštü. çort këk girvenkajo girzü vëlä ležësa, so uz-ni adžkë (ačkë). Mikalla këk pudo girzü bur kijaz baštü-no serpallasa: «učk' ali, kižë kudokä mon ta girüz ležö ; so pilem-vëläñ këloz!» — vera. «än ležë ta girüz!» — šüü žallasa çort — «so milam vaškala mar-kü, ðaraloz ali so azla pallë». Mikalla girüz süzijänëz boržasa, kijänëz serpaltä-no «mon tileškëd girdüs çën kudokis pilemjös-šürü lezi!» — šuësa vera. çort ðër-sëzü kormasa, «žal, so gir vaškala mar-kü val!» — šüü. ta-berü rugalë tjuü përü. keskentük tjuis çortjos poto, Mikalla-šorü uëko. Mikalla këk pudo girüz sojoslë puñicazë kuštü-no «baštelä girdä berün, sojü inü ug përtë!» — šuësa vera sojoslë. çortjos girzüs tjuü nuësa otis azveš-no zariü-no pottëlëñë kuëko. «mä!» — šüü Mikallalë — «baštë ruga-ponna ukšo, vožët potësa än ul!» «ukšo-kä šotiškodë, vajü šilapa tëros» — šuësa vera sojoslë Mikalla. çortjos ukšolë tjuü përo. Mikalla düðëzü šobërtütän šobërtësa, ta šobërtätlän šor-vaësz pas leštü. ta-berü šilapa-pëðüssä-no pas karsa, šilapazü šobërtät-pas-vëlaz vožä. «nu, tërü šilapamä!» — šuësa kosü Mikalla çortjoslë. çortjos šilapaü tëro-no ukšo šilapais šobërtät-pas-për düðijü kižü. «tërü noš-ik!» — kosü Mikalla. çortjos nuldo, nuldo ; šilapaaz, ukšoän düðë tëros luëtoš, tërmëto. sokë «nu, šuro çort, këtkiskü mënam ošünëm düðijü!» — šuësa kosü Mikalla odik piñal çortlë. çortlë ukšöez žal potü-no «ójd' ali, utçalom noš-ik kužëmëmü!» — šüü Mikallalë. «ðaraloz!» — šuësa vera Mikalla. «ñurjaskom, kiñ kiñü vormoz, ukšo solän!» — vera çort. «kižë mon taçü kuž kukän (ëbiñän) ñurjaskom ; med ñurjaskoz tonänëd ošü!» — šüü Mikalla. çort kiñä. Mikalla gondëräz ðuskësa sojü çortän ñurjaskëtä. bëdmon vuü çortlë. «dugdëtë asliškëd oštü!» — šüü telmërësa çort — «monänëm med-az ñurjaskë ini, mon ta-berü ug daulašiskë ini, baštë ukšodä, tëndad kužëmëd ðatër!» Mikalla gondëräz dugdëtësa çortän artü këlkü (këtkü)-no gurtaz bertü. Pop çortän, gondërän bertis

Mikallaáz adžésa, tuž kurdané kučkä. Mikalla čortáz gondêrün og-ažä kor-gidä boržasa pop-dorü mênä. «nu, bačko, mon vaji ténad rugajostä, kêtse sojü ponom?» — šuésa vera Mikalla poplê. pop düdê-dorü mênêsa düdijáz azvesün-no zarñijän têrmämên adžä. šum-potsa, uksozä ambarü ponêné kosü. čuk-ažájaz sultêsa Mikalla tažê vera poplê: «nu, bačko, mon ta-berä ton-doriš kosko ini mêd-mêd-pala, kêtse šinimê učkoz!» — šuésa. tažê šuäm-beraz Mikalla čortáz-no gondêrüz-no baštêsa, koškü.

Tuz kema mênêsa, mênêsa vu-ko-dorü vuä. ta vu-koên čortáz vu-ko-kužo, gondêrüz tiš-oktiš karä. ačiz kudökä mênä gurežjos-dêlti, busijosti, čošket-azti. keskentäk Kam šuon šuráz adžä. ta šurlän đar-dêlaz kuž mējêgo murt pukä-no pozêrja (sura) mējêgjosênêz Kamáz. «ójdo žigêt!» — šuü Mikalla kuž mējêgo murtlê — «ménom kêtse šinjosmê učko!» «ménom!» — šuü kuž mējêgo murt-no. mênô sojos kêk kuža gurežjos-kuža, čošket azti, kižer luo-vêlti. tažê mênêsa, mênêsa odig gurežlän vêžijáz tuž badžêm gurež-murtáz adžo. ta badžêm gurež-murt gurežáz čülijänêz seža. «jdo žigêt gurež-murt, ménom kêtse šinjosmê učko!» — šuésa vera Mikalla gurež-murtlê. «ménom!» — šuésa vera gurež-murt. ta-berä sojos küñ kuža mênô gurežjos-dêlti, čošket azti, kižer luo-vêlti. tažê mênêsa, mênêsa odig korka-dorü vuo. ta korkalän kotêrez kort-zaborän kotêrtäm. kotêrtämä pêrêsa, datêr ošjosêz adžo. korka pêrêsa, korkan ni-no-kiñ-no ñvül. gurü učkêsa, gur têldiškämên. «mējêgo murt!» — šuü Mikalla — «daša ton tatên milemlê šionáz, mi gurež-murtän đumšanê (vetlêné) ménom!» koškêkêzê kuž mējêgo murt ošáz vijä-no püš ägêr-vêlên pêžênê kučkä sojü. keskentäk gulbečis adami potü. ta adami gêžê-bêdsa (bêtsa) mar-kä, tušez ki-pos-kuža, kutez šízêm viš-kuža. «ä, ti kêčä murtjos?!» — šuü ta adami mējêgo murtlê — «ošjosêz tatên ud šudiškä-no daš silláz šijiskodê!» tažê šuäm-beraz badžêm mējêgo murtáz đêr-šêtiz kêska nuldênê, mêžêkänêz žugênê, pêdjosênêz loganê kučkä. žugä, žugä-no gulbečä koškü noš-ik. badžêm mējêgo murt bürdêsa pukä...

Mikalla gurež-murtän lêktêsa badžêm mējêgo murtlän đêr-šêzä tugaskämên adžä, bañ-vêlaz šin-keñijáz adžä. «malê ton, mējêgo murt bürdid?» — šuésa đua Mikalla. «ñj, mon ñj bürdê» — šuésa

vera méjégo murt. «no malé ténad síñ-kéllied potä?» — šuša dua noš-ik Mikalla. «so íuläm» — šuä méjégo murt. «malé ténad dër-sied tugaskämén?» — šuša dua gurež-murt — «olo-kiñ-kü tonä dër-sétid késkaz-a?» »üz, monü ni-no-kiñ-no dër-sétim üz késka, meniškím dër-sémä tñl tugaz, ku mon gidk-ažén ošüz kéréli» — šuša vera méjégo murt. kñtsüz përsam silän tërësa, Mikalla noš-ik dumsané ménä. badžëm méjégo murtäz as-šñraz ñtä, gurež-murtlé sil péžëné kosü.

Mikalla badžëm méjégo murtän koško. gurež-murt ošüz vijësa, pñs ägër-vëlén péžëlénë kučkä sojä. keskentäk gulbecis so-ik gëžë-bëdsa murt potä-no gurež murtäz žugëné kučkä. «ä, ti këcü murtjos!» — šuä — «ošjosëz tatën ud šudiškä-no daš silüz sijiškodé!» . žugäm-beraz noš-ik gulbecü përü. gurež-adami bürdësa pukü... Mikalla badžëm méjégo murtän léktësa: «üz žugë-wa kiñ-kü tonä gurež-murt! ténad dër-sied tugaskämén-no bañ-vëlad síñ-kéllied potäm!» — šuša dua gurež-murtliš. «üz, ni-no-kiñ-no monü üz žugë; bañ-vëlam íulam potiz, ku mon gur-dorën sëli; dër-sémä tñl tugaz, ku mon gidk-ažén ošüz kéréli» — šuša vera gurež-murt. kñtsüs silän tërësa, Mikalla méjégo murtän gurež-murtäz dumsané ležü, ačiz šion dašanë korkaz këlä. gëžë-bëdsa murt gulbecis ali-no potä-no Mikallaän žugiskëné kučkä. Mikalla gëžë-bëdsa murtäz vormësa, tuž no tuž žugü sojä. ta-berü gëžë-bëdsa murtäz mërdäm lulän gid-kapl'-ažü vuttä-no gidliš odik serägzü žutësa, otsë doñgü solis tušzü. doñgäm-beraz ačiz korka përü. méjégo murtän gurež-murt čal beräčko. Mikalla sojoslé kižë val užez, vanzü vera. «malé ti mëñëm ñd veralü, mar tiledlë luiz mënam ñññl-dërja?!» — šuša tëškaskä sojos. péžäm siläz kurtësa, gëžë-bëdsa murtäz učkëné mëno. gid-seräg-dorü léktësa, seräg-ulën tük odik tušez këllü-no ačiz ñññl. kema, kema utčasa, ni-no-këtiš-no ug bëgato šëdtëné sojä. keskentäk gidk-ažlän šor-vačsaz tuž mur guüz adžo. «gëžë-bëdsa murtlän vaskämez tatsë luä-dër» — šuša veralo sojos. Mikalla badžëm gozijäz baštësa, ešjosëžlë guä ležiškëné kosü. ešjosëž ležiškëné kurdasko. sokë ačiz ležiškä. tatën puris dññja vëläm. ta puris dññjačën Mikalla këk nënal vetlësa, ber-puñaz šuräs-doris korkaüz adžü. otsë pëřësa, basma-diš-kutäz vuris nëläz adžü. «këtsë mëniškod?» — šuša dua ta nël Mikallalis. «kuž tušo murtäz

utčásko» — šuěsa vera Mikalla. «so mėnam babajä» — šuä něl — «šunět düňjajosä mėniz tušzä budätėne». «lėk ali monänėm!» — šuěsa vera Mikalla nėlłe. něl tupačkėsa kijaz kuräk-pėzüz baštä-no vėž-šorü kuja. kuräk-pėz berga-no korka kuräk-pėzä beräckü. něl ta kuräk-pėzüz baštėsa, pijaz ponä.

Mėno sojos kėk kuža. mėnėsa, mėnėsa noš-ik korka šedto. pėrėsa urdäk-diš-kut vuris nėlüz adžo. «kėtsė mėniškod Mikalla?» — šuěsa đua so něl. «kuž tušo murtüz utčásko, so mėniškėm ešjosmä santäm kariz» — šuä Mikalla. «so mėnam babajä» — šuä něl — «šunėtėš zarežjos-vėlä mėniz tušzä budätėnė». «lėk ali monänėm!» — šuěsa vera nėlłe Mikalla. něl tupačkü; kuräk-pėz baštä, sojä vėž-vėlti tėgėltü, vaň korka so kuräk-pėzä beräckü, něl so-berä aslaz pijaz ponä kuräk-pėzzä. — mėno noš-ik kün kuža. mėnėsa, mėnėsa šuräs-đuris künmäti korkaän puňiško. otsė pėrėsa, noš-ik nėljos-murtüz adžo; so burtėin diš-kut vurü val. ožė-ik đua so-no, kižė Mikallalän něl-ešjosėz. veraškäm-berazė «lėk ali ton-no monänėm!» — šuěsa vera solė-no Mikalla. ta něl-no tupačkü, asliškėž korkazü kuräk-pėzä pogėltü-no so-berä kuräk-pėzzä pijaz ponä. — mėno noš-ik nül kuža puris düňjaäti. mėnėsa, mėnėsa ečü intijä vuo, kėtėn sojos-vėlėn oškėsa, iz-vüldäm ulä val. ta iz-vüldämėn paš vėläm. «ta tįđė düňjalän pašėz!» — šuěsa Mikalla něl-ešjosėnėz dugdo. «mė-jėgo murt, gurež-murt, ležü ali tatsė gozijüz!» — čėräkta vėlä Mikalla. mėjėgo murtän gurež-murt paš-vėlėn ulsa, gozijüz ležo. Mikalla nėris-ik kün nėlüz žutėnė kosä. ta nėljosėz adžėsa mėjėgo murtän gurež-murt «Mikalla ta-berä ta nėljosėz đaratoz, milemėž kuštoz» — šuo-no Mikallaüz puris düňjaiš ug žuto. «ä kaltak, kaltak! mar-ponna kulä mėnėm ta puris düňjaä kėlėnė» — šuěsa Mikalla äsebü usä.

Ta-berä noš-ik mėnėnė kučkü. mėnėsa, mėnėsa budžėm gurežüz adžä, so-vijėn kočėš-pi bižėlä. «mon tonä vijo, kočėš-pi!» — šuä Mikalla. «än vi monä, mon tėnėđ đaralo!» — šuěsa vüšaskä kočėš-pi. Mikalla sojä lulėn keltėsa, azla-pala mėnä noš-ik. mėnėsa, mėnėsa, tų-vėlėn ujaš čųžüz adžä. sojä-no vijėnė dašaškü. «än vi monä!» — šuä čųž-no — «mon tėnėđ đaralo». Mikalla čųžüz ug vijė-no puris düňjaäti azla-pala mėnä noš-ik. keskentäk sojä mėđ-mėđ-paltiz kotėr-

tiš vuáz adjá. «mar karom?!» — šüä äseblas Mikalla. keskentäk so-dorä ujas, čüž vuä. «pukšē mon-vēlam Mikalla, mon tonä potto!» — šüä čüž. Mikalla čüž-vēlä pukšēsa uja. «mon tonä uskēto!» — šüä čüž Mikallalē. «än uskētē čüž; ved mon tonä ij vije, än vi ton-no monä!» — šüä Mikalla. čüž Mikallaüz uz uskētē-no so ujas tēniš potä. pottüm-ponmaz täu karēsa čüžlē, Mikalla aźla-pala mēnä noš-ik. mēnēsa, mēnēsa puriš dūnjaäti, badžēm gurež-dorä vuä. ta gurež-ulēn kočēš-pi bižēlä. «kižē žutiškom ta meš gurež-dēlä?!» — šüä äseblaškēsa Mikalla. «pukšē mon-vēlam!» — šüä kočēš-pi so-dorä bižēsa — «mon tubēto tonä gurež-dēlä». Mikalla kočēš-pi-vēlä pukšä. mēnēsa, mēnēsa keskentäk «mon tonä uskēto!» — šüä kočēš-pi Mikallalē. «än!» — šüä Mikalla — «än uskētē monä; mon tonä ij vije, ton-no än vi monä!» mēno, mēno aźla pala. «mon tonä uskēto Mikalla, kužēmä ijvil nuēnē tonä; sijämä potä» — šüä vera noš-ik kočēš-pi. Mikalla pēd-kjūt-silzä vandēsa, baštä-no šüdä kočēš-pijäz. aźla-pala mēnēsa noš-ik, odik-pol «adžiškod-a Mikalla tjudē dūnjaüz?» — đua kočēš-pi. «adžiško, lugei luēnē kučkä» — šüä Mikalla. ta-berä aźla-pala mēno noš-ik. «sijämä potä» — šüä noš-ik kočēš-pi. Mikalla muzon pēd-kjūt-silzä-no vandēsa baštä-no šüdä kočēš-pijäz. ta-berä aźla-pala koško noš-ik. «adžiškod-a Mikalla tjudē dūnjaüz?» — šüä đua kočēš-pi. «adžiško šundēliš potämzä» — vera Mikalla. mēnēsa, mēnēsa ber-puñaz tjudē dūnjaü vuo. tatēn kočēš-pilē täu karēsa Mikalla koškä.

Tjudē dūnjaäti vetlēsa, odik-pol piütäm perēs murt šurä solē puñičaz. «ud todiškē-wa ton babaj, badžēm mējēgo murtä-no gurež-murtä?» — šüä đua Mikalla perēs murtliš. «todisko» — šüä perēs murt — «sojos tatišän kwamēn izkäm iñtjēn ulo-no assä-dorä monliš-ana ni-no-kinä-no ug ležo; kin-kä lēktä-kä sojä rijo». Mikalla dišzä-kutsä perēs murtän voštēsa piütäm murt, babaj kariškä-no koškä. badžēm mējēgo murtlän-no gurež-murtlän ulon-dorazē vuēsa, perēs murt-samän kešāškēnē kučkä. «ležü ali monä doradē!» — šüä kešāškä sojoslē. «čal, babaj, čal!» — veralo sojos — «ton mīlemlē todmo murt». Mikalla sojos-dorä pērēsa, vijä sojosēz-no ačiz kučkä ta-berä ulēnē so tuž đēč nēljosēn.

Ta vēžē-kēlāz veram: U r d o - g u r t n ě m o g u r t ě n đ u c k r e s t a -

nin, Kapiton S'emon Onšëm. so urt-mortjosën og-ažën ulä. veralo urt-mortjos-no assä këlënzë.

Papfi Miska.

Egy pap borsót vetett el. Ez a borsó jól tenyészett, csak az [volt] a baj, [hogy] valaki éjjel jöven elkezdte azt taposgatni és bántani. Ezt meglátván a papné, «menj, őrizd magad a borsót!» — mondja a papjának (pap urának). Éjj jöven, elmegy a pap a borsómezőre és a tolvajt vigyázva a mesgyére fekszik. Így fekvődvén, [egyszer csak] a mesgye közepe táján csecsemőgyermek sírását hallja. A pap ama síró felé menvén, a mesgyén egy bölcsőben fekvő gyermeket lát. A pap magához veszi a gyermeket s Papfi Miskának (tkp. P. Miska mondván) nevezi őt. Haza térvén, [így] szól nejének: «papné, én a mi borsóföldünkön (tkp. -ről) egy gyermeket találtam és Papfi Miskának neveztem őt». «Nosza, neveljük fel őt, nekünk úgy sincs gyermekünk!» — szól a papné. A mint nevelik (tkp. nevelvén), a gyermek karón növő bab módjára gyorsan felnő s meg kezd látszani nagy ereje. Egyszer a gyermekekhez megy játszani. Ezek a gyermekek [így] szólván: «ördög fia, talált fiu!» kinevetik őt. Miska megharagudván (tkp. M-nak haragja kelvén), egyiküknek a fejéhez csap s annak a feje azonnal gurulva esik le testéről. Ez után Miska haza tér. A megölt fiúnak az apja az egész népséget gyűlésbe gyűjti s oda hivatja a papot is. Megjövén a pap, [így] szól neki a népség: «atyuska, tedd ezt a talált fiadat oda, a hová tesszik (tkp. tevésed jön); ő megöli a mi gyermekeinket mind!» «Nem tudtok-e ti valamiféle vadat, mely ezt a Miskát meg bírná enni?» — kérdi a pap a népségtől. «Ismerünk — mondják az emberek — egy igen nagy erdőt, abban az erdőben sok farkas van; ezek a farkasok a járókelőket nem bocsátják át az erdőn, ők megesznek mindenkit». «Jól van, én oda küldöm őt, hadd egyék meg az éhes farkasok» — szól a pap. Haza jöven, [így] szól a pap a talált fiának: «menj csak (most), Miska, ilyen-olyan erdőbe, hajtsd haza onnan az én kosaimat!» Miska elmegy az erdőbe. Ide érvén kitép egy tölgyet tövestül. Miután kitépte, minden oldal felől (tkp. körös körülte) futva, éhes farkasok jönnek hozzá. Ő fölemeli nagy tölgyét és a farkasokat haza kezdi hajtani: «menjetek, menjetek kosok haza!» kiáltotta nekik (tkp. mondván).

Hajtván, hajtván, a papnak kapujához viszi az összese reglett farkast és itt kiabál a papnak: «hova kell bezárni a kosokat atyuska?» «Zárd a juhok közé, a juhakolba a kosokat!» — mondja a pap. Miska a pap mondása szerint a juhok közé ereszti be a farkasokat. Miután beeresztette, bezárja a juhaklot. Reggel Miska fölkelvén, kinyitja a juhaklot s látja, hogy mind a juh egy rakásban hever s össze van kaszabolva (tkp. valamennyi juhót egy rakásban heverve, összevagdálva látja). Miska a paphoz megy és [így] szól neki: «atyuska, a kosok a juhokat egy rakásba gyűjtötték!» «Kergesd ki a kosokat a juhakolból!» — mondja a pap. Miska kibocsátja a juhakolból a farkasokat s azok nyargalva mennek szét mindenfelé.

Ezután Miska ismét a fiúkhöz megy játszani. A fiúk ismét kezdik őt kinevetni, [így] szólván: «eredj te rongyos ruhájú ördögfi!» Miska megharagudván, kitépi egy fiúnak a kezét. A fiúknak atyái ismét gyűlésbe gyűlnek s oda hívják a papot is. «Atyuska, tedd ezt a talált fiadat oda, a hová tenned tetszik; ő megöli a mi fiainkat mind!» — mondják az emberek a papnak. «Hová tegyem én őt?» mondja a pap. «Ismerünk mi egy erdőt — mondják az emberek — abban az erdőben sok medve jár; ezek a medvék nem hagynak [senkit] jární-kelni az erdőn át, mindenkit megesznek (tkp. megevén elpusztítanak)». A pap haza térvén, [ezt] parancsolja Miskának: «menj csak (most) ismét egy ilyen-olyan erdőbe, ottan járnak az én ökreim, azokat hajtsd (tkp. hajtván hozd) haza!» Miska ismét elmegy az erdőbe. Ide érvén ismét kitép tövestül egy tölgyet. Ezen kiépett nagy tölgygyel mind a köréje sereglett medvéket haza hajtja. Besötétedvén (tkp. sötétülés lévén), a medvéket a papnak kapujához viszi és kezd kiabálni: «atyuska, hova zárjam be az ökröket?» «Az istállóba zárd be őket a tehenek közé!» — parancsolja a pap. Miska úgy is cselekszik. Reggel fölkelvén Miska, megy az istállót megnézni. Itten látja, hogy mind a tehenek egy rakáson heverve, össze vannak kaszabolva. «Atyuska! — mondja a paphoz meuvén — az ökrök a teheneket egy rakásba rakták össze.» «Kergesd ki az ökröket az istállóból!» — parancsolja a pap. Miska kikergeti a medvéket az istállóból s azok nyargalva mennek szét mindenfelé. Csupán egy medvét hagy meg, oda kötvén azt az istálló mellé, az oszlophoz.

Ezután Miska a fiúkhöz megy ismét játszani. A fiúk úgy

mint előbb ismét ki kezdik őt nevetni, [így] szólván: «eredj, te ördögnek fia, talált holmi!» Miska megharagszik s kinek a kezét tépi ki, kinek a fejét, kinek a lábát, kit úgy teremt helybe, hogy meg sem kukkan (tkp. kit szólása lehetetlenül fektet helyébe). Az emberek megint gyűlésbe gyülekeznek. Oda híván a papot is, [így] szólnak neki: «atyuska, mi bajban vagyunk a te talált fiad miatt; ő megöli a mi fiainkat mind; tedd oda őt, a hova tenned tetszik!» «Hova tegyem én őt!» — mondja a pap. «Egy mély tavat ismerünk — mondják az emberek, — abban a tóban ördögök élnek; küldd el őt oda, onnan ő nem fog többé visszatérni». A pap haza térvén, így szól talált fiának; «eredj Miska, egy ilyen-olyan helyre; ottan egy tó van, ama tóbeli ördögöknek kezében oda vesz az én papi bérem; vedd és hozd el a papi bért amaz ördögök kezéből!» «Jól van!» — szól Miska és elmegy. Befogván medvéjét, szánjába ül s elindul. A tóhoz érvén, egy fatönk tetején ülő ördögfiókot lát. «Hova mész te Papfi Miska?» — kérdi az ördögfiók. «Ti hozzátok jöttem atyuska részéről kérni a papi bért; miért nem fizetitek ti neki meg papi béreteket?» — szól Miska. Az ördögfiók megijedvén, leesik a fatönk tetejéről és gombolyag módjára a tóba hengergőzik. Ottan valamiképen elmondja az apjának Miska szavait. A tóból azonnal egy ősz, vén ördög jön ki. «Mi kell neked, Papfi Miska?» kérdi a vén ördög. «Atyuska hozzátok küldött engem, az ő papi bérét kell tőletek átvennem!» — szól Miska. «Előbb próbáljuk meg erőnket! — mondja az ördög, — azután meglátjuk, követelheted-e te tőlünk papi bérünket; nosza fussunk együtt, ha te haladsz túl engem: megadom papi bérünket, ha én haladlak túl: nem adjuk meg nektek papi bérünket». «Jól van!» — mondja Miska és egy bokor mögé menvén, egy nyulat fog s a bokorhoz köti (őt). A vén ördög maga helyett egy fiatal ördögöt híván, «fuss gyorsan!» mondja Miskának. Miska a bokor mögé menvén elbocsájtja a nyulat. A nyúl madár módjára szökvén, elhagyja messzire az ördögfiókot. Az ördögfiók futván, futván elfárad és visszatér apjához. Miska előjövén a bokor mögől, kérdi: «ki haladta túl a másikat (tkp. ki kit haladt t.)?» «Te — mondja az ördög, — a te erőd nagyobb!» «Nosza próbáljuk meg most újra erőnket; dobjunk fölfelé súlyvasakat (tkp. súlyt); a ki messzebbre hajít, annak több az ereje!» — szól az ördög. «Jól van!» — mondja Miska. Az ördög két súlyvasat hoz elő, egyike két pudos (nyolczvan fontos),

másika (tkp. másodika) két fontos. Az elsőt Miskának adja, a másodikat magának veszi. Az ördög felfelé hajítván két fontos súlyvasát, az még nem is látszik. Miska jobb kezébe veszi a két pudos súlyvasat és megfogatva [azt, így] szól: «nézd csak (most), mily messzire dobom én ezt a súlyvasat; az a felbőn fog maradni!» «Ne dobd ezt a súlyvasat! — mondja sajnálva az ördög, — az nekünk régi jószágunk, használni fog az még jövőre [is]». Miska eltakarván ruhája aljával a súlyvasat, kezével egyet lódit s [így] szól: «én a ti súlyvasatokat a legmesszebb eső felhőkön túl hajítottam!» Az ördög fejét (tkp. haját) vakarva mondja: «sajnálom, az a súlyvas régi jószág volt!» Ezután bemegy a tóba a papi bérért. Egyszerre csak kijönnek az ördögök a tóból s Miskára néznek. Miska szembe dobja nekik a két pudos súlyvasat és [így] szól hozzájuk: «vegyétek vissza súlyvasatokat, nem veszik azt be az égbe!» Az ördögök a tóba czipelvén súlyvasukat, ezüstöt és aranyat kezdenek onnan kihozogatni; «nesze!» — mondják Miskának — «végy el pénzt papi bér fejében, ne légy rosz indulatú (tkp. ne élj haragudva)!» «Ha pénzt adtok, hozzatok egy sapkával teli!» felel nekik Miska. Az ördögök bemennek a tóba a pénzért. Miska betakarván szánját egy takaróval, ezen takarónak a közepe táján egy lyukat csinál. Ezután lyukassá téve sapkája fenekét is, a takaró lyukja fölé tartja sapkáját. «Nos, töltsétek meg a sapkámat!» — parancsolja az ördögöknek Miska. Az ördögök töltenek a sapkába, de a pénz a sapkából a takarólyukon át a szánba folyik. «Töltsétek ismét!» — parancsolja Miska. Az ördögök hordanak, hordanak [s] töltik a sapkát, míg a szán tele nem lesz pénzzel. «No, szarvas ördög, fogd be csak magad az ökrömmel együtt a szánba!» — parancsolja akkor Miska egy fiatal ördögnek. Az ördög sajnálja pénzét s [így] szól Miskának: «gyere csak (most), próbáljuk meg ismét erőnket!» «Jól van!» — mondja Miska. «Birkózzunk, a ki a másikat legyőzi, azé a pénz!» — mondja az ördög. «Hogyan birkózzam én egy ilyen szúnyoggal (tkp. hosszú lábszárral), hadd birkózzék veled az ökröm! — mondja Miska. Az ördög belegezik. Miska kifogván a medvét, az ördöggel birkóztatja őt. Veszedelem jön az ördögre. «Állítsd meg az ökrödet — mondja könyörögve az ördög, — ne birkózzék már velem, én ezután nem veszekedem többé; vedd a pénzedet, a te erőd több!» Miska megállítván a medvét, befogja együtt az ördöggel és hazatér. A pap meglátván az ördöggel [és]

medvével visszatérő Miskát, nagyon félni kezd. Miska az istállóba együvé zárván be az ördögöt a medvével, a paphoz megy. «Na, atyuska, én elhoztam a te papi béredet, hová tegyem?» — szól Miska a papnak. A pap oda menvén a szánhoz, ezüsttel és arannyal látja megtelve (a szánt). Örvendezve parancsolja, hogy tegyék a hombárba a pénzt. Miska reggel fölkelvén, így szól a papnak: «No, atyuska, én ezután elmegyek már téled mindenfelé, merre szemem lát!» Evvel (tkp. miután így szólt) veszi az ördögöt és a medvét s eltávozik.

Igen soká menvén, menvén egy malomhoz ér. Ebben a malomban az ördögöt malomgazdának, a medvét gabnaszedőnek (tkp. magszedőnek) teszi. Maga messzire megy hegyek tetőin, mezők mentében, síkságon át. Egyszerre csak meglátja a Kámának nevezett folyót. Ennek a folyónak a partján egy hosszú bajuszos ember ül és bajuszával hullámoztatja a Kámát. «Nosza ifjú! — mondja Miska a hosszú bajuszos embernek, — menjünk merre szemeink látnak!» «Menjünk!» — mondja a bajuszos ember is. Mennek ők ketten hegyek hosszában, síkságon át, folyó homokon végig. Így menvén, menvén egy hegynek tövében egy igen nagy hegyi embert látnak. Ez a nagy hegyi ember a hegyet a kis ujjával rázza. «Nosza, ifju hegyi ember, menjünk merre szemeink látnak!» — szól Miska a hegyi embernek. «Menjünk!» — mondja a hegyi ember. Ezután ők hárman mennek hegyek tetőin, síkságon át, folyó homokon végig. Így menvén, menvén egy házhoz érnek. Ennek a háznak a környéke vaskerítéssel van körülvéve. Bemenvén az udvarba (tkp. bekerítettbe), sok ökröt látnak. Bemenvén a házba, a házban senki sincs. Benézvén a kemenczébe, a kemencze be van fűtve. «Bajuszos ember! — mondja Miska, — készíts te itt nekünk enni valót, mi a hegyi emberrel sétálni megyünk!» Midőn elmentek, a hosszú bajuszos ember leöl egy ökröt és sütni kezdi az izzó szénen (azt). Egyszerre csak a padlóaljából egy ember jön ki. Ez az ember köröm nagyságú (valami), szakála könyöknyi hosszú, bocskora hét csetvert hosszú. «Ej, milyen emberek [vagytok] ti?! — mondja ez az ember a bajuszos embernek, — ökröket itt nem tápláltok, de a kész húst eszitek!» Miután így szólott, hajánál fogva kezdi cibálni a nagy bajuszos embert, [azután pedig] meg hurczolgatja, öklével döngeti s lábával tapossa. Üti, üti és a padlóaljba távozik ismét. A nagy bajuszos ember sírva ül

Miska megjövén a hegyi emberrel, a nagy bajuszos embernek a haját szétzilálva látja, arczán könnyet lát. «Miért sírtál te, bajuszos ember?» — kérdi Miska. «Nem, én nem sírtam» — felel a bajuszos ember. «Nos miért folyik (tkp. jön ki) hát a könnyed?» kérdi ismét Miska. «Az az izzadság» — mondja a bajuszos ember. «S miért van neked a hajad szétzilálva? — kérdi a hegyi ember; — valaki tán téged a hajadnál fogva czibálgatott?» «Nem, engemet senki sem czibálgatott hajamnál fogva, nekem a szél zilálta össze a hajamat, a midőn az udvaron az ökröt kizsigereltem» — szól a bajuszos ember. Miután jól laktak (hasukat töltvén) a sült hússal, Miska ismét sétálni megy. A nagy bajuszos embert maga után hívja, a hegyi embernek meg azt parancsolja, hogy húst süssön.

Miska elmegy a nagy bajuszos emberrel. A hegyi ember megölvén egy ökröt, ezt az izzó szénen sütögetni kezdi. Egyszerre csak kijön a padlóaljából a köröm nagyságú ember és verni kezdi a hegyi embert. «Ej, ti minő emberek [vagytok]! — mondja; — ökröket itt nem tápláltok, de a kész húst eszitek!» Miután elverte, ismét bemegy a padlóaljba. A hegyi ember sírva ül Miska megjövén a nagy bajuszos emberrel kérdi a hegyi embert: «nem vert-e valaki meg, hegyi ember? a te hajad össze van zilálva és arczodon könny folyik (tkp. jött ki)!» «Nem, nem vert meg engem senki; arczomon az izzadság jött ki, a midőn a kemence mellett állottam; hajamat a szél zilálta össze, a midőn az udvaron az ökröt kizsigereltem» — szól a hegyi ember. Jól lakván hússal, Miska sétálni küldi a hegyi embert a bajuszos emberrel [s] maga otthon marad enni valót készíteni. A köröm nagyságú ember most is kijön a padlóaljából és verekedni kezd Miskával. Miska lebirkózáván a köröm nagyságú embert, nagyon, de nagyon elveri őt. Ezután a köröm nagyságú embert félholtan (tkp. alig lélekkel, alig életben) az istálló ajtaja elé viszi és az istállónak egyik sarokját felemelvén, oda dugja az ő szakálát. Miután [oda] dugta, maga bemegy a szobába. A bajuszos és hegyi ember csakhamar visszatérnek. Miska elbeszéli nekik egészen, hogyan volt dolga. «Miért nem mondtátok meg ti nekem, mi esett meg rajtatok (tkp. volt nektek) az én távollétemben (tkp. az én nemlétem idején)?» — korholja őket. Egy keveset evén a sült húsból (tkp. a sült húst megharapván), mennek a köröm nagyságú embert megnézni. Az istállósarokhoz jövén, a sarok alatt csupán csak szakála fekszik, de maga nincs ott. Soká, soká keresik,

de sehol sem bírják őt megtalálni. Egyszerre csak az udvar közepe táján egy igen mély gödröt látnak. A köröm nagyságú ember valószínűleg ide szállhatott alá (tkp. alászállása ide lehetett) — mondják ők. Miska egy nagy kötelet vevén, társainak azt parancsolj, hogy ereszkedjenek a gödörbe. Társai félnek leereszkedni. Akkor maga ereszkedik le. Itten a homályos (tkp. szürke) világ volt. Ebben a homályos világban Miska két napig járván, végtére az út mellett egy házat lát meg. Oda bemenvén egy karton ruhát varró leányt lát. «Hová mész?» — kérdi ez a leány Miskától. «Egy hosszú szakálú embert keresek» — szól Miska. «Az az én nagyapám — mondja a leány; — a meleg vidékekre (tkp. világokba) ment szakálát megnövesztetni». «Gyere (most) velem!» — mondja Miska a leánynak. A leány beleegyezvén egy tyúktojást vesz a kezébe s a padlóra (tkp. padló felé) dobja. A tyúktojás forog és a ház a tyúktojásba fordul. A leány ezt a tyúktojást fölvevén, kebelébe teszi.

Mennek ők ketten. Menvén, menvén ismét egy házat látnak; bemenvén egy *urdák*-szövetű ruhát varró leányt látnak. «Hová mész Miska?» — kérdi az a leány. «Egy hosszú szakálú embert keresek, az az én társaimat megsértette» — mondja Miska. «Az az én nagyapám — mondja a leány; — a meleg tengerekre ment szakálát megnövesztetni». «Gyere (most) velem!» — mondja a leánynak Miska. A leány beleegyezik; elővesz egy tyúktojást, azt a padlón hengergeti, az egész ház abba a tyúktojásba fordul s a leány aztán kebelébe teszi a tyúktojást. Mennek ismét hárman. Menvén, menvén az út mellett egy harmadik házzal találkoznak. Oda bemenvén ismét egy leányszemélyt látnak; az selyemruhát varr vala. Úgy kérdezet ő is, mint a hogyan Miskának leánytársai. Miután beszélgettek, neki is [így] szól Miska; «gyere (most) te is velem!» Ez a leány is beleegyezik, behengeríti a házat egy tyúktojásba s azután kebelébe teszi a tyúktojást. — Mennek ismét négyen a homályos világban. Menvén, menvén, egy olyan helyre érnek, hol fölöttük egy köfedél függ vala. Ebben a köfedélben egy nyílás volt. «Ez a fehér világnak a nyílása!» — mondja Miska s megáll társaival. «Bajuszos ember, hegyi ember, bocsássátok csak alá (most) a kötelet!» — kiáltja fölfelé Miska. A bajuszos és hegyi ember a nyílás fölött lévén, lebocsátják a kötelet. Miska parancsolja, hogy előbb emeljék fel a három leányt. Meglátván ezeket a

leányokat, [így] gondolkoznak a bajúszos és a hegyi ember: »ez a Miska ez után ezeket a leányokat fogja szeretni [s] bennünket elhagy» — és nem emelik fel Miskát a homályos világból. »Óh jaj, jaj! mi miatt kell nekem ebben a homályos világban maradnom» — mond Miska s bánatba esik.

Ezután ismét menni kezd. Menvén, menvén egy nagy hegyet lát, a mellett egy macskakölyök futkos. «Én téged megöllek, macskakölyök!» — mondja Miska. «Ne ölj meg engem, én neked hasznodra leszek!» — könyörög (imádkozik) a macskakölyök. Miska őt életben hagyván, előre megy ismét. Menvén, menvén egy tóban úszó kacsát lát. Készül őt is megölni. «Ne ölj meg engem! — mondja a kacsza is, — én neked hasznodra leszek». Miska nem öli meg a kacsát és ismét előre megy a homályos világban. Egyszerre csak egy őt minden oldalról körülvevő vizet lát. «Mit tegyek?!» — mondja búsulva Miska. Egyszerre csak egy kacsza jön hozzá úszva. «Ülj én reám Miska, én téged átviszlek» — mondja a kacsza. Miska a kacsára ülven úszik. «Én téged lebuktatlak!» — mondja a kacsza Miskának. «Ne buktass le kacsza, lám én téged nem öltelek meg, ne ölj meg te sem engem!» — mondja Miska. A kacsza nem buktatja le Miskát és ő átjut a vizen (tkp. úszva) szerencsésen. A kacsának az átszállításért köszönetet mondván, Miska ismét előre megy. Menvén, menvén a homályos világban, egy nagy hegyhez ér. Ezen hegy alatt egy macskakölyök futkos. «Hogyan emelkedjem fel ennek a meredek hegynek a tetejébe?!» — mondja búsakodva Miska. «Ülj csak én reám! — mondja a macskakölyök ő hozzá futva, — én felviszlek (tkp. felmászatlak) téged a hegytetőre». Miska a macskakölyökre ül. Menvén, menvén, egyszerre csak azt mondja a macskakölyök Miskának: «én téged lebuktatlak!» «Ne! — mondja Miska, — «ne buktass le engem; én téged nem öltelek meg, ne ölj meg te sem engem!». Mennek, mennek előre. «Én téged lebuktatlak Miska; nincs erőm, hogy tovább vigyelek, megéheztem» — szól ismét a macskakölyök. Miska kivágta lábikrája húsát, fogja s eteti vele a macskakölyköt. Ismét előre menvén, egyszer [csak azt] kérdi a macskakölyök: «látod-e Miska a fehér világot?» «látom, világosság kezd lenni» — mondja Miska. Ezután ismét előre mennek. «Éhes vagyok» — mondja ismét a macskakölyök. Miska kivágván másik lábikrája húsát, fogja s eteti vele a macskakölyköt. Ezután mennek ismét előre. «Látod-e Miska a fehér világot?» — kérdi a

macskakölyök. — «Látom a napnak fölkelését» — szól Miska. Mennek, mennek, végre a fehér világba érnek. Itt Miska köszönetet mondván a macskakölyöknek, eltávozik.

A fehér világban járkálva, egyszer egy fogatlan öreg ember akad elébe (tkp. neki ellenébe). «Nem ismered-e, te nagyapó, a nagy bajuszos és a hegyi embert?» — kérdi Miska az öreg embertől. «Ismerem — mondja az öreg ember; — ők innen harmincz versztnyire (tkp. versztnyi helyben) laknak, de kivülem senkit sem bocsátanak magukhoz; a ki csak jön, azt megölik». Miska kicserélvén ruháját az öreg emberrel, fogatlan öregnek, nagyapónak teszi magát és elindul. Elérvén a nagy bajuszos és a hegyi ember lakásához, öreg módjára kezd kiabálni. «Eresszetek csak (most) magatokhoz!» — így kiabál hozzájuk. »Mindjárt nagyapó, mindjárt! — mondják ők, — te ismerős ember [vagy] nekünk». Miska bemenvén hozzájuk megöli őket és maga kezd ezután élni amaz igen szép leányokkal.

Ezt a mesét mondotta *Urdo-gurt* nevű faluban egy orosz paraszt Szjemjonov Anyiszjimov Kapiton. Ő együtt lakik a votjákokkal. Beszéli azt (t. i. e. mesét) a votjákok is a maguk nyelvén.

Ezen érdekes mesét — melynek eleje élénken emlékeztet a finn Kullervo-mondára, — mint a votjákok meseköltészetének egyik példáját orosz nyelven mutatja be Verescsagin G. «Вотьяки Сосновскаго края» művében [48—56. ll.). Töredékesen és bizonyos változattal hallottam magam is Nikolaj Ivanovtól, ki ismét a *Vuŝ-ŝumjá*-ban lakó *Konda Kala* közléséből ismerte. Reményem volt ugyan, hogy majd Nikolaj Ivanov hazatérése után teljes alakjában is megszerezhetem e mesét; de e reményem nem valósult meg, s így az eredeti helyett a Verescsagin-féle orosz közlés votják fordításával kellett beérnem. A kazáni gubernium *mamadiš*-i kerületéből való Ivan Michailov volt a fordító, ki a jelen közlés alapjául szolgáló kéziratot a múlt év december havában küldte el Budapestre. E kézirat a hangjelölés dolgában pontos és következetes; úgy hogy az átírás, miután már előbb ismertem az egyes betűjegyek hangbeli értékét, semmi nehézséget nem okozott. Sajnálatomra nem nyilakozhatom hasonló elismeréssel a textus votják nyelvének correctségéről. Minden előleges figyelmeztetésem ellenére a fordító nagyon is hűen ragaszkodott orosz eredetijéhez,

minek következtében a textus csakúgy hemzseg a sok russicismustól. Mutatkoznak ezek nemcsak szólásmódokban és szerkezetekben (pl. *čortüz me l'nikün karěsa poniz*: дѣлать черта медьникомъ | *sojos kěknazě-no a čkizě kěškašūn*: по они оба оказались трусами | *sojoslān kužmēnēzē ležiškiz aiiz*: съ помощью ихъ спустился самъ): hanem általában a szórendben. Hogy e bajon segítsek, czélszerűnek találtam, bizonyos változtatásokat tenni a textuson, melyekben természetesen a lehető legnagyobb óvatossággal, határozottan analog esetek szemeltartásával jártam el. Ezen változtatások különösen a következő pontokra terjednek ki: 1. az oroszos szerkezeteket, — ha csak értelemzavartól nem kellett tartani, — egyszerűen kihagytam; 2. hosszú mondatokat aprókra bontottam; 3. a mondat állományát állító mondatokban, ha az orosz módra a mondat elejére volt téve, a mondat végére helyeztem (így pl. mindjárt a legelső mondat az oroszban: *посѣялъ попь горохъ*, a kéziratban: *kižiz pop kűžč*: ellenben itt: *odik pop kűžč kižiz*); 4. az egész elbeszélést — a votják meseelőadásnak leghelyesebb módja szerint — rendszeren praesens igealakokkal adom s csak ritkán alkalmazom a praeteritumot (így: mondja, elmegy stb. s nem: mondta, element), míg a kéziratban vegyesen fordul elő mindkét igealak, a szerint a mint az orosz textusban hol az egyik, hol a másik van alkalmazva. — Természetes, hogy ilyen eljárás mellett is maradhatott — különösen mondattani helytelenség, — elég a textusban s hogy ez nyelvészeti használhatóság tekintetében általában kevésbé értékes az itt közlött többi, kivétel nélkül eredeti anyagnál.

Jegyzetek: *-no so umojtām* да та бѣда | *děr-aña-vělū* на между | *vorděně kučkom sojā* будемъ его воспитывать | *ubo* грядка (karó, melyre valamely növény felfut) | *bačko* батюшка! (a papnak megszólító czíme) | *datěr* = *uno* | *lukaskām* kionáz etaдо (т. е. волка) | *boržaně* запереть.

peimětkām luša къ сумеркамъ | *těrěllam* eklali || *kudzū cašāmez luontām* ... кого уложить на мѣстѣ такъ, что и не охнеть | *mi dūdīškomě tēnad šedtām piedlě* мы совсѣмъ не рады съ твоимъ найденнышемъ; *dūdīškēnē* = tat. *jōdāmāk* bajban lenni, szorongani, elképedni | *piedlě* = *pied ponna*; v. ö. a *-lě* rag ilyen használatára nézve: *mīlam atajān anaime sařēnū medam mi evjllē* a mi atyánk s anyánk búsulnak-e vajjon a mi nem létünk miatt:

Gavr. 58. dal (ott nem pontosan van fordítva a következőképen: *скупають-ли безъ насъ*); *mi tau kariskom šedlê, kalačliš čes-kêt nañedlê* mi köszönetet mondunk ételedért, kalácsnál jobb ízű kenyeredért (*мы благодаримъ за кушанья и за хлѣбъ*) Gavr. 166. d. | *so tjiis čortjoslân kijaz . . .* за чертями этого озера пропадаетъ у меня руга (a fordítás nem szó szerinti) | *kvak* кустъ | *tâkčênê = tâtčînî, čâtčînî* (a keleti dialektusokban) | *kudok = kîdok* | *serpallanê* махать | *gir = гиря* | *vaškala* старинный | *daraloz . . . aźla pala* пригодится впередь | *boržanê* itt: заслонить (egyébként «elzárni, elrekeszteni») | *serpaltênê* momentán alakja a *serpallanê* igének, tehát «egyet fordítani, ellódítani (pl. hajításnál a követ)» | *puñičazê* на встрѣчу | *sojâinû ug përtê* ee (т. е. гирю) nebo не принимаетъ (szabad fordítás) | *baštê ruga-ponna ukšo* беру въ сто руги деньги | *vožêt potêsa ân ul* не поминай лихою! | *kuž kuk = čibiî = комаръ* | *kjñênê* согласиться.

tis-oktiš засыпникъ (tkp. gabonamag-szedő) | *čoškêt aźti* по-доламъ («völgyek mentében»); de tkp. «síkság mentében v. hosszában») | *pozêrjanê = suranê* закручивать («heftig stürmen») | *mějĕgjosênêz*-ben a plur. valószínűleg russicizmus, a hol *у сы* szó plurale tantum | *kêk kuža, kûñ kuža* двое, трое | *kuž mějĕgo murt*, vagy máskép: *badžêm mějĕgo murt*, esetleg rövidebben: *mějĕgo murt* az oroszban: Усыня, *gurež-murt* Горыня; ezek tehát olyan alakok a nép képzeletében, mint a *Vu-murt* és *N'uläs-murt* | *kotêrtâm* ограда | *têldênê* топить; *têldiškênê* топиться | *dumšanê* mellett a *vetlênê* zárójelben nyilván azért van, mivel a *dumšan* nem csak «séta» egyszerűen, hanem bizonyos neme a mulatságnak, mely táncz-czal, zenével stb. van egybekapcsolva (l. fentebb 12. l. 65. jegyz.). Természetesen a «sétálni» fogalomra a *vetlênê* sem egészen alkalmas kifejezés, mely tkp. járni-kelni, utazni» jelentésű | *gulbeč* подполье | *ki-pos-kuža* (борода) съ локотокъ («könyöknyi hosszú»). A *ki-pos* Nikolaj Ivanov értelmezése szerint nem «könyök», hanem «kézsukló, kézgyökér, a kéz és alsókar érintkező helye». A különböző magyarázat a különböző dialektusok alapján érthető. | *šižêm viš-kuža* длиной семь четвертеи (четверть mint hossz-mérték = 1/4 аршинъ, orosz rőf = 4 вершокъ) | *kuža* itt nem adverbium («hosszában»), hanem jelzői jelentésű, azaz = *kuž* (végzetére nézve egyezik a *bêlsa [bîdža]*, *šokîta* «nagyságú, nehézségű» alakokkal).

tugaškēnē растрепаться; *tuganē* растрепать | *ñulām* és lejobb *ñulam* потъ | *kêrelēnē* потрошить | *pêrsam silān* . . . наѣлись жареннаго мяса; v. ö. az *Oē*-melléki *pîrni* париться, *pîrtîni* парить (поле), *pōrani* стрипать szókat.

keskentāk вдругъ | *mêrdām lulān* . . . еле живаго (притащить въ ограду) | *kurtēsa* закусивши (жареннымъ мясомъ) | *puris dūñja* szürke világ; értve rajta a félhomályos votják Hadest; ellentéte az itteni *jugēt dūñja*, vagy *tüđē dūñja* fényes, fehér világ (l. erre nézve Max Buch könyvében a 143. lapot és Bechtereв közlését Вѣстникъ Европы: 1880. V. köt., 155. l., | *babaj* дѣдъ.

urdäk-dīs-kut шерстянное платье (?); «gyarjú» voltaképpen *ēž-gon* | *santām karēnē* обидѣть | *têgēltēne* покатить | *oškēnē* висѣть.

tēnis благополучно | *meš* крутой | *pēd-kūt* икры.

VI.

Mesék a vízi és erdei manóról.

1.

Vi z t ä m ä n V u = m u r t - p i ä n .

Odig adamilän kwiñ piez viläm. so adami pijosinüz ti-durä kartopka merttäm. potäm-beraz ta kartopkääz olo-kin ujlä-bidü luëkanî dišäm. soin ajiz pä istoz ini badžin pizä: «uj-bit vožma!» — šusa. badžin pi uj-bit vožmasa ñe-no-kinü-no adžilimtä. kajta nunalaz ajiz šoräti pizü istoz: «min» — šuoz — «vožma!» «dađa!» — šuoz pokëi piez — «mon mino!» «üj» — šuoz ajiz — «kitči siëü adamižaz ležom, čilkak vižtäm-no ton?!» oži šusa ajiz pokëizü ležtäk šoräti pizü istoz. uj-bit badžinez-šamän šoräti piez-no ñe-no-mirä-no adžilimtä. kwiñmäti nunalaz čerod pokëi pili vuä ini. «ójdó, minod-kä min vižtäm, tožo ták killiškod!» — šusa istoz ajiz pokëi pizü. vižtäm pi ti-durü rusa, gozi punni kutkäm. ta gozi-punämzä adžisa tiis Vu=murt-pi potoz. «malí-o» — šuoz — «ton oži gozi punkod?» «mülestim kartopkamüz olo-kin luëka-no sojä ta tiüz kotirtisa, kwas-tisa kutni odjaško!» — verum vižtäm pi. «tiüz ün isa, mar-kü kurod, sojä šotom!» — šuoz Vu=murt-pi. «ma-minda kartopkamüz šiidi» — šuoz vižtäm pi — «so-minda zarüi pottitäkadi mon ti-bordis ug kuëki». «sil ali, vožma! mon perešjos-dori vetlo, sojos mar šuozí?» — šusa Vu=murt-pi perešjosiz-dori minoz. perešjosiz kosozi vižtämli kurämez-minda-ik zarüi šotni. Vu=murt-pijos kartopka-muüz adžkontäm zarüi pottilillam. soki vižtäm pi gurtaz bertoz. «ójdó-lä!» — šuoz gurtaz rusa — «zarüi vajni minom, kwiñ tirojka-val kitkü!» nuñjosiz ug osko. «no kot killim kartopkääz-no rajom!» — šusa kwiñ tirojka-valän kartopka-mu-vilä minillam. tatín vinzi-

län veramez-samän veš kartopka-muüz zarújän sogiskämzä adžisa, tuž šum-potillam. kwiñ tirojka-valzäs tirmitsa, ta zarújän gurtazi berto ini. «kin-kä puñtütä (pumütä) šediz-kä, ün vera ,zarúí vajkom!‘ šusa, ,kartopka vajkom‘ šu, jáva!» — dišäto núñjosiz vižtämzäs. «mar kartopka ta!» — šuä vižtäm pi — «ta zarúí!» oží veraškämberazi sojosin pop puñiškiž (pumiškiž). «majä vajkodí taží?» — šusa, jua sojosleš pop. «kartopka» — šuo vižtämleš núñjosiz. «evel, evel, än oski, mi zarúí vajkom!» — kešaškä vižtäm. pop sobirütüz usiša zarújüz adžäm. «kitiš» — šuü — «ti zarúí vajkodí, mon-no mino otči». «min ali» — šuä vižtäm — «mon toštíd jirdä ug vandí-ama?!» pop minoz šodaki otči, so-šori vižtäm-no minoz. tí-durä vusa, vižtäm popleš jirzä vandäm-no mugorzä tíü kuštäm. jirzä mešokín gurtaz nuäm. gurtin ta mešokáz žus-ulä ponsa, ačiz gur-vilä tuboz. pop-kišno kartsä utčasa, ta’as-dorä liktoz, «minam popü oz vuili-a tatči?» — šusa jualoz. «jiriz milam žus-ulami, mugoriz tin» — šuoz gur-viliš vižtäm. pop-kišno vižtämli šeräkjaz-ginü, oz oski. pop-kišnolän koškäm-beraz vižtämliñ núñjosiz žus-ulä učkíllam-no pop-jir pä otin kíllü. tuž kíškasa, pop-jir-intijä žus-ulä keč-jirüz pouillam. popsä šettitäk pop-kišno noš-ik tatči liktä ini. «kitiñ» — šuä vižtämli — poplän jiriz? vožmati!». vižtäm gur-vilištiz vaškisa, mešokáz pä pottä ini. «tañi!» — šusa mešokáz sezjaní kulkäm-no otis keč-jir usäm. «áj, aj!» — šuoz vižtäm šeräkjasa — «kiží-os ali ta oží luiz, pop-jir val-no keč-jir kíldiz». «oj vižtäm, vižtäm!» — šuoz pop-kišno lek lusa — «tonänüd veraškisa, ačim-no vižtämmiško ini; koškono!».

A bolond és a Vu-murt-fi.

Egy embernek három fia volt. Ez az ember fiaival burgonyát ültetett a tópartra. Ezt a burgonyát, midőn kinőtt, valaki el szokta volt lopni minden éjjel. Az atya kiküldi tehát most nagyobbik fiát: «őrizd egész éjjel át!» — mondja. A nagyobbik fiú egész éjjel át őrizte; de senkit sem látott. A következő napon középső fiát küldi ki az atya: «menj — mondja, — őrizz!» «Atyus! — szól a kissebbik fia, — én megyek». «Eh! — szól az atyja, — hová küldjek olyan embert, hiszen te tiszta bolond vagy?» Ekkép szólván, az atya nem eresztí el a kissebiket [s] középső fiát küldi ki. Ép úgy mint a

nagyobbik, a középső fiú sem lát semmit. Harmad napra a kisebbik fiúra kerül immár a sor. Kiküldi az atya a kisebbik fiát. «Nosza bolond, ha akarsz menni, menj: úgy is tétlen hevergetsz!» A bolond fiú a tópartra érve, kötelet kezdett fonni. Ezt a kötélfontást meglátja a tóból egy *Vu-murt*-fi (Vizember-fi) s kijön. «Ugyan minek fonsz te úgy kötelet?» — mondja. «A mi burgonyánkat valaki lopkodja, azt akarom én megfogni, [úgy hogy] ezt a tavat felforgatom és kiszáritom!» — mondja a bolond fiú. «Ne bántsd a tót; a mit kérsz azt megadom!» — mondja a *Vu-murt*-fi. «A mennyi burgonyánkat megettetek, — mondja a bolond fiú, — annyi aranyat míg elő nem hoztok, én ti töletek nem távozom.» «Megállj csak (most), várj! én az öregekhez megyek, mit mondanak azok?» — mondja a *Vu-murt*-fi s öregeihez (szüleihez) megy. Öregei [azt] parancsolják, hogy a mennyi aranyat kért, [annyit] adjon a bolondnak. A *Vu-murt*-fiak annyi aranyat hoztak elő, hogy a burgonya föld láthatatlanná lett tőle. Akkor a bolond fiú haza tér. «Gyertek — mondja haza érve, — menjünk aranyat hozni, három hármast fogattal fogjatok be lovat (tkp. három hármast lovat fogjatok be)!» Bátyjai nem hisznek [neki]. «No hozzuk el legalább a megmaradt burgonyát!» — mondják s három hármast fogattal (tkp. lóval) mentek a burgonyaföldre. Itten látván hogy, úgy a mint öccsük mondta volt, az egész burgonyaföld arannyal van befödve, — igen megörültek. Három hármast fogatjukat megrakva evvel az arannyal, immár haza térnek. «Ha valaki szemben találkozik [velünk], ne mondd, hogy aranyat viszünk, [hanem] mondd, hogy burgonyát viszünk, — de úgy legyen!» — tanítják bolondjukat a bátyjai. «Micsoda burgonya ez? — mondja a bolond fiú, — ez arany!» Miután így beszélgettek, velük szemben jött a pap. «Mit hoztok úgy?» — kérdi tőlük a pap. «Burgonyát» — mondják a bolondnak bátyjai. «Nem, nem, ne higgyed, mi aranyat viszünk!» — kiáltja a bolond. A pap felemelvén (tkp. fölnyitván) a takarót, meglátta az aranyat. «Honnan hoztok ti aranyat? — mondja, — én is oda megyek.» «Menj csak (most) — mondja a bolond — «nem vágom le talán a fejed?!» A pap mindazáltal oda megy; a bolond is megy utána. A tópartra érve, a bolond levágta a papnak fejét; testét a tóba dobta, fejét egy zsákban haza vitte. Otthon ezt a zsákot a pad alá teszi, maga pedig a kemence tetejébe mászik. A papné férjét keresvén, ezekhez jön s kérdi: «nem jött-e ide az én

papom?» «A feje a mi padunk alatt van, a teste a tóban» — mondja a kemence tetejéről a bolond. A papné csak nevetett a bolondon, nem hitte. Mikor a papné eltávozott, a bolondnak bátyjai a pad alá néztek és a papfej [csakugyan] ottan fekszik. Igen megijedtek s a papfej helyébe kecskefejet tettek a pad alá. A papné nem találván a papot, most ismét ide jön. «Hol van a papnak feje? — mondja a bolondnak, — mutasd meg!» A bolond leszállván a kemence tetejéről előhúzza (most) zsákját. «Íme itt [van]!» — mondja s rázni kezdte a zsákot, de onnan kecskefej esett ki. «Ej, ej! — mondja nevetve a bolond — ugyan mikép lett ez most így, papfej volt [benne] és kecskefej tűnt elő». «Óh bolond, bolond!» — mondja a papné megharagudván (tkp. haragos lévén) — «veled beszélgetve magam is megbolondúlok már; el kell mennem»!

Följegyeztem a malmi-*š*-i kerületnek Multan falujában, Makszim Alekszejev közlése után es Nikolaj Ivanov szerkesztésében; 1885, július 19-én.

Jegyzetek: *mertini* садить | *tožo* = тоже (amúgy is) | *potitükadi* пока не вынесете; v. ö. *dun tirtükadi* Tündérmesék 3. sz. | *ug kuéki* не остану отъ васъ | *tirojka* = тройка | *sogni* покрыть | *šodaki* = все таки | *sezjani* трясти.

2.

Vu-murtän gozi-puniš adami.

Odig adami *i-durin gozi punäm. punikiz so-dorä Vu-murt potäm. potsa, taži juam*: «adami, ton máli puniškod ta gozidä?» «ta tilés pidässä vallañ puktini» — *šüäm adami. «ton tuž-ama batir, ukir ušjaškiškod; än ušjaški, lučče ačmäos niriš űurjaškom, soki todomi kudmi kužmo!» «tonid kitin monän űurjaškini, minam peres dädüänim űurjaški niriš!»* — *šüäm adami. taži šusa, Vu-murtüz täli gondir-dorä istäm. gondir Vu-murtüz adžiša*: «máli ton tatči liktid?» — *keškäm šotäm kwarääniz. täjä kilša, Vu-murt tuž kwaliktini kutkäm-no pid-jištiz ožit-ginä pogiramtä. so-berü jirzü-no pid karsa tä pegžüm. tatın i-duriš adamižüz adžiša, taži šüäm*: «ta-berä oskiško: ton tuž batir; peres ažd-ginä tinad kočü koškämüt, ačid ukata tuž kužmo lo. soin ta-berü ačmäos bižša utčalom, kin-kä

ažo potiz, so-ik vormoz». tí-kotirti kwiñ-pol biža vetlñi tupatkil-
lam. taži tí-kotirti bižilñi kutkíkizi adami val-vilü pukšäm-no Vu-
-murtüz tuž kidokä keltäm. tñjä adžisa Vu-murt noš-ik «oj, oj ton
tuž kužmo, šedkü!» — veram adamilä — «valüz ton piči majä-kä-
šeün-ginä pid-kuspad paekatid-no tuž žog bižid; mon oži-no tonä oj
sut, soin ta-berü pidñ bižilom!» «máli-ginü ton ešo bižilñi odjas-
kod-na, mon tonä koť-kíži-no kelto» — šuäm adami — «minam piči
vininim biža eoéatkinñ min ali lucče, soles ažzü baštíd-kü, soki acim
mino». «kitin tinad vinid!» — šusa juam Vu-murt. «täl-durü minsä
kidä-no éapkilä, taži-no keški: «áj adamilän piči viniz, ójdo biža
eoéatkom!, soki so bižoz» — valäktäm adami Vu-murtli. Vu-murt
adamilän kiljaz täl-durü koškäm-no kizü éapkilsa tälis todí-ak lud-
-keč potäm. «ta adamilän piči viniz!» — šusa Vu-murt lud-keč-šori
bižñi kutkäm. biža, biža, lud-kečüz kabzü sinmištiz istäm. pum-ak
žadša, so bižümis dugdäm. so-berü nos-ik adami-dorü minsä, taži
šuäm: «zäm-ik, ton kužmo moštím; soin mon toštíd kurisko, ün isa
moštím timü! vot, mon tonid ukšo soto, koña-kü baštini müled potü,
so-minda-ik». adami Vu-murtles ukšoözü aslaz išlapa-tiraz-ginü
kuräm. Vu-murt «jaraloz!» — šuäm. so-važsin adami gurtaz bertisa,
azbaraz badžin gu gudžäm. so-berü soles vilzü išlapa-pidäs bidža-
-ginä paš keltisa, éoksam. so pašü pidästäm išlapazü puktäm. koña-kü
ortčisa, Vu-murt ukšoäniz adami-dorü liktäm. adami ukšoözü išlapaaz
kištini kosäm. Vu-murt kiškasa, kiškasa ukšoözü adžilimtä-ni. adami
išlapazü tirmitñi noš-ik ukšo vajñi kosüm Vu-murtli. Vu-murt
vajüm: išlapaüz tirmitimtä; noš-ik vajüm: noš-ik tirmitimtä. oži
nullisa, nullisa guüz sižimäti nunalü mirdän tirnitäm. so-tirís gozi-
-punis adami žeč ulñi kutkäm, odig juon-dirja mon so-dorü ruili;
tuž šudo ulä.

A Vu-murt és a kötélverő ember.

Egy ember a tóparton kötelet font. Fonása közben kijött
(t. i. a tóból) hozzá a Vu-murt. Kijövén így kérdezte: «ember,
minek fonod te ezt a köteled?» «Ennek a tónak fenekét felfelé
fordítani (tkp. helyezni)» — mondta az ember. «Te talán igen erős
[vagy], szerfölött dicsekedel; ne dicsekedjél, inkább birkózzunk
meg (mimagunk) előbb, akkor megtudjuk ki közülünk (tkp. kink)

erősebb!» «Hogy lehetne (tkp. hol van) én velem birkóznod, előbb birkózzál az én öreg apómmal!» — mondta az ember. Így szólván az erdőbe küldte a *Vu-murt*-ot a medvéhez. A medve meglátván a *Vu-murt*-ot: «minek jöttél ide?!» — kiáltotta durva hangjával. Ezt hallván a *Vu-murt* nagyon elkezdett remegni és kevés híja (tkp. kevés csak), hogy le nem esett lábáról. Azután fejét is lábbá téve a tóba futott. Itten a tópartbeli embert meglátván így szólott: «ezután hiszem, [hogy] te igen erős [vagy]; milyen rettenetes [már]-csak öreg apád is, pedig magad még erősebb lehetsz. Azért ezután mi (magunk) futva próbálkozzunk (tkp. keressük, próbáljuk meg); a ki előbbre halad, az fog győzni». Megegyeztek, hogy háromszor körül futják a tavat. Midőn így futni kezdtek a tó körül, az ember lóra ült és igen messzire hagyta el a *Vu-murt*-ot. Ezt látván a *Vu-murt* ismét [igy] szól az embernek: «Ej, ej, te úgy látszik igen erős vagy, a lovat te csak mint valami kicsiséget lábad közé szoritottad és igen gyorsan futottál; én úgy sem értelek el téged; azért ezután gyalog fussunk!» «Ugyan minek akarsz te még futni, én téged bárhogyan is elhagylak — mondta az ember; — menj inkább most mérkőzzél az én kis öcsémmel (futván), ha neki eléje kerülhetsz (tkp. ha elejét veszed), akkor magam fogok menni». «Hol a te öcséd?» — kérdezte a *Vu-murt*. «Az erdő szélire menvén csapd össze kezeid és így kiálts: hej embernek kis öccse, nosza fussunk versenyt! akkor ő futni fog» — magyarázta az ember a *Vu-murt*-nak. A *Vu-murt* az embernek szava szerint az erdő szélire ment és összecsapván kezeit, az erdőből egy fehér nyúl jött ki. «Ez az embernek kis öccse!» — gondolta a *Vu-murt* s a nyúl után kezdett futni. Futván, futván, egészen elvesztette szeme elől a nyulat. Végtére is elfáradt s megszűnt futni (tkp. megállott futásból). Azután ismét az emberhez ment s így szólott: «igaz, te erősebb [vagy] nálam; azért én arra kérlek téged (tkp. kérem tőled), hogy ne bántsd az én tómat! Ime én pénzt adok neked, annyit, a mennyit venni (tkp. vevén) csak kedved jön». Az ember a *Vu-murt*-tól csak egy teli kalap pénzt kért magának. A *Vu-murt* [azt] felelte: «legyen úgy!». Akkor az ember hazatért s udvarán egy nagy gödröt ásott. Azután annak tetejét befödte, csupán egy kalapfenék nagyságú lyukat hagyván meg. Arra a lyukra ráhelyezte feneketlen kalapját. Rövid idő (tkp. valamennyi) múlva eljött a *Vu-murt* az emberhez a pénz-

zel. Az ember azt parancsolta, hogy öntse a kalapba a pénzét. A *Vumurt* öntvén, öntvén, nem látja (tovább) a pénzét. Az ember parancsolja a *Vu-murt*-nak, hogy hozzon megint pénzt s töltsse meg a kalapját. A *Vu-murt* hozott: de nem töltötte meg a kalapot; ismét hozott: megint nem töltötte meg. Úgy hordott, hordott (t. i. pénzt) [míg végre] heted napra nagy nehezen megtöltötte a gödröt. Azon időtől fogva a kötélverő ember jól kezdett élni; egy ünnep alkalmával (tkp. idején) én ellátogattam hozzá (tkp. érkeztem), igen boldogan él.

Följegyeztem Nikolaj Ivanov közlése után Kázánban, 1885. május havában.

Jegyzetek: *kvaläktini* вздрогнуть | *šotäm* грубый, не красивый; на пр. *š. ni* | *ožit-ginü* ... съ ногъ чуть не свалился | *koškämüt* страшный отъ: *koškämani* бояться; v. ö. *kiškani* испугаться | *tupatkini* сговориться, условиться, ладиться | *šodkä* кажется | *piči majä-kü-šään-ginü* какъ чтонибудь маленькое | *raškani* сдвинуть | *sutni* догнать | *šoëatkini* сравняться | *tod'i-ak lud-keč potäm* бѣлый заяцъ мелкнулъ | *ëoksani* закрыть | *bidža* съ такой величины какъ ... | *vuiü* я побываль.

3.

*Vu-murtän-no kišno-murtän.)**

Vaëkala-dirja kišno-murt vu-durti vetlü viläm. se'ä Vu-murt adžäm. kišno-murtäz doraz šortäm. Vu-murtlän kišnoez višä viläm. se'ä das-lük parš-pi nonü viläm. Vu-murt pedlo minäm viläm. kišno-murt šinmaz ziržäm pol štopiš. solü Vu-murt šotäm pešter-tir ägir. «se'ä gurtad Voššud-jišo-ulad pon!» so čisto nuni distimtä. so kviñzä-ginü nuäm. šuk-ažaz Voššud-dorü minäm-no ukšo luäm.

*) Ez a mese nincsen «megszerkesztve», vagyis abban különbözik a többi hasonló nemű feljegyzéstől, hogy egyenesen a közlő szavait tartalmazza minden egyenetlés és kerekítés nélkül. Érdekesnek tartom közlését, nemcsak mivel a *Vu-murt* alakjának felfogására néhány fontos adatot nyújt (pl. hogy felesége van, ki tizenkét malacot szoptat), hanem mivel mutatványúl szolgálhat arra nézve is, hogy minő alakban kaptam eredetileg azon közléseket, melyek itt a Nikolaj Ivanov előadásában vannak bemutatva.

kilümez-dori. orol-ni so ügir. so kišno-murt Vu-murtüz adžäm baza-rišän. «kudiniz (talán tévedés e h. kudinid) šünminid adžiš-kod?» — šuäm Vu-murt. «pallanäniz» (valószínűleg tévedés e h. pallanänim) — šuäm kišno-murt. Vu-murt pallan šünzä dongisa, pilk pottäm. so-berü kišno-murt Vu-murtüz adžillamü-ni.

A Vu-murt és egy asszony.

Hajdani időben egy asszony a vízpart mentében jár vala. Öt meglátta a Vu-murt. Az asszonyt magához hította. A Vu-murt-nak felesége betegeskedik vala. Öt (t. i. Vu-murt-nét) tizenkét malacz (tkp. disznófi) szopja vala. A Vu-murt kiment vala [az udvarra]. Az asszony szemébe (? a beteg Vu-murt-né szemébe) egy fél üveg ... [valamit, pl. orvosságot, vagy talán rossz akaratból pálinkát] kent. A Vu-murt egy teli kosár szenet adott neki. «Ezt tedd otthon Voršud-oszlopod alá!» Ő [t. i. az asszony] nem merete mind elvinni. Ő csak hármát [t. i. három darabját] vitte el. Reggel a Voršud-hoz ment és pénzzé vált [t. i. a szén]. A megmaradthoz [t. i. visszament a megmaradt, ott hagyott szénhez]. Nincs már [ott] a szén. Az asszony meglátta a Vu-murt-ot a vásáron (tkp. -ból). «Melyik szemeddel látsz?» — mondta a Vu-murt. «A ballal» — mondta az asszony. A Vu-murt bal szemét megtaszítván, hirtelen (?) kivette. Azután az asszony nem látta többé a Vu-murt-ot.

Följegyeztem a malmiš-i kerület Šakta-pi (Большая Цибрь) falujában Szemjon Vasziljev Chorosavin közlése után; 1885. július 22-én.

Jegyzetek: *pallanäniz*. A Vu-murt-nak ezen kérdésére: «melyik szemeddel látsz?» az asszony nyilván csak így felelhet: «balommal» s nem «baljával». Az idézett szóban tehát a följegyzett 3. személyű *-iz* végzet úgy eredhetett, hogy a közlő azon idő alatt, míg a tőle diktált előbbi mondatot leírtam elfelejtette, hogy a Vu-murt-ot és asszonyt egymással beszélteti s hozzám fordulva, nekem mondotta, hogy az asszony «baljával, bal szemével lát». | *Γoššud-jibo*, vagy másképen *midor*, illetőleg *badžin midor*: azon tiszteletben álló oszlop a *kwa*-ban, melyen a *voršud* (*voššud*) nevű bálvány székel.

4.

N'uläs-murtlän žugiškonez Vu-murtän.

Odik-pol *N'uläs-murt Vu-murtän* nalpaz žugiškėnė. «kiñ kiñü vormoz?» — šuėsa nalpaz so kema. kižė kučkėnė ta užaz. odik-pol saldatüz adžäm-no solė «ójdo mėnom *Vu-murtän žugiškėnė!*» — šuėsa veram, saldat tupačkiz. tü-dorä vuėsa: «*Vu-murt pot žugiškėnė!*» — kešaško. *Vu-murt* tiiš potiz-no *N'uläs-murtän* izän žugiškėnė kučkiz. saldat tüü kros kuštiz-no *Vu-murt* üz bėgatė ini tiiü pėrėnė. *Vu-murt* dar-dėlä kuliz. *N'uläs-murt* saldatüz pel'puñ-dėlaz baštėsa, šultiz-no kižė tül, so-käm kužmo, nuiz soä. saldatlän d'ėr-vėliškėz iziez ušiz. *N'uläs-murt* saldatlän iziezlė beručkėsa, baštiz soä-no nos-ik mėnėllam. *N'uläs-murt-dorä* vuėsa, *N'uläs-murt* saldatlė izė-tėros azveš kužmaz. so-berä saldat gurtaz beručkiz. žėt-ažü *N'uläs-murt* saldat-dorä lėktä-no kurä azvešä berän. saldatlän kešnoez azveš-intijä val-d'ėraž šotiz *N'uläs-murtlė*-no so ta val-d'ėraž daratėsa baštiz-no koškiz.

A *N'uläs-murt*-nak (Erdőembernek) verekedése a *Vu-murt*-tal.

Egyszer a *N'uläs-murt* a *Vu-murt*-tal akart (tkp. gondolt) verekedni. «Ki győzi le a másikat (tkp. kit)?» — gondolta ő régen. Hogyan [lehetne] ezt a dolgot megkezdeni?! Egyszer egy katonát látott és [így] szólott neki: «nosza, menjünk verekedni a *Vu-murt*-tal!» A katona beleegyezett. A tóhoz érvén kiáltják: «*Vu-murt* gyere ki verekedni! A *Vu-murt* kijött a tóból és közel kezdett verekedni a *N'uläs-murt*-tal. A katona keresztet dobott a tóba s a *Vu-murt* nem tudott többé bemenni a tóba. A *Vu-murt* meghalt a parton. A *N'uläs-murt* vállán fogván a katonát, egyet fűtyölt és — mint a szél, olyan erősen — elragadta (tkp. vitte) őt. A katonának sapkája leesett a fejről. A *N'uläs-murt* visszafordulván a katonának sapkájáért, felvette azt és ismét [tovább] mentek. A *N'uläs-murt*-hoz (t. i. házához) érvén, a *N'uläs-murt* egy teli sapka ezüstöt ajándékozott a katonának. Azután a katona hazatért. Este

• *N'uläs-murt* a katonához jön és kéri vissza ezüstjét. A katonának felesége ezüst helyett egy lófejet adott a *N'uläs-murt*-nak s ő szívesen (ткр. szeretve) vette ezt a lófejet és elment.

E mesét orosz nyelven közli Verescsagin G. «Вотйки Сосновскаго края» című értekezésében. Votjákra fordította: Ivan Michailov.

Állatmesék.

1.

Máli lud-kečlän pel-jiljosiz sódes-no máli bižiz vakči?

Vaékala dirja odig lud-keč uläm. so lud-kečlän tuž uno piči niliz-piez viläm. so pinaljosiniz lud-keč badžin sód korkan uläm. šion utčani lud-keč kažnoj nunal tälä vetläm. gurtištiz potikiz lud-keč taži éogasa keltoz viläm pinaljosiz: «mon koškäm-dirja vutožam ne-no-kinli-no osäz ün-no usjalä, än-no kwarätü!» gurtaz šionän bertikiz piči-ginä kwarään verasa, nilizli-piezli ossü üstini kosoz viläm: «ustä, ustä niljosi-pijosi! mon vui, tilad mumidi, mon tiledli českit šionjos vaji: jol-no, kwar-no, kenäm-no». taži šuäm-beraz pinaljosiz soki-ik ossüz uštozi viläm. odig-pol lud-kečles oži üstini kosümezä kion kilzäm. kajta nunalaz lud-keč šion utčani koškäm-berü kion lud-keč-korka-dorü liktisa, badžin kwarään taži šuni kutkäm: «ustä, ustä niljosi-pijosi, mon vui, tilad mumidi, mon tiledli českit šionjos vaji!». lud-keč-pinaljos «tinad kwaraed badžin, milam mumi-milän kwaraz piči» — šusa ossüz üstillamti. kion koškäm-berü lud-keč ačiz bertäm. soles piči kwarazä kilsa, lud-keč-pinaljos ossüz üstillam-no taži šusa mumizili verallam: «ton koškäm-berü os-dorü olo-kin vetliz, badžin kwarään osmäz üstini kossa; mi soles om kilziskä». «oj vižmo nili-piä, oj vižmo nili-piä!» — šusa usjam lud-keč pinaljosiz — «aslim-šana ne-no-kinli än usjalä, bon jáva!». gurtaz kolsa, čukna lud-keč noš-ik koškäm šion utčani. koškämezles azlo lud-keč pinaljosizli jun éogasa: «ne-no-kinli-no än üstelä ostäs mon vutožam; üstidi-kä tilediz gondir-no, kion-no šioz» — šuäm.

kion, lud-kečles ta veraskämzä vaizmizzü-ik kilzüm ; lud-keč usüni kosiki so os-sörin vatkisa uläm. lud-keč koškäm-berü-ik kion os-dorü liktisa, lud-kečlän piči kwarüüniz taži šuni kutkäm : «ustü, ustü nül-josi-pijosi, mon vui, tilad mumüdi, českit šionjos vaji : jol-no, vož kwar-no, kenäm-no». «ta piči kwarüün veraškü ; ačmülän mumimi!» — šusa lud-keč-pinaljos ossäz uštilam. kion piräm, pažaskäm lud-keč-pijosiz šini kutkäm. odig lud-keč-pi-ginü pegžini vuäm polat -vilisän šod uknoäti tätčisa. soles kion bižžü-ginü iekaltini vuäm ; muzonjossü čistozäs šiäm. so pegžäm lud-keč-pilän — šod piči uknoäti potikiz — pel-jiljosiz suaskisa šodes luillam. so-tiriš ta-berü lud-kečlän pel-jiljosiz šodes-no bižiz iekaltümin ; soin so vakči bižo.

Miért feketék a nyúlnak fülehegyei és miért rövid a farka?

Hajdani időben élt egy nyúl. Annak a nyúlnak igen sok apró gyermeke volt. Ama gyermekeivel a nyúl egy nagy fekete házban lakott. A nyúl minden nap az erdőbe ment eledelet keresni. Midőn házából kiment, a nyúl ekképen intve hagyja vala el gyermekeit: «azalatt, hogy én oda leszek (tkp. elmentem idején), senkinek ki ne nyissátok az ajtót s ne mukkanjatok ! «Midőn az eledelel lakásába visszatért kicsinyke (tkp. csak kicsiny) hangon szólván gyermekeinek, azt parancsolja vala, hogy nyissák ki ajtójukat: «nyissátok ki, nyissátok ki gyermekeim ! én jöttem, a ti anyátok ; én tinektek édes ételeket hoztam : tejet is, levelet is, kendermagot is». Midőn így szólt, gyermekei azonnal kinyitják vala ajtójukat. Egyszer meghallotta a farkas, hogy a nyúl így kinyitni parancsolt. Következő napon, midőn a nyúl eledelet keresni ment, a farkas a nyúlházhöz jöven, nagy hangon így kezdett szólani : «nyissátok ki, nyissátok ki gyermekeim, én jöttem meg, a ti anyátok, én tinektek édes ételeket hoztam!» A nyúlfiak [így] szóltak : «a te hangod nagy, a mi anyánknak hangja kicsiny» — s nem nyitották ki ajtajukat. A farkas távozta után visszatért maga a nyúl. Az ő kis hangját hallván, a nyúlfiak kinyitották ajtajukat s így beszéltek anyjuknak : «a te elmented után az ajtóhoz járt valaki, nagy hangon ajtónkat kinyitni parancsolván ; mi nem hallgattunk reá». «Ej okos gyermekeim, ej okos gyermekeim!» — dicsérte a nyúl gyermekeit, — «engem kivéve senkinek ki ne nyissátok, bizonynyal úgy legyen!»

Lakásában hálván, reggel ismét kiment a nyúl eledelt keresni. Mielőtt kiment volna, a nyúl gyermekeit erősen megintvén [így] szól vala: «senkinek ki ne nyissatok ajtótokat megérkeztemig; ha kinyitjátok benneteket a medve is, meg a farkas is meg fog enni». A farkas a nyúlnak ezen mondását egészen meghallotta. Midőn a nyúl a kinyitást parancsolta, ő az ajtó mögött volt rejtőzködve. A nyúl távozta után a farkas az ajtóhoz jövéen, a nyúlnak kicsiny hangján így kezdett szólni: «nyissatok ki, nyissatok ki gyermekeim, én jöttem, a ti anyátok, édes étkeket hoztam: tejet is, zöld levelet is, kendermagot is». «Ez kicsiny hangon szól: [tehát] a mi anyánk!» — mondták a nyúlfiak s ajtajukat kinyitották. A farkas bement s megkezdte enni a szétfutott nyúlfiakat. Egy nyúlfiók menekülhetett meg csak, [úgy hogy] az ágypolczeról a fekete ablakon keresztül ugrott. Annak a farkas csupán a farkát csíphette le; a többieket (tisztára) megette. Annak a megmenekült nyúlfióknak, midőn a kis fekete ablakon kiment, fülhegyei bekormosodtak s feketék lettek. Azon időtől fogva a nyúlnak fülhegyei feketék és farka le van csípve; azért rövid farkú ő.

Följegyeztem K á z á n-ban N i k o l a j I v a n o v közlése után, 1885. április 30-án.

J e g y z e t e k : *éoganí* крѣпко наказать | *kwarätní* голосъ выказывать | *kenäm* коноплянное сѣмя | *kajta* на другій (день) | *šana* кромѣ | *än usjalä bon jáva!* не отворяйте, непременно послушайте | *vatkini* спрятаться | *pažaskäm* разбѣжавшійся | *vuäm* успѣлъ | *iëkaltini* сорвать | *suaskini* замараться сажею | *soin* по тому.

2.

Lud=kečän-no žičijän.

Vaëkala dirja lud-kečän-no žičijän bidän korka leštillam. lud-keč pirijüz leštäm, žiči joäz. tulis vuäm-berü žiči-korka šunasa, vijani kulkäm. vijasa, vijasa kabzä biräm. «kiži karom-na!» — šusa žiči lud-keč-dori minoz. «lež ali» — šuož lud-kečli — «monü kot os-dorad, kinnisa kulko-ug ini!» «Máli um lež, máli um lež; žič milki-ded-kä luoz, ležo» — veraloz lud-keč. oži šusa, lud-keč žičijüz os-doraz ležiz. os-dorin puksa, žiči «lud-keč uromä, ožit kot monü ešjo

zalla-na ; gur-dorad lež !» — šusa noš-ik telmirini kutkoz. «lik, lik žičijä!» — šuoz lud-keč — «šunki!» žiči gur-dorä minsa, «ä, lud-kečü, uromä, tatın ug šunaški, bur-kar-ik, lež ali gur-vilad» — noš-ik kuriškoz. «tub, tub!» — šuoz žeč malpasa lud-keč. žiči gur-vilä tubsa, kabäniz voljaškoz. so-berä lud-keč kunozli šion utčani tülä minoz. ta važsin žiči gur-vilin šunasa, «kiži med-ag ta lud-kečes korkazü talamä luoz ?!» — malpani kutkoz. malpasa, malpasa «šedti ini kiži ullani täjä!» — šuoz as puékaz. lud-kečes bertämzä šodsa, šotäm kvaräüniz taži keškoz : «uj, uj gižiräs piinim gižirto, kuč bižinim šoňalto, kižer siťänim palkkalto». kwaner lud-keč kwaläktisa, kitči pirni-no ug tod-ni. pidiz jottäk ullani-žirin as korka-dorištiz täčasa, koškoz. tälin tuž bordsa vetliša, kionän pumiškoz. «máli bordkod lud-keč uromä?» — šusa jualoz soles kion. «kiži mon um bord, jirmä pönon-tijä-no övol-na» — veraloz lud-keč. «kiži noš máli oži?» — abdirasa jualoz kion. lud-keč kabz'i veram. «ójdo, ójdo, acim ullalo sojä ; än bord!» — šuoz žallasa kion. lud-keč kionän šum-potsa, gurtaz bertä ini. tatči vusa, kion lud-kečlän os-kuspaz-no logiškini uz vu, žiči azlo-šeän-ik so-pumitä-no : «uj, uj gižiräs piinim gižirto, kuč bižinim šoňalto, kižer siťänim palkkalto» — šusa kešazkoz. kion uštir-tabir-ginü täčisa, koškoz. kwaner lud-keč noš-ik bordsa vetlini kutkoz. vetliša, vetliša soin gondir pumiškoz. «máli bordkod lud-keč uromä?» — šusa, jualoz gondir. «gurtištım koškämüt žiči ullaz-no né-no-kin-no sojä ullani ug bigat-ni ; kionäz otčaj-no so-no oz bigati» — šusa, veraloz lud-keč. «än kuräkti lud-keč vini, acim ullalo sojä» — šuoz gondir. «táu, táu badžin agajä!» — šuoz lud-keč šum-potsa-no gondiräz gurtaz nuoz. gondir lud-kečlän os-ažaz-ginü sultini vuäm, žiči gur-vilin killisa kionä-šeän-ik koškämätä : «uj, uj, gižiräs piinim gižirto . . .» gondir dubir-dabir ušsa kwaläkjamaniz täčämez-no ug lu-ni. «ä kaltak, kaltak ! ta-berä né-no-kin-no uz bigat-ni ullani sojä» — šusa, lud-keč ukata bordni kutkoz. bordsa, bordsa uj luäm. lud-keč kolon'ti utčasa, ataslän lipät-ulaz ruoz. otin kolsa, šukna atas soles jualoz : «máli» — šuoz — «ton tatın ; tinad šinmid čisto uržäktäm, máli bordid ?» «veraj-kä-no, oj-kä-no vera tonid, putez uz lu» — šuoz soli lud-keč. «ójdo vera ali, vera ! olo mon kot-kinles

duno luo ali tonid» — *šusa, verani kosoz lud-kečli atas.* «*ójdó, éok ískü, mar-kü-so luoz, luoz ; uz, uz — veralo !*» — *šusa, asleštís kuráktion-pumzü atasli čisto veraloz.* «*ullaz*» — *šuož — «sojü (šičijüz) kion, oz bigati ; gondir, oz bigati ; kitiñ tonid sičü puzirli ullani ?*» atas *zám, zám kariskisa lud-keč-pumitü veraloz :* «*ullalo-a, ug-a, kin todá ? korkadü-ginü vožmati monim !*» «*ójdó ískü mar-kü-so luoz, luoz ; uz, uz — vožmato !*» — *šusa, lud-keč atasüz korka-doraz nuoz. tatči vusa, atas čog-ginü osütiz piroz. šiči gur-vilín «noš-ik koškü-mato*» — *šusa, azlo-šéain-ik kešaškini kutkoz. atas solí-pumit ukata keškoz :* «*ko-ko-ri-ko-o-o ; kin tatín van, vaj monim, šot mon-ulü !*» *šiči kiškamäniz vižtämisa, uknoäti pirak tätčisa pegžoz. lud-keč šum-potämäniz assü atiz-no šodimtü-ni : kutkäm-no mar-kü šéžiez viläm, čisto atasli kištäm. atas ta šéžijüz gadž put-ak piliški-tož šiäm.*

A nyúl és a róka.

Hajdani időben a nyúl és a róka mindketten házat készítettek. A nyúl csepüházat (tkp. csepüt), a róka jégházat készített. A tavasz eljöttével a rókaház olvadván, széjjel kezdett tolni. Széjjel folyván, széjjel folyván egészen megsemmisült. «Mit tegyek most!» — gondolván a róka, a nyúlhoz megy. «Bocsáss csak (most) — mondja a nyúlnak, — engem hacsak ajtódhoz, hiszen a hidegtől (fagyván) meghalok már». «Miért ne bocsássalak, miért ne bocsás-salak, ha jó gondolkodásod van (értsd: irántam), bocsátlak» — mondja a nyúl. Úgy szólván a nyúl, ajtajához bocsátotta a rókát. Az ajtó mellett ülven a róka, ismét könnyörögni kezd, [így] szólván: «nyúl barátom, könnyörülj meg rajtam (tkp. engem), hacsak egy keveset is, bocsáss a kemenczédhez!». «Gyere, gyere rókám! — mond a nyúl, — melegedjél!» A róka a kemenczéhez menvén, ismét kéreszkedik: «Ej nyúlam, barátom, itten nem melegszem föl, tégy ugyan jót [velem], bocsáss most kemenczédre!». «Hágj föl, hágj föl!» — mondja jót gondolva a nyúl. A róka a kemenczére mászva egész testével (tkp. egészében) kiterpszkedett. Azután a nyúl az erdőbe megy ételt keresni vendégének. Ekközben a róka a kemenczén melegedve, [így] kezdett gondolkozni: «hogyan rabolhatnám el vajjon ennek a nyúlnak a házát?» Gondolkozván, gondolkozván: «megleltem már [a módját], hogyan kergethetem

el (tkp. elkergetni) ezt!» — mondja magában. A nyúlnak visszatérését észrevevén, csúnya hangjával így kiabál: «jujj, jujj, csikorgó fogammal csikorgatok, hosszú farkammal csapintok, híg szarommal fecskendezek!» A szegény nyúl megszeppenve, azt sem tudja már hová bujjon (tkp. menjen be). A nélkül, hogy lába érintette volna (t. i. házát), hanyatthomlok (tkp. alá fejjel) ugorván saját házától elrohan. Az erdőben nagy sírva járkálván a farkassal találkozik. «Miért sírsz nyúl barátom?» — kérdi a farkas tőle. «Hogy ne sírjak én, fejemet letevő helyem sincs már!» — mondja a nyúl. «Hogyan s mért úgy?» — kérdi csodálkozva a farkas. A nyúl mindent elmondott. «Rajta, rajta magam üzöm el őt; ne sírj!» — mondja sajnálkozva a farkas. A nyúl örvendezve tér ime vissza a farkassal lakásába. Ideérvén a farkas még a nyúlnak ajtóküszöbére sem érkezik rálépni, midőn a róka, egészen úgy, mint előbb, ő elibe is kiabál: «jujj, jujj, csikorgó fogammal csikorgatok, hosszú farkammal csapintok, híg szarommal fecskendezek!» A farkas egy hoppal [odébb] ugorva, elrohan. A szegény nyúl ismét elkezd sírva járkálni. Amint járkál, járkál egy medve találkozik vele. «Miért sírsz nyúl barátom?» — kérdi a medve. «A házamból kikergetett a rettenetes róka és senki sem bírja már őt elűzni; hittam a farkast is, ő sem bírja» — szól a nyúl. «Ne búsulj nyúl öccsém, magam kergetem őt el» — mondja a medve. «Hála, hála nagy bátyám uram!» — mondja a nyúl örvendezve és a medvét lakásába viszi. A medve alighogy a nyúlnak ajtaja előtt megállott, [a midőn] a róka a kemenczén fekve ép úgy mint a farkast ijesztgeti: «jujj, jujj csikorgó fogammal csikorgatok... stb.» A medve zuppanással (dubir-dabir [hanggal]) leesvén, remegtében ugrani sem tudott már. «Oh jaj, jaj! ezután senki sem bírja már őt elűzni!» — mondván a nyúl még inkább sírni kezd. Sírván, sírván éj lett. A nyúl hálóhelyet keresvén, a kakasnak fedele alá érkezik. Ottan hálván, kérdi tőle reggel a kakas: «miért — mondja, — [vagy] te itt; a te szemed egészen kicsipásodott, miért sirtál?» «Ha mondom is, ha nem mondom is neked, haszna nem lesz» — mondja neki a nyúl. «Nosza mondd csak most, mondd, hátha én bárkinél hasznosabb (tkp. becsesebb) leszek most neked?» — mondja a kakas a nyúlnak s fölszólítja (parancsolja), hogy a dolgát elbeszélje. «Nos, hadd legyen; a mi lesz, lesz; [a mi] nem, nem — elmondom» — s ezzel a maga búsulásának okát egészen

elmondja a kakasnak. «Úzte — mondja — őt a farkas, nem bírt [vele]; a medve, nem bírt [vele]; hogyan úzhetné el egy afféle törpe mint te (tkp. hol neked afféle törpének elúzni)?» A kakas komoly képet öltvén [tkp. igazzá, igazzá tévén magát) a nyúllal szemben [így] válaszol: «elűzöm-e, vagy nem, ki tudja? csak mutasd meg nekem házadat!» «Nosza legyen, a mi lesz, lesz; a mi nem, nem — megmutatom!» — mondja a nyúl s a kakast a házához viszi. Ide érvén a kakas egyenest bemegy az ajtón. A róka a kemenczén, hogy megint ijesztgessen (tkp. „ijesztgetek“ mondván), — úgy mint előbb, elkezd kiabálni. A kakas vele szemben még jobban kiabál: «*ko-ko-ri-ko-o-o*, ki van itt, hozd elő nekem, add aláam!» A róka rettegésében esztét vesztvén, egyenesen keresztül ugrik az ablakon s elfut. A nyúl örömeben magán kívül volt (tkp. maga magát sem érezte már): fogta, a mi zabja csak volt, mind a kakas elé hintette. A kakas ezt a zabot begye repedtéig ette.

Följegyeztem a szarapuli kerületnek *Vuž-žumja* (Новый Сентягъ) falujában Kresztyina Afanaszjevna közlése után s Nikolaj Ivanov szerkesztésében; 1885. június 21-dikén.

Jegyzetek: *bidän* обоимъ, отдѣльно | *piri* соръ отъ конопля | *bur kar-ik!* пожалуйста | *kabäniz* совѣмъ | *volja škini* раскидаться | *ponon-ti* = *p.-inti* | *ustir-tabir* звукъ, подражащій паденіе не очень большого предмета («nem igen nagy tárgy esését utánzó hang») | *dubir-dabir* звукъ, подражащій паденіе очень большого предмета («igen nagy tárgy esését utánzó hang») | *uržini, uržaktini* наполниться съ гноемъ (на пр. глаза) | *ëok iskä* ... ну пусть, что будетъ то и будетъ | *kurähton-pum* причина печали | *puzir* маленькій человекъ | *zäm, zäm kariškisa* принявшій серьезный видъ | *ëog-ginä* прямо, смѣло, бодро | *putak piliskini* совѣмъ распороть.

3.

žičijän kionän.

Vaëkala dirja odig žiči tuž sudo uläm. solän tiros žiči-pijosiz viläm. ta pijosizli žiči tiros šion lukam. zapas-kuräqjosiz-no, ëoz-josiz-no solän tiros viläm. ta šionzü todsa, odig-pol so-dorä šion kurni

šutäm kion liktäm. žiči soli šotimtä. soki kion žičili lek lusa, čaklani
kutkäm, ku žiči gurtištiz koškoz. kajta nunalaz žiči gurtištiz koškäm.
kion so potäm=berü-ik žiči=pijos-dorü püräm. pürsa, kion azlo žičiles
van zapas šionzü šiäm. so-berü pijossü šini kutkäm. šisa, šisa, kion
žičiles vočak pijossü bittimtä. ta kilüm žiči-pijosiz kion as lekäniz
žičili vandilni kutkäm. vandilsa, vandilsa, žičilün odig piez-ginü
kiläm-na. kion ta kilüm pizü-no vandini kutkäm. šapak kionlün van-
don-dirjaz žiči korkaz bertüm. sojü adžisa, kion vižtüm-šamän (šeän)
žičilän korkaštiz pegžäm. biša pegžikiz, so žičijüz žir-jilaz pogirtisa
keltäm. kion pegžäm-berü žiči vandilüm pijossü adžisa, tuž bordäm.
«ü kaltak, kaltak! pijosi-no oval-ni, šionü-no oval-ni, kiži-ginü ta
tolüz vižjutom (ortčutom)!» taži bordsa, žiči ummä ušäm. šukna sultisa,
solün tuž šiümez potni kutkäm. «müno šion utčani!» — šusa, žiči
gurtištiz koškäm. kema vetliša, vetliša žiči valän minis adamijüz
adžäm. so adami bidäs korob čorig nuü vilüm. tajü (täjä) todša,
žiči taži šiüm: «ta adamilün ašaz potsa, šürüs-vilü vido; so kulüm
kožasa monä dođiaz ponoz; soki mon soles čorigzü šio». oži šiäm-
beraz žiči azla-palaz potsa, šürüs-vilü vidüm. adami «ta žiči kulüm»
— šusa tuž šum-potäm, sojü dođiaz ponäm-no viltiz šakanäniz šobir-
täm. aciz noš-ik šürüs-kuža minni kutkäm. so-važšin žiči adamiles
korob-pidässü pas karüm. so pašütiz adamiles veš čorigzü šürüs-
vilti kujasa keltäm. kujasa bittäm-beraz aciz-no potäm. so-berü
šürüs-kužais čorigzü oktini kutkäm. oktisa, oktisa, čorigzü og-ažü
lukam-no gurtaz nuäm. žičiles čorig vanzü šodsa, kion noš-ik žiči-
dorü liktäm-no taži šusa kurni kutkäm: «kumajü, kumajü, ožit-ginü
koč čorigdü vaj ali monim, šiämü potsa kulko ini!» žiči kionli tuž
lekäniz: «ug šot» — šiüm — «aslim kulü!» soki kion noš-ik juam:
«vera koč kitis ton šedtid čorig?» žiči soli veram: «mon šuris kutili».
«kiži ton kutilid asmü valäkt' äli!» žiči valäktini kutkäm: «mon
šur-durü minsä, lukmäšü bižmä vettisa, uj-bit éožü oži puki. šuknaož
bižam tuž tiroš čorigjos kutkizi, soki mon bižmä žuti. vot oži mon ta
čorigüz kuti. Ton-no odjaškid-kä čorig šini, min šur-durü-no mon-
-šamän (šeän) kutili! čorigjos bižad kutkiki bižedli šokit luoz; soki
ton puk tuž lučkäm, čorigjos med-az kiškalä. oži ton puksa, šuknaož
biždü än žut-no soki tuž uno čeberes čorigjosiz adžod». kion žičiles

dišätámezli kilziškisa, šur-durü minäm. tatci liktisa, bižžü lukmäšü vettäm. uj-bit so tatın pukäm. šundi žužaki «čorigü bižam tiroš leša ini tuž; soin lo biži tuž šokit luiz» — šusa bižžü žutni kutkäm. odig-pol kiskäm, kik-pol kiskäm — biž ug pot-ni. kion bižžü žutni turtisa, tuž uno kur-adžäm. so-važšin šur-durä kišno-murt ru nuni liktäm. ta kišno-murt kionleš lukmäšü kinmäm bižžü adžiša, kionüz karnanäniz žugni kutkäm. žugsa, žugsa soles bižžü čiktäm. bižtäm kion noš-ik žiči-dori minäm-no taži šuäm: «kumajä, kumajä biži kiliz-ug minam, mar karom-na ini?» «Oj kumajä tuž žal-potkod ton monim, ton ukir kema vožid-lo biždä vuin; soin čorig tuž uno šuriz lo — soin-ik biždä-no žutni od vormi-ni lo. än kuräkti! ačim valükto tonä biždä budtini: ton pir kuroä, ačim vilad kuro tiro; ku-kä kuroed äštirtini kutkiz, ton än viržili, viržid-kä bižed uz bud-ni». taži šusa žiči kionüz kuroä pirtäm. tatci pirtisa, sojä kabžü kuroän sogäm. so-berä kuroaz til ponäm. kuro äštirtini kutkisa, kion tuž šum-potäm. «minam biži budni kutkiz ini!» — šusa, intijistiz oz-no viržil-ni. kuroüz soki kabžü til bastäm-no kionleš gonzä, kuzä kabžü euškam. Gontäm, kutäm kilša, kion nos-ik žiči-dori minäm. «umojtäm karid-ug ton monä, ta-berä bižü-no oval-ni, gonä-kuä-no oval-ni, mar karom-na ini?» «än kuräkti, än kuräkti, ójdo as-šoram lik ali, ačim tonä tälü nuo, ošin tinad goned-kued-no potoz, bižid-no budoz; minam van ošin tuno-pelloä, so tonü burmitoz». taži šusa, kionüz as-šoraz nuni kutkäm. tälü pirsä, žiči kionüz piš-pu-uljos-polti, susi-pu-polti nulläm. oži nullisa, kionleš euštaškäm kuzä var, var kešasa kujam. so-važšin sojos šuräs-vilü potillam. kion «mon tonä šio, monü ton jalan orükäškod!» — šuäm žičili. «ku-oš mon tonü orükaj? šiamed-kü potü, ši! soki tonü-ik ne-no-kin uz lu šudni» taži žiči šiili šuräs-vilü girli kiliskäm. kionän žičijan pegžini kutküllam. kion pegžini bigatimtä; šuräs-vilü pogram. žiči «ton än malpa pegžini; pegžändü adžiša, jamëik tonä vijoz; ton lučče kullkisa, šuräs-vilü vid!» — šuäm soli. kion soles kilziškäm. jamëik lion-dorti koškiliz adžäm sojä-no jirzü čogäm. soki žiči šum-potsa vera: «kemalas mon vožmaj čalak-a toštid (toneštid) jirdü čogozi!» — šusa — «Inmar adžiz toštid šoliktä!» taži beräktiz žiči aslaz tušmonezleš urod užžü.

A róka és a farkas.

Hajdani időben egy róka igen boldogúl élt. Neki sok rókafia volt. Ezeknek a fiainak a róka sok eledelt gyűjtött össze. Készletben levő tyúkjá (tkp. készlettyúkjai) is, luda is, kacsája is sok volt neki. Ezen eledeléről tudván, egyszer egy éhes farkas jött hozzá ételt kérni. A róka neki nem adott. Akkor a farkas a rókára megharagudván kémleni kezdte, mikor megy ki a róka házából. Következő napon a róka kiment házából. Midőn ő kiment, a farkas bement a rókafiakhoz. Bemenvén a farkas legelőbb is a rókának összes ételkészletét ette meg. Azután fiait kezdte megenni. Evén, evén nem fogyasztbatta el a rókának összes fiait. Ezeket a megmaradt rókafiakat a farkas a rókára való haragjában mészárolni kezdte. E mészárlásból a rókának egy fia maradt meg csak. A farkas ezt a megmaradt fiát is vágni kezdte. Egyszerre csak a farkas vágása közben haza tér a róka. Őt meglátván a farkas, esztelen módjára kimenekül a rókának házából. Midőn kifutott, a rókát leejtette volt lábáról (tkp. feje tetejére döntve hagyta). A farkas megfutamodása után a róka levágott fiait látván, igen sírt. «Óh jaj, jaj! — fiaim sincsenek már, eledelem sincs már, ugyan hogyan fogom kihúzni ezt a telet». Így sírván a róka, álomba esett. Reggel fölkelvén, nagyon megéhezett (tkp. neki evése kezdett nagyon jönni). «Megyek eledelt keresni!» — gondolta a róka s kiment a házából. Soká járván, járván, [végre] egy lóval menő embert pillantott meg. Az az ember egy egész kas halat viszen vala. Ezt megtudván a róka így szólt: «ezen ember elé menvén az útra fekszem; ő holtnak gondolván engem, szánjába fog tenni, akkor én megeszem az ő halát». Mintán így szólt, a róka előre ment s az útra feküdt. Az ember gondolván (tkp. mondván): «ez a róka megdöglött» — igen örült, szánjába tette őt és fölül befedte gyékényével. Maga ismét tovább ment az úton. Akközben a róka az embernek a kasa fenekét kilyukasztotta. Ezen a lyukon át az embernek összes halát kidobálta az útra. A mint mind kidobálta, maga is kijött. Azután az út hosszában a halat össze kezdte gyűjteni. Az összegyűjtött halat egy helyre rakta és haza vitte. A farkas észrevevén, hogy a rókának hala van, ismét a rókához jött és így kezdett kérni: «komám, komám legalább egy kevés halat (tkp. haladat) adj most nekem, éhemben meghalok immár!» A róka a

farkasra való nagy haragjában ezt felelte: «nem adok, magamnak kell!» Akkor a farkas ismét kérdezte: «mondd legalább, hol találtál te halat?» A róka azt mondta neki: «én a patakból fogdostam». «Miképen fogdostad, taníts meg rá engem!» A róka kezdte tanítani: «én a folyópartra menvén, bemártottam a lékbe a farkamat s egész éjjelen át úgy ültem. Reggelig farkamra igen sok hal fogózkodott, akkor én felemeltem a farkamat. Íme így fogtam én ezt a halat. Ha te is akarsz halat enni, eredj a folyópartra és fogdoss úgy a mint én! Midőn a halak farkadra fogózkodnak, farkadnak nehéz lesz. Akkor te ülj csendesen, hogy a halak meg ne ijedjenek. Úgy ülvé, fel ne emeld farkodat reggelig s akkor igen sok szép halat fogsz látni». A farkas a rókának tanítására hallgatván, a folyóparthoz ment. Ide jövé, farkát a lékbe mártotta. Egész éjjel ült ő itt. Napfölkeltekor [így] gondolván: «igen sok lehet már a halam a farkamon, azért lett bizonyára farkam igen nehéz» — farkát emelni kezdte. Egyszer húzta, kétszer húzta — a fark nem akar kijönni. A farkas farkát egyre emelvén, igen sok kínt szenvedett (tkp. látott). Akközben a folyópartra egy asszony jött vizet vinni. Ez az asszony a farkasnak lékbe fagyott farkát látván, a farkast ütni kezdte vederhordó rúdjaival. Az ütés alatt a farkát elszakította. A farkatlan farkas ismét a rókához ment s így szól: «komám, komám oda maradt bizony a farkam, mit tegyek már most?» «Komám, komám, nagyon sajnállak én téged; te rendkívül soká tarthatad farkadat a vízben, azért igen sok hal akadhatott rá, — s ugyanazért a farkadat már föl nem bírtad emelni. Ne búsulj, én megtanítlak a farkadat megnöveszteni. Te bujj szalmába — én magam rakok föled szalmát; — a mikor szalmád pattogni kezd, te ne mozgolódjál; ha mozogsz, nem fog majd megnőni a farkad». Így szólván a róka szalmába bujtatta a farkast. Ide belebujtatva őt, egészen befedte szalmával. Azután tüzet tett a szalmába. A szalma pattogni kezdvén, a farkas örvendezett. «A farkam nőni kezd immár!» — mondja s helyéből ki sem mozdul. Akkor a szalmát egészen befogta a tűz s a farkasnak szőrét, bőrét egészen leperzselte. Szórtelenül, bőrtelenül maradván a farkas, ismét a rókához ment. «Hiszen te rosszat tettél én velem; ezután farkam sincs már, szőröm, bőröm sincs már, mit tegyek most már?» «Ne búsulj, ne búsulj; nosza gyere (most) csak én utánam, — én magam viszlek téged az erdőbe; ottan a te szőröd,

böröd is kijön, a farkad is megnő; nekem ott egy varázslóm van, az téged meggyógyít». Így szólván maga után kezdi vinni a farkast. Bemenvén az erdőbe, a róka a farkast fagalyak között, borókafák között hurezolgatja el. Így hurezolva a farkasnak megperzselt bőrét összevissza szaggatta. Akközben ők az útra jutottak ki. A farkas így szólt a rókának: «én téged megeszlek, te engem folyton csalogatsz!» «Ugyan mikor csaltalak én meg téged? ha megakarsz enni, egyél meg; de akkor bizony senki sem lesz, ki téged tápláljon (tkp. táplálni)». Míg a róka így szólt, az út mentében csengetyű hallatszott. A farkas és a róka futni kezdtek. A farkas nem tudott futni, az útra borúlt le. A róka [így] szólt hozzá: «te ne gondold futásra; futásod meglátván a fuvarkocsis megöl téged; te inkább tedd magadat holtnak s feküdj le az útra!» A farkas szót fogadott. Midőn a fuvarkocsis a farkas mellett elment, [amaz] meglátta őt és fejét leütötte. Akkor a róka örvendezve mondta: «régóta vártam már én, hamar fogják-e a te fejedet leütni! *Inmar* látta a te vételkedet!» Így fizette vissza a róka az ő ellenségének gonosz tettét.

Följegyeztem Kázán-ban, Nikolaj Ivanov közlése után, 1885, május 4-ikén.

Jegyzetek: *čaklanì* свидѣть, смотрѣть | *as lekäniz* въ своемъ гнѣвѣ на лицу | *čarak* разъ, вдругъ | *jir-jilaz* *rogirtisa* сваливши на головѣ | *ki-ži-ginä* какъ-же | *vižjitiñi, ortčitiñi* провести (время): *vižjito* проведу | *so-ražsin* въ то время | *šodni* почувять, узнать, почувствовать | *kumaj* кума | *vettini* опустить (на пр. въ воду) | *kutkizi* ... за мой хвостъ очень много рыбъ хватилось | *lučkäm* тайно | *leša-ini* ... *soin-lo* ... на моемъ хвостѣ уже — кажется очень много моихъ рыбъ, по этому-то видно | *turtini* пробывать | *čikni* оторваться; *čiktini* оторвать | *biži kiliz-uy* вѣдь (*ug*) мой хвостъ остался | *ukir* очень: *ukir so uzir* онъ очень богатъ | *vožid-lo* видно, что ты очень долго держалъ | *kuroüz tiro* накладу солому | *časčirtini* звукъ, произведенный при горѣнии соломы | *viržini* шевелиться | *sogni* покрыть, навалить | *čuškanì* опалить | *lik* иди | *tuno-pello* ворожець, заговорщикъ | *piš-pu* дерево (*arbor*), *pu lignum* | *susi-pu* вересць (верескъ) | *polti* между | *var, var kešasa kujam* совершенно разодрала («какъ-бы лисица сама разбросала клочки волчье и шкуры») | *kulkhisa* (sic!)

прокинувшись мертвымъ | ёгни отѣчь | ѓал'ак-а . . . я ждалъ
долго, скоро-ли у тебя голову отѣкутъ.

4.

Kin batır?

Odig-pol lud-keč gilit jo-vilti bižü vilä. bižsa, bižsa zip usäm-no tuž šukkiškäm. šukkiškäm-beraz «ta jo tuž-ama batır med-ag?» — šusa as puėkaz, joles «ton jo tuž-ama batır?» — juam. «batır!» — šuäm jo. «ton batır kü mälü tonü šundi šuntü? šundi toštüd batır-gäs, soiu so tonü šuntü!» — šuäm lud-keč. tažü šuäm-beraz lud-keč šundi-pala beritkisa «šundi ton batır-a?» — juam. «batır!» «batır-lä, mälü tonü pilem ěokta; pilem toštüd batır!» — šusa, lud-keč noš-ik pilemleš juani kutkäm: «pilem ton batır-a?» «batır!» — šuäm pilem. «batır-kü mälü ton gurež-šori šukkiškiškod? gurež toštüd batır-gäs» — šuäm lud-keč. ta-berü noš-ik gurežleš juani kutkäm: «gurež, ton batır-a?» «batır!» «batır-kü ton, mälü tonü mudiš šir mudü? mudiš šir toštüd batır!» tažü šuäm-beraz lud-keč noš-ik mudiš širleš juam: «mudiš šir, ton batır-a?» «batır!» «batır-kü mälü noš tonü koėiš šüü? toštüd koėiš batır!» — šusa lud-keč koėiš-leš juani kutkäm: «koėiš, ton batır-a?» «batır!» — suäm koėiš. sohi lud-i-č loėišli kinleš mar karämzü todimtü. «koėiš kot-kinleš batır (kužmo)!» — šuäm.

Ki az erős?

Egyszer egy nyúl síma a jégen fut vala. Futván, futván «zupp!» — elesett és erősen megütötte magát. Miután megütötte magát, [így] szólt magában: «ez a jég vajjon igen erős? — s megkérdezte a jégtől: «te jég igen erős [vagy]-e?» «Erős!» — szólt a jég. «Ha te erős [vagy], miért olvaszt el téged a nap? a nap nálad erősebb, azért olvaszt el téged!» — mondta a nyúl. Miután így szólt, a nyúl a nap felé fordult s [tőle is] megkérdezte: «nap, te erős [vagy]-e?» «Erős!» «Ha erős [vagy], miért borít el téged a felhő? a felhő nálad erősebb!» — mondta a nyúl s ismét a felhőtől kezdte kérdeni: «felhő, te, erős [vagy]-e?» «Erős!» — szólott a felhő. «Ha erős [vagy], miért ütődöl a hegybe? a hegy nálad erősebb!» — felelt a nyúl. Ezután ismét a hegytől kezdte kérdeni: «hegy,

te erős vagy]-e?» «Erős!» «Ha te erős [vagy], miért ás [benned] a vakondok (tkp. ásó egér)? a vakondok nálad erősebb!» Miután így szólt, a nyúl ismét a vakondoktól kérdezte: «vakondok, te erős vagy -e?» «Erős!» «Ha erős [vagy], miért esz meg hát téged a macska? nálad a macska erősebb!» — felelt a nyúl [s most] a macskától kezdte kérdeni: »macska, te erős [vagy]-e?» «Erős!» — szólt a macska. Akkor a nyúl nem tudta [már tovább, hogy] ki mit csinál a macskának (tkp. a macskának valaki mit csinálását nem tudta) s azt mondta: «A macska mindenkinél erősebb!»

Följegyeztem K á z á n-ban N i k o l a j I v a n o v közlése után, 1885, június elején.

Jegyzetek: *zıp* звукъ, произведенный при падении не большого предмета | *ama* развѣ | *éoktanı* закрыть | *mudni* рыть; *mudiş-sır* кротъ. A *batır* szót mindvégig «erős»-sel fordítottam s nem «bátor, hős» szavakkal (v. ö. tatár *batır* bátor, hős). E fordítás helyességét nemcsak a mese egész tartalma bizonyítja, hanem az is, hogy az utolsó sorban a közlő a *batır* æquivalense gyanánt a tiszta votják *kużmo* «erős» szót említette.

5.

Nimilän veraşkümez lużän.

Vaškala dirja nimiküt-no adami-šeün veraşkoz viläm. nimi şion utčanı potsa, jualož viläm lużleš: «núñaj, núñaj! iskal, val kitiñ?» — şusa piçi kwarüñiz. «ug todki . . . i . . . i . . .» — şuož luż badžın kwarüñiz-so-şariş pinaljosiz ta-berü kor-ka piriñ kossa, taži kiškato: «ut ali, ut, nimi kiži jua tonü lużleš: «núñaj, núñaj! piçi N. (Mikajla, Vasilij) kitiñ.‘ no luż solı şü ‘titi‘«. kvañer nił-pi şudonzü-no kuştisa, soin kábün korka piri.

A szúnyognak beszélgetése a dongólégygyel.

Hajdani időben a szúnyog, légy is ember módjára beszélget vala. A szúnyog eledelt keresni menvén, kérdezi vala a dongótól vékony (tkp. kis) hangjával: «bátyám, bátyám! tehén, ló hol van?» — «Nem tudo-o-o-m!» — mondja a dongó vastag (tkp. nagy) hangjával. Azért a gyermekeket, midőn őket a szobába szó-

litják (tkp. a szobába bemenni parancsolván) így ijesztgetik: «vigyázz csak most, vigyázz hogyan kérdez téged a szúnyog a dongótól: «bátyám, bátyám a kis N. (Miklós, Vazul) hol van? és a dongó neki [azt] mondja: «íme itt [van] (tkp. íme ez)!» A szegény gyermek a játékát is eldobván, iziben bemegy a szobába.

Följegyeztem K á z á n-ban N i k o l a j I v a n o v közlése után; 1885. augusztus hó közepén.

J e g y z e t e k : *soin kábän* (sic!) сейчас; вмѣстѣ съ этимъ. Ebben a gyermekijesztő állatbeszélgetésben a *ňuňaj*, *ňuňaj* stb. szót a szúnyog hangjának megfelelőleg igen vékonyan, az *ug todki-t* a dongó hangjának megfelelőleg igen vastag hangon mondják.

VIII.

Tréfás mesék.

1.

Kišno-murt-no dusimez.

Vadlan kartän kišnoän ulillam. so kišnolän dusimez viläm. odig-pol ta dusimo kišnolän kartez vu-koä koškäm. so važsın kišnoez dusimzä 6täm. dusimez vuäm-berü kišno miłim pižni kutkäm. kišnoezlän miłim pižon-važsaz kartez-no vuäm. tatči vusa, kartez uknoätiz kišnoezles dusimzä adjäm. täjü adjisa, luekäm korkaz piräm-no gur-vilü tubäm. kišno kartezles pirämzä sodimtü azla-šeän-ik miłimzä pižäm. miłimez pormüm-berü «voj rajo ali, vojtäk ün ši, gurdod!» — šusa, dusimezli kišno-murt korkaštiz voj vajni potäm. voj-vajon-šorkaz kartez gur-vilištiz vaškäm-no kišnoezles dusimzä tirtiškin tiškaltisa vijäm. so-berü kos miłimüz imaz čurtnasa, ačiz noš-ik gur-vilü tubäm. kišnoez voj vajsaz korkaz bertäm. tatın kuläm dusimzä adjisa: «än ši suäm val-ug, än ši suäm val!» — šusa kišno-murt bõrdni kutkäm. so-berü «kitči ponom-ini täjä!» — šusa dusimzä žižolaz kuštäm. žit-ažä kišno-murt korkaštiz og kitči-kü potäm. soki kartez noš-ik vu-koä minsa, valäniz, pižäniz gurtaz bertäm. ujın iži-kizi «oj, oj ta mar šoj-zin tašä korkan?» — šusa juam kartez kišnoezles. «óstü šu ali, óstü šu ali! mar zin korkan luoz?» — suäm kišnoez. so-berü «kartä ummä usiz leša in?» — šusa kišno-murt kuläm dusimzä žižoliš pottäm-no nuicoä nusa pol-ulü ratäm. so-važsın kartez saž viläm. kišnoezles potämzä sõdlsa, so-no kišnoez-šõri luekäm minäm. kišnoezles dusimzä kitči ponämzä adjisa, kartez noš-ik gurtaz bertäm-no ummä uškikäm. kajta nunalaz ekna sul-

tisa, kartež kišnoezli muńčo ástini kosám. «mar muńčo ta-dírja? ta-berü adami użani minü ini!» — şusa kišnoez muńčo ástímtü. soki kartež ačiz muńčoźü ástisa, pírnü kišnozä-no sóraz kutäm. píron-va-şazi kartež kišnoezli noş-ik «oj, oj tatín adami-şoj-ziń ug!» — şüüm. «óstü şu, óstü şu mar adami-şoj-zińáz kilískod?» — şusa juam kišnoez. muńčoü pírnü-berazi kartež gurtaz koşkäm. soki kišnoez pol-ulíštíz pottisa kuläm dusimzä, matíš umortojos-viski sultitäm. ačiz koşkäm-berü tatěi so umortojoslän kuşozi líktäm. «ta adami muş-tubiş vor leša!» — şusa muş-kuşo so kuläm murtlän jiraz zírín şukkäm. kuläm murt kuşín-ak usäm muzä. «oj, oj ta kuliz-ug!» — şusa, muş-kuşo kuläm murtáz kutäm-no bíşsa tälä pírtäm. täläti bíşsa, bíşsa muş-tubiş adamiüz adşäm. so muş-tubiş adami kiz-jilín viläm. tatín muşü tubsa, čeciźü sarbäün biń-gozi-kuşa muzä ležäm-no ačiz umorto-murätjossä tupatjani kulkäm. so-vaşşín so kuläm murtáz nuíš adami kuläm murtsä muş-tubişlän čeci-sarba-doraz puktäm — odig kizä sarbaaz vettisa, odig kizä imaz čurnasa. ačiz so-berü bíşsa palánkäm. muş-tubiş adami kiz-jilíš vaşkini kulkäm. «kin so, kin so, tuşmon-adami-a, şec adami-a? ačim ug-na-no voşa-na, ug-na-no verja-na, ton vor-şeün şini kulkäm!» — şusa muş-tubiş adami lekäniz kuläm murtlän jiraz pírak tiräniz ležäm. şoj noş-ik muzä ležkäm. «oj, oj mon täjü viji-ug!» — şusa muş-tubiş şojáz kutäm-no matín vetliš val-vilü kerttilisa puktäm. oži val-vilín vetliša, vetliša şojáz val-kuşo adşäm. «kin-ma ma-kä ta? valmä lué-kanü kulkäm-ug!» — şusa val-kuşo şojáz zírín ujilni kulkäm. ujilsa, ujilsa kalez biräm. «ma med-ag karom ini mon ta vorli?» — şusa, soki kulkäm-no jir-pidsaz pičalän ibäm. pičalän ibsa-no vijimtä; vor aźla-şeün-ik val-vilín vorttilä. «kişji karom med-ag, kişji karom med-ag?!» — şusa, kulkäm-no valzä nodü pírtäm. kwańer val soki-ik pelńinüz éoé nodü vijäm. soki val-kuşo «şuriz-ug ini ta!» — şusa şojáz jiraz pičaläniz şukkisa, kuşín-ak pogirtäm. val-kuşo «mon tales jirzä bitti-ug!» — şusa kişkämäniz ne-no-mirzä-no šodiltük şojáz kutäm-no badşin vu-duriş pižü puktäm. so-berü so pižzä vu-duriş dońgäm-no ačiz bíşsa palánkäm. piž so-kuspín jalan ujasa, ujasa čorigaş-dorä vuäm. täjü adşisa čorigaş «ma turtiškod, ma turtiškod? ud adjiški-ama, otin šet van; šet-vilü ün min!» — şusa şojáz alni kut-

*kam. alsa, alsa šoj ug kilzi. soki čorigaš lekäniz marzü-no valatik
kulkäm-no vesloäniz šojlän jir-pidsaz-ik šukkäm. oži šukkäm-beraz
šoj čukin-ak vu-durä luäm. soki-ik pižaz vu piräm-no ačiz pižištiz
uša pirak vuä vjäm. kot-kinä murtlän kišnoäniz ulišüz Inmar
taži karü.*

Egy asszony és a szeretője.

Hajdan élt egy házaspár (tkp. férj és asszony). Az asszony-
nak szeretője volt. Egyszer ennek a szeretőt tartó (tkp. szeretős)
asszonynak a férje elment a malomba. Akközben a felesége [magá-
hoz] hívta a szeretőjét. Miután megérkezett a szeretője árpaliszt-
lepényt kezdett sütni. Feleségének ezen lepénysütése közben meg-
jött a férj is. Haza érvén a férj, meglátta az ablakon keresztül
feleségének szeretőjét. Ezt látván, titkon ment be a szobába s a
kemence tetejére mászott. Az asszony nem vevén észre férjének
bejöttét, sütötte lepényét ép úgy mint előbb. Midőn a lepény elké-
szült, [így] szólott az asszony szeretőjéhez: «most vajat hozok,
vaj nélkül ne egyél [belőle]; [mert különben] megfúlsz!» — s ki-
ment a szobából, hogy vaját hozzon szeretőjének. Míg a vajat
hozta, férje leszállott a kemenczéről s fejszefokkal döngetvén fele-
ségének szeretőjét, megölte. Azután a száraz (értsd: be nem vaja-
zott) lepényt a szájába dugta, míg maga ismét a kemence tetejére
mászott. Felesége [azalatt] elhozva a vajat, visszatért a szobába.
Meggillantva itt holt szeretőjét sírásra fakadt: «hiszen megmond-
tam, hogy ne egyél; megmondtam, hogy ne egyél!» Azután gondol-
kodott, hová tegye most már őt (tkp. mondván, hova teszem . . .) s a
padozatkamrába dobta kedvesét. Estére az asszony elment valahová
hazúlról. Férje akkor ismét elment a malomba lovával s vissza-
tért lisztével a faluba. Éjjel, midőn aludtak, [egyszer csak azt]
kérdzte a férj feleségétől: «jujj, micsoda halottszag ez a szobá-
ban?!» «Uramisten! ugyan mondd csak, micsoda szag legyen a
szobában?!» — felelt a felesége. «Férjem alkalmasint elaludt
már» — gondolta azután az asszony s kihozta a padozatkamrából
holt szeretőjét s a fürdőkamrába vivén, eldugta a padló alá. Abban
az időben férje ébren volt. Amint észrevette, hogy a felesége ki-
ment, titkon utána ment ő is a feleségének. Meglátván, hogy hová
tette felesége a szeretőjét, ismét visszatért lakásába és elaludt.
Másnap reggel fölkelvén, azt parancsolta a férj feleségének, hogy

fütsön be a fürdőkamrába. «Micsoda fürdő ebben az időben?! most már az ember dolgozni megy!» — felelt az asszony s nem fütötte be a fürdőkamrát. Erre a férj maga fütött be s magával vitte fürödni (tkp. gőzöltetni magát) a feleségét is. Fürdésük közben ismét így szólott a férj feleségének: «jujj, hiszen itt emberi holttest szaga van!» «Uramisten! mondd csak, micsoda halottszagot érzel te?» — kérdezte a felesége. Miután megfürdöttek, a férj haza ment. Akkor a felesége előhúzta a padló alól holt szertőjét s a közel levő méhkasok közé állította. Miután ő maga eltávozott, előjött a méhkasoknak gazdája. «Ez az ember bizonyára méztolvaj (tkp. méhet mászó tolvaj)!» — gondolá a méhesgazda s egy rúddal ama holt embernek a fejére csapott. A holt ember hanyatt esett a földre. «Ej, ej, ez bizony meghalt!» — mondta a méhesgazda s megfogta a holt embert és bevitte futva az erdőbe. Az erdő hosszában futva egy méz-szedő (tkp. méhmászó) embert látott meg. Ama méz-szedő ember egy fenyőfa tetején volt. Oda fölmászva (tkp. méhét mászva), mézét egy kártusban kötéllel bocsátotta alá a földre; míg maga a méhkas nyílásfedőjét kezdte beilleszteni. Ezalatt ama holt embert czipelő férfi a holt tetemet a méz-szedőnek mézes kártusa mellé helyezte — egyik kezét a kártusba mártván, másikat a szájába nyomván. Maga azután elfutott. A méz-szedő ember a fenyő tetejéről kezdett leszállani. «Ki az, ki az, ellenséges ember-e, jó ember-e? magam még nem is imádkoztam fölötte, meg sem kóstoltam még s te tolvaj módra már enni kezded?!» — mondta a méz-szedő ember s dühében egyenesen a holt ember fejéhez hajított a fejszójével. A holttest ismét a földre ereszkedett. «Ej, ej, ezt bizony én megöltem!» — mondta a méz-szedő s kapta a holttestet és rákötözte egy közel járó lóra. A mint úgy lovagolt, meglátta a holttestet a ló gazdája. «Kicsoda, micsoda ez; bizonynal a lovamat akarja ellopni?!» — gondolta a ló gazdája s rúddal kezdte üldözni a holttestet. Üldözvén, üldözvén, kifogyott az ereje. «Vajjon mit tegyek már ennek a tolvajnak?» — gondolta s akkor fogta magát s puskával az agyába lőtt. Nem ölte meg a puskalövessel sem; a tolvaj ép úgy nyargal a lovon, mint előbb. «Ugyan mit tegyek már (tkp. hogyan tegyek), mit tegyek már!» — gondolta s fogta magát és belehajtott lovát a mocsárba. A szegény ló azonnal egész a füléig (tkp. fülével együtt) belesülyedt a mocsárba. «Ez ugyan meg van már fogva!» — szólt

a ló gazdája s fejbe ütven puskájával a holttestet, hanyatt borította azt. «Ezt ugyan kivégeztem (tkp. fejét megsemmisítettem)!» — gondolta a ló gazdája s nem vevén észre semmit sem félelmében fogta a holttestet és a nagy víz partján levő csolnakba helyezte. Azután a csolnakot eltaszította a parttól s maga elfutott. A csolnak aztán mindig tovább úszva, egy halászhoz jutott. Ezt látva a halász, fenyegetni kezdte a holttestet: «mit akarsz (tkp. igyekszel), mit akarsz, nem látod-e, hogy ottan háló van?! ne menj a hálóra!» — azt mondta. A holttest nem hallgat a fenyegetésre. Erre a halász dühében esze nélkül levén (tkp. semmit sem értvén), fogta magát és oda csapott kormányrúdjával a holttestnek feje tetejébe. A midőn így rácsapott, a holttest izibe lefordult a víz színére. Mindjárt víz hatolt be a csolnakba s maga [a holttest] kiesvén a csolnakból, egyenesen alámerült a vízbe. Bárkivel, ki más feleségével él, *Inmar* így bánik el (tkp. bárki... élőt így tesz).

Följegyeztem a szarapuli kerületnek *Vuž-žumja* (Новый Сентягъ) falujában Kresztyina Afanaszjevna közlése után és Nikolaj Ivanov szerkesztésében; 1885. június 22-én.

Jegyzetek: *mīim* кушанье, которое печется приготовляемся изъ овсяной муки и масла на подобье блина | *porminī* посить, быть приготовленнымъ | *gūndinī* подавиться (на пр. отъ ѣды) | *šorkaz* (во время отлучки) | *čurtnanī* затолкать | *ān šī šuām val-ug* не ѡшь вѣдь, говорила я | *ōstā* (Господи помилуй!) | *leša* кажется | *imtä uškītkām* принудилъ себя ко сну | *mar mučeo ta dirja* ... теперь что-за баня, люди идутъ на работу | *pīrnī* париться; tehát itt nem «bemenni», melyet nem is lehetne gondolni, pl. a *pīron vašsazi* kifejezésben lejjebb | *kiliškod*: Nikolaj Ivanov szerint átvitelesen használtatik a *kilni* «hallani» a «szagot megérezni» értelemben is. | *viski* = *kuspi* | *muš tubni* подлазитъ пчелу; l. e kifejezés magyarázatát a 132. sz. bab. jegyzetei közt | *zir рычагъ* | *kušin-ak* во три дуги (hanyatt homlok) | *sarba* буракъ | *murāt* маленькiя дверци, бруски, съ которыми закрывается отверстие улей | *vettinī* всунуть, опустить | *ačim ug-na-no voša* самъ еще не благословилъ, не совершилъ моление. A votjások a mézgyűjtés idején két napos ünnepet ülnek — a *muš-tubon* ünnepe, — melyen a *budžin kwa*-ban a község, s ezenkívül otthon

egyesekek részéről áldozatok s megfelelő imádkozási szertartások mennek végbe. Ezen ünnep a jelabugai kerület *Aktämür* (Елкибаи) falujában 1885-ben augusztus 30. és 31. napjain tartatott. — Ezen ünnepre, illetőleg a vele kapcsolatos szertartásokra ezélez az idézett mondatban a *voša* szó | *kin-ma ma-kä ta?* кто это такой? | *ujilni* догонять | *kalez biräm* обезсилить, впасть въ изнеможение | *pel'niž* čoě do yneii (l. ugyane kifejezést a *šundi-ämes-pi* mese végén) | *alni* отговаривать, уговаривать; tehát tkr. «lebeszélni; abreden, abraten von etwas»; — a magyarban az idézett szó helyett jobban megfelel a jelen szövegben a rokon értelmű «fenyegetni». A *šundi-ämes-pi* mese elején az *alni* «csitítgatni»-val van fordítva (v. ö. Wiedemannál: «alni verbieten, berufen — beruhigen, bändigen, zähmen»); a gyermeket is, ha sír «*alo*», azaz «csitítgatják». | *čukin-ak lunü* мгновенно склониться.

2.

Vižtäm Šuüi.

Odig adamilän kwiñ piez viläm, pokčiez vižtäm Šuüi nimo. og-pol solän nuñjosiz itimä kutsaškinü minillam-no so gurtaz kiläm. kišnoez täjä adžisa: «máli» — šuož — «ton itimä ud mink; min ažtäm, kutsa ton-no!» Šuüi kišnoezlän kiljaz itimä minoz-no nuñjosiz-rozi sultisa: «ogün-ogün tišiz med ušoz!» — šuož. «o vižtäm, vižtäm!» — šusa, nuñjosiz sojü itimš žugsa ležozü. Šuüi kišnoez-dori bertoz-no: «tinad kiljad vetliša tiš šü» — šusa gur-vilä tuboz. «máli noš tonä žugizi?» — jualoz kišnoez. «no, ogün-ogün tišiz med ušoz!» šui-no; so-ponna-ginä žugizi» — čagiškäm kišnoezli. «o, vižtämä, vižtämä! ,nusa-rajsa ne-no-ku-no med-ad bittilü' šu val-ug» — šusa, valiktož kišnoez. «iškü ta-berü oži šuo ini!» — šusa, Šuüi nos-ik koškoz. šuräs-vilšän kuläm=murt-nušän pumiškož. «nusa-rajsa ne-no-ku-no med-ad bitti!» — šusa kešaškož solü Šuüi. «o, tušmon!» — šuož kuläm=murt-nuš — «oži-ik (ožik)-no bordsa katü ovol-ni-no ton majü (mäjä) kuriškod-na ešjo?» — šuož-no Šuüi-jüz soširmitožaz žugsa kuštož. Šuüi otiš bordsa gurtaz bertoz-no kišnoezli: «ton monä» — šuož — «vižtämlü-ginä dišätiškod, tinad kiljad veraj-no vimon žugizi». «ü, kaltak, kaltak! kuläm=murt-nušän pumiškü-kä ,ü, kvañer, kvañer!» — šusa žalla

val ton sojā !» — ſuoz kuráktisa kíſnoez. «íſkū ta-berū taki oʒi-ik ſuo iní !» — ſusa noſ koſkoz ſúni. ulčüüti mĩnſa, ſuan-kalikān puniſkoz. «ü kwanerjos, kwanerjos ! mon tilediz tuž žalláſko-ug !» — ſuoz ſúni sojosi. «kin-ma ma-kū tačü vižtām ?» — ſusa dongozi-no gačolo pogirtisa keltozi. ſúni tuž ſukkiſkĩsa, bordsa bertoz noſ-ik kíſnoez-dori. «kĩji-kū-no mar-kū vižtām užüz užad lo !» — ſusa jualoz kíſnoez. «mar vižtām užüz užalom ? tĩnad kiljad vetli ; ſuan-kalikān puniſkĩsa ,kwanerjos, kwanerjos.« ſui-no tuž žallaj» — ſuoz ſúni. «čilkak vižtām-ug, čilkak vižtām ! badžin kireždü kut val-no bidüſkin žoņgirtisa ſud val !» — valáktoz kíſnoez. ſúni ta-berü kirežzü kutsa, noſ-ik ulčüü mĩnoz. gurt-pumĩn tuž badžin obiĩn sutkoz. kalikles otčü bižämzü adžisa, ſúni-no kirežzü žoņgir-ginü karsa, ſudsa mĩnoz. tatčü vusa juon-dırja-ſeün kor-vilü puksoz-no ukata tuž kirežzü ſudoz. kalik tājü adžisa, lekāniz ſúniſes kirežzü-no čisto pililoz, asleſtíz-no jirzü paſ karsa ležoz. kwaner ſúni gurtaz mirdān bertoz-no kíſnoez so-vilü-ik eſjo tiſkaſkoz. «ton» — ſuoz — «obiĩn-sutkü-māz adžisa, vedrāüz kut val-no til-vilü vu kíſka val». «valaj, valaj !» — ſuoz ſúni — «ta-berü oʒi karo iní !» sižil vusa, busijĩn iž-voſaſ adamižüz adžoz. ta adami kot mužem-vilĩn tuž ſugān til pottĩni turttoz ižzü voſan-ponna. ſúni «noſ-ik til !» — ſusa, vedra-tir vuān adamilān mirdān pottām tilaz kíſtoz. ta užež-ponna adami sojü tibiriz ližüktitož mižgaloz. gurtaz ſúnižü kíſnoez noſ-ik tiſkaſkoz. «ton» — ſuoz — «iž-voſaſāz adžid-kū ,Inmar kabil med baſtoz, českĩt med lo ; budžin nunalož ſimon-jumon med luoz !» — ſu val !» «ta'asiz vižmoes kiljoſid, taži valükti val ton kemalaſ !» — ſusa uſjaloz ſúni. kíſnozü. odiğ-pol noſ-ik busijĩn vetliſa, ſiſaſ adamižüz adžüm. «ta ižüz voſa» — ſusa, kíſnoez veram-ſeün : «Inmar kabil med baſtoz, českĩt med lo ; budžin nunalož ſimon-jumon med luoz !» — veraloz adamili. kot-kinli valano-had, kíži so ležiz doriſtíz vižtām ſúni-mä.

A bolond Sunyi.

Egy embernek három fia volt; a kisebbik «bolond Sunyi» nevü. Egyszer az ő bátyjai a szérüre mentek csépelni; ő pedig otthon maradt. Ezt látván felesége, így szól: «miért nem mész te a szérüre; eredj lusta, csépelj te is!» Sunyi feleségének szava sze-

rint a szérűre megy s oda állván bátyjai sorába ezt mondogatja: «egyenként, egyenként hulljon csak a gabonaszem!» «Oh esztelen, esztelen!» — felelnek rá bátyjai s elervén őt haza küldik a szérűből. Sunyi visszatér feleségéhez s ezt mondja neki: «a te szavad szerint járván el, veréssel lakoltam (tkp. büfföt ettem)» — [aztán] a kemencze tetejébe mászik. «S ugyan miért vertek meg téged?» — kérdi a felesége. «Nohát azt mondtam csak ,egyenként, egyenként hulljon a gabonaszem‘ — s ezért vertek meg csak» — panaszkodott Sunyi feleségének. «Óh bolondom, bolondom, azt kellett volna mondanod, hogy soha ki ne fogyjál, hordjanak, hozzanak mindég! (tkp. vivén-hozván soha ki ne fogyjál)» — magyarázza felesége. «No ezután úgy fogok már beszélni» — felel Sunyi s ismét elmegy. Az úton halottvivő emberrel találkozik. «Soha ki ne fogyjál, hordjanak, hozzanak mindig!» — kiáltja neki Sunyi. «Óh gonosz!» — mondja neki a halottvivő — «úgy sincs már erőm a sirástól s te még ilyet (tkp. mit) kívánsz?!» Erre aztán addig veri Sunyit, míg csak meg nem bénúl. Sunyi sírva tér onnan haza s így panaszkodik feleségének: «te engemet egyre csak bolondra tanítgatsz; úgy beszéltem, mint mondtad és félholtra vertek». «Óh jaj, jaj! hiszen midőn a halottvivővel találkoztál, sajnálnod kellett volna őt s így szólanod: ,szegény, szegény!‘» — mondja szomorkodva felesége. «Nohát ezután csakugyan ép úgy fogok már beszélni!» — felel Sunyi és ismét elmegy. Amint az utcán halad, egy lakodalmas népséggel találkozik. «Oh szegények, szegények én benneteket bizony nagyon sajnállak!» — mondja neki Sunyi. «Micsoda egy bolond ez!» mondják neki az emberek s úgy megtaszítják, hogy hátára esik (tkp. hátára bukattatva hagyják). Sunyi nagyon megüti magát és sírva tér vissza ismét feleségéhez. «Bizonyosan valami bolond dolgot művelhetél?!» — kérdi felesége. «Micsoda bolond dolgot tettem volna, csak a te szavad szerint jártam el, egy lakodalmas népséggel találkoztam s megsajnálva őket így szóltam hozzájuk: «szegények, szegények!» — mondja Sunyi. «Hisz merőben bolond vagy! nagy *kirej*-edet (hárfádat) kellett volna elő vened és hatalmasan (tkp. teljesen) pöngetve kellett volna játszani rajta!» — magyarázza neki felesége. Sunyi most előveszi *kirej*-ét s kimegy vele ismét az utcára. A falu végén egy igen nagy csűr égett. A mint Sunyi látja, hogy a nép oda fut, oda megy maga is egyre csak pöngetve, játszva

kirej-en. Ide erve, ep úgy, mintha ünnep volna, leül egy gerendára s még hangosabban játszik. Mikor a nép ezt meglátta, dühében öszsze-vissza töri a *kirej*-et és Sunyinak belyukasztja a fejét is. Szegény Sunyi nagy nehezen hazatér s ráadásul (tkp. a fölibe) még a felesége is összeszidja. «Neked — mondja — midőn láttad, hogy a csűr ég, egy vedret kellett volna előfognod s vizet kellett volna öntened a tűzre». «Megérttettem, megérttettem!» — mondja Sunyi — «ezután már úgy teszek!». Egyszer ősszel egy juhót áldozó embert pillant meg a mezőn. Az az ember nagy bajjal tud tüzet gerjeszteni a nedves földön, hogy juhát áldozhassa. «Ismét tűz van!» — gondolja Sunyi s egy teli veder vízzel leönti az embernek nehezen meggyújtott tüzeit. Ezért a dologért úgy végig öklözi őt az az ember, hogy csak úgy ropog belé a háta. Otthon ismét leszidja Sunyit a felesége. «Neked» — úgymond — «midőn juhót áldozó embert láttál, ezt kellett volna mondanod: fogadja el Inmar (t. i. az áldozatot), legyen édes (t. i. Inmarnak ez az áldozat); legyen enni-inni való a ,nagy nap' ünnepig!». «Ezek aztán az okos szók; így kellett volna neked magyaráznod már régtől fogva!» — mondja feleségét dicsérve Sunyi. Egyszer, midőn ismét a mezőn járkál, egy szaró embert pillantott meg. «Ez [szintén] juhót áldoz» — gondolja és felesége utasítása szerint ekkép szól az embernek: «fogadja el Inmar, legyen édes, legyen enni-inni való a ,nagy nap' ünnepig!» Elképzzelheti mindenki (tkp. bárkinek érthető), hogy bocsátotta el magától az az ember a mi bolond Sunyinkat.

Följegyeztem a szarapuli kerületnek *Vuž-zumja* (Новый Сентягъ) falujában Kresztyina Afanaszjevna közlése után és Nikolaj Ivanov szerkesztésében; 1885, június 22-én.

Jegyzetek: *Sunyi* specialis bolondnév, mint nálunk a «bolond Istók v. Miska», vagy a nemetben «Anton» | *ažtäm* лѣнливый | *tš* ударъ | *čagiškini* жаловаться | *oži-ik-no* bordsa katü... и такъ отъ плача нѣтъ у меня мочи | *vimon žugizi* до полусмерти били | *taki* такъ и | *kin-ma ma-kä taëü vištäm* кто это, что за дуракъ | *gačolo* на спину | *čilkak* совсѣмъ | *bidäskän* лучшимъ образомъ — какъ следовало | *obiü* обвинъ | *kiväzäz šudni* играть на гусяхъ | *šugän* съ большимъ трудомъ | *budžin nunal* a kazáni guberniumban *Akaška* néven ismert ünnep (l. alább votják leírását).

3.

Íst aršina - kišno - murt.

Odig kišno-murt kartsä ruköü istiz. vu-koä koškikiz kišnoez uroboaz kiž-vit' nañ-sukiri ponäm. «ta kiž-vit' nañüz šisa bittütäk, gurtü úe-no-kižü-no ün berti!» — éoga kišnoez kartsä vu-koü kelasa. vu-koün kartez pižzü izäm-no kišnoezlän kiljaz gurtaz bertütäk jalan nañzä pä šisa pukä. tajü (tájü) adžüša, vu-ko-kužo «máli tatín ton pikkod-na?» — šusa juam. «ali nañmä šisa bitto-pü» — šüä — «so-berü berto!» kajta nunalaz vu-ko-kužo noš-ik jua: «máli ton tatín taži pikkod, mar nañüz oži dugdiltäk šikod?» «kišnoä kiž-vit' nañ-sukiri ponsa uroboam ležiz, ta kiž-vit' nañ-sukirijüz bittütäk minam bertümü ug lu, kišnoü bertini oz lež» — šüä vu-ko-kužoli nañzä odig-no dugdiltäk šisa. «o vižtäm, vižtäm, čillak vižtäm-ug; kišnoedleš kilzisa, tatín pikkod-a? ójdo berti čalak, kižü-kä-no kišnoed-dorin dusimez vañ lo!» — šusa, vu-ko-kužo pukis adamižaz valäktini kutkäm. «ton acid vižtäm, minam kišnoä sišü oval; juri mon tonä kišnoä-dorä nusa, rožmato!» — šusa adami vu-ko-kužoáz gurtaz éortüm. «ójdo íškä, ójdo, mon tonün ístop vinään dallašo; kišnoed-dorís dusimzä-kä šettim: ton monim ístop vina bašti; om-kä šettä: mon tonid bašto!» — šüäm vu-ko-kužo. «jaraloz!» — šusa adami vu-ko-kužoän éoéün gurtaz bertäm. korkaz vutožazi kvaž tuž pelmit luäm. soin ta'as korka pürsa, úe-no-kinä-no adžüllamtä. «kišnoä, ton tatín-a? til žuatí ali!» — šüäm adami. «ójdo vüda iz ali, mar karod ta-berü tilin?» — šusa kišnoez til žuatimtä. kišnoän-kartün taži dallason-dirja vu-ko-kužo korkas potsa, adžüš-kilís utčani koškäm. utčasa, utčasa mirdän šuräs-vilti koškis gorsok-vuzasüz šettäm-no sojä šoraz ažišli-kilíšli éortüm. gorsok-vuzas «íškü mino!» — šusa, gorsokjossü kiz-ulü puktíläm-no vu-ko-kužo-šori minäm. so važšin adami til-šukkonän korkaz til-no pottini vuäm. vu-ko-kužoän gorsok-vuzas korkaz pürsa, tatín korka-kužoän kišnoles dusimzä utčani kutkíllam. utčasa, utčasa, polat-vilís dijakonüz pottíllam. «oži-ik luoz veí šiü mon!» — šusa, šum-potís vu-ko-kužo kitéi pírnü-no todímtä-ni. «ístop vinää minam, ístop vinää minam!» ginä pä šusa tätča vu-ko-kužo. soki mizonjosiz «vina berlo luoz ali!»

— *šusa, kišno-murtä sudittini kutkállam. «ti istarsina-no ovol, jir-pid-no ovol, kiži ti monä sudittini odjaškodi?»* — *šüäm kišno-murt. «iskä burjom istarsinüüz; kin-bon luoz ini istarsina?»* — *šüállam. kema keñešisa, kišnoles kartsü istarsinüü burjállam. «soji istarsinüü ponnü uz lu, so moštüm (moneštüm) kilmü soriz; mon solü kiž-rit ünä-sukirijüz šisa bittütäk bertini oj lež, so bertiz»* — *šüäm kišno-murt. soin so-berü istarsinüü ru-ko-kužöüz burjállam. «ovol!»* — *šüäm noš-ik kišno-murt — «solün-no istarsinüü pirämez uz lu, so ru-kozä kužotäk keltiz, sotäk ru-koïn kalik-no jormä lo, so ta korkan kužo-no ovol». «oži, ton zäm verad!»* — *šüállam mizonjosiz — «soin istarsinami goršok-ruzas med luoz!»* «uz lu, uz lu goršok-ruzaslän istarsinüü pirämez; istarsinüü pirono murt goršokjossä kiz-ulti kujasa, uz vetli! so goršokjossä ruzasa šemjæz-no kot-tiro lusal, ačiz-no oj jormisal» — *šüäm kišno-murt. so-berü «kinü-os burjod-no?»* — *šüállam mizonjos. «iskä med luoz ini istarsinami dijakon!»* «oj, oj kün solü istarsinüü pirni, so monü oz-no kutili, monün oz-no šud, liktiz-no kuñan-kađ polatü ležkiz» — *šusa kišno-murt verani bittümtä čistozü korka-tir šerüktállam. «kin-bon ini ta-berü istarsina luoz?»* — *šusa juállam kišno murtles. «kin-os luoz?! ačt'os adžiškodi, ne-no-kin-no ti-polün istarsinüü pirono-kadæz ovol»* — *šüäm kišno-murt. noš-ik keñešisa, keñešisa ne-no-kinü-no šettillamtä-ni kišno-murtüz šana istarsinüü ponnü. soki «iskä ačid lu!»* — *šüállam kišno-murtli. «kemalaš oži malpam val mon!»* — *šusa kišno-murt sudittini kutkäm. «ton»* — *šüäm kartezi — «moštüm kilmü od kilzi, soin ton kiž-rit-pol norin šukkämün luod!».* *so-berü ru-ko-kužoli: «ton iziš kaliküz ru-koad jormatid, soin tonü kiž-pol norin šukkono!»* — *šüäm. goršok-ruzasüz «ton goršokjostü kušisa kiz-ulü keltid, soin tonü-no das-pol norin šukkono!»* — *šusa sudittiz. so-berü dijakon-dori lek lusa beritkiz-no: «ton»* — *šüüz — «kišnojos-dorti vetliškod-no ne-no-mir-no karnü ud bigatki; ta-ponna tonü kwamün-pol tuž šukkitko!»* ta sudittämezja ünänazš-ik šukkitüm-beraz odig kartsü-ginü doraz keltisa, čistozš korkaštiz jir-pidün ullaz.

A bíróasszony.

Egy asszony a malomba küldötte az urát. Midőn elindult a malomba, neje huszonöt kenyeret tett a szekérébe. «Míg ezt a huszonöt kenyeret el nem fogyasztottad, ne térj haza semmikép!» — inti az urát, a mint a malom felé kíséri. A malomban megőrölte az ember a lisztjét, azután a helyett, hogy hazatérne, leül és eddégeli kenyerét — úgy a hogy a felesége megmondta. Midőn ezt meglátja a molnár (malomgazda): «minek ülsz te még itten?» — kérdi tőle. «Kenyeremet fogom előbb (tkp. most) elfogyasztani, azután majd visszatérek» — feleli amaz. Másnap megint kérdi a molnár: «minek ülsz te így itt, mit eszel kenyeret egyre?» «Feleségem huszonöt kenyeret tett a szekerembe, midőn elbocsátott; míg ezt a huszonöt kenyeret el nem fogyasztom, nem térhetek haza; megtiltotta a feleségem, hogy előbb térjek vissza» — felel a molnárnak az ember szakadatlanul evén a kenyerét. «Óh bolond, bolond, bizony tiszta bolond vagy; itten ülsz a feleségedre hallgatva! rajta, térj gyorsan vissza; mert bizonyos, hogy ott van a feleségednél a szeretője» — mondta a molnár és fölvilágosítani kezdte az ott ülő embert. «Te magad vagy a bolond; az én feleségem nem olyan; azért is elviszlek a feleségemhez és bebizonyítom neked» — felelt az ember és lakására hitt a molmárt. «Nosza legyen, gyerünk; én egy üveg pálinkába fogadok veled; ha ott leljük feleséged mellett a szeretőjét: te végy nekem egy üveg pálinkát; ha nem leljük: én veszek neked» — mondta a molnár. «Jó» — felelt az ember s a molnárral hazatért. Haza érkezésükig igen sötét lett; minélfogva ezek bemenvén a szobába, senkit sem láttak. «Feleségem, itt vagy-e? gyujts csak világosságot!» — szólt az ember. «Gyere, feküdj le és aludj, mit csinálnál most a világossággal?» — felelt a felesége s nem gyújtott világot. Míg az ember és a felesége így veszekedtek a molnár kiment a szobából s elindult tanút keresni. Keresett, keresett s nagy nehezen előtalált egy házaló (tkp. úton járó) fazékárust, kit maga után hitt is tanúnak (tkp. látó-hallónak). «Megyek» — szólt a fazékáros s egy fenyőfa alá téve fazékait a molnár után indult. Akközben az ember a csiholóval világot is ráért gyújtani. A molnár bemenvén a fazékárússal keresni kezdték az asszonynak a szeretőjét. Keresték, keresték, végre az ágypolezról egy káplánt húztak elő. «Lám megmond-

tam, hogy úgy lesz!» — mondta a molnár s azt sem tudta már, hogy hová legyen (tkp. bújjon, menjen be) örömeiben. «Enyém az üveg pálinka, enyém az üveg pálinka!» — kiáltoz ugrálva a molnár. «A pálinka utóljára jön (tkp. lesz) majd!» — mondták a többiek s biráskodni kezdtek az asszonyon. «Ti birák sem vagytok, előljárók (tkp. fej-láb) sem vagytok, hogyan akartok rajtam biráskodni?!» mondta az asszony. «No hát válasszunk bírót; ki lesz ugyan a bíró?!» — mondták. Sok tanakodás után az asszonynak urát választották bírónak. «Őt nem lehet bírónak tenni» — szólott az asszony — «ő megszegte az én parancsomat (tkp. szómat); én megtiltottam néki, hogy visszatérjen a nélkül, hogy a huszonöt kenyeret elfogyasztotta volna s ő mégis visszatért». Tehát a molnárt választották most bírónak. «Nem» — szólott ismét az asszony, «neki sem lehet a bíróságra jutni; ő gazdátlanul hagyta malmát s bizonyára szükségét szenved ő nélküle az [örleni kívánó] nép is; de meg ő nem is gazda ebben a házban». Úgy van, igazat szóltál!» — mondták a többiek — «azért hadd legyen bírónk a fazékárus». »Nem lehet, nem lehet a fazékárusnak bíróságra jutni;» — felelt [ismét] az asszony — «bíróságra való (tkp. menő) ember nem hányja el fazekait a fenyő alá (tkp.... hányva nem jár); ha ő a fazekait [azalatt] eladogatja: családja is jól lakhatnék (tkp. teli hasú lenne), maga sem szenvedne szükségét.» «Ugyan kit választasz hát?» — mondták rá a többiek — «legyen a káplán a mi bíránk!» «Ohó, hogy juthatna ő a bírói székbe (tkp. hol van neki bíróba menni); ő engem át sem ölelt, velem nem is játszott, csak eljött s mint valami borjú az ágypolczra ereszkedett» — felelt az asszony; de még csak be sem fejezte szavát s valaményien oly hahotába törtek, hogy rengett bele a ház (tkp. mindnyájuk teli házzal nevettek). «Ki lesz hát már a bíró?» — kérdezték az asszonytól. «Ki lehetne ugyan; magatok látjátok, hogy közületek egy sincs, a ki a bírói székbe való volna!» — válaszolt az asszony. Ismét tanakodtak, tanakodtak; végre is senkit sem találtak mást bíróságra valónak, mint [magát] az asszonyt. «Nohát légy te magad!» — mondták erre az asszonynak. «Én is ezt gondoltam már régóta» — felelt az asszony s biráskodni kezdett. «Te» — mondta az urának — «az én szómat nem fogadtad meg, azért te huszonöt vesszőcsapást kapsz (tkp. leszel megütve vesszővel)!» Azután a molnárnak szólt: «te az őrlő népséget szükségben hagy-

tad malmokban; azért neked húsz vesszőcsapást kell kapnod!» «Te pedig» — így ítélte a fazékáros fölött, — «fazekaidat egy fenyő alatt hagytad el; ezért tíz vesszőcsapást kell kapnod!» — Ezután a káplánhoz fordult s így szólott hozzá haragjában: «te az asszonyokhoz járogatsz; de velük nem tudsz semmit sem csinálni; ezért téged harmincz erős vesszőcsapásra ítéllek (tkp. harminczszor üttetek meg erősen)». Miután ezen ítélete értelmében mind a négyőjüket elpáholtatta, valamennyijüket hanyatt (tkp. fejlábbal) buktatva kergette ki a házából s csupán az egy férjét tartotta meg magánál.

Följegyeztem a szarapuli kerületnek *Vuž-žumja* (Новый Сентягъ) falujában *Konda Kalya* (Михаилъ Кондратьевъ) közlése után s *Nikolaj Ivanov* szerkesztésében; 1885, június 21-ikén.

J e g y z e t e k: *čoganì* крѣпко наказать | *kelanì* проводить | *čilkač* на чисто, совсѣмъ | *juri* нарочно | *dallašni* спорить; въ закладъ бить | *adžiš-kiliš* свидѣтель | *korka-tir šeraktillam* все своимъ смѣхомъ наполнили избу | *jiŕ-pidin ullaz* вытолкала ихъ въ шею.

IX.

Imádsá gok

(vös-kiljos).

1. Vuzs-Dzsumja faluban.

a)

Óstü, Inmarü ; óstü, vilis muso badžin Inmarü ; vilis južit
tödijä, Kilcinä, inä-ruü, Voršudü ! kiži-kü ta tir palkkaskis kotirä-
sän, tir šidän-ñanän mon tonid vösäsko : oži-ik ut-vordi ! tušmonli-
-amanli än kušti !

žeč nilin-pijän, žeč pudoän-životün, žeč juän-ñanän ulni šud
šot monim ! žeč nilmä-pimvi, žeč pudo-životmä ačid-ik ut-vordi !

Vaü kižäm jumä-ñanmä kamiž-kurojo bod-dor-kad' udaltiti
Inmarü !

Čerles-pidleš, šošles-kables ut-vordi Inmarü ! «šio, juo!» —
šuišles zariñ-keñerän, azves-keñerän monü kotirti !

žeč adamijän važkisa, šisa-jusa, ulono kar Inmarü ! nili-piü
žeč adamilän šin-šoraz med jotoz ; urod malpašles ačid ut !

Užano užmä užani jurtti Inmarü ! šurüs-vilün vetlikim siä-
-taäü urodles utalti, oskalti !

Budžin äksejli vitmä-koršmä adamijän eoë tirni med šetto
Inmarü !

Óstü, Inmarü, vösam vösmü kabil bašti ; mon pinal vižtäm
murt, vösäskini-no kuläez-šeän ug valaški, ačid-ik kijad-pidad hut !

Uram, Inmar-om ; Uram, magasban levö (tkp. felülről való),
kedves, nagy Inmar-om ; magasban levö fényes fehérem, Kilcin-om,
egem, vizem, Voršud-om ! Amint én imádkozom hozzád (tkp. ne-

ked) ezen itallal-étellel csordúltig teli csészével (tkp. ezen teli kicsorduló kerekkel, telve lével étellel): úgy óvj meg, tarts meg [engemet]! Ellenséges, vészthozó szellemnek ne vess oda!

Adj nekem szerencsét jó gyermekkel, jó lábas jószággal, jó gabonával, kenyérrel élnem! Jó gyermekemet, jó lábas jószágomat óvd meg, tarsd meg te magad!

Összes elvetett gabonámat-életemet termeszd [olyanná, mint] egy nádszálból álló fal (tkp. nádszálú falként termeszd) *Inmar*-om!

Ragados betegségtől, ragadozó fenevadtól óvj meg, tarts meg *Inmar*-om! «Megezslek, megiszlak!» — mondótól aranykerítéssel, ezüstkerítéssel végy körül engem!

Tedd *Inmar*-om, [hogy] jó emberrel társalkodván, evén, iván élhessek! Kerüljön gyermekem jó emberek szeme elé (tkp. közé); [rám] rosszat gondolótól óvj meg te magad!

Segíts *Inmar*-om, [hogy] elvégezhessem végzendő dolgomat! Úton való jártomban óvj meg, őrizz meg mindenféle (tkp. olyan-ilyen) rossztól!

A fölséges császárnak adónkat, fizetségünket kielégíteni együtt a [többi] emberrel, hadd legyen módom (tkp. hadd találjak) *Inmar*-om!

Uram, *Inmar*-om, imádkozott imádságom fogadd el; én gyermek, esztelen ember [vagyok], nem tudok imádkozni sem, a mint kellene (tkp. kell-je szerint), magad végy oltalmadba (tkp. kezedbe, lábadba)!

Följegyeztem N i k o l a j I v a n o v közlése után; 1885, július 15-ikén.

Jegyzetek: *Inmar*, — más nevén *Kilčín-Inmar*, vagy egyszerűen *Kilčín* — és *Voršud* istenségek, melyekhez az imádság intézve van; l. előleges tájékoztatóúl: M a x B u c h : «Die Wotjaken. Eine ethnographische Abhandlung. Stuttgart, 1882» könyvének 128 stb. ll. | *inä-vuä* nyilván csak más kifejezése az ég és eső urának, *Inmar*-nak; kétségtelen, hogy a *vilis jugit todijä* kifejezés is rá vonatkozik, mint a világosság adójára. Külömben az utóbbi epitheton a hold mellett szokásos; v. ö. a kosmolog. mondák VI. számában: «ä, *vilis jugit todj toležä!*» | *palkkaškini* выливаться по краямъ | *kotiräs* kerek; itt ama 'kicsiny, kerek facsésze, melylyel imádkoznak' (маленькая, круглая, деревянная чашка,

ЧѢМЪ МОЛИТСЯ). Ebbe öntik az áldozatételt (darakását, tojáslepénydarabkákat) és italt (különösen *kumiška-t* és *sur-t*) | *šid* 'leves'; itt általában 'ital', mint *úai* 'étel' s nem szorosán 'kenyér' | *ro-sásko* 'imádkozom'; lehetne így is fordítani: 'áldozom' | *kamiž-kurojo bod-dor-kad'*... E kérés úgy értendő, hogy legyen a gabonaszár vastag és magas, mint a nád szára és sűrű, mintha a nádból egész fal alakúl | *bod-dor* e. h. *bord-dor* *сѣна* | *čer-pid* szószerint 'betegség-láb', értve rajta 'lábon járó', azaz 'ragadós' betegséget | *šos-kab* szószerint 'falánk mindenféle' | *jetni* *попастся* | *oskaltini* *наблюдать, присматривать* | *adamižün* *éoe*. E szólás az imádságban azért lehet, mivel talán régebben az adót nem az egyesektől egyenként, hanem az egész teleptől hajtották be | *kijad-pidat kut*. Értelme szerint 'végy gondozásod alá', 'végy kezed (lábad) ügyébe'.

b)

Óstü, inä-vuä! kuräg-puz éuž tabanüd-kad judä-úaidü žut-kiti! žeč nilin-pijün, žeč pudoän-životän ačid žeč ut-vordi! žeč kithon-valün, žeč kiskon-iskalün, žeč čičkon-ižün ačid, žeč, ut vordi! žeč nilli-pili žeč šuddü-burdü ačid šot; žeč zdororjadü ačid šot! Tušmonli-amanli ün šot! olo-kin «šio, juo!» šuož, soli ün šot! olo-koči šuked-šaked vaü, olo-koči kaleraed vaü: ün šot! mutreno molitra vaü ispoliaj Imara! žeč judä-úaidü olo-kin numir-kibili vandoz: ün šot!

Ik-potsa, šum-potsa ačid žeč ut-vordi! zok kijüdän, paškit azbarän ačid žeč ut-vordi! das-kik aräs vuž kabanän, das-kik aräs tišän-pižän ačid óstü, inä-vuä, Voršudü ut, vordi!

Uram, egem, vizem! [A mint én fölemelem most neked] sárga tyúktojás-lepényedet: [úgy] növeszd fel a te gabonádat-éledet! (tkp. 'tyúktojás sárga lepényedet'-ként emeld föl...) Jó gyermekkel, jó lábas jószággal láss el, tarts el jól te magad! Jó befogni való lóval, jó fejű tehénnel, jó nyírni való juhval láss el, tarts el jól te magad!

Jó gyermekemnek add te magad jó szerencsédet, javadat; jó egészségedet add te magad!

Ellenséges, vészthozó szellemnek ne adj! A ki [azt] mondja 'megeszlek, megiszlak', annak ne adj! A milyenféle szerencsétlen-

séged, bajod van, a milyenféle ragadós betegséged (cholerád?) van: ne add! Különös (szokatlan, nehézféle dologért való) imádság van: [azt] teljesítsd *Inmar*-om! Jó gabonádat-életedet valami féreg, hernyó vágja: ne add!

Vigadozva, örvendezve láss el, tarts el jól te magad! Vastag trágyával, széles udvarral láss el, tarts el jól te magad! Tizenkét éves, régi asztaggal, tizenkét éves gabonával (tkp. magszemmel), liszttel láss el, tarts el magad Uram, egem, vizem *Vorsud*-om!

Följegyeztem Malanya Grigorjevna előadása után; 1885, július 15-én.

Jegyzetek: *ěž tabaňd-kad' žutkíti!* Az imádkozásnál, illetőleg áldozatnál az áldozati ételeket előbb magasra emelik, azt mintegy följárlván az istenségnek | *judä-ňanüä* 2. személyben, mert úgy fogja fel az ember birtokait, mint az istenség ajándékát; ugyanilyen kifejezés még sok helyütt található az imádságokban | *aěid* ,te magad'; t. i. a nélkül, hogy nekem igen sokat kelljen fáradnom érte | *šuk-šak* несчастье | *mutreno* мудреный. Az e szóval kezdődő homályos passzust az imádságban én úgy értem, hogy ,van különös, kétségtelen hatású mondóka az előbb említett bajok és betegségek ellen, melyet én nem tudok, de melyet teljesíts *Inmar*-om!' Nikolaj Ivanov sem érti, mit akar kifejezni e mondat; de azt hiszi, hogy a *mutreno* a *внутренняя* ,belső' szó elrontása. E szerint az értelem így volna: ,van egy belső imádságom, melyet nem bírok kifejezni, teljesítsd *Inmar*-om!' Különös volna egy efféle ,belső imádság' is a *votják* ember ajkán, midőn az anyagi élet minden szükségletét amúgy is elmondja ,külső szavakkal' imádságában | *ik-potni* веселиться, выходить въ веселье черезъ краи.

c)

Óstä Inmarä; óstä, inä-vuä, Vorsudä, tır kotıräsänid, tır šidänid-ňanänid ósto kariškom! tır šidän-ňanän, tır kotıräsän ut-vordı!

Paskıt azbarän, zok kįjedän, paskıt mužemän, žeč pudoän-životän, žeč nilin-pijän ut-vordı! kar-bazarü minikim buš kisä-pujimä tiro puěko kar!

Tušmonli-amanli ün şot Inmarü! zarüi-keherän, azves-keñe-rän tuşmonleş-amanleş ut-vordî Inmarü! pîd-çentämles, kil-vîžämles ut-vordî Inmarü! Budşin ükşejleş žilijo, şumiso urişezleş ut-vordî inä-vuü, östü Inmarü!

Majä-kä kuri · sojä şot Inmarü! voaşkämmü kabîl baştî östü, Inmarü!

Uram *Inmar-om*; uram, egem, vizem, *Vorşud-om*, teli csészéddele, teli italoddal-ételeddel (tkp. leveseddele, kenyereddele) dicsőitünk [tégedet] (tkp. teszünk neked *östo-t*, „ur!‘-at)! bö (tkp. teli) itallal, étellele, bö csészével láss el, tarts el [bennünket]!

Széles udvarral, vastag trágyával, széles földdele, jó lábas jószággal, jó gyermekkel láss el, tarts el [bennünket]! Midön a városi vásárba megyek, tedd üres zsebem, zacskóm telivé (tkp. teli belsejüvé)!

Ellenséges, vészthozó szellemnek ne adj *Inmar-om*! Aranykerítéssel, ezüstkerítéssel óvj meg, tarts meg az ellenséges, vészthozó szellemtől *Inmar-om*! Lábbotlástól, nyelvbeli áthágástól óvj meg, tarts meg *Inmar-om*! A fölséges császárnak lánczos, szijas ostorától óvj meg, tarts meg egem, vizem, uram *Inmar-om*!

A mit kértem: add meg azt *Inmar-om*! Imádkozásomat fogadd el *Inmar-om*!

Följegyeztem Trofim Grigorjev közlése után; 1885, július 15-ikén.

Jegyzetek: *kisä* карманъ | *pujî* кошелекъ для денегъ | *çemtîni* запнуться.

d)

Östü Inmarü, badşin Inmarü, Kilçîn-Inmarü, niñn-pijün şeş med ulom! tir ñañü-kad' voş, şuntäm voj-kad' şunît, ñebît voş Inmarü!

Dällättü, bäräkättü şot Inmarü! pudoän-živötän, kitkon valän, kiskon-iskalän şion-juon intijam tiros şot Inmarü! zarüi-kad', azves-kad' şunît, ñebît zorjostü şot Inmarü!

Kižäm jumä-ñañmä bord-kad' pottîti Inmarü! çumolo-vozi çumolo puktîni, kaban-vozi kaban puktîni şot monim Inmarü! budşin ükşejli vîtsä (vîttü) tirmon şot ukşodü Inmarü!

Kotir kurişkon inä-ruü tuş.nonlı-amanlı än kuştı, süşleş-juşleş eskäri, oskaltı!

Uram *Inmar*-om, nagy *Inmar*-om, *Kilc'in-Inmar*-om hadd élhessünk jól gyermekeinkkel! Tarts fenn a bőséges gabonához hasonlóan, tarts melegen, lágyan, az olvasztott vajhoz hasonlóan, *Inmar*-om!

Boldogságotat, áldásodat add *Inmar*-om! Lábas jószággal, befogni való lóval, fejő tehénnel adj ételt, italt sokat tartózkodásom helyén *Inmar*-om! Aranyhoz hasonlítható (tkp. aranykénti), ezüsthöz hasonlítható, meleg, lágy esőidet add *Inmar*-om! Elvetett gabonámat, életetemet növeszd ki falhoz hasonlóan (tkp. falként) *Inmar*-om!

Add, hogy kereszt mellé keresztet rakhassak, asztag mellé asztagot rakhassak *Inmar*-om! A fölséges császárnak adóját [megfizetni], elegendően add pénzedet *Inmar*-om!

Egem, vizem, kit itten körben állva kérünk (tkp. körül kért egem) ellenséges, vészthozó szellemnek ne vess oda, megevőtől, megivótól ments meg, őrizz meg!

Följegyeztem *Lyogor Vasziljev* közlése után; 1885, június 21-ikén.

Jegyzetek: *tir náñä kad*. Mire céloz e szólásban a hasonlítás, előttem érthetetlen | *dällät* = tatár-arab *däwlät, däülät* boldogság, kegy, áldás | *eskärni* synonymja az *oskaltini* igének | *vozi рядомъ* | *vitsä* saját magam igazítása a zárójelben kitett *vittä* helyett.

2. Šakta-pi faluban.

a)

Östü Inmarü, Vorşudü, budžim Midorü, Kilc'in-Inmarü vi' şidänid-náñänid tonü burü vajişko!

Tirez-busez aslıd med luoz, sirkez-jugez budžim äksejli vitzü şotni med kiloz! budžim äksej žec med luoz, vuzmä vuzasa şotim vitmü çal med beriktoz!

Kižäm jumä-náñmü uzidü, boridü-şeün kişmati, mulati! kwa-

min-kä vižijo kar, das-kik jozo kar, šurs-kä tišo kar; azves-kä šepo kar, zaru-kä tišo kar!

Šunūt zordü ačid šot, lumūt toldü ačid šot, žec ardü ačid šot! uj-kä dauedles ačid ut, šil-kä dauedles ačid ut, namer-kä pil'müdes ačid ut!

Itimü pirton-dirja das-kik ür-vilü kabar šurmon kar; vallašan ponsa ullašan puür-potmon kar, vallašan pačil-potmon kar! kutäsän šukkon-dirjaz tišin-muän mitmon kar! känos-kož-pučkaz šulis baštisa, šulis vižtmtü-vilü kar, puž baštisa, puž vižtmtü-vilü kar!

Pej-šur-dori miniki punimü — uzaton-dirjaz pidin čapton, nirin sežon-vilü ruttü! tälü miniki, uzir-jamjo šiloü miniki čarkmä-nalkmä tužo-bižo-vilü ruttü! niro pižänid giltisa vajüm-seän šot Inmarü!

žecü šot! šundi-žužan-'tiš nimasa-danasa šundi-pukšon-'tiož kilišli kilmön, adžišli adžimon kar!

Vilüzä lobisa liktäm killeš, ulüzä busijä piräm killeš, murjo-tušmonles ačid ut; jañiš killeš, jañiš pidles, gižijo gižjaskämles, vajižo rajžaskämles ačid ut Inmarü!

Kwamin-kä-pašta azbar kutmon kar, ši-puž-žužda kijdo ulmon kar!

Azbarad šotäm nilülli-pijedli zoro poškijed-seän žibil-žabil karsa ulni-vilni žec šuddü-burdü šot! tu palmä šizim šotäm nilo-pijo kar, ta palmä ukmäs baštüm keno-meño kar! waž adkäm kuzän-palän ačid ut, waž vordkäm nilin-pijän ačid ut!

Óstä, Inmarü, valdü urdäs-kä čunijän šot; pidiz jurgo-vilä ruttü, niriž šumjo-vilä ruttü! iskaldä urdäs-kä kuñano-vilä ruttü, kiskiki jolo-vojo-vilä ruttü! izdä urdäs-kä pilijo-vilä ruttü, čičikiki gono-turo-vilü ruttü!

žag-dormü čipijän-kurägän šot! ru-vilmü čožün-žazügän šot!

Tales badžim uy todki rošani, ačid kelü-vaji Inmarü!

Uram Inmar-om, Voršud-om, fölséges Midor-om, Kälčin-Inmar-om friss (tkp. új) italoddal, ételeddel magasztallak (tkp. jóra vizlekk) téged!

A szine java, (tkp. telije ködje; értsd t. i. az áldozatnak jelesebb része) hadd legyen a tiéd; a salakja, hulladékja maradjon [nekem] megadni belőle a fölséges császárnak adóját! Legyen a fölséges császár jó, árunk eladásával szerzett, lefizetett adónkat adja vissza csakhamar!

Elvetett gabonámat, életemet érleld és magoztasd (tkp. bogyóztasd) úgy a mint földi epreDET, *bori* epreDET! Vajha tennéd bár harmincz gyökerűvé, tizenkét bütykössé, ezer magvúvá; vajha tennéd ezüst kalászává, vajha tennéd aranykalászává!

Add meleg esődet magad, add meleg szeled magad, jó eszten-dődet add magad! Éji viharodtól óvj meg te magad, szélviharodtól óvj meg magad, szeder [fekete] felhődtől óvj meg magad!

Tedd, hogy a szérúbe hordás idején tizenkét asztagállványra kerüljön asztag (tkp. tedd . . . kerülendővé)! Tedd, hogy felülről rakva, alúlról kiszélesedjek, fölülről fölösen jusson ki! Tedd, hogy a cséppel-verés idején maggal (értsd: nem szalmával, ocsuval) legyen dolga [a csépmenek; tkp. ellenkezzék]! Tedd, hogy az éléskamrában a *súlís*-teknőt vévén [kezembe]: a *súlís* teknő színültig telve legyen (?); a rostát vévén [kezembe]: a rosta színültig telve legyen (?)!

Midőn erdei vadért megyek és kutyámat hajszolom juttasd őt lábával megfoghatóra, szájával megrázhatóra (t. i. vadra)! Midőn az erdőbe megyek, midőn a bozótos (?) csalitba megyek, juttasd törömet bojtos farkura (t. i. vadra, minő pl. az evet)! Add, hogy orros csolnakoddal csúszván [a vizen], hozzassak (t. i. halat; szó-szerint: hozás módjával adj) *Inmar*-om!

Add javadat! Tégy [engem v. minket] — napkelet tájától napnyugat tájáig — hiresztelve-dicsérve hallhatóvá a hallónak, lát-hatóvá a látónak!

A fent lévőT (értsd pl. a gabonafőt, vagy a föld színén élő embereket és állatokat) a röpkedve jött betegségtől, a lent lévőT (pl. a gabona gyökerét) a mezőbe bújt betegségtől, a kémény gonosz szellemétől óvd meg magad; botló nyelvtől, botló láb-tól, rühes rühödéstől, szekérrúd összeütközéstől óvj meg magad *Inmar*-om!

Tedd, hogy elfoglalhassak harmincznyi (értsd t. i. 30 mértéknyi, pl. ölnyi) szélességű udvart; tedd, hogy szita magasságú trágyával éljek (rendelkezzem, birjak).

Udvarodba adott gyermekeidnek add szerencsédet, javadat, hogy éljenek, ellegyenek gagyogva, mint az esőfecske! Tedd, hogy amaz oldalomon hét kibázasított gyermekem legyen (tkp. amaz oldalomat hét kiadott gyermekűvé tedd), emez oldalomon kilencz befogadott ángyom, menyem legyen (tkp. tedd ezen oldalomat kilencz bevett ángyúvá, menyűvé)! Először ismert (tkp. látott) párommal, felemmel óvj meg magad, először született gyermekemmel óvj meg magad!

Uram, *Inmar*-om, vajha adnád lovadat mellette levő csikóval (tkp. oldal csikóval); lábát juttasd poroszkára (t. i. poroszkáló minőségére), orrát juttasd hókára (t. i. hóka ló minőségére)! Vajha juttatnád tehenedet oldala mellett levő borjuhoz; midőn fejem, tedd, hogy sok teje, vaja legyen (tkp. fejtemkor tejesre vajasra juttasd)! Vajha juttatnád juhodat oldala mellett levő bárányhoz; midőn nyírom tedd, hogy rengő gyapja legyen (tkp. nyírásomkor juttasd rengő gyapjasra)!

Add szemétdombomat csibével tyúkkal; add vizem színét kacsával, lúddal!

Ennél többet (tkp. nagyobb) nem tudok imádkozni, magad kisérij, hordozz *Inmar*-om!

Följegyeztem Szavva Vaszilyics apó közlése után; 1885, július 22-ikén.

Jegyzetek. A *jumä-ñañmä*, *palmä*, *žag-dormä*, *vu-vilmä* stb. első személyű alakok helyett az eredeti följegyzésben: *juzä-ñañzü*, *palzä*, *žag-dorzä*, *vu-vilzä* harmadik személyű alakok vannak. Ez onnan van, hogy Szavva apó már régóta nem dolgozik s helyette a fia jár munkára, vadászatra stb. Imádságaiban is tehát nem a maga javait emlegeti, hanem a fiáét. Itt czélszerűbbnek láttam az imádságot nem csupán a Szavva specialis viszonyaihoz illő alakban közleni, hanem úgy mint általánosan mondják.

tirez-busez l. ugyane kifejezést a III. sz. imádság végén | *sirk* шлакъ (масла, вина) | *jug* lótaposta hasznavehetetlen szalma; *sirkéz-jugez* худшая часть (хлѣба), *tirez-busez* лучшая часть (хлѣба) | *vuzmä vuzasa* подать, которую я отдалъ продавшии свой товаръ.

lumit = *šunit*; *lum-tol* южнiи вѣтръ | *namer-kä pil'midles* отъ

облака по цвѣту похожаго костяникъ | *är=los* т. е. подставка, на которой кладутъ стогъ | *itimä pirton* . . . , когда буду возить на гумно пусть хлѣба соберу на двѣнадцати подставокъ | *puür potni = puürtinä =* расходиться, расширяться | *vallašan ponsa* . . . кладя съ верху мои снопы пусть съ низу разходятся, т. е. расширяются въ основаніи *kabaŋ-a* отъ его тяжести и громадности («felülről rakván kévéimet, hadd menjenek alulról széjjel; azaz szélesedjenek ki az asztag alapján az ő terhétől és nagyságától») | *pačil (pačil) potni* выходить черезъ край | *vallašan pačil* . . . чтобы выходило лишняго черезъ край | *mitni* возражать. А *tisín-muän* . . . imádságrészletet Nikolaj Ivanov érthetetlennek tartja; a mennyiben a *muän* szó, — akár ‚mézzel‘, akár ‚földdel‘ jelentésben vegyük — sehogy sem illik a mondat szövegébe. Valószínűnek tartom, hogy a *muän* csak hibás följegyzés a hozzá igen hasonló hangzású *mulijän* szó helyett, mely valóban alkalmas synonympárja lehet a *tisín*-nak. Itt jelesen számba veendő, hogy *mulä* nemcsak húsos, bogyószerű gyümölcsöt jelent, hanem pl. a *pus-mulä* mogyoró összetételben kemény kérgüt is; továbbá hogy a pár sorral feljebb olvasható *kizäm jumä-üaümä uzidä, boridä-seän kizmati, mulati!* imádságrészletben a *mulati* tényleg g a b o n a m a g r a vonatkozik | *känos-kož* сусѣкъ | *šulis* kissé kivájt faedény, melyet vékával és dagasztó teknőül használnak | *viztímtä vilä kar*. E kifejezés Nikolaj Ivanovnak is, nekem is érthetetlen. Szavva ügyes-bajos magyarázata után, mint értelemszerinti fordítást ezt jegyeztem fel a közlés helyén: «kezembe vevén a *šulis*-t színig telve legyen (liszttel vagy gabonával); kezembe vevén a rostát (szitát) színig telve legyen». De hogy kerül ki ez az értelem ama szavakból? Sejtéseket lehet kockáztatni a *vilä* oly használatának felvételével, minöben az imádság végén látjuk, pl. ezen kifejezésekben: *iždä pilijo-vilä vutti*, . . . *gono-turo-vilä vutti*; *iskaldä* . . . *kuänano-vilä vutti*. E szerint *viztímtä-vilä kar* ezt jelentené: »tedd (t. i. a *šulis*-t vagy a rostát) *viztímtä*-re, v. minőségüvé. Maga a *viztíni* pedig — melynek értelme tkp. «áthidalni, átvinni, áthúzni valamit (pl. a vizen a kompot)» — itt esetleg «lefölözni» értelmű lehet, hiszen a gabonával teli rakott *šulis*-on, vagy rostán a csapófát csakugyan áthúzzák, magát a *šulis*-t pedig mintegy áthidalják vele. Tehát azt lehet hinni az említették alapján, hogy a *viztímtä*-

vilä kar ezt jelenti: «tedd lefölözetlenné!» «legyen a *šulä*s, midön kezembe veszem, lefölözetlen, azaz telidesteli!»

pej-šur дичь; *pej-šur-dori* . . . приведи мою собаку туда, гдѣ бы она схватила дичь погами и страхнула мордою | *uzir-janjo šilo* очень большая чаща | *čark-nalk* = *vř* ловушка; приведи мою ловушку на звѣрья съ кистемъ на хвостѣ (на пр. бѣлка, кунца) | *niro pižünid* . . . Az adott fordítás eltér a Nikolaj Ivanovétól, ki szerint az egész mondat az előbbihez csatlakozik s így értendő: какъ легко сколзить лодка съ носомъ когда ведешь ее: такъ легко пусть придуть звѣри («amily könnyen sikamlík az orros csolnak, a midön húzzák, oly könnyen jöjjenek a vadak»).

šundi žužan-tiš . . . дай, чтобы отъ восхода до запада нашу славу слышала, кто можетъ слышать и видать, кто можетъ видѣть || *vilžä, ulžä* Nik. Ivanov magyarázata szerint egyértelműek volnának ezekkel: *viliti* на верху és *uliti* по низу; de ez határozottan tevedés. Mind a két alak jelesen előfordúl az itt közölt 2. számú változatban is (a második kikezdésben), még pedig világos accusativusi értelemmel; nincs semmi fordítási nehézség itt sem, ha az accusativus alaknak a neki megfelelő accusativusi jelentést tulajdonítjuk | *vajižo vajžaskämles* . . . сохрани отъ опасности съ толковенія оглоблей.

kvamün-kü pašta . . . дай, чтобы мы могли загородить себѣ дворъ, величиною въ тридцать (какой нибудь мѣры) | *šipriž-žužda* . . . дай, чтобы нашъ навозъ въ толщину далъ въ сито.

tu-palmü . . . Nikolaj Ivanov szerint: дай, чтобы я за рѣку отдалъ семь своихъ дочерей, а на мою сторону взялъ семь снохъ («add, hogy a folyó túlsó partjára férjhez adhassak hét leányomat és az én oldalomra vehessek hét menyet»). De azt hiszem, hogy ha pusztán a más faluba férjhez adott lányokról volna szó, a votják kifejezés ez volna: *tu-palaz šotäm šizim nilo* (s nem: *nilo-pijo kar!*; azután *tu-pal* sem minden áron a «folyónak túlsó oldala», hanem egyenesen ellentét a *ta pal*-hoz, azaz «am az oldal» | *waž adkäm* . . . дай, чтобы я жилъ съ первою парою — т. е. женою — до конца и съ дѣтьми перворожденными (т. i. hogy ne haljanak el feleségem és első gyermekeim, melyek leg hamarabb felnőnek és segítségemre lehetnek).

valdä urdäs-kä . . . дай, чтобы рядомъ съ кобылою былъ жеребенокъ | šumjo = kaško лошадь съ пятномъ на лбу | pīlī = iž-pī | gono-turo ; v. ö. tur, tur-par дѣйствиe колыханія при вѣтрѣ, turšini = tur kariškini.

b)

Óstü Inmarä, žec Voršudä, žec, budžim Midorü, žec Kälcin-Inmarä tunnü-kä bur nunalad burä vajisko !

žec, waž adkäm, kotir vordkäm nilinim-pijanim žec uti, vordi Inmarä ! ulon-kä azbaram kim usontäm, guž-dor žužantäm bižmon, potmon kar ! ulizä karo kužili baštäm-seün bižmon, potmon kar ; vilizü žoz-dor poškijed-seün žibil-žabil karmon kar Inmarä !

Óstü Inmarä, žec Kurbon-Inmarä, žec Kälcin-Inmarä, žec šizim pudo kildis-vordis Inmarä žec šuddä šot ! gid-kü tiro-sigo kar ! urdäs-kä čunüdü ačid šot, urdäs-kä kuüdü ačid šot, urdäs-kä pīlīdü ačid šot ! kitkono-kä : niriž šumjo-vilü vutti, pidiž šapit-vilü vutti ! kiskono-kä : jolo-vojo kar ; čičkono-kä : gono-turo kar ! vu-vil-zä-kä čožün-žadžügän šot Inmarä !

Óstü Inmarä, žec šizim ju-puñ kildis-vordis Inmarä ! kwamän pašta mužem kutsa ulmon kar, ši-pužda kijdasa ulmon kar ! kuin-kü vižjo, das-kik jozo-vijo, šurs-kü kuro-bodijo kar ! azveš-kä šepo kar, zarü-kä tišo kar !

Das-kik üro kaban šot Inmarä ! ullašan puñir-potmon šot, vallašan pačil-potmon šot Inmarä ! itim-kož-poškad pirton-vajon-dirja užün-valän vajmon kar, šupir-ñakir vajmon kar Inmarä !

Tirzä-bussü tinad žec, nimad šotko Inmarä ; soles kilämzä žec kun-äksejlī rit šotmon kar, vuz baštimon kar Inmarä ! soles kilämzä žec iska-vinün šimon-žumon kar Inmarä !

žec jožün-kalikän todmatkisa, jusa-šisa ulmon šot Inmarä, žec viži-kumijän šini-juni šot Inmarä ! šundi-žužan-’tiš šundi-pukson-’tījü žec nimamon, danamon šot Inmarä !

žec kuž arlid paškit šuddä, berekättü, dolettü šot Inmarä ! busijä piräm killes-däjles ačid ut, azbarä piräm killes-däjles ačid ut Inmarä !

*Tales tīros ug todki-ni verani, berlon šuono ašlon šukām —
žeć Inmarä acid kelä-vaji!*

Uram *Inmar-om*, jó *Vorsud-om*, jó, fölséges *Midor-om*, jó *Kilcin-Inmar-om* dicsőítlek mai szent (tkp. jó) napodon!

Jó, először megismert (tkp. látott), köröttem született gyermekeimmel óvj meg, tarts meg *Inmar-om*! Tedd, hogy lakó udvaromban futkossanak, járkáljanak úgy, hogy dér ne eshessék, fű ki ne nőhessen rajta (értsd: gyermekeim oly nagy számmal futkossanak udvaromban, hogy a dért rögtön széttapossák s a fű se nőhessen futkározásuk miatt)!

Tedd, hogy a kicsinyje futkosson, járkáljon mind a [kézbe] vett fészkes hangya; tedd, hogy a nagyobbja parti fecskéd módjára gagyogjon *Inmar-om*!

Uram *Inmar-om*, jó *Karbon-Inmar-om*, jó *Kilcin-Inmar-om* jó hét lábas jószágot teremtő, nevelő *Inmar-om*, add jó szerencsédet! Tedd, hogy az istálló telve, tömve legyen! Oldali (t. i. a kancza mellett levő) csikódat adnád bár magad, oldali (t. i. a tehén oldala mellett levő) borjadat adnád bár magad, oldali (t. i. a juh oldala melletti) bányodot adnád bár magad! A befogni valónak tedd az orrát hókára, a lábát fürgére (tkp. hókára fürgére juttasd)! a fejni valót tedd tejjel vajjal bíróvá; a nyírni valót tedd rengő gyapjával valóvá! Vajha adnád a víz színét kacsával, lúddal *Inmar-om*!

Uram *Inmar-om*, jó hét gabonafőt teremtő, növesztő *Inmar-om* tedd, hogy harmincz [mértéknyi] széles földet elfoglalva élhessek, szitányi magasságra trágyázva élhessek! Tedd [gabonámat] három gyökerűvé, tizenkét ízűvé, bütykössé, ezer szalmájúvá, szárúvá! Tedd ezüst kalászúvá, arany magvúvá!

Tizenkét álványos asztagot adj *Inmar-om*! Add, hogy alúlról kiszélesedjék, fölülről fölösen jusson ki *Inmar-om*! Midőn szérűdbe viszem, hozom [gabonámat] tedd, hogy csődörlőval hozzam (értsd t. i. hogy oly sok legyen a gabona, hogy terhét csak erős csődörök bírassák el)! Tedd, hogy recsegjen, ropogjon [a szekér], mikor hozom [gabonám] *Inmar-om*!

A javát illatát (tkp. teljét, ködszerűjét), neked oh jó! — sajátodul (tkp. nevedbe) adom *Inmar-om*; tedd, hogy a megmaradt részből a jó császárnak adót adhassak (tkp. tedd, a megmaradt

részt adófizetővé); tedd, hogy árut vehessek rajta *Inmar*-om! Tedd hogy a megmaradtat jó szomszéddal megehessem, megihassam *Inmar*-om!

Add *Inmar*-om, hogy jó nemzetséggel, néppel ismerkedve meg ehessem és ihassam; jó rokonsággal add, hogy ehessem ihas-sam *Inmar*-om! Add, hogy napkelet tájától napnyugat tájáig jól elhiresztelve és magasztalva legyenek *Inmar*-om!

Jó hosszú évedhez (tkp.-nek) add bőséges (tkp. széles) szeren-cesédet, áldásodat, boldogságodat *Inmar*-om! A mezőbe menő beteg-ségtől, kórtól óvj meg magad, az udvarba menő betegségtől, kórtól óvj meg magad *Inmar*-om!

Ennél többet nem tudok már mondani! utóbb mondani valót talán előbb mondtam; jó *Inmar*-om magad kísérj, hordozz!

Följegyeztem Kirillo Jerofiev apó közlése után 1885, július 22-ikén.

Jegyzetek. *ulon-kü azbaram* . . . дай дѣтей, которыя не дали-бы часть на мой дворъ пнею и не дали-бы обрости тра-вою | *kim* = (Ož-melléken) *gor* пнеи | *ulizä karo kujili* . . . дай, чтобы маленькія дѣти (*ulä*) бѣгали въ такомъ множествѣ, какъ муравьи въ гнѣздѣ | *vilizä žož-dor* . . . дай, чтобы взрослые дѣти (*vilä*) какъ ласточки на берегу. . . .

Karbon-Inmar = *Áldozat-Inmar* épen olyan mellék-neve *Inmar*-nak, mint a *Kilcin-Inmar* | *kildis-vordis*: a *kildini* ige itt kétségtelenül transitív («teremteni»); hogyan egyeztethető ez az eddig tapasztalt intransitív («teremtődni, keletkezni, megjelenni») értelemmel, pl. a kosm. mond. I., bab. 23., 24., tündérm. 2. számaiban? | *šizim pudo* . . . семь разныхъ скотовъ производящій богъ | *sigo* és *tiros* synonym szók | *kuñi* = *kuñan* тдснокъ | *šapit* бойкии || *ši-pužda* olyan képzővel van, mint ezek: *so-gužda* olyan magas, *so-pašta* olyan széles, *ta-zokta* ilyen vastag, *ta-minda* ennyi || *šupir-ñakir* . . . звукъ телѣги, происходящій отъ тяжести || *viži-kumi* родственникъ || *berlon šuono* можетъ быть, что которое должно было говорить послѣ, я сказалъ раньше . . . самъ спро-вождай.

3. Multan faluban.

a)

Óstü, žeč Inmarä! žečkin-burin ulni-vilni žeč kapci ačla-paldü šot; žeč nilin-pijän, žeč kva-tir šemjään, žeč gid-tir pудо-životün ulni-vilni bur-šuddü šot! žeč budžim äkšejli vitzä šotni kužim šot!

L'ek tušmonles ačid ut-vordü, lek šin-pelles ačid ut-vordü, ubir-redinles ačid ut-vordü!

Kitkonüez jurgo-pido med lo, kiskonüez jolo-vojo med lo, ečë-konüez gono-turo med lo!

Bizikim, potikim žičijos, kečjos, šorjos med setto val!

Ludü-vürü kižäm jued-üaüed kamiž-kuro-kad' med lo, šepoz avzeš kad' med lo, in-ažü kišmam namer kad' med lo! tirzä-bussü tonid veraško Inmarä, širküniz-južäniz šisa-jusa med kudžom!

Uram Inmar-om! Add jó, könnyü jövödöt (tkp. előre való részt; értsd t. i. az időben), hogy jóban, üdvben élhessünk, lehessünk; add jó szerencsédöt, hogy jó gyermekkel, teli kva jó családdal, teli istálló jó lábas jószággal élhessünk, lehessünk! Adj módöt (tkp. erőt), hogy a jó, fölséges császárnak megadhassuk az adóját!

Gonosz ellenségtől (v. ellenséges szellemtől) óvj meg, tarts meg magad; gonosz szemtől, fültől óvj meg tarts meg magad; varázslótól, boszorkánytól óvj meg, tarts meg magad!

A befogni való hadd legyen poroszka lábú, a fejni való hadd legyen tejjel-vajjal bíró, a nyírni való hadd legyen rengő gyapjúval bíró!

Midön futok, midön kimegyek (t. i. az erdőbe) hadd találjak rókákat, nyulakat, nyesteket!

A mezőbe, dombra vetett gabonád, életed legyen olyan, mint a nádszál; kalásza legyen olyan mint az ezüst; magva legyen olyan, mint az arany; legyen olyan mint a délben érett borí-eper; legyen olyan, mint az éjjel érett szeder! Javát, illatát neked ígérem Inmar-om, ocsujával, törekjével hadd lakjunk mi jól (tkp. részegedjünk) evén, iván.

Följegyeztem Fedor Mitrijev apó közlése után; 1885, július 19-ikén.

Jegyzetek. *šeckin* (!) l. ugyane hangalakot az V. számú imádságban | *ažla pal* будущая, послѣдующая жизнь | *kwa-tir*, *gid-tir* : *kwa*-val tele, istállóval tele | *ubir* волшебникъ | *kikonäez*, *kiskonäez*, *ëëkonäez* hangváltozások e h. *kitkonoez* stb. | *jurgo-pido* боікіи | *in-ažä* = *lun-ažä* полдня | *tirzä-bussü* . . . лучшую часть моего хлѣба тебѣ обещаю, оставшею, худшею частью хлѣба пусть мы сами напиваемся и наѣдаемся!

b)

A *vil-karon* ünnepen a halottakhoz intézett imádság.

Ej perešjosi, šec nilin-pijän, šec pudoän-životän taza utü, vordü! šec judäs-ňáñdäs bur pottü! ludä-virä užani potäm-ponna kusäüz, šurläüz äñ ciktü, kijäz-pidäz äñ vanditü! lek tušmon-šori äñ adkitü!

Óh őseim, jó gyermekkel, jó lábas jószággal lássatok el, tartsatok el egészségesen! Jó gabonátokat, életeteket növezzétek ki jól! Ne törjétek el a kaszát és sarlót, hogy mehessünk a mezőre, dombra dolgozni (tkp. dolgozás végett); kezünket, lábunkat (tkp. kezet, lábat) ne engedjétek megválni (tkp. ne vágassátok meg)! Gonosz, ellenséges szellem elé ne engedjétek kerülni (tk. ne látassatok)!

Följegyeztem Fedor Vaszijlev apó közlése után; 1885, július 19-ikén.

4. Aktämír (Елкъбаи) faluban.

Óstä Inmarä, Kózma-Inmarä, badžim Inmarä, kižäm jumä-ňáñmä bur-kä pottisalid-kä, kirimän palkkämmä bur-kä pottisalid-kä; niñ-puüz-šain, bad-puüz-šain pušžitisalid-kä, uzijüz-šain kišma-tisalid-kä, borijüz-šain žomžitsalid-kä!

Šunit ujdü šotisalid-kä, šunit zordü šotisalid-kä, šec viremadä šotisalid-kä!

Inširü pırton-dırja das-kık jırjem kabanjostä sötısalid-kä, inšir-vozi inšir puktımon šudo-buro karısalid-kü!

Gidä pırton-dırja gid tıros karısalid-kä, žeč kiskon iskaldä sötısalid-kä, žeč kiskon izdä sötısalid-kä!

Kalikü poton-dırja žeč kitkon valjostä sötısalid-kü; ludä poton-dırja lud-serük tır karısalid-kü!

Lıso-pırtiz, kwaro-poltiz lobıtsalid-kä, murüs-rıltiz pačıl bıžit-salid-kü! šorlo koškıs pıjdü-šurdü puıt beriktısa vajısalid-kü!

Kun-äksejlı rit-tırmon urdüs-kuton vaño-buro karısalid-kü; kun-äksejlı rit tırıkım — badzım Inmarü! — od-kä žudättırsa-lid-kü!

Lıso pulän lis-pırtiz, kwaro pulän kwar-pırtiz žečdä-burdä vajısalid-kü! sožıjü küškımon nilo-pıo karısalid-kä, til-dor-kotırad šıdısa, šeräkjusa, žıbil-žabil karısa kapčıjün ulını erik sötısalid-kü!

Gurtü pırıs čerüz-čurüz tuzonüz-šain, lis-vuüz-šain řuläs-šori, čabi-šori ležısalid-kı; pudomü-životmä žeč-kä vordısalid-kä; derileš, gopleš ačid utısalid-kü — badzım Inmarü!

Olo-mar-no šólikü vań, prostit kar Inmarü! mon jańıš, Inmar, ažo veramzä berlo veraj-dır; mon ug todiški vošaškinı, Inmar, ačid tupatı!

Uram Inmar-om, Kozma-Inmar-om, nagy Inmar-om, vajha elvetett gabonámat, életemet jól kikeltenéd; marokkal szétszórto-mat (t. i. az elvetett magot) vajha jól kikeltenéd; vajha fölhajtanád mint a hársfát, vajha mint a fűzfát; vajha érlelnéd meg mint a földi epret, vajha fejlesztenéd ki mint a borı-epret!

Vajha meleg éjszakádat adnád, meleg esődet, jó idődet vajha adnád!

A szérüskertbe [való] hordás idején vajha adnád tizenkétfejű asztagaidat; vajha tennél szerencsésbé, vagyonossá, hogy szérüskert mellé szérüskertet helyezhessek!

Az istállóba [való] behajtás idején vajha az istállót telivé tennéd! jó fejő tehenedet vajha adnád, jó nyírni [való] juhodat vajha adnád!

A sokadalomba (tkp. népbe) való menés idején vajha jó be-fogni való lovaiddat adnád; a mezőre való menés idején a mező szögletet vajha telivé tennéd (t. i. legelő marhával)!

Vajha a túlevelű által, a lombos között röpdestetnél (t. i. méhet); a méhkas-nyílás fedője fölött futkostatnál bár tömérdeket (t. i. méhet)! Elmenő vadadat vajha vissza térítve hoznád [nekem]!

Vajha tennéd a zsebemet (tkp. az oldaltartót) kincssé (tkp. vagyonossá, jószágossá), hogy a császárnak az adót megfizethessem; midőn a császárnak megfizetem az adót — nagy *Inmar*-om! — ne tégy inségbe!

A túlevelű fának túlevelén át, a lombos fának lombján át vajha hoznád el áldásodat (tkp. javadat)! Vajha ruhaaljba fogózkodó gyermekkel bíróvá tennél; adnál bár [nekik] módot, hogy tüzed körül játszva, nevetgélve, gagyogva könnyűséggel élhessenek!

A faluba menő betegséget, kórt hajtánád bár, mint a port, mint a harmatot erdő mögé, sövény mögé; vajha tartanád meg jól lábas jószágomat, posványtól, gödörtől óvnád meg magad, nagy *Inmar*-om!

A micsoda bűnöm van csak: bocsásd meg *Inmar*-om! Én tévedő vagyok, *Inmar*! Lehet, hogy az előbre való mondást utóbb mondottam; én nem tudok imádkozni, *Inmar*, magad igazíts meg!

Följegyeztem Nikolaj Sztepanov közlése után; 1885, augusztus 30-ikán.

J e g y z e t e k. *Közma* a közlő szerint = Господи!, miből az következik, hogy e szó már a votjások előtt is érthetetlen s afféle epitheton, mint *Kilcin* és *Kurbon*. Wiedemannál *kozmani* «begnádigen, verzeihen, segnen»; e szerint *Közma Inmarü!* azt jelentette volna: «kegyelmezz *Inmar*-om!» s most úgy vált volna egyszerű epithetonná, mint a csuvasban az *Amin-türé* istenségnévben az *Amin* (= ámen) előrészt | *bur* = jó. Érdekes, hogy e szó még az imádságokban sűrűn található eredeti «jó» értelemben is, míg a közéletben a *žeč* (ritkán *umoj*) kiszorította. | *žomžini* = (az *Oč* mellékén) *žomžini*, synonymja a *kišmani* szónak; ezenkívül egy másik jelentése: «когда въ жаркую печку положить хлѣбъ: тогда его верхняя часть получает испеченный видъ, т. е. *žomžü*» (midőn a kenyeret a forró kemenczébe teszik: a felső része olyan színt kap, mintha a kenyér ki volna sülvé, azaz *žomžü*) | *virema*

= время | *jirjäm* = *jiro*; a *jem* képzőre nézve más adatok találhatók a multani tal. mesék közt. | *pirtini* таскать, возить (снопы) | *lud-serük* уголь поля; дай скотину полный уголь поля | *liso* . . . *lobtsalid-kä*, т. е. *mušaz* | *muräs*, *umorto-muräs* чурки, которыми закрывается отверстие улья. | *pačil* l. a II. sz. imáds. jegyzetei közt | *urdäs-kuton* кармань | *šudättirni* = *jorttini* притѣснять = tatár *jödättirmäk* szorongatni, bajba hozni | *küškini* = *kutiskini*; *soziŷü küškimon* . . . чтобы таскался за мой подоль | *šidni* = *šudni* | *čer-čer* болѣзнь | *čabi* прясло | *-dir* вѣроятно, можетъ быть.

5. Vandäme (Маняшева) faluban.

Óstü Inmarä, Kózma-Inmarä, badžin Inmarä šeč julj-šaiüli jibirtiško tinid!

šečkün-burän kišäm jumä-šaiümü šeč-bur pottisalid-kü, šečkün-burün šunit zordü šotisalid-kü! vižizü jun karsa, jilzä tir karsa šotisalid-kü; azveš šepän šepatsa, zarü tišän tišatsa šotisalid-kü! čumolo-voži čumolo puktimon, kaban-voži kaban puktimon šuddä-burdü šotisalid-kü! urontäm puktoso karisalid-kü!

Kuton nio-pio, kuton pudo-životo karisalid-kü; kuton mušo-ruo, kuton vašo-buro karisalid-kü!

Šuddä-burdü šot! šeč tazaliktü, šeč bajliktü šot; bidžim äksejli kapčiliktü šot Inmarü!

Olo todisa vošaškom mi, olo toditäk vošaškom; Inmar, ašid čočkiti, mi um todiškelü!

Uram *Inmar*-om, *Kozma-Inmar*-om, nagy *Inmar*-om jó gabonáért, életért könyörgök hozzád!

Jóval, szerencsével elvetett gabonámat, életemet vajha jól, szerencsésen kikeltenéd; meleg esődet vajha adnád jóval, szerencsével! Gyökerét erőssé téve, fejét telivé téve vajha adnád; ezüst kalászszal kalászosítva, arany maggal magoztatva adnád! Adnád bár szerencsédet, áldásodat, hogy kereszt mellé keresztet rakhassak, asztag mellé asztagot rakhassak! Tennél bár [olyanná], hogy kévém külön válva ne legyen!

Vajha megfogni való gyermekkel bíróvá (tkp. gyermekessé),

megfogni való lábas jószággal bíróvá tennél; vajha megfogni való méhhez, vízzel (?) bíróvá tennél; vajha vagyonnal, jószággal bíróvá tennél!

Add szerencsédet, áldásodat; jó egészségedet, jó gazdagságodat add; jó jövődet add; a fölséges császárnak könnyűségedet (értsd: könnyen való élnetést) add *Inmar*-om!

Talán tudva (értsd: helyesen tudva és mondva el az imádságot) imádkozunk mi, talán tudatlanul imádkozunk; *Inmar*, magad egyenged ki (t. i. imádságunk rendetlenségeit), mi nem tudjuk.

Följegyeztem *T r o f i m J e k i m o v* közlése után, 1885, szeptember 1-jén.

J e g y z e t e k. *ažinlik* будущее | *puktos* снова | *urontäm* не раздельный, не прерывный | *mušo-vuo* utórészében csakugyan a *vu* «víz» lenne e? Különös volna, látva, hogy rendszeren synonym jelentésű szók kapcsolódnak efféle szópárokká.

6. Uša (Балезино) faluban.

a)

A szántás után való *gür-ber* ünnepen.

Óstä, Inmarä, Kildišinü! *ju-šud šot, šemja-šud šot, pudo-život-šud šot!* *pritčales, čerles med vožmalod!* *tunnä nunalän šiliškom, pukiškom oš-kurbonän odig mišn-kidän Inmar-Kildišin-ponna, bidžim äksej-kazna-ponna. oš-pi-kurbon šotčkom odig mišis-kidšis tunnä nunalän;* *Inmar-Kildišin med jaratoz!*

Uram *Inmar*-om, *Kildišin*-em! adj gabonabeli szerencsét adj családbeli szerencsét, adj lábas jószágbeli szerencsét! Betegségtől, kórtól őrizz meg! A mai napon egy szívvel-lélekkel állunk, ülünk [ittén; t. i. az áldozó helyen] tulok-áldozattal *Inmar-Kildišin*-ért, a fölséges császár kincstáráért. Tulkot adunk egy szívből-lélekből: hadd szeressen *Inmar-Kildišin!*

b)

Óstü, Inmarü, Kildišinü, Vordšudü! lek tolles med vožmulod; šošles med utod kwiñ busijñ pudo-životmä! bidžim äksejli kazna-ponna učastka med šotod! tilles med utod mišemz! oš-pi-kurbon šotčkom odig mišiš-kidiš. kižim ju ašim šiimon med okmoz, kazna-tirimon-no med okmoz! kwiñ busijñ životli turin-kwar-dületez med luoz!

Uram Inmar-om, Kildišin-em, Vordšud-om! Gonosz széltől őrizz meg; vadtól óvd meg három legelőn lábas jószágomat! A fölséges császárnak kincstára számára adj szerencsét! Tüztől óvj meg bennünket! Tulok-áldozatot adunk egy szívből lélekből. Az elvetett gabona legyen nekem elég megenni, a kincstárt kifizetni is legyen elég! A három legelőn [való] marhának legyen széna-fű áldása!

c)

A gabona-behordása után való őszi ünnepu.

Óstü, Inmarü, Kildišinü, Vordšudü! Killes marles višümles rožma! šižim gidü život pirton dirja, sañkän šijon kušton-dirja dületiz med šotod! čeberes čuñijos med luozü, čeberes oš-pijos, iž-pijos med luozü! Inmarü, Kildišinü, Vordšudü ačid ton ut! bidžim äksej kazna tirni med jurtod náñün, životän, mušün!

Uram Inmar-om, Kildišin-em, Vordšud-om! Nyavalyától, bármiféle betegségtől őrizz meg! Midőn hét istállóba marhát viszek, midőn villával ételt hányok [t. i. a marhának] adj áldást! Szép csikók legyenek [nekem]; szép tulkok, bárányok legyenek [nekem]! Inmar-om, Kildišin-em, Vordšud-om te magad óvj! A fölséges császár kincstárát kifizetni segíts gabonával, marhával, méhhel!

d)

A beteg ágyánál.

Óstü, Inmarü, Vordšudü! olo-ma solün šolíkez wal, kelti solün šolíksü; vordü, vordon-kümid-kü wañ tinad!

Uram *Inmar-om*, *Vordšud-om*! a mi vétke volt neki, bocsásd meg (tkp. hagyd el) az ő vétkét; tartsd meg ha megtartó akaratod van neked!

Följegyeztem főt. Joann Nyikolajevics Utrobin atyának egy régibb kézirata után, melyet ő szíves volt nekem átengedni.

7. Možga faluban. *)

Óstü Inmarä, badžin Inmarä! kižäm-palkkämjomsü udaltiti, azves šeän tišati, kamiž-kuroän kurojati! čumolo-vozi čumolo puktini šudüz-burüz šot, das-kik ärü kabanjos-puktini šudüz-burüz šot! pudoäz-životüz taza vož, gidü pirtikim gid tirtan kar, ižiz-kü čiškonogono-turo kar, iškälüz dolo-vojo kar! büdžin äksejli vit tiriäi dardäm šot!...

Uram *Inmar-om*, nagy *Inmar-om*! A miket elvetettem, elszórtam természet dúsán, magoztasd [olyanná], mint az ezüst, sarjzatasd [olyanná], mint a nádszál (tkp. nádszállal sarjzatasd)! Adj szerencsét, áldást (tkp. jót) hogy kereszt mellé keresztet rakhassak, adj szerencsét, áldást, hogy tizenkét asztagállványra asztagot rakhassak! Tartsd meg egészségesen a lábas jószágot; tedd, hogy midőn az istállóba behajtom [a marhát], az istállót megtölthessem; tedd a juhot nyírhatóvá, rengő gyapjuval bíróvá; tedd a tehenet tejjel, vajjal bíróvá! Adj könnyű módot, hogy a fölséges esászárnak lefizethessem az adót!

Följegyeztem *Apsivir* apjának közlése után: 1885. augusztus hó 4-ikén.

J e g y z e t. *dardäm* = *kapčilik*.

*) Az u f a i gubernium birszki kerületében.

Az Akaska ünnep leírása.

A k a s k a - d u o n .

Akaska-duon urt-mortjoslän čen badžem duonzé. ta duonüz düc paskaün čoč kučkésa sizem nenal ortéitos jalan-génü dal karsa, šédésa, šerüktasa — duo. azlo nenalaz sur-arak püštésa, biskilijos, dusmakjos pěžésa, takajos vandésa — dasásko duonlé. lén-šer-berä nêljosen vuim pijos voz-vêlü poto; otên këržasa, äktésa tijrlé šedonün šedo: ludän-no, šor-déboün-no. žet dumšan luä. ta dumšan dërja nêljospijos gurtlän ulla palasän kučkésa vanna pal gurt-puñä vutoš kubêžän šedésa, këržusa, vañ korkan äktésa — vetlo. dumšan bêtmüim-berä piñal-pijos korkalé bédü pu pértésa vetlo. so pértüm puñin čukna taba-ñañ pěžo.

Këkäti nenal pěžüm tabañün-no žukän gidk-ažén Iñmarlé vjäsásko, «süllék, tazalék, duüz-ñañüz, šunët zoržü med sotoz val!» — šusa. so-berä ta vjäsasküm tabañüz-žuküz korka pèrésa šio. čžët uläm-berä biskilijän, silün, surän-arakän mudorü mënésa nošik vjäsaskêné kučko. vjäs-kêljosenéžé ta-dërja tažé šuo:

«Ej badžem Iñmarä, ósto Iñmarä, keldisü-vorlisü! arsen lëktüm Akaskamáz ténéslegën, kauya-kwaratak duéne med keldëtod val! bédžem Mudorä! süllék, tazalék, šuldä-burdä šot milemlé! đeč-taza nêlän-pijän ulmon kar! čerlis mozmété! kizüm dumä-ñañmä bur potté, kvamën-ñıldon šepo luésa med budoz! šunët nenaljos, šunët zorjos šot, tjlüz än lež! dumüz-ñañmäž đeč mëlkdän užasa, šiené-duéne keldété! šizüm čüžmä kabl bašté, këläm pudoüz-têrléküz sül karésa, vañžü-no daltété! đalan vjäsaskêné um vučkiskü, so-ponna milemëž än kušté val!»

Ta vjś-kēlēn śižām čjžž so arēn koł-ku luā vandēnē. vandē-kēžē jalan «Iñmar mīleskēm vjśmāz med kēlož, med adžoz, ačmāsēz medaz kustē!» — šuo.

Mudorēn vjśām-berū rañ korkaš murtjos sēdān-ñanūn, arakān-surūn ikemā, bēdžēm kwala mēno. ta bēdžēm kwala lān šoraz tēl žua; tēl kotērēn sulto karbon-śižis murtān vjśaškiš murtjos. vjśaškēsa karbon-śižis murt šēdliš-ñanliš, arakliš-surliš tēr-vēlžā tēlū kuštū, so berū ačiz verja. vjśaškām-berū kēlām šēdāz-ñanūz vjśaškiš murtjos korka bertēsa semūajosēnēžē šio.

Sēd-dērišān lēm-šērož rogoj-šukkon luā. perēšjos tajū «surām šukkon» — šusa veralo. ta rogoj-šukkon dērja piñaljos val-vēlā pukšēsa odig gurt-puñā lukaško. lukaškām-berū ta gurt-puñišān muzon gurt-puñā vntož bēdās gurt-vamān «rogoj, rogoj!» čerūktasa, bodējosēn lepūtjosēz, zaborjosēz žugēsa — vetlo. «rogoj, rogoj!» čerūktasa, sojos »Šajtanāz ullaškom!» — šusa veralo. bēdās gurtāz valān vetlēsa bēdām-berū val-vēlišjos vož-vēlā mēno. tatēn žugēsa retlām bodējossās šurū ērgetjalo «Šajtanāz bodijūn-valšū ru-vēlti ležiškom!» — šusa. so-berū pičaljosēn ēbēlo, ēbām kvarajūnēžē «Šajtanāz kurdatiškom!» — šusa veralo.

Lēm-šēr-berū tuž šuldēr sēdon, valān dumsan luā. piñal-pijos val-vēlēn, nēl-kēšnojos kērezūn korkašān korkajū kēržasa, āktēsa vetlo. sojosēn vetlo kud-kā perēšjos-no. ta perēšjos korkalē-bēdū baskiē-vēlēn taba-ñanūn, kurūg-pēžān, kurūg-pēž-tabañ Iñmarlē vjśaško: «ta korkajāz ērodliš, tēlliš-puliš meā vožmaloz!» — šusa. vjśaškām-berū korka-kužo šionāz-duonāz vajū dumsašjoslē. ta šionāz-duonāz čēn ažla-ik vjśaškiš perēšjos verjalo, so berū val-vēlēn pukiš piñaljoslē luko. valān dumsakē kurūg-pēžjos-no bañ-kēšātjos-no lukalo val vortētīšjoslē tūlanē. ta bañ-kēšātjosēz sojosliš-gēnūk lukalo, kiñ tuā bižiz libo tuā kēšno baštiz. dumsan-berū piñal-pijosēn nēljos val-vēlēn busijā mēno busijāz kotērjanē. busijāz kotērjam-berū valūn vortētton luā; lukam bañ-kēšātjosēz dēč vortētīšjoslē šoto. žēt kud-kā korkan nošik šēdēnē kučko, kwaž zardētož ug bēdto.

Kiñmāti, nūñlāti nēnal perēš murtjosēn kēšnojoslān šuldēr dūonžē luā. ta dūonūz «žadžāg-šēd» — šusa veralo. gurt kēklē lukiškā; oy pal-puñāz žadžāgjos pūšto, muzon pal gurt-puñiš žadžāg-šēd ka-

rémütajoséz kunajoslé üto. peresé murtjos, kéšnojos kubézán, kérezán korkaisün korka vetlo; korkalé-bédü झाजुगुन, surán, arakán sék-tasó. muzon néual muzon gurt-puñén luú tazé-ik झाजुगु-šéd. ta झाजुगु-šéd-dérja pijos-néljos odiy korka lukaškésa šédo, ákto.

Arúa-n'nal «guž-dor-žuk-püšton» luú. ta žuk-püšton-dérja nél-jos-pijos kérezán, kubézán dumsasa, keñér, sil, vüj, dül, kurák-péz lukalo. lukam-berü vañ korkas murtjos tüštijün-puñijün vož vélé žuk püštésa vüšaskéne méno. ta žuküz tuž badžem purtijün žetla-pal vutož püšto. žuk vutož néljos-piñaljos šédo, peresjos mužem-vélé puk-šésa veraško. žetla-pal žuk vuäm-berü kud-kü piñaljos val vélé puk-šésa gurtü «argéšjoséz» üténé méno. ta «argéšjos»: éen pereskäs pijos-murtün kéšno-murt argéš pukšémütä peresjos poškén. argéšjos val-véléñ léktäm-berü peresjos vüšaskéne kučko. vüšaskäm-berü tüšté-zás kutésa purté-dorü méno. purtiis žuküz žutüm-berü vož-vélé puk-šésa šio. argéšjos assäs purté-dorü žuklé ug méno, sojoslé muzonjos tüštijün vajésa pukto. žuküz šiüm-berü kélmázä korka nuésa berto. argéšjosén éžét néljos-pijos sebet-korka lukaško. ta sebet-korka arlé-bédü gurt-kuža rüdän muzon korkan luú. sebet-korkan peresjos sék-tasó, néljos-pijos kubézán, kérezán kéržasa ákto. koskon ažazé nél-jos pijoslé türlé kéržan-kéljos kéržalo.

Šizemüti nunal «vélđiškon» luú. čukna sultésu pijos sil, vüj, keñér, kurák-péz lukalo; lukam-berü sojoséz küñ lukätlé luko: ažlo lukätsü ležo takér-busijü, kékütizü žeg-busijü, küñmütizü šezé-busijü. so-berü vuäm pijos busélé-bédü küñ čošän, rit čošän vüšaskéne méno. vüšaskäm-berü lukam šionjos püštésu šio, Inmarlé kurbonüz šižésu vélđiško. Akaska-đuonüz tazé ortéto.

A z A k a s k a ü n n e p .

Az Akaska ünnep a votjákok-nak a legnagyobb ünnepük. Ezen ünnepet az orosz husvétal együtt kezdven meg hét nap elteltéig folytonosan csak pihenve (t. i. a köznapi munkától), játszva, nevetgélve — ünneplik (tkp. isszák). Az első napján sört, pálinkát főzve, pogácsákat, lepényeket sütvé, kecskéket levágva — készülgetnek az ünnepre. Délután a legények (tkp. az érett, serdült fiúk) a leányok-

kal a rétre mennek; ottan énekelve, tánczolva különféle játékokat játszanak: a *lud*-játékot (tkp. *lud*-dal) is, a fogósdit (tkp. a közép-oszloppal, t. i. — való játékot) is. Este séta szokott lenni. Ezen séta alkalmával a leányok [és] legények a falunak alsó felétől kezdve a felső részbeli faluvégig járnak minden házban hegedűvel játszva, énekelve, tánczolva. A séta befejezése után a fiatalok minden házban fát hordanak be. Azon behordott fával reggel palacsintát sütnek

Második napon a süttöt palacsintával és darával az udvaron *Iúmar*-nak imádkoznak, hogy épséget, egészséget, gabonát, életet adjon, hogy meleg esőjét adja! — Azután ezen áldozati palacsintát, kását — a szobába menvén, megeszik. Kevés idő múlva pogácsával, hússal, sörrel, pálinkával a *mudor*-ba menvén ismét imádkozni kezdenek. Imádságukban ezen alkalommal így szólnak:

«Óh nagy *Iúmar*-om, Úr *Iúmar*-om, teremtöm, fenntartóm! Intézzed, hogy ez esztendőben megjött *Akaská*-nkat békességben, lárma, zaj nélkül ülhessük. Fölséges *Mudor*-om! épséget, egészséget, szerencsét, sikert (tkp. szerencsédet, javadat) adj nekünk! Tedd, hogy jó egészséges gyermekkel élhessek! Betegségtől ments meg! Elvetett gabonámat, életemet növeszd ki jól; hadd nőjjön meg harmincz-negyven kalászossá (váltván)! Meleg napokat, meleg esőket adj; szelet ne küldj! Intézd, hogy jó kedvvel munkálván gabonámat, életemet ehessen, ihassam! Felajánlott kacsámat fogadd el, a megmaradt lábas jószágot éppé tevén — fejleszd sikeresen mindnyáját. Mindig nem érünk rá imádkozni, azért csak ne hagyj el bennünket!»

Ezen imádságban felajánlott kacsát bármikor le lehet vágni azon évben. Midőn levágják, mindig [azt] mondják: *Iúmar* hallgassa meg, lássa meg imádságunkat, magunkat ne hagyjon el!

A *mudor*-ban [való] imádkozás után az emberek minden házból a szérüre, a szentséges (tkp. fölséges, nagy) *kwa*-ba mennek itallal, étellel, pálinkával, sörrel. Ezen szentséges *kwa* közepén tűz ég; a tűz körül állanak az áldozatot felajánló ember (t. i. a pap) és az imádkozó emberek. Imádkozván az áldozatot felajánló ember az italból, ételből, pálinkából, sörből a fölszínen levő részt (tkp. telijét, tetejét) a tűzbe dobja, azután megkóstolja maga. Az imádkozás után a megmaradt italt, ételt az imádkozó emberek haza térvén, elköltik családbelijeikkel.

Reggelitől delig szokott lenni a *rogoj*-veres. Az öregek ezt *surüm*-verésnek nevezik. Ezen *rogoj*-verés alkalmával a fiatalok lóra ülven, az egyik faluvégre gyülekeznek. Összegyülésük után ezen faluvégtől a másik faluvégre [való] érkezésükig egész faluhosszant járnak s [így] kiáltoznak: *rogoj, rogoj!* — [mi közben] pálczákkal verdesik a háztetőket [és] kerítéseket. Kiáltásukkal — úgy mondják ők — a *Šajtan*-t kergetik! Miután az egész falut lóháton bejárták, a lovon ülők a rétre mennek. Itten pálczáikat, a melyekkel csapkodtak, a patakba dobálják, [így] szólván: a pálczával együtt *Šajtan*-t is a vízre eresztjük! Azután puskákkal lőnek; lövésük hangjával, azt mondják, hogy a *Šajtan*-t ijesztik!

Délután igen víg játék, lovon való séta szokott lenni. A legények lovon, a leányok, asszonyok *kérez*-hárfával házról házra járnak énekelve, tánczolva. Velük jár néhány öreg is és ezen öregek házanként a küszöbön [állva], palacsintával, tojással, tojáslepénynyel *Iňmar*-nak imádkoznak, hogy ezen házat őrizze meg a bajtól, tűzvésztől. Az imádkozás után a házigazda ételt italt hoz a sétálóknak. Ezen ételt, italt legelőbb az imádkozó öregek kóstolják meg; azután szétosztják a lovon ülő legényeknek. A lovon való sétálás idején tojásokat és keszkenőket is gyűjtenek, [versenydíjúl] fizetni a lófuttatóknak. Ezen keszkenőket csupán azoktól gyűjtik, kik az idén férjhez mentek (tkp. elfutottak, t. i. a szülői háztól), vagy az idén feleséget vettek. A séta után a legények és leányok a mezőre mennek lovon, hogy körüljárják a mezőt. A mező körüljárása után szokott lenni a lóval [való] futtatás; az összegyűjtött keszkenőket a jó futtatóknak adják. Este némelyik házban megint el kezdenek játszani; hajnal hasadtáig (tkp. az időjárás hajnalodtáig) nem végzik be.

Harmadik [és] negyedik napon az öreg embereknek és asszonyoknak szokott lenni víg ünnepük. Ezen ünnepet *lúd-lakoma* néven nevezik. A falu ketté oszlik; egyik felén (tkp. félvégén) ludakat főznek és vendégekül hívják a falunak másik feléből azokat, kik nem készítettek lúd-lakomát. Az öreg emberek és asszonyok hegedűvel és *kérez*-hárfával házról házra járnak; minden házban lúddal, sörrrel, pálinkával vendégeskednek. Másnapon a másik faluvégen van ugyancsak így a «lúd-lakoma.» Ezen «lúd-lakoma» idején a legények, leányok egy házba gyülekezvén játszanak, táncolnak.

Penteken szokott lenni a «gyepen [való] kásafőzés.» Ezen kásafőzés alkalmával a leányok és legények *kérez*-hárfával, hegedűvel sétálva darát, húst, vaját, tejet, tojást gyűjtenek. Miután össze van gyűjtve, az emberek minden házból csészével, kanállal a rétre mennek kását főzvéen imádkozni. Ezt a kását egy igen nagy üstben estefeléig főzik. A kása elkészültéig a leányok és legények játszanak, az öregek a földre ülven beszélgetnek. Este felé a kása elkészülte után, néhány legény lóra ül s a faluba megy az *argész*-okat elhívni. Ezek az *argész*-ok a legöregebb férfi és nő azon vének közül, kik még *argész*-t nem ültek [az áldozatnál]. Miután az *argész*-ok lovon eljöttek, az öregek elkezdenek imádkozni. Az imádkozás után csészéjüket fogván, az üsthöz mennek. Miután a kását az üstből kimerítették, a gyepre ülven megeszik. Az *argész*-ok nem mennek maguk az üsthöz a kásáért; nekik mások hozzák csészével s oda teszik [elibük]. A kásaevés után a maradékot haza vivén, visszatérnek [a faluba]. Az *argész*-ok és egynéhány leány meg legény a *sebet*-házba gyülekeznek. Ez a *sebet*-ház faluhosszant minden évben sorban más más házban szokott lenni. A *sebet*-házban az öregek vendégeskednek, a leányok és legények hegedűnél, *kérez*-hárfánál énekelvén játszanak. Mielőtt elmennek, a leányok a legényeknek különféle dalokat énekelnek.

Hetedik napon szokott lenni a «megujítás» (valószínűleg a mezei munka megujítását bevezető szertartás). Reggel fölkelvén a legények húst, vaját, darát, tojást gyűjtenek; gyűjtés után három részre osztják: az első részt az ugar mezőre küldik, a másodikat a rozsmezőre, a harmadikat a zabmezőre. Az után a legények (tkp. serdülő fiúk) mindegyik mezőre hármával (tkp. három együtt), ötével kimennek imádkozni. Az imádkozás után megfőzvéen az összegyűjtött ételeket, megeszik [s] *Ińmar*-nak áldozatot ajánlva «ujitanak». Így töltik el (tkp. mulatják el) az *Akaška*-ünnepet.

Följegyeztem Kázánban, 1885 junius hava első napjaiban Ivan Michailov előadása után, ki benne saját falujának, *Ulėngurt* (tatárul: *Tübən-Uča*)-nak ünnepét és szokásait vázolja. A nevezett falu a kazáni gubernium *mamadész*-i kerületében van.

Jegyzetek. *čün badžem* самый главный | *duon* праз-
дник | *biskili* = tatár *kümäc* | *dusmak* = tatár *tübikmük* (родъ
леншки) | *vuim pi* юноша | *vož* дугъ | *ludün-šedon*; amint I. M.
elődadjá e játék a következőképen történik: legények és leányok
összefogozkodva körbe állanak és keringőznek, középen egy leány
és legény forog és éneklék a «*ludüz mšek'el kar'ellam*» dalt (lásd
lejjebb a dalok között). Aztán szétválnak s a kisszebbeket közülök
páronként kezükbe veszik s emelgetik | *šor-d'boän šedon* = fogódsdi.
Egy legény és leány párba áll (a két *d'bo*), egy harmadik a *šor-d'bo*
előttük. Már most a pár szét fut; ha a *šor-d'bo*-nak sikerül egyikét
megfogni közülök, a pár nélkül maradt az új *šor-d'bo* («közép-
oszlop») | *luü* бываетъ | *vanna-pal* верхний конецъ | *đumšan'e*
гулять | *kučkasa* = tat. *bašlab* | *p'ert'ene* приносить | *taba-üai*
блинъ.

Kékäti (s nem *k'ektäti*), *küüäti*; az utóbbi mellett meg van
még az eredetibb *küümäti* alak is | *süll'ek* здоровье || *k'eld'et'ene* = tat.
jazmak | *b'edžem* *Mudor* домъ молитвы | *šizäm čüž* a fogadott
(vallásos fogadalomból felajánlott) récze; условленная утка | *pudo-
-t'érlek* скотъ | *k'eläm pudoöz* . . . мы тебѣ условили утку, за то ты
здоровье даи другимъ остальнымъ скотамъ («mi neked fel-
ajánlottunk egy kacsát, azért adj te egészséget a többi meg-
maradt baromfinak») | *um vüčkiskä* не успѣемъ.

ikem гумно | *karbon šizis murt* az áldozatot felajánló ember
(az előimádkozó votják pap-féle) | *t'ér-vel* первые куски (изъ хлѣба);
az első darabok az ételnemübből és az italneműnek színe, melyet
t. i. a *kwa* közepén égő tűzbe dobnak || *šed-d'ér* время завтрака |
suräm = tat. *kibük* azaz «polyva»; de itt aligha ez a szó szerepel.
Véleményem szerint ez a szó egy a híres cseremisiz *šuräm* és csuvas
šurän ünnepnévvel, mely ünnepnek szertartásai — a mint Kuznye-
czov és Magnyiczki leírásaiból látható — nagyban egyeznek az itt
leírt *Akaška*-éval. E szerint *suräm-šukkon* «*suräm*-verés» volna. I. M.
megjegyzí, hogy csak az öregek hívják így; ebből azt lehet követ-
keztetni, hogy régebben magát az ünnepet is *suräm*-nak hitták, de
ujabban — mindenesetre valami különös ok következtében — e
nevet egy másik elnevezés kiszorította | *zabor* стѣна

erg'etjané бросать | *t'él-pu* пожаръ | *tülané* платить | *biž'ene*
бѣгать; замужъ пдти | *kud-kä* нѣкоторые | *žard'ene* hajnalodni
(v. ö. or. заря) | *guž-dor* гуер (зелень) | *keš'er* крупа | *p'ijos-murt*

мущина; мужикъ | žutěně черпать | vĕldiškeně = tat. jañartmak «megujítani»; valószínűleg a beálló mezei munkára vonatkozva. Borisz Gavrilov könyvének 157. lapján — az *Akajaška*, vagy más nevén *gäri-potton* ünnep leírásában — csakugyan említ is egy áldozati szertartást a mezőn, melylyel a vetést megkezdik.

XI.

Ráolvasó igék (tkp. fúvás-szók).

Pelláskon - kiljos.

*Kinü-kü pellani kutkon-ažin, tuno-pellás niris kijaz istopka vinään,
libo vojın kutsa, taži šusa pellani kutkä :*

1. *Vednamäz pellan kil.*

Inmın Illa piroloklän vorttilon uroboez vań. ku-kü Illa pirolokleš ta uroboštiz pažgäm luozä kilinid nulištisa baštini šedtod : soki ta adamijäz [tatın pellam adamileš nımzä verani kulä] vedna! Illa pirolok vorttiki tulka-pirtiz pot ; sotäk vednamed uz lu !

Volgalän, moralin piđsištiz kilinid luozä nulištisa potti : oži kartäk vednamed uz lu !

Kijlän šulmitiz ku-kü potämed luoz : soki ta adamijäz [nımzä vera !] vedna ; ožitäk vednamed uz lu !

Kid-čorigäz ku-kü šedtümed luoz, solın burd-ulaz pırsa vetlid-kä : soki ta adamijäz vedna ; sotäk vednamed uz lu !

Inmarän-no pilemün viskin zarıı-burdo dušäs ulü ; ku-kü ta zarıı-burdo dušäsüz vednad-kä : soki ta adamijäz vedna !

Bergan:ko-pirti izikiz pıranı, potanı-kü šettid : soki ta adamijäz vedna ; sotäk vednamed uz lu !

Das-kik sobor-čerkäz ku-kü otkaztid-kü vednasa : soki ta adamijäz-no vedna !

Das-kik sobor-čerklän jılaz das-kik muliez vań. ku-kü so mulijäz šisa kottä tirid-kä : soki ta adamijäz šisa, jusa vedna !

Dunıe-vilın šurs izkäm nur vań. pesokäz gozi punsa, so gozi-

jänid ta šurs izkäm űurüz kotirtı, kuwaűı, bittı ; soták ta adámijüz vednamed uz lu !

Volgalän, moralän vožaz vož kiz vañ. so kizlän viűijaz tođı oëmäs vañ ; ku-kü so tođı oëmäsüz bittid : soki ta adámijüz vedna !

In-pilem-vilın par euž už vañ. so užüz ku-kü vednani űedtid : soki ta adámijüz vedna !

Muñčo-ažü kuűtäm serüg-pumdä adámi karid-kü : soki ta adámijüz vedna !

űirdam izüz adámi karid-kü, űirdam izüz ačid űiid-kü : soki ta adámijüz-no űisa, jusa vedna !

űiűimdon-no űiűim kil vañ. ku-kü so kilüz otkaztid-kı : soki vednaűki !

űiűimdon-no űiűim portäm adámi vañ. ku-kü so adámijüz vednasa bittid-kü : soki ta adámijüz vedna !

In-kiűilileű űurossü äktisa, čapkisa űini-juni-kü bittid : soki űi, ju ta adámijüz !

űirdam iz, űirdam kort-pirtı potsa bigatid-kü : tuűmon-aman, soki űini-juni bigatı ta adámijüz !

Ullañ koűkiű oro vuüz ku-kü vallañ beriktini bigatid-kü : soki vedna ta adámijüz !

Vu-oűlän űur-kuspaz ku-kü pukűisa vetlini űedtümed luoz : soki űi, ju ta adámijüz !

űod gondirlän giűi-jilaz ku-kü viűon űuűatämed-kü luiz : soki ta adámijüz vedna !

űod kevlän űur-jilaz ku-kü viűon űuűatämed-kü luiz : soki ta adámijüz űisa, jusa vedna !

Kos kamiűüz űisa, kot tir-karämed-kü luiz ; kos ki-j-bodijüz űisa, kot tir-karämed-kü luiz ; kos puűnerüz űisa kot tir-karämed-kü luiz : tuűmon-aman, soki ta adámijüz űisa, jusa vedna ; soták vednamed uz lu !

Mielött valakire ráolvasni kezd a varázsló-ráolvasó, előbb egy pohár pálinkát vagy vaját vevén kezében, így kezd ráolvasni :

I g é z é s e l l e n v a l ó r á o l v a s á s .

Az égben *Illa* (Illyés) prófétának száguldó kocsija van. A midőn *Illa* prófétának ezen kocsijától szétszórt port nyelveddel fölnyalván megkaphatod (tkp. vevén találni fogod): akkor igézd meg ezt az embert (t. i. te ellenséges szellem!) [— itten a ráolvasott embernek nevét kell mondani!]— Menj át, midőn *Illa* próféta száguld, keréktengelye vaskarikáján; a nélkül nem lehet igézned!

A Volgának, a tengernek fenekéről hozd elő fövenyét nyelveddel fölnyalván: ha úgy nem teszel, nem lehet igézned!

A midőn a kígyónak szívéen átmehetsz: akkor igézd meg ezt az embert [— nevét mondd!]; a nélkül nem lehet igézned.

A midőn a *Kíd*-halat (? czethalat) megtalálhatod, ha az ő úszó szárnya alá bujva járkálhatsz: akkor igézd meg ezt az embert; a nélkül nem lehet igézned!

A menny és felhő között él egy aranyszárnyú ölyv. A midőn ezen aranyszárnyú ölyvet megigézheted: akkor igézd meg ezt az embert!

Ha a forgó malomkőn által birsz (tkp. találasz) bujni, hatolni: akkor igézd meg ezt az embert; a nélkül nem lehet igézned!

A midőn tizenkét székesegyházat igézve megsemmisíthetsz: akkor igézd meg ezt az embert is!

Tizenkét székesegyház tetején tizenkét bogyója van. A midőn azt a bogyót megevéen hasadat megtöltheted: akkor igézd meg megevéen, megiván ezt az embert!

A világon egy ezer versztnyi mocsár van. Homokjából (tkp. homokját) kötelet fonva, azon kötéllel ezt az ezer versztnyi mocsarat vedd körül, szárítsd ki, semmisítsd meg; a nélkül nem lehet megigézned ezt az embert!

A Volgának, a tengernek deltájában egy zöld pichtafenyő van. Annak a pichtafenyőnek a tövében egy fehér forrás van. A midőn azt a fehér forrást elpusztítottad: akkor igézd meg ezt az embert;

Az égi felhőn egy pár sárga csödör van. Azt a csödört a midőn megigézhetted: akkor igézd meg ezt az embert!

Ha a fürdő kamrád elé dobott üszögtuskódat emberré csinálod: akkor igézd meg ezt az embert!

Ha az izzó követ emberré csinálod, ha az izzó követ magad megeszed : akkor ezt az embert is megevén, megiván igézd meg

Hetvenhét nyelv van. A midőn ezt a [hetvenhét] nyelvet megsemmisítéd : akkor igézzess !

Hetvenhét különféle ember [-faj] van. A midőn azt a [hetvenhét] ember [-fajt] igézve megsemmisítéd : akkor igézd meg ezt az embert !

A midőn a tejutat (tkp. az égi csillagnak utját), tánczolva, tapsolva [rajta] — teljesen megetted, megittad : akkor edd meg, idd meg ezt az embert !

Ha az izzó kövön, izzó vason keresztül bírsz menni, — ellenséges, vészthozó szellem : akkor ehesd meg, ihasd meg ezt az embert !

A midőn lefelé folyó medrű vizet felfelé bírsz téríteni : akkor igézd meg ezt az embert !

A midőn a vízi bikának szarva között ülven járhatsz : akkor edd meg, idd meg ezt az embert !

A midőn a fekete medvének körme hegyén betegséget támasztatsz : akkor igézd meg ezt az embert !

A midőn a fekete kecskének szarva hegyén betegséget támasztatsz : akkor igézd meg megevén, megiván ezt az embert !

Ha száraz nádat evén, hasadat megtöltheted ; ha száraz bogácsot evén, hasadat megtöltheted ; ha száraz csalánt evén, hasadat megtöltheted : ellenséges, vészthozó szellem, akkor igézd meg megevén, megiván ezt az embert ; a nélkül nem lehet igézned !

Följegyeztem az alább következő 2-4 számokkal együtt a szarapuli kerületnek *Vuž-žumja* (Новый Сентягъ) falujában Kresztyina Afanaszjevna közlése után ; 1885, június 19-ikén.

Jegyzetek : *kutkon-ažin* предъ тѣмъ, какъ начать | *ku-kü* *Illa pirolokles* когда ты изъ телѣги И. пророка лизнувши языкомъ можешь достать разсыпавшуюся пыль | *tulka* втулка (a kerék tengelyének belső részében az a vaskarika, melyet azért alkalmaznak, hogy a kerék fája ne romoljék) | *pirtü* черезъ, на сквозь | *pidsištiz* со дна | *küd* (непонятное слово) | *čorig-burd* плавники рыбы | *viskin* между ; v. ö. *viskis* közbül, *viskü* közbe, *visüt* средина |

ко жерновъ | *otkaztini* уничтожить | *vož, šur-vož* уетье, ешиваніе двухъ рѣкъ (1. még lejobb a 4. számban is). | *oëmäš* ключь | *par* пара | *užüz* egyes számban, noha «egy párról» van szó; v. ö. lejobb *kilüz*, *adamiž* szintén egyes számban, noha «hetvenhétről» van szó | *muico-aš* сторона бани, гдѣ дверь | *serük-pum* головня (обуглившееся полено) | *žirdani* накалиться | *portäm* разный, отдѣльный | *šuros* (sic! s nem *šuräs*) молочная путь | *or ruelo* | *žužatämed-kä luiz* . . . если можешь причинить болѣзнь.

2. *Šin-višonüz pellan kil.*

žob potos, puë potos, kijlän šinmaz ku-kä potämed luiz-kä : soki ta adamilän [tatın pella adamilés úmzü vera!] šinmaz pot!

Šižimdon-no šižim čers-žilaz ku-kä potämed luiz : soki ta adamilän šinmaz pot ; sokitäk ta adamilän šinmaz potni ud bigati!

Šod eušjallän gon-žilaz ku-kä žužad : šod potos, puë potos, soki ta adamilän šinmaz pot!

Šod čajilän, šod vudorlän šinmaz ku-kä žužamed luiz : soki ta adamilän šinmaz žuža!

Šod kinilän ku-kä šinmaz žužamed luiz-kä : soki ta adamilän šinmaz med žužalod ; sokitäk inti ovol tatın tonid!

Šod kirmižlän burd-žilaz, čečäglän burd-žilaz žužamed-kä luoz tonid žob potos, puë potos, šod-potos : soki ta adamilän šinmaz žužamed luoz!

Šižimdon-no šižim čoriglän šinmaz ku-kä žužad : žob potos, puë potos soki žuža ta adamilän šinmaz!

Šod tetčas bakalän šinmaz ku-kä žužad : soki ta adamilän šinmaz žuža!

Šod kij van, so kijlän ku-kä šinmaz žužad ; lobaš kij van, lobaš kijlän šinmaz ku-kä žužad : žob potos, puë potos, šod potos, soki ta adamilän šinmaz žuža! sokitäk inti ovol tatın tonid!

Szembetegség ellen való ráolvasás.

Tisztátlan kelés, belső kelés, a midőn a kigyónak szemében fakadhatsz (tkp. kijöhetsz): akkor fakadj ezen embernek [— itt mond a ráolvasott embernek nevét!] szemében!

A midőn hetvenhét orsó hegyén fakadhatsz : akkor fakadj ennek az embernek a szemében ; különben nem fakadhatsz ennek az embernek a szemében !

A midőn a fekete sündisznónak szőre hegyén támadsz : csúnya kelés, belső kelés, akkor fakadj ennek az embernek a szemében !

A midőn a fekete *čaji*-nak, a fekete vidrának szemében támadhatsz : akkor támadj ennek az embernek a szemében !

A midőn a fekete pisztrángnak szemében támadhatsz : akkor támadj ennek az embernek a szemében ; különben itt nincs hely számodra !

Ha a fekete holló szárnya alatt, a vörösbegy szárnya alatt támadsz, tisztátlan kelés, belső kelés, csúnya kelés : akkor támadj [majd] ennek az embernek a szemében !

A midőn hetvenhét halnak a szemében támadsz : tisztátlan kelés, belső kelés, akkor támadj ennek az embernek a szemében !

A midőn a fekete ugró békának szemében támadsz : akkor támadj ennek az embernek a szemében !

Fekete kígyó van, a midőn annak a kígyónak támadsz a szemében ; röpülő kígyó van, a midőn a repülő kígyónak támadsz a szemében : tisztátlan kelés, belső kelés, csúnya kelés : akkor támadj ennek az embernek a szemében ! Különben nincs itt hely számodra !

Jegyzetek : *potos* наростъ | *pué* внутренний | *čaji* маленькiй, черный звѣрь, живущiй въ рѣчкахъ, менѣе кошки («kis, fekete állatka, mely folyókban él és kisebb a macskánál»); Wiedemannál: *čaji*, *čaji* sumpfotter [Mustela Lutreola] *vudor* выдра | *kiní* пеструшка | *kivníž* воронъ | *čecäg* плшка.

3. *Sin-u sämäz pellan kil.*

Pijos-murt urod sinmîn uçkäm, kišno-murt urod sinmîn uçkäm ; žuč urod sinmîn uçkäm, žuč kišno urod sinmîn uçkäm ; por urod sinmîn uçkäm ; tušmon urod sinmîn uçkäm.

Duñie-vilís veš tilo-burdoöz urod sinmîn uçkisa bittid-kä : soki bitti ta adamijüz-no urod sinmîn uçkisa !

*Duúne-cilín čisto mar-kü šaska vań, sojü urod šinmin učkisa
bittí; sokítäk adami-bordí ün kutki, bittämed uz lu!*

Szemverés (tkp. szem-ráesés) ellen való ráolvasás.

Férfi nézett rossz szemmel, asszony nézett rossz szemmel, leány nézett rossz szemmel; orosz nézett rossz szemmel, orosz asszony nézett rossz szemmel; cseremisiz nézett rossz szemmel, ellenség nézett rossz szemmel.

Ha az egész világról [való] összes szárnyas állatot tönkre teszed rossz szemmel nézvén: akkor tedd tönkre ezt az embert is rossz szemmel nézvén!

Az egész világon mind a mi csak virág van, azt tedd tönkre rossz szemmel nézvén; különben ne fogj emberhez, tönkre nem teheted!

Jegyzetek: *pijos-murt* мужчина «férfi» a *pi* «fiú» plurális (tehát hibás Wiedemannál: *pijos* bauer, kerl); ugyanígy *nijjos-murt* leány-ember, leány.

4. T u n a n - k i l .

*Miž-a kutiz? Kíl-a jotiz? vednaz-a kin-kü? Inmar-miž-a
kutiz? Voršud-in-vu-a? budžin-kwa-in-vu-a? Lud-in-vu-a? Vožo-
miž kutiz-a? šur-vožoslän juriksi kutiz-a?*

*Lud-perijän-a pellano? Bulik-perijän-a pellano? tol:žil-peri-
jän-a pellano? šurüs-perijän šat pellano? budžin kwa-perili éož
šotono-a?*

V a r á z s i g e .

Teljesítetlen fogadás ragadt-e meg (értsd: teljesítetlen áldozat-fogadás miatt ragadt-e meg téged a baj)? A kóristenség érintett-e meg? Megigézett-e valaki? *Iúmar*-nak nem teljesített fogadás ragadt-e meg? *Voršud-in-vu-e* (t. i. ragadt-e meg)? A szentséges *kwa-in-vu-e*? a *Lud-in-vu-e*? a *Vožo*-nak nem teljesített fogadás

ragadt-e meg? a patak deltáknak teljesítetlen tyúkáldozat-fogadása ragadt-e meg?

Lud-manóval kellene-e ráolvasni? *Bulik*-manóval kellene-e ráolvasni? Szélteteji manóval kellene-e ráolvasni? Az úti manóval kellene tán ráolvasni? A szentséges *kva* manójának kacsát kellene-e adni?

Jegyzetek: *miž* требование на кого-нибудь божества относительно жертвоприношения, которое было обещано еще заранее («az istenségnek követelése valakitől bizonyos áldozatra vonatkozólag, melyet már előbb fogadtak meg» — de nem teljesítettek még) | *Kil'*, teljesebb nevén *Kil'-daj* itt mint a kórt személyesítő istennév szerepel; v. ö. bab. 65., 71. sz. és Buch többször idézett művének 138. és 141. lapjait | *Vorsud-in-vu*, *budžin kwa-in-vu*, *Lud-in-vu* mythologiai nevek; v. ö. u. o. 129. l. és az I. szám alatt közölt imádságok elején az *inä*, *vuä*-féle invocatiokat | *Vožo* Verescsagin G. úr magyarázata szerint: божество страха и привидѣній («az ijedtség és kísértetek istensége»). Ismeretes mythologiai alak: *In-vožo*; l. az említett szerző «Вотьяки Сосновскаго края» művének 26. lapján, melyhez számba veendő a 45. számú babona | *bulik* скоро постижная болѣзнь («gyorsan ragadó betegség») | *šat razvѣ* | *jurik* = *kurüg-rošon*..

5. *Murt leštämäz pellan-kil.*

S'izimdon-no šizim-das šizim portäm kos pisleš-puleš jil-tulimzä gerdžani bigatid-kä : so-berä tušmon ší, ju ta adamiäz!

Aziz-gurežüz padžään tubani bigatid-kä ; *zarež-gurež-pirtiz potani bigatid-kä* : so-berä tušmon ší, ju ta adamiäz!

In-vožüüz, in-kižilüz lidžisa bittid-kä ; *in-zarüi-bukään kit-kisa vetlämed luiz-kä* : so-berä tušmon ší, ju ta adamiäz!

Kilcin-tuküz nilämed luiz-kä ; *moraiš ku-kä šukizä kirmisa baštämed luiz-kä* : so-berä tušmon ší, ju ta adamiäz!

Aziz-kunlän zarüi-tušti-puüänüz šiämed, juämed luiz-kä ; *äbäkles gonzä ku-kä kirmisa baštämed luiz-kä* : so-berä tušmon ší, ju ta adamiäz!

Murjo-pírti peltisa lulid korha vuiz-kä ; p̄is̄it̄am veñüz ku-kü pisjan̄i bigatid-kä : so-berü tušmon ší, ju ta adamiüz !

žirdam izüz ku-kü kilinid paš karni bigatid-kü ; kin kortüz šiškini, ūilni bigatid-kä : so-berü tušmon ší, ju ta adamiüz !

S'iz̄imdon-no šiz̄im-das šiz̄im port̄am ošmäsüz oq-ažü karni bigatid-kü, vallañ koškiš karni bigatid-kä : so-berü tušmon ší, ju ta adamiüz.

Pid-pidsišt̄id d̄irizü čepilt̄ini bigatid-kü ; kos ägr̄áz, kos uláz-väjüz ku-kü šiamed, juamed luiz-kä : so-berü tušmon ší, ju ta adamiüz !

N'ildon pužimles ku-kü liššü lidžisa bittid-kü ; n̄ildon majiqles ku-kü keñer-kus-ulzä vandisa bašt̄ini bigatid-kä : so-berü tušmon ší, ju ta adamiüz !

Das-kik zamoküz ku-kü pirtiz potasa ustini bigatid-kü ; das-kik ušton-pírti peltisa lulid šorad vuiz-kä : so-berü tušmon ší, ju ta adamiüz !

Šiz̄imdon-no šiz̄im-das šiz̄im lakma-pírti p̄irani, potani bigatid-kü ; azves-kulčo-pírti p̄irani, potani bigatid-kä : so-berü tušmon ší, ju ta adamiüz !

Tugüz ullañ vjt̄ini bigatid-kü ; izüz ku-kü lopt̄it̄ni bigatid-kä : so-berü tušmon ší, ju ta adamiüz !

Kun-ul-žibimä ku-kü vandisa bašt̄ini bigatid-kü ; gužam liüz ku-kü šiamed, juamed luiz-kä : so-berü tušmon ší, ju ta adamiüz !

Gurežüz gurež-urtsi karni bigatid-kü ; gurežles gižizü lidžisa bittid-kä : so-berü tušmon ší, ju ta adamiüz !

Idegen bántása ellen való ráolvasó ige.

Ha hetven és hetvenhét különféle száraz fának tetőhajtását össze bírod csomózni; gyökerük alatt át birsz hatolni: azután — ellenséges szellem! — edd meg, idd meg ezt az embert!

Ha az *Aziz*-hegyet meg bírod mászni lajtorjával, ha át birsz hatolni a tengerhegyen: azután — ellenséges szellem! — edd meg, idd meg ezt az embert!

Ha a hulló csillagot, az égi csillagot számlálván, végire tudsz

jutni; ha az eg aranyszivárványával fogván be [lovadat] járhat: azután — ellenséges szellem! — edd meg idd meg ezt az embert!

Ha elnyelheted (tkp. nyelésed volt) a *Kiállin-tuk*-ot; a mikor a tengerből, megmarkolva kiveheted a habját: azután — ellenséges szellem! — edd meg, idd meg ezt az embert!

Ha az *Aziz*-khánnak arany csészéjével, kanalával ehétel, ihatol; a mikor a békának szőrét markolva megfoghatod: azután — ellenséges szellem! — edd meg, idd meg ezt az embert!

Ha a kéményen át fujva, lehelleted a szobába juthat; a mikor a lyukatlan tűt czérnaszálba bírod dugni: azután — ellenséges szellem! — edd meg idd meg ezt az embert!

A mikor az izzó követ ki bírod lyukasztani nyelveddel; ha a fagyos vasat meg bírod rágni és lenyelni: azután — ellenséges szellem! — edd meg, idd meg ezt az embert!

Ha hetven és hetvenhét különféle forrást együvé bírsz tenni; ha felfelé menővé bírod tenni (tkp. a lefelé folyó vizet): azután — ellenséges szellem! — edd meg, idd meg ezt az embert!

Ha lábad talpáról a sárt egy csippentéssel le bírod venni (tkp. le bírod csippenteni); ha száraz szenet, száraz ágat, galyat valamikor ehettél, ihattál: azután — ellenséges szellem! — edd meg, idd meg ezt az embert!

Ha negyven fenyűnek levelét számlálván valamikor végére bírsz jutni; ha negyven rúdnak keritéssövényét (tkp. kerítés középet, alját v. csípőalját) vágván, szétveheted: azután — ellenséges szellem! — edd meg, idd meg ezt az embert!

A mikor tizenkét lakaton át menvén, kibírod [azokat] nyitni; ha tizenkét kulcon át fúva, lehelleted szembe jön [veled]: azután — ellenséges szellem! — edd meg, idd meg ezt az embert!

Ha hetven és hetvenhét *lakma*-lakaton által bírsz bujni, menni; ha ezüstgyűrűn által bírsz bujni, menni: azután — ellenséges szellem! — edd meg, idd meg ezt az embert!

Ha a komlót alá bírod meríteni; a követ a mikor fenn bírod lebegtetni: azután — ellenséges szellem! — edd meg, idd meg ezt az embert!

A mikor hónalj-betétemet kívágván elbírod venni (értsd t. i. kezem érintése nélkül); a mikor a színehagyott csontot megehe-

ted, megihatod: azután — ellenséges szellem! — edd meg, idd meg ezt az embert!

Ha hegyet hegy mellé bírsz tenni, ha a hegynék homokszemét számlálván végére bírsz jutni: azután — ellenséges szellem! — edd meg, idd meg ezt az embert!

Följegyeztem a m a l m i š-i kerületnek *Šakta-pi* (Большая Цибирь) falujában *L'el'esej Pok* (Прокофій Елссевъ) világtalan *tuno-pellás* közlése után; 1885, július 22-ikén.

J e g y z e t e k: *murt leštüm* дело чужаго = *vednam* | *šízim-das* рѣдко употребляемое выражение вмѣсто *šízimdon*-а («ritkán használt kifejezés *šízimdon* helyett») | *tułim* молодой отростокъ на верхушкѣ дерева; такіе нельзя связать въ узелъ («fiatal bajtás a fa tetején; ilyeneket nem lehet csomóba egybekötni» — minthogy nagyon különböző irányban terjednek széllyel) | *gerdžät* узелъ; *gerdžani* связать.

Aziz непонятное слово — ср. послѣ *Aziz-kun* —; но Прокофію = *iz* камень + *az* камень очень твердый, бѣлаго цвѣта («érthetetlen szó — v. ö. lejobb is: *Aziz-kun* —; a közlő szerint = *iz* kő + *az* igen kemény, fehér színű kő»).

In-vožo 1. трава (vad szegfű), 2. божество (1. a 4. sz. ráolvasó igét), 3. метеоръ | *in-zarüi-buko* = *vu juš* радуга | *Kilén-tuk* непонятное слово («érthetetlen szó»). Előrsze *Inmar-nak* mellékneve | *nilni* проглотить | *lul* духновение | *pisjani* вдѣть нитку; v. ö. *pisijani* сдѣлать отверстие | *uláz-väjüz* (sic! s nem *vajüz*) accusativusa az *ul-vaj* szónak.

Pid-pidištid . . . biqatid-kä: грязь со стоны ноги нельзя убрать одной щепоткой, а нужно вытереть («a sarat nem lehet egy csippenéssel levenni a láb talpáról, hanem le kell, hogy törüljék»).

Keüer-kus-ul перевязка кольевъ въ заборъ, составляемая изъ древесныхъ корней («a sövényrudaknak fagyökerekből álló köteléke»). Ezek a fagyökerek és galyak ugyanis a bevert karórudaktól oly erősen egymásba vannak szorítva és csavarva, hogy szörnyű nehéz dolog volna vágással szétszedni őket. | *lakma* внутренний замокъ | *kul'eo* кольцо | *vijtni* утопíть | *loptítni* заставить плавать | *šibi* подь мышкой рубашки употребляемая

маленькая часть, трехугольной формы. Такое *š*. конечно нельзя не трогая руки человека вырезать. («az ing hónyalja alatt alkalmazott, háromszög alakú darabka. Az ilyen betétet természetesen nem lehet kivágni a nélkül, hogy az ember kezét érintenék»).

Gužani изменить цветъ, находясь подъ влияниемъ солнечныхъ лучей («színt változtatni a napsugarak behatása alatt») | *urtsi* рядомъ; *urd* ребро | *giš*, *giši* мелчайшая песчинка.

Közmondások.

Perešjoslän veramzi.

1. *Aj-koleso kiti: beriz-no oti.*
2. *Dodiezja pukisez, valezja kužoez.*
3. *žeč ml-kid-kü luoz: veň-pisijü šir türoz.*
4. *Valdü šuloän ün ulla, šezijün ulla!*
5. *Verani kañil, užani šug.*
6. *Česküt imdü koš karod!*
7. *Kečän ižän uz tupalü.*
8. *Gurežez badžin, ruez piči.*
9. *Pinal-pijos-kä oz jaratä: Inmar-no ug jarati.*
10. *S'ulmaškäm šulmîn voj uz lu.*
11. *Valtämles val kučo val, kišnotämles kišno kišno-murt.*
12. *Bigär kion, žuč gondär, ud-mort šala.*

Az öregeknek mondásai.

1. A merre az elő-kerék: oda [megy] a hátsó is (értsd: a merre a főbb emberek mennek, oda követi őt a nép is).
2. A milyen a szán, olyan a benne ülő; a milyen a ló, olyan a gazdája (tkp szánja szerint az ülője, lova szerint a gazdája).
3. Ha jó akarat van: egy tífokba befér az egér [is].
4. Lovadat ostorral ne hajtsd, zabbal hajtsd (értsd: alattvalódat ne szidással, hanem szép szóval figyelmeztess kötelességére)!
5. Beszélni könnyű, megtenni bajos.

6. Édes szádat fanyarrá teszed (? értsd: elrontod a jó folyamatban levő ügyedet, helyzetedet).

7. Kecske és juh össze nem illenek.

8. A hegye nagy, a vize kicsiny.

9. Ha a legények nem szeretik [a leányt], *Inmar* sem szereti.

10. A bús szívben nincsen zsír (értsd: a búsulásban nincs haszon).

11. A lótalannak ló a tarka ló; a feleségtelennek feleség az asszony (értsd: csak az tudja megbecsülni a tarka lovat, kinek lova nincs; csak az tudja megbecsülni az asszonyt, kinek felesége nincs).

12. A tatár farkas, az orosz medve, a votják fogolymadár.

Feljegyeztem a 1 — 7 számukat Nikolaj Ivanov közlése után; a 8—11. számukat Max Buch «Die Wotjaken» könyvéből (103. l.), hova a 10. és 11. számú ismét Borisz Gavrilov szövegeiből van véve; végül a 12. számút Bechterev V. Вотяки, ихъ исторія и современное состоянiе értekezéséből (I. Вѣстникъ Европы 1880. évf. 4. füz. 642. l.)

Jegyzetek: *tärni* имѣть мѣсто, пространство; наидти м., пр. | A 7. számú közmondás czélzata nem bizonyos előttem. de valószínű, hogy különböző természetű felekre (pl. házastársakra) vonatkozik | A 8. számú közmondásra nézve M. B. a következő magyarázatot közli: Wenn jemand sich beklagt, dass er eine kleine frau hat und bei anderen ähnlichen anlässen tröstet man den klagenden mit dem vorte «der berg ist gross, das bächlen ist klein.» D. h. der berg ist gross und bringt doch keinerlei nutzen, während das bächlein, obgleich klein, doch nützlich ist, mühlen treibt etc. | A 10. közmondásra nézve I. Gavrilovnál a 150. dalt | a 11. sz. közm. u. o. a 147. lapon van idézve a *Tutoj és Jantamir* című monda végén. V. ö. itt a tölem közölt, hasonló tartalmú Kal m ä z-h ö s ö k című mondat is, melyben a *kuëo val*, a «tarka ló» a hősre szerencsétlenséget hoz, miből aztán az az átka következik, hogy az ilyenlovon csak cseremisiz járjon és legyen megvetett (t. i. a tarka ló) a votják előtt. Ijesztik is vele a gyermeket: *kuëo valän por liktä* «tarka lovon cseremisiz jön».

XIII.

Á t o k s z ó k.

1. *Mu med úiloz ral!*
2. *ø, mu úilon!*
3. *Mu-pír med vijalod!*
4. *Mu-pír vijan!*
5. *Kıldáj! — Kıldáj med bittoz!*
6. *Inmar med časjoz!*
7. *Lešak med baštoz!*
8. *Albasti med zibíloz ral!*
9. *Gondír med zibíloz ral!*
10. *Puní med jírjoz!*
11. *T'afír žuč!*

1. Nyelne bár el a föld! (пусть тебя проглотила-бы земля!)

2. Oh te földtől elnyelni való! (ахъ, ты такой человекъ, которому нужно было-бы, чтобы проглотила земля!)

3. Süljedj a földön át! (пусть проваливайся сквозь землю!)

4. [Te] földbe süljedni való! (ты человекъ, которому должно было проваливаться сквозь землю!)

5. Nyavalya (tkr. *Kıldáj*)! — pusztítson el *Kıldáj* (пусть покончить съ тобою *Kıldáj*, т. е. божество и причина заразительныхъ болѣзней и мора)!

6. Üssön le *Inmar* [villámával]! (пусть побьетъ тебя громомъ *I.*!)

7. Vigyen el az erdei manó! (дѣшій тебя побралъ-бы!)

8. Fojtson meg *Albasti*! (пусть давить тебя *A.*)

9. Fojtana meg bár a medve! (пусть тебя давить-бы медвѣдь).

10. Rágjon meg a kutya!

11. Hitetlen muszka!

Följegyeztem az 1—10. számúakat Nikolaj Ivanov közlése után K á z á n-ban 1885, május havában — a 11. számúval a pogány *Apsírír*-nak kis leánya tisztelt meg engem *Možgá*-ban (az ufa i gubernium birszki kerületében).

XIV.

Köszöntések.

Találkozásakor: *žec-na-a?*! jól vagy-e még?; vagy *žec-a?* jól vagy-e? — *žec-umoj!* jól, jól!; vagy *umoj!* jól; esetleg *umojtäm!* rosszul! | Távozásakor: *žec lu!* légy jól! *žec vetli!* járj jól! | Megköszönés alkalmával: *tau!* köszönet (neked)! *taulä!* köszönet (nektek)! | Tiszteltetés: «*salam*» — *šu solä jáva!* mond neki, hallod, *salam* (béke)! *salam ležko solä* üdvözetet küldök neki.

XV.

Esküforma.

Inmar-ponna, šundi-ponna, tolež-ponna, náhä-ponna, tilä-ponna, logono mužemä-ponna, až ulonü-ponna ta užžez oj kar!

Inmar-ra, a napra, a holdra, kenyeremre, tüzemre, tapodó földemre, hátra levő életemre [mondom], ezt a dolgot nem tettem!
Mondotta O fim a *Vuž-šumjá*-ban.

XVI.

Személynevek.

1. Férfinevek.

a) Állatok: *Gondir* (medve) | *Kion* (farkas) | *Koñi* (evet) | *Pisläg* (cziinge) | *Juber* (rigó) | *Kwaka* varju.

b) Orosz nevek votják átalakításban: *Kokoj, Pokoj, Pok* (Прокофій) | *Mikul, Miko* (Николаі) | *Mitäj* (Матөей vagy Димитрин, Митька) | *Mikaľ, Mikala, Mikalo* (Михаилъ, Михайла, Ми-

хайло) | *T'oto* (Отома) | *Alesan*, *Sandir* (Александръ) | *Ladi* (Владимиръ) | *Konda* (Кондратій) | *Marko* (Маркъ) | *Poka* (Фока) | *Vasa* (Василій) | *L'ogor* (Егоръ) | *Lavreŋkej* (Лаврентій) | *Petir* (Петръ) | *L'elesej* (Елисей) | *Girgorej* (Григорій) | *Omelan* (Емилианъ) | *Örtämej* (Артемій) || *Pestruŋ* | *Šeštak*.

c) Tatár eredetű nevek: *Eštugan* (= t. *eš* társ + *tugan* atyafi, rokon) | *Načkaj* (= t. *nečkä vékony*) | *Bairan* (v. ö. t. *büjram ünner*).

d) A votják nyelvből érthető nevek: *Urod-pi* (hitvány fiú) | *Ažka-pi* (elsősülött fiú) | *L'ipät fedél* | *Bokro* (v. ö. *bokro* egy fünek neve: Wiedemannál: *bukro* *Atriplex Chenopodium*) | *Gärej* (Nikolaj Ivanovnak votják neve; v. ö. Max Buchnál 108. lapon: «Einem zur zeit des pflügens, bez. heumaht oder roggenernte geborenen kinde giebt man die namen *gerej* von *geri* pflug, *kuso* sense»).

e) Homályos értelmű nevek: *Ikaman*, *Girdim*, *Bud'i*, *Baki*, *Šuŋi*, *Mištaj*, *Bajmač*, *Kakala*, *Ontirok*, *žigi*, *Vaŋäm*, *Bizik*, *Čemel*, *Ustüŋ*, *Toeker*, *Totiš*, *Šobok*, *Jojjo*, *Igoška*, *Äžik*, *Jarko-pi*, *E'e-pi*, *Očaj*, *Puri*, (Nikolaj mostoha arja), *Apsivir* || *Apa*, *Adil*, *Bajmet*, *D'ora*, *Kabo*, *Pitaš*, *Sagid*, *T'otok*, *Zaber* (az utóbbi adatok Max Buch könyvéből valók).

2. Nőnevek.

a) Votják nevek: *S'akan* (gyékény, sás) | *S'artci* (répa) || *Piči-nil* (kis leány; egy oroszul Мария-nak nevezett asszony, kinek már két gyermeke van s mégis *piči nil*).

b) Orosz eredetű nevek: *Šestra* (nyilván = сестра nőtestvér) | *Katarna* (Екатерина) | *Sandi* (Александра) | *Orina* (Ирина) | *Pedošja* (Θеодосія) | *Ofima* (Евфимія) | *T'ekla* (Θекла) | *Malaiŋja*, *Maŋak* (Меланія) | *Oksiŋja* (Аксинія) | *Našta* (Настя, Настасья, Анастасья) | *Omel'* (Амалія) | *Takjanaj* (Татіана) | *Domina* | *Paladja* (Пелагея) | *Okillina* (Акулина) | *Mavra* (Мавра) | *Avdoŋja* (Авдотья) | *Ogarja* (Агаѳія) | *Krest'i* (Крестиня) | *Paraz* (Параскова) | *Oŋišja* (Аннися).

c) Homályos értelmű szavak: *Baltač*, *Ogirman*, *Pogi*, *Varša*, *Čaruk*, *Gajnifa*.

d) A legtöbb asszony neve azon falutól való, honnan feleségül hozták vagy votjákosan mondva honnan férjéhez szökött

(*bíziz*); ilyenek pl. *žumja*, *Veňja*, *Nirja*, *Gondirja*. V. ö. az előbb idézett *Ogirman* nőnevet és a Max Buch könyvében idézett *igirman* falunevet.

Összejegyeztem *Vuž-žumja* faluban; 1885, június havában.

XVII.

Helynevek.

1. Réte k, mezők.

Kužma-seräg (K. szögelet) | *Busi-vož* (rét-gyep) | *ėuštaškäm* (égett rét) | *Por-seräg* (cseremis szögelle; egykori cser. birtokosa után) | *Kuž irad* (hosszú sor) | *Pelmit seräg* (sötét szögelle) | *N'urto-šur-žil* (N'. folyó vidéke) | *Gondir-jir* (medvefő) | *Kartkäj bugro* (K. ерубы; K. nevű tatár után, kit oda temettek és sírja fölé *bugro-t*, négyszögletű kerítést emeltek) | *Vil-vož-šur-žil* (V. v. folyó vidék) | *Kaňko-šur-žil* (K. folyó vidék) | *Keč-vir* (kecske-domb) | *Paš-pu-mu-vir* (mogyorófa-domb) | *ėuė-šur-dur* (ė. folyó part) | *Kara-šur-dur* (K. folyó-part) | *Čimo-šur-dur* (Č. folyópart) | *Kežit oėmäs-dur* (hideg forrás-part) || *Pijağ-tilo* | *Kuėos*.

Erdőrészek: *Kuin viro* (három halmú) | *vilis kir* (felső puszta).

Összejegyeztem *Vuž-žumja* faluban; 1885, június havában.

Jegyzet: *Pijağ-tilo*; *tilo лѣсъ растуціи на суглинистои подпочви* («agyagos földön növő erdő»).

2. Falunevek.

a) *-ja*, *-ga* végűek, melyekhez a loc. *-lan*, abl *-laś*, lat. *-la* ragok járulnak (pl. *žumja*: loc. *žumjalan*; abl. *žumjalas*, lat. *žumjala*): *žumja*, *Veňja*, *Nirja*, *Gondirja*, *Dintüm-bodja* (érthető alapszókkal, mint *veň* tű, *nir* orr, *gondir* medve, *bodi* bot); *Dokja*, *žilja*, *ižbobja* (v. ü. *iž juh*, *bob* bab), *Kušja*, *Uśja* (v. ö. *kuš* bozótirtás, *usi* borona), *Vamja* (v. ö. *vamän* át, keresztül) || *Pelga* (v. ö. *pel*

fül), *Purga* (v. ö. *Puri* személynevet és *Šilo-Pur* folyónevet), *Možga*, *Jumgi-Omga*.

b) *-berdi* végűek (v. ö. *ber* hátsórész): *Maberdi* (v. ö. *mu* föld, f. *maa*), *Šaberdi*; v. ö. *Kwa-berdi* egy folyócska neve közel *Vuž-šumjá*-hoz.

c) *-vaj* végűek (v. ö. *vu*, z. *va* víz) *Jagvaj*, *Jagvaj-dur*, *Jagšur* (v. ö. *jag* fenyőerdő), *N'ursevaj*, *Šurčevaj*, *Porvaj* (v. ö. *ňur* mocsár, *N'urto* folyónév; *šur* patak; *Pur* folyónév), *Keńervaj* (v. ö. *keńer* kerítés), *Ludovaj* (v. ö. *lud* mező), *Tilovaj* (v. ö. *tילו* agyagos erdő), *Ujvaj* (v. ö. *uj* éj), *ženvaj*, *Korčimvaj*, *Ulinvaj* (v. ö. *ul* alj s az iness. raggal való szerkesztésre nézve e falunevet *Ulin-gurt* = tatár *Tübän-Uča* = Нижняя Уча). L. e cikkhez bővebb adatokat Max Buch könyve 108. lapján, a honnan az idézett adatoknak is egy részét átvettem.

N É P D A L O K.

(Kiržan-kiljos.)

A) Katonai dalok.

a) Búcsúzás a szülőföldről és kedvesektől.

1.

*Tedĩ jušlän vordkäm 'tjaz**vuäm saldat-jirjos — šu!**badžin imo kort-goršokiš**šion saldat-šidjos — šu!**pirjom-korka piri-no,**kin koškämöz kin todä?!**pirjom-korka piri-no,**kin kulämöz kin todä?!**pirjom korkas poti-no,**čirtijam kišät kerttizi.**Bubi-šori poti-no**vordkäm jurtmä čik oj adžĩ-ni!**itäl-bitäl šumš-šiasü**tori val-šori koškiz-ug.**kik kelit-no ulošöä*«Fehér hattyúnak születéshe-
lyére

érkeztek a katonafejek», mondd!

«Nagyszájú vasfazékakból való
étel a katona-leves», mondd!Bementem a sorozó (tkp. fogadó)
szobába;

de hogy ki megy el, ki tudja?

Bementem a sorozó szobába;

de hogy ki hal meg, ki tudja?

Kijöttem a sorozó szobából,

nyakamba kendőt kötöttek.

A Bubi mögé mentem

s házam, hol születtem, soh' sem
láttam többé!Csecsés-csicsós (?) szijjas nyer-
gembiz' utána ment barna lovam-
nak.

Két sárga herélt lovam,

kinli šotom ankajä? !
 kik iskat-no uroboä
 kinli šotom nänäjü? !
 bukoälän juqitez
 bamad pištoz ankajä!
 vož jiro-no zumdäsü
 ujli pužit vijaloz!

tuala baštäm vil' izijä
 inmiš tilo-burdo-kad'!

kinek adjam anyácskám? !
 Kerekcs, két szekeremet
 kinek adjam mamuskám? !
 Nyeregívem fényessége
 arczodba sugárik anyácskám!
 Zöld fejü gyúrtüm
 neki veti fényét az éjre (tkp. éj
 ellenére ömlik).

Ez idén vett új sapkám
 olyan mint az égi madár.

Följegyeztem *Vuž-žumjá*-ban Nikolaj Ivanov és Mi-
 khaila Ivanov közlése után; 1885. június 18-dikán.

Jegyzetek. 'tizü = intizü; *vordkäm* 't. мѣсто рожденія |
badžin imo . . . «кушанье изъ желѣзнаго горшка, имѣющаго
 большій ротъ: салдатекия щи» — скажи! | *pirjom-korka* приемная
 изба | *Bubi* вѣроятно названіе какойнибудь рѣкы или горы
 («valószínűleg valami folyó, vagy hegy neve») | *vordkäm jurtmä*
 . . . свой домъ, гдѣ я родился, я не видалъ уже вовсе | *čik*
 вовсе | *terü val-šori* . . . ременный хомутъ ушелъ за гнѣдою
 лошадыю | *itül-bitül csecsezö ikerszö*, melyet Nik. Iv. nem tudott
 visszaadni oroszúl | *kelit* рыжій | *ulošo* меринъ | *ankaj* матушка |
nänä тоже | *iskat* = скать; ск.-колось (alle vier räder am wa-
 gen) | *pužit* напротивъ: *kočišles gonöz p. mallaško* visszafelé simít-
 gatom a maeskának szörét | *ujli p. vijaloz* . . . капляетъ противъ
 ночи, т. е. свѣтитъ, насыпаетъ свѣтъ во тмѣ.

2.

Uramtid koškis pijos saj hiržallam, Az uccza (tkp. ucczád) hosszant
 menő legények hangosan
 énekeltek,
sojü kilüm niljos tuž bordillam; az azt halló (tkp. hallott) leá-
 nyok igen sírtak;
oj bordsalzi dir-ik-no nem sírtak volna, de most

<i>vorgoronjossî tuzies' vilillam.</i>	legényeik beválók (tkp. épek, alkalmasok) voltak (t. i. a katonaságra).
<i>ta budžin äkšej ma's baštoz ?</i>	Ez a fölséges császár ugyan mért veszi el [őket] ?
<i>pinal vorgoronjostî bordžitoz ;</i>	Sírásra fakasztja a fiatal legényeket.
<i>ta kwaž ma's limijaloz ?</i>	Ez az idő mért havaz ?
<i>čeber vož guž-dorjostî sogoz.</i>	Befödi a szép zöld gyepet.

Följegyeztem a malmiš-i kerületnek Multan falujában Natalia Vasziljevna közlése után ; 1885. július 19-ikén.

Jegyzetek. *saj* громко, ясно | *tuzi* = *taza* ép, egészséges | *vorgoron* парень (ласкательно) | *sogni* покрыть.

3.

<i>Kiľoz, kiľoz iřkap-jilad varganed,</i>	Itt marad, itt marad polczolon harmonikád,
<i>kiľoz, kiľoz buris-vilad šod beriktäm ižijed,</i>	itt marad, itt marad tetőgerendákon fekete kifordítottsapkád,
<i>kiľoz, kiľoz bod-dorad žogam kamžoled,</i>	itt marad, itt marad faladra akasztott bekecsed ;
<i>ačid saldatü kořkod vildi.</i>	magad aligha nem katonának mész.
<i>kiľoz, šuroz biger pied,</i>	Itt marad, oda jut a tatár legény' (tkp. fiad),
<i>kiľoz, šuroz žuč pied,</i>	itt marad, oda jut az orosz legény,
<i>šuroz, kořkoz ud-murt pied ;</i>	oda jut, elmegy a votják legény.
<i>kiľoz važkäm jozed-kaliked</i>	Itt maradnak, kikkel társalogtál, korácsaid,
<i>kiľoz, kiľoz buskel-kaliked.</i>	itt marad, itt marad szomszédnéped.

Följegyeztem *Vuž-šumjá*-ban, a szarapuli kerületnek Dintám faljából való Ogarja Ivanovna és Mavra Petrovna menyecskék közlése után; 1885. július 14-ikén.

Jegyzet. *iškap* шкафъ | *vargan* гармоника | *buris* брусъ (въ избѣ) | *beriktini* выворотить | *bod-dor* = *bord-dor* стѣна | *šo-gani* повѣсить | *saldatü* въ салдаты | *vildi* можетъ быть | *piel*; a 2. szem. itt általános helyett szerepel, épúgy mint az oroszban az igénél (если хочешь «wenn du willst» és «wenn man will» | *kiloz*, *šuroz* останется и изберуть; a következő két sorral együtt így értendő: A tatár legény részben itthon marad, részben bejut katonának; az orosz legény szintén részben itthon marad, részben besoroztatik; de a votják legény, az minden esetben besoroztatik és elmegy. A nép evvel a sorozóhatóság igazságtalanságát panaszolja, mely jobban szorítja a votjakot a hadviselésre, mint a többi nemzetiséget | *važkini* разговорить | *joz-kalik* повесникъ.

4.

Tulis koškis badžin vuad
lud-žažaged ujaloz.
vozü sultäm joz-kalıklän
šün-kiljez vijaloz.
pirjom-korkas poti-no
tilo-burdo mon lui;
tuü baštäm vil izijä
inmäs tilo-burdo kad!

Tavaszkor folyó nagy vizedben
 úszkál vad ludad.
 Mellém állott korácsaimnak
 szeme könnye folydogál.
 Kijöttem a sorozó szobából,
 madárrá váltam én.
 Ez idén vett új sapkám
 olyan mint az égből [való] ma-
 dár.

Följegyeztem *Vuž-šumjá*-ban Mikaly Szandi leányzó közlése után; 1885. jún. 21-ikén.

Jegyzetek. *voz* подлѣ; подлѣ меня ставшихъ повесни-
 ковъ потекутъ слезы | *pirjom-korka* изба, гдѣ принимаютъ ре-
 крыты | *tilo-burdo mon lui* . . . olyan lettem mint a madár, mely
 messze elszáll és szabad. | *tuü baštäm* stb. előfordúl a Kat. dalok
 1. és 11. számában is s valószínűleg arra vonatkozik, hogy a
 rekrua víg kedvében félreüti kucsmáját, mely aztán izeg mozog a
 fején, mint valami madár.

5.

*Azbar-šorad kamiš-jubo,
šec ulošo dumon jubo ;
lipät-uliš bazar-dodĭjä,*

*šec vorgotonlän pukšon-korobez.
in-kišiliĭjä, vu-ril-bubiliĭjä,*

kiloz kaltak vaškäm joz-kalikä!

Udvarod közepén nádoszlop,
jó herélt lovat kötni való oszlop ;
a szintető alatt levő szánom vásári,

jó legényé az ülő kassa.
Égi csillagom, vizen való lep-
kém,

itt marad, jaj, melylyel társalog-
tam, korácsaim serege.

Följegyeztem *Vuž-šumjá*-ban Mikaly Sandi közlése után; 1875. június 21-ikén.

J e g y z e t e k. *dumon-jubo* столбъ, которому привязывается хоромии меришь | *bazar-dodĭ* vásári szán; ellentétben van gondolva a mindenesetre kevésbbé csinosan készített házi gyártmányú szánnal | *šec vorgotonlän . . .* отъ хорошаго парня свой коробъ | *bubili* motyloĭk | *kiloz, kaltak . . .* горе мнѣ, останутся мои ровесники (друзья и товарищи), съ которыми я разговаривалъ, сообщался. Ugyane sor előfordul a 3. sz. dal vége fele is.

6.

*Tođi jušed koškoz-ug
vordkäm 'tizä ištisa ;
šulmi čuš-čuš luä-ug
joz-kalikmĭ malpasa.
oj musojä, musojä
ačim koško inizä ;
kilod rildĭ, kilod ug*

*šin-kilidä vijatsa.
mičäm jiro saldated
lud-šadžäg kad' vetloz-ug ;
ves duñečz kotirtoz,
solĭ vordkäm saldated.*

Elmegy bizony fehér hattyúd,
szülőhelyét elvesztvén ;
szívem bizony meg- megenyhül
korácsaimról gondolkozva.
Óh kedvesem, kedvesem
magam megyek már ;
itt maradsz bizony, itt maradsz
bizony

szemed könnyjét folytatva.
Fejét kiegyenesítve katonád
[úgy] jár bizony, mint a vad lúd ;
az egész világot körüljárja,
annak született katonád.

Nikolaj Ivanov küldeménye *Vuz-šumjá*-ból; följegyezte Ofima után.

Jegyzetek. *čuš, čuš lunĭ* смириться | *inüzä* (sic!). Ugyanez az alak megtalálható Gavrilov szövegeiben is a 63. lapon (a 8. sz. mesében).

7.

<i>Košako, košako korkajos,</i>	Üvegablakos, üvegablakos házak,
<i>azveš vižijem korkajos,</i>	ezüst padlójú házak,
<i>šodir-ak, šodir-ak pilemjos,</i>	feketés, feketés felhők,
<i>tulis liktüm turijos,</i>	tavasszal jött darvak,
<i>Kam-kuža vaškäm žašägjos,</i>	a Káma hosszában leereszkedett
	ludak,
<i>oj apajjos, kilidi vildi, apajjos!</i>	óh nénikék, [ott] maradtatok bi-
	zouy, nénikék!

Följegyeztem a malmiš-i kerületnek Multan falujában Marja Vasziljevna közlése után; 1885. július 19-ikén.

Jegyzetek. *košak* «üvegablak»; *ukno* egy emberfej nagyságú nyílás a *korka* egyik oldalán, mely szellőztetésre szolgál és rendesen fafedővel van befedve | *vižijem* = *vižijo* (l. e. képzésre más adatokat a multani tal. mesékben) | *šodirak* a közlő magyarázata szerint «feketés valami», «olyan mint ha fekete volna» | *vaškäm* leereszkedett, értve: leüszott ludak. — V. ö. e dal változatát Gavrilovnál (a 39. lapon), hol *šodirak* helyett *čidirak* található s az illető sor így van fordítva: *ключьями густыя облака*; a *vižijem* helyett itt *vižo* fordul elő.

8.

<i>Tuala potäm poški-pijos</i>	Az idén kikelt fecskefőök
<i>tir toleš-sori jibirtillam;</i>	a tölt hold felé hajlongottak;
<i>tuala koškono äkäjos</i>	az idén elmenendő bátyácskák
<i>janaral-sori jibirtillam;</i>	a generális felé hajlongottak;
<i>tuala koškono apajjos</i>	az idén elmenendő nénikék
<i>takjazi-ponna kursinillam;</i>	pártájuk (tkp. <i>takja</i> -diszük) miatt
	búsultak;

<i>mileštim kílono nonojos</i>	a mi itt maradó mamuskáink
<i>jir-jubo-šori jubirtállam.</i>	a főoszlop felé hajlongottak.
<i>milemlí minono šurásjos</i>	A mi menő utaink
<i>Kuzonü gorodü dugdílállam.</i>	Kázán városába megszűntek.

Följegyeztem a malmiš-i kerület *Šakta-pi* falujában (a *Selti*-i egyházkerületben) Okillyina Jeliszjejevna közlése után; 1885. július 22-ikén.

Jegyzetek. *poški kasatocika* | *jibirtállam* поклонились | *janaral* генераль | *toleš-šori, janaral-šori* противъ мѣсяца, генералу | *takjazi ponna*: у Вотяковъ Малмышскаго уѣзда (Kalmäz-víl) только дѣвцы носятъ *takja*; вълѣдствие этого подъ выраженіемъ «*takja*» понимается дѣвичество («а *Kalmäz folyó* mellettén lakó votjákoknál csak a leányok hordanak *takja*-t; ennek következtében a *takja* kifejezéssel a leányi állapot értetődik») | *kursinini* опечалиться, сгрустнуться | *nono* мать | *jir-jubo* «главный столбъ»; на концѣ или въ срединѣ деревни находится вездѣ столбъ, на которомъ написано названіе деревни и количество жителей — когда сопровождаютъ рекрутовъ или замужь идущихъ дѣвицъ: до этого столба сопровождаютъ («főoszlop»); a falunak végén, vagy közepén mindenütt látható egy oszlop, a melyre rá van írva a falu neve s a lakosság száma — a midőn a rekrutákat, vagy a férjhez menő leányokat elkísérik, eddig az oszlogig mennek velük») | *dugdílállam* прекратились.

9.

<i>Gibädo nurü kvaži pijaloz,</i>	Tőzeges mocsárba tojik (tkp. fiadzik) a haris,
<i>seü žažäg ullaloz;</i>	öt elüzi a lúd;
<i>bubili-, kočoburd-kad-ik</i>	a lepke- és szarkaszárnyhoz hasonló
<i>vekči dera núžaloz;</i>	finom (tkp. vékony) vászon fehérredik;
<i>Akčabej, Jančabej,</i>	Akesabej, Jancsabej
<i>Kadīr minoz Kuzonü;</i>	Kadir megyen Kázánba;

budžim uski, budžim uski fölséges császár, fölséges császár
davaj meňa pašport! adj nekem útlevelet!

Följegyeztem a malmiŝ-i kerületnek *Šakta-pi* (Большая Цибирь) falujában *Okillyina Prokopjevna* (a *tuno-pellaš* leányának) közlése után; 1885. július 22-ikén.

Jegyzetek. *gibüd* az erdő felületén levél- s más növény-hulladékokból alakult puha talaj-réteg; tőzeg | *pijani* родить | *seä* = *sojü toro* (т. е. *kvaži-pijos* | *bubili* мотылекъ | *úžani* = *gužani* fehéredni (a vászonnról mondva) | *bubili* . . . a lepke- és szarkaszárnyhoz hasonló finom vászon fehéredik (talán arra értve, hogy ing készül belőle a távozó rekruták számára?) | *Akča-bej*, *Janča-bej*, *Kadir* rekruták nevei | *budžim uski* az éneklő meg nem magyarázhatta az «*uski*» értelmét, de tekintve a «*budžim*» alakra, mely mindig «*felső*»-t (nem pusztán «nagy»-ot) jelent — valószínű, hogy az *uski* szó vagy változata, vagy elrontása az *üksej* szónak. E szó különben is jól illik a mondatba.

10.

Sari val kětki, vuzle koški, Sárga lovat fogtam be, árúért
mentem,
duměsa poni bakcajü; kötözve tettem le a kertbe.
än bürdě anakaj, än bürdě atėkaj Ne sirj anyuska, ne sirj atyuska!
kulä lüäm-děr äksejle. Bizonyára kellek a császárnak.

11.

D'ėram-no izam aj izijü Hej, fejemre feltett sapkám
fejünk fölött haladó mudárhoz
děr-dělti koškiš papa kajik; hasonló;
anakaj korkan aj ulämä Hej, anyuska, [e] házban [való]
éltem
odik taulėklis-no küš üz pot. egy napnál s éjnél hosszabbra
nem terjed.

12.

Pėrijom-korka pėrėkėd Midőn bementél a sorozó szo-
bába,
kjėted koškämdü šjüdz-a? érezte-e kebled, hogy távoztál?

atëkaj, korkaş potëkëd

Atyuska! midön kimentél a ház-
ból,

küt-kuräktümdä şüdid-a ?

kebled fájaldalmát érezted-e ?

13.

şîşëk-no aran' potëkëd

Midön rozst mentél aratni,
sarlód vágását érezted-e ?

şurlo mertëümdä şüdid-a ?

Atyuska! midön kimentél a ház-
ból,

atëkaj korkaş potëkëd

kebled fájaldalmát érezted-e ?

küt kuräktümdä şüdid-a ?

14.

Tüde-no dëdëk, lëz dëdëk,

Fehér galamb, kék galamb

lobşoz-no koşkoz dömëşlë ;

repül s elmegy gyümölcsért ;

mugorä vuäm piñal-pijosëd

fölserdült (tkp. testbe jutott) le-
gényeid

potoz-no koşkoz saldatlë.

elmennek, távoznak katonának.

15.

Këčo dalo valü val,

Tarka sörényű lovam vala,

şudisa vordü tuğanä ;

táplálva neveltem [azt], atyám-
fia ;

aşlo këtki, aşlo koşki

először fogtam be, először men-
tem el [vele]

Kazanskoj kantorä.

a kázáni [sorozó] irodába.

16.

Bad-puliş dëlzä än vandü,

A fűzfának ne vágjátok le tete-
jét,

bad-pulän dëlëz noş budoz ;

a fűzfának teteje megint kinő.

miłam koşkümlë şum än potelä,

A mi távozásunknak ne örülje-
tek,

miłëşkëm ërodez noş këloz.

nálunknál megint marad hitvá-
nyabb!

b) A katonai élet szenvedései.

17.

*Azan-no veranê tubêkê,**đuzêť-no lüz-manara ;
milam-no piñal bayêťen
šekêť-dêr lüz zamana.*Midőn fölmentem [a mecsetto-
ronyba] *azan*-imádságot mon-
dani,igen magas vala a mecsettorony ;
a mi ifju korunkban is
bizony igen nehéz lett az esz-
tendő.

18.

*Vêlti-no ortcis đúsedlis**puržim mamêkzú kiñ oktoz ?
kuđokú mênêsa kúlimê-kú,**lümäs-no šümmäs kiñ oktoz !*A magasban (tkp. fölnt el) ha-
ladó hattyúdnaklebegő pelyhét ki gyűjtí össze ?
Ha, messzire menvén, megha-
lunk,csontjainkat (tkp. csontunkat,
pikkelyünket) ki gyűjtí össze ?

19.

*Tuala potäm cîña-pijosêđ
kwakišün kwakú telmêroz ;**tuala koškäm saldatjosêđ
gorodišün gorodú telmêroz.*Az idén kikelt esókafiókok
cserjésből cserjésbe esengöek
(esengve járnak).Az idén elment katonák
városból városba esengnek.

20.

*Kuzon uramti potêkêm**majorän puñit mou lui,
major vêlêmtü, dêšmon vêlêm**šüz-dêr piñal dêrjosmü.*Midőn Kázán [város] ueczáján
elindúltam,egy őrnaggyal találkoztam én ;
őrnagy nem volt, ellenség
volt,

bizony megette fiatal fejeinket.

21.

S'uräs kuža minim kirjasa,

šuräsleš pumzä om šettü ;

bildü vuim piñal mugormi,

hĩtsi luämmüz un todü.

Az út hosszában énekelve men-
tünk,

az útnak végét nem találtuk ;

teljesen fölserdült (tkp. egészebe
ért) fiatal testünk,

hová leszünk, azt nem tudjuk.

A 10—20. számú dalokat Iván Michailov közlése után jegyeztem föl *Kázán*-ban (1885. szeptember havában). A közlő ezeket, valamint általában a tőle felírt dalok nagyobb részét *Ulén-gurt* szülőfalujában gyűjtötte össze (a *kázáni* guberniumnak mama diš-i kerületében). — A 21. számú dalt a *jelabugai* kerületnek *Vandäno* (Маняшева) falujában jegyeztem fel *Vaszilij Fedorov* sztároszta közlése után.

Jegyzetek. V. ö. mint változatokat a 11. sz. dalt a Gavrilov-féle gyűjtemény 183., a 13-ikat a Gavr. 164., a 14-iket a Gavr. 185., a 17-iket a Gavr. 187. számú dalával.

10. dal. *kulü lüäm-dër* ... вѣроятно я понадобился царю || 13. d. *atëkaj* ... Az e szóval kezdődő kérdést a gyermek intézi katonaságba menő atyjához. Mint egy lejjebb jövő dal jegyzeteiben is le van írva, a votják legények igen korán, 14—18-éves korukban házasodnak, úgy hogy mikor 20-éves korukban katonának mennek, rendesen már van egy-két gyermekük. || 14. d. *domëslë* a Gavrilov-féle változatban *lomëslë* s így van fordítva: въ прибрежные кусты | *potoz koškoz* egyes számú állitm. többes alany mellett (*pijosëd*), mint sok más helyen a dalokban (pl. a 14-ikben) || 15. d. *këco* пестрый || 17. d. *zamana* годъ || 18. d. *puržëñë* летать на воздухъ | *lÿ-šÿm* кости (вообще) || 19. d. *kwak* орѣшникъ | *pijosëd* ... *teľmëroz* ; v. ö. a 14. sz. d. jegyzetét.

B) Szerelmi dalok.

a) Kesergő szerelem.

22.

Maiz-ginü, kirjî-os ; maiz-ginü kirjî-os !
mu-virü žužam šaškäz,

*šundileš vordäm gažanzü,
 kežjít pužmered sorü-ug,
 sižil-kinli čidatük.
 Maiz-ginü, kiži-os ; maiz-ginü, kiži-os!
 ačmüleš gažan ešjosleš
 kotzüs-pučsüs Šajtan sorü.
 čeber šaskaed oj šujasal-kä,
 jaraton ešed oj kuštisal-kä,
 mozmoned, malpaned oj lusal-dir.*

No hát micsoda, ugyan hogyan! No hát micsoda, ugyan hogyan!

A dombon kinőtt virágot,

a napnak fölnevelt kedvesét

bizony megtöri a hideg dér,

nem tűrhetvén (t. i. a virág) az őszi hideget.

No hát micsoda, ugyan hogyan! No hát micsoda, ugyan hogyan!

A mi kedves társainknak

keblét, belsejét összetöri (megszomorítja) *Šajtan*.

Ha szép virágod el nem hervadt volna,

ha szeretett társad el nem hagyott volna:

epekedésed, gondolatba merülésed bizony nem volna.

Nikolaj Ivanov küldeménye. Följegyezte *Kučo* — más nevéen *Vuko-čudži* (Вуко-Чудзи) faluban Petir Takjanaj közlése után.

23.

*Muš-čiči-kađ mon českit val,
 šuntäm voj-no kulü oj val,
 sutür-bam-kađ mon bamän val,
 šod namär-kađeš šinjosi val,
 muži-tiš-kađ mon duno val,
 miškäm šartči-kađ mon čilkit val,
 šin-učkon-kađ mon pištis val.
 kinä gažaj, soin vetli ;
 nänü, dađaj ug lež val.*

Šajtan vildî žutiz, ležiz!
Inmar kostäk oz lu-dir.

Édes voltam én, mint a méhnek méze,
 nem kellett még az olvasztott vaj sem,
 ribiszkearczhoz hasonló arczú voltam én,
 fekete *namür*-szederhez hasonló szemeim voltak,
 drága voltam én mint a bogyo magva,
 ragyogó voltam én, mint a megmosott répa,
 fényes voltam én, mint a tükör.
 A kit kedveltem, azzal jártam;
 anyus, atyus nem engednek vala (t. i. kedvesemmel járn).
Šajtan fölemelt s leeresztett!
Inmar parancsa (engedelme) nélkül bizony nem történt ez.

Följegyeztem N i k o l a j I v a n o v küldeményéből. A közlő
 O f i m a volt.

24.

Siñs-bugor-kađ nugijü val,
namera-kađ bamijü val,
Kam-sutär-kađ čimijü val,
ko-vil žugkon-kađ kikijü val,
tipi-tapi logon bubijü val.
vu-koä piri-no pížés lui,
kirü poti-no adami adžiz,
tälä piri-no lom-täj mertčiz ;
Oëü minäm val jirmä bittini,
ta jugit duñneä tuž žal potiz ;
kožü minäm val, «tätčeo!» — šusa,
moneštım ažlo baka tätčiz.

Czérnagombolyaghoz hasonló fejecském vala,
 kövi szederhez hasonló arczocskám vala,
 kámai ribiszkéhez hasonló szemecském vala,
 a malomkö tetejét verdesöhöz hasonló kezecském vala,

topogással lépő lábaeskám vala.

A malomba mentem s lisztes lettem,
a pusztára mentem ki s meglátott egy ember,
az erdőbe mentem s megszúrt a kullancs;
az *Oĕ* (Ижъ) [folyó]-hoz mentem fejemet elveszíteni,
igen sajnáltam ezt a fényes világot;
az örvényhez mentem, gondolván hogy beleugrom,
nálam előbb egy béka ugrott [bele].

Följegyeztem *Vuž-žumjá*-ban *Omely Takjanaaj* közlése után; 1885, június 19-ikén.

Je g y z e t e k : *nugi* ласкательное название головы | *namera* = *namer* костяника (*rubus saxatilis*) | *bami* = *bam* kicsinyítő képzéssel (ez tehát világos példa a különben is gyakran feltűnő <i>képző kicsinyítő értékére</i>). | *ĕimi* ласкательное название глазъ | *ko žernovъ* | *kir* степь, пустыня | *ko-vil žugkon* : nyilván valami kezeeskéhez hasonló eszköz a malomkö tetején; talán pl. a garatcsellegő | *kiki* ласкательное название руки | *Oĕä, kožü* illativus ragokkal, melyek itt nem *-be-t*, hanem *-hoz-t* jelentenek | *jugit duinĕ* ez a földön való fényes világ, ellentétben a halottak «*peľmit duinĕ*» sötét világjával | *kož* самое глубокое мѣсто въ рѣкѣ.

25.

Turlär-ik, turlär-ik,
turied leštü, kar leštü.
gažan ešü kuštiz-ug;
dirańča kuža bišon-dırja

monü bižni kosiz-ug.

Turlär, turbir [hangot adva]
épít darúd, fészket épít.
Kedvelt társam bizony elhagyott;
a midőn a lécz hosszában futot-
tam,
[azt] mondotta bizony nekem,
hogy férjhez menjek.

— — — — —
ĕuž ulošodü koj kar!

— — — — —
Sárga, herélt lovadat tedd kö-
vérré!

Följegyeztem *Nikolaj Ivanov* küldeményéből, ki a dal közlőjéül *Ofimá-t* nevezi meg.

Jegyzetek: *turlär-ik* голосъ журавля | *bizni* 1. futni; 2. férjhez menni (a menyiben t. i. még a múlt században is a leány férjhezmenetelének gyakori módja — előbb pedig nyilván rendes módja — a szöktetés, illetőleg rablás volt) | *kosni* voltaképen «mondani, hogy valaki valamit tegyen» s nem szorosán «parancsolni»; rólam is pl. midőn mindenféle ígérettel kértem a fiatalságot, hogy mondjon el valami dalt, — azt szokták mondani, hogy *kiržani kosä*. A dal is mondja: *kiržani kosod-käi mon kiržalo*; sőt ilyen esetben nem is lehetne használni a *kurni* «kérni» igét. — E dal — úgy látszik nekem — Ofima saját szerzeménye lehet, vagy legalább egyenesen az ő viszonyára van szabva. Ő neki volt oka panaszkodni, hogy kedvese elhagyta s hogy azt javallja, hogy menjen most már máshoz férjhez. A «lécz hosszában való futás» is csak egy specialis esetre mutat. Az utolsó sornak czélzata s az előbbiekkal való összefüggése homályos előítem.

26.

*Oj anajä, kiršijä,
jir-šijä ru-vil šaši luoz!
oj anajä, kiršijä,
kikijä čorig-šom luoz!*

Óh anyám, sógorom,
hajam vízi sás lesz!
óh anyám, sógorom,
kezeckém halpikkely lesz!

27.

*Oj nänäjä, dadajä,
malä monä vordidi?!
mon intijä žazäg-kä vordisal,
kurbon-vošli kot jarasal.*

Hej anyám, apám,
minek neveltetek engem?!
Ha helyemben egy ludat nevel-
tetek volna,
[az] legalább áldozatimádságra
volna alkalmas.

28.

*Čukna papaed malä kirža?
čuk-pužmeredlě čidatük.
milan kütjosmē malä būrdē?
datjoslan kēlēzlē čidatük.*

Reggel miért énekel a madár?
Nem nyughatik a reggeli dér
miatt.
A mi belsők miért sír?
Nem nyughatik az idegenek be-
széde miatt.

29.

*Otên-no lampê, tatên lampê,
lampêlê bêdâ tël žua ;
mêniškêm kÿtmâ-no murt ug todê,
mênam kÿtjosam-no tël žua.*

Ottan is lámpa, itten [is] lámpa,
minden lámpában láng ég ;
az én keblemet idegen nem ismeri,
az én keblemben is láng ég.

30.

*Lêz-puriš valü lušsal-kü,
đalaz kuckêsa vetlêsal ;
gažan êromâ lušsal-kü,
cik šulmaškôtük vetlêsal.*

Ha kékes-szürke lovam lenne,
sörényébe fogózkodva lovagolnék
(tkp. járnék);
ha szeretett kedvesem volna,
ugyancsak bútlanúl járnék.

31.

*Kêk piñal nêljos kêrên vetlo,
kulâ esübžäs esäblasa ;
kÿt kuräktämžäs šÿđêttük
bürdêsa vetlo aulakän.*

Két fiatal leány járkál a pusztán,
[szinte] meghalnak bánatjukban ;
keblük kinját nem akarván észrevétetni,
magányosan járnak sírva.

32.

*Mênam pêrono kenas-ažam
ukojän ponäm küs-kertton van ;
«än bürdê êrom, mal bürdiškod ?
kêknamêliš odigmê um đetü».*

A csűr előtt, melybe én beme-
gyek,
paszománttal kirakott öv van ;
«ne sírj kedvesem, minek sírsz ?
egyikünk a másikat nem bántja».

33.

*Tÿđê-no deräm tÿl, tÿl tÿlä,
gužem-no turêm turnakê ;
kÿt kuräktâ-no šuläm seräktü
žêt-ažü izêno vđêkê.*

A fehér inget a szél, a szél fuj-
dogálja,
midőn nyáron szénát kaszálnak ;
keblem kínlódik, szívem búsul,
midőn este aludni fekszem.

34.

*S'od íuläs šori učkiškom,
kizleš-no ŷuŷit pu oval ;*

*uj-votam pířü uromü,
sajkaško-kü vozam oval.*

Fekete erdő felé nézegetünk,
a (vörös) fenyűnél nincs maga-
sabb fa;
éjjeli álmomba belép kedvesem,
midőn felébredek nincs mellet-
tem.

35.

Zareliš paškētzü mon toděsal-kü,

*üj-děr pukšěsal puromü ;
mar adŷonjostmü mon toděsal-kü,*

kükijam-děrja-no kulěsal.

A tengernek szélességét ha tud-
nám,
bizony nem ülnék én a kompra;
hogy mit fogok még látni, ha
tudtam volna,
meghaltam volna még bölcső-
koromban.

36.

Azveš-no zundäs šotišjoslě

*zarñijam zundäs šotěšalmě ;
müleškēm lulmäs ŷallašjoslě
luljostmäs šori karsalmě.*

A [nekünk] ezüstgyűrűt adók-
nak,
mi aranyozott gyűrűt adnánk ;
a mi lelkünket megsajnálóknak
ketté osztanók (tkp. tennők) lel-
künket.

37.

Vuja-orja ŷaŷüged ujaloz,

*jalan-ginü, ginü utěasa ;
čeber niled «kaltak!» ŷuoz,
jalan-ginü uromzü utěasa.*

A vízmeder mentében úszkál a
lúd
egyre csak keresgélvén ;
a szép leány jajt mond,
egyre csak kedvesét keresvén.

A 26. számú dalt *Vuŷ-ŷumjá*-ban jegyezttem fel Mikaly Szandi közlése után (1885, június 19-ikén); a 27. számú *Nikolaj Ivanov* küldeménye, ki *Ofimá*-tól írta föl; a 28—33. számúak *Iván Michailov*-tól valók; a 34. a jelabugai kerü-

letnek *Vandümo* (Маняшева) falujából Trofim Jekimov közlése (1885, szeptember 1-jén); a 35. és 36. ismét Iván Michailov-tól valók; a 37. Nikolaj Ivanov küldeménye, ki *Kuëo* (más nevén *Vuko-ëuži*) faluban írta föl Petir Takjanaj közlése után.

Jegyzetek: V. ö. mint változatokat a 28. sz. dalhoz a Gavrilov-féle gyűjtemény 206., a 29-ikhez a Gavr. 181., a 31-ikhez a Gavr. 176., a 32-ikhez a Gavr. 159., a 35-ikhez a Gavr. 182. számú dalait. — 26. dal. *vu-vil* olyan kifejezés, mint *kvar-vil ämejed* a 189. sz. dalban | *kirsi* зять | *šom* чешуя | *kiki* ласкательное название руки || 28. d. *čidatäk* helyett a Gavrilov-féle változatban *ug čida* kifejezést olvasunk; mind a kettő együtt egy itt közölt alábbi dalban || *kütjosmë* pluralisban, mint a 29. sz. dalban is || 31. d. *nëljos* — *kulä* szabályellenes számconstructio, mint a 14. és 19. sz. dalokban || 32. d. *mal* = *malì* | *këknamëlis* . . . не будем гршиться («nem fogunk bünt elkövetni»; tkr. nem bántjuk egymást, nem közösülünk nemileg) || 33. d. *seräktini* गरे-вать || 35. d. *purom* a Gavrilov-féle változatban *puran* перевозъ; u. o. az itteni *kükijam-dirja* helyett: *kokijin-dirjam* || 36. d. *šori* (sic!) *karini* по поламъ раздѣлить || 37. d. A második sorban *ginä* kétszer van egymásután Nikolaj Ivanov kéziratában; de efféle kettős használata a *ginä*-nek semmilyen más adattal nem igazolható s általában érthetetlen. Valószínű, hogy ama második *ginä*-t Nik. Ivanov önkényesen toldotta a sorba, hogy a szótagszám jobban egyezzek a 4. sorral. Hasonló kísérlete mutatkozik az 51. sz. dalban is (l. ott a jegyzetet).

b) Boldog szerelem.

38.

N'uläskën piš-pu tuž uno,
dël-čogämjosëz odik-ginä;
ta gurtën nëljos tuž uno,
milemëz daratiš odik-ginä.

Az erdőben fa igen sok [van],
melynek csúcsa le van nyesve,
csupán csak egy;
ebben a faluban leány sok van,
[de] minket szerető csupán csak
egy.

*Oj gurež žec, gurež žec,
gurež kuža šurüs žec,
milēmli šudini, šeräktini
kalpak izjam niljos žec.*

*Mugorä vuäm pijosëdlän
ažjosëž narak čuk luoz ;
so pijosëdlän këržan këlželë
neljosëdlän mël-këdzë vüj luoz.*

*Vekëi-no vekëi siñised,
tjürü tubësa vurožë ;
tatsë lëktäm kuno-nëläz
tuž đuratësa vetlodë.*

*üsjostäs üsti, sežë-dër kišti,
muzon-no vëžë žužäklë ;
šimä-no üsti, kašmä žuti
asmäs-no vetlon čromlë.*

*Mi jumšani vetläm val,
čeber apajdäs adžimi ;
šin-gaëjossä žutjaz-no
muso potiz monim so !*

39.

Oh jó a hegy, jó a hegy,
a hegy mentében jó az út ;
játszani, nevetgélni jók nekünk
a kalpagot felöltött lányok.

40.

A fölserdült legényeknek
ruhaelöjük mindig bojtos szo-
kott lenni ;
ama legények énekszavára
a leányok lelke vajjá szokott vál-
ni (t. i. ellágyul a szívük).

41.

Vékony, vékony a czérna
a főhelyre fölülvén varrnak
[vele] ;
az idejött vendég leányt
nagyon szeretitek (tkp. szeretve
jártok).

42.

Kinyitottam ajtótokat s zabot
hánytam
az idegen fajta lúdnak ;
szememet is kinyitottam, szem-
öldököm felemeltem,
a mi sétáló kedvesünkre.

43.

Mi sétálni mentünk volt,
megláttuk szép néniteket ;
szempilláit felemelte
s az nagyon kedvesnek tetszett
nekem.

*Gurež kuža čija van,
so čijaž kin bičaloz ?
milam niljos bičaloz ;
so niljosiz kin čupaloz ?
milam pijos čupaloz.*

*Šur küzajadê üj vetlêsal,
šur kvarajostüs gažaško ;
šêdon-ñijadê üj potêsal,
askêm êromü vožmaško.*

*Vu-doradê-no bugêro,
mi um-kä čupä, kin čupoz ?
tilad nêljostê tuž čeberês,
mi um-kü baštü, kin baštoz ?*

*Kutäm êromed tužgäs čeber,
vožalod medam a7ajü ?
datlän, kêljosêz šékêl luoz,
cidalod medam a7ajü ?*

*Oti-no tañi vetlon muzän
dat nêljosên-no todmaskim ;
dat nêljosêd-no cik velêmtü,
asmä a7ajlän nêlêz veläm.*

44.

A hegy mentében meggy van,
azt a meggyet ki szedi le ?
a mi leányaink szedik le.
A mi leányainkat ki csókolja ?
a mi legényeink csókolják.

45.

Patakotok mentében nem jár-
kálnék,
[de] patakotok csörgését kedve-
lem ;
játzó helyetekre nem mennék,
[de] a saját kedvesemet várom
[ott].

46.

Vizetek mellett deszkakerítés,
ha mi nem csókoljuk (t. i. leá-
nyaitokat ott), ki csókolja ?
A ti leányaitok igen szepek,
ha mi nem vesszük el, ki veszi el?

47.

Szerzett szeretőd igen gyönyörű,
féltékenykedel vajjon bátyám ?
Az idegennek beszéde bántó szo-
kott lenni,
tűröd vajjon bátyám ?

48.

Arra felé, erre felé jártomban
idegen leányokkal ismerkedtem
meg ;
idegen leányok éppen nem vol-
tak,
a mi bácsinknak leányai voltak.

49.

*Aji minäm lud-vilä,
lud-viläs sor šedtäm,
šor piñijis ken šedtäm,
kenüz vajäm piezli,
piezli nim ponillam «Kamaj».*

Apám elment a mezőre,
a mezőn nyestet talált,
a nyest nyomán menyet talált,
a menyet elhozta fiának,
fiának *Kamaj* nevet adtak.

50.

*Tärük, tärük äktisal,
lulmä, virmä bujgatsal,
žongir, žongir girlijed
Šudža kenak šur ullai!*

Hipp-hoppal ugrálnék,
lelkem, vérem vigasztalnám;
[de] cseng, bong a csengetyű
[s nekem mennem kell] a folyó
mentében lefelé, *Šudža*-ba
menynek.

51.

*Aj araško-no, araško,
mėnon esübä vučtož;
mar kěl veramžs ug todiškė,
aslam peljosė kėltož.*

Hej, aratok, aratok,
míg menő gondolatom nem ér-
kezik;
miféle szót mondtak, nem tu-
dom
míg magam fülei nem hallják.

A 38., 40—42., 45—48. és 51. számú dalokat *Ivan Michailov* után jegyeztem fel *Kázánban*; a 43. és 50. *Nikolaj Ivanov* küldeménye, amaz *Lyelyeszej Onyiszja*, emez *Mikul Pogi* után fölírva; a 39. és 44. *Aktämır* (Елкибай) faluból való (a *Jelabugai* kerületben) s *Pjotr Pavlov* (vulgo: *Pokoj*) közlése (1885, augusztus 30-ikán); végül a 49. számú *Verescsagin G.* «*Вотяки Сосновскаго края*» művéből van átvéve s a közlőnek kiejtése és javításai szerint átírva.

Jegyzetek. V. ö. mint változatokat a 42. számú dalhoz a *Gavrilov*-féle gyűjteményből a 196., a 45-ikhez a 191., a 47-ikhez a 216., a 48-ikhoz a 26. és az 51-ikhez a 136. számú dalokat. — 38. dal: *úlaskėn . . . въ лѣсу деревьевъ много, а только одно съ обрѣзаннымъ концемъ*. Szükséges itt megemlítenem a votjákoknak azon szokását, hogy valami nevezetes dolognak az emlékére az erdőben, az útfélen levagdossák egy fenyőfának a felső ágait.

Rátékitve ugyanis erre, visszaemlékeznek ama megjegyzett dalokra | *čogümjosész — odik-gñä* szabályellenes számegvezetés, mint a 31. stb. számú dalokban (l. ott a jegyzetet) || 40. d. *ňarak* все | *čuk knetj* | *vüj luoz maslo*, t. e. *мягкое будетъ ихъ сердце* || 42. d. az itteni *muzon věžě* «más fajta» kifejezés a Gavrilov-féle változatban pontosabban van helyettesítve; ott t. i. ez áll: *kítaj-no šuon žazükli* гусямъ называемымъ китайскими || 44. d. *čija* = tat. *čijü* meggy | *ňiljos, pijos — bičaloz*; v. ö. a 38. sz. dal jegyzetét | 45. d. *šědoň-ni mьeto, gđь играють* | *askěn svoj* || 46. d. *bugěro* = tat. *bura* deszkakerítés || *vožaně* ревновать (Gavrilovnál a 216. dalban *vožalod* hibásan van fordítva így: сохранишь-ли; mert emez így volna votjakul: *vožmalod-a?*) | *kutüm ěromed*; v. ö. *ěrom kutěně* szeretőt fogni, keríteni | *kěljosész — luoz*; v. ö. az ilyen számszerkesztésre nézve a 14., 19., 31., 38., 44. sz. dalok jegyzeteit || 48. d. *vetlon muzän* = v. *šamün*; *so muzän* = *so šamün, so-kajik* (ugyane kifejezés van a Gavrilov-féle változatban is) || 50. d. Fordítása: «я бы плясала, какъ скачетъ заяць; этимъ-бы развеселила душу и кровь, но раздался звонъ колокола и я должна сдѣлаться *kenak* (женщиной) и ѣхать внизъ по рѣкѣ, въ деревню Шуджу.» Kitétszik e fordításból, de meg a dalnak adott textusából is, hogy az utolsó sorból több szó ki van szorítva. Ez aligha a közlő dolga — hanem inkább a felíró Nikolaj Ivanové, ki a rhythmus kedvéért úgy látszik más helyütt is toldott, foldott (l. a 37. sz. dal jegyz.) || 51. d. E dal tartalma a leánykérő küldötték válaszára vonatkozik; «míg ezek meg nem jönnek s hírt nem hoznak, nem tudom, kosa-rat kapok-e, vagy eljön hozzám a leány feleségül».

52.

Ójdo apaj bazarä,
ukno-puldä vuzani;
anajed potoz čužonän,
atajed potoz čokmorän;
nělzä nuěsa koškomě,
pěněžä vjřsa keltomi.

Gyere nénike a vásárba,
ablakdeszkádat megvásárolni;
anyád kijön egy seprővel,
apád kijön egy bunkóval;
leányát elvívén megyünk mi el,
kutyáját megölvén hagyjuk mi el.

Följegyeztem Ivan Michailov közlése után Kázánban
1885, szeptember havában.

Jegyzetek. E dal tartalma a votjákoknál gyakran előforduló leányrablásra vonatkozik. — *apaj*. Föltűnő lehet a votják dalokban, hogy valabányszor csak kedvesről, vagy feleségről van szó, mindig csak *apaj*-ről, «néne»-ről van említés; ellenben sohasem — mint a hogy a mi felfogásunk szerint természetesebb volna — «húg»-ról (*suzer*). Ennek megértésére meg kell jegyeznünk, hogy a házasságkötések alkalmával a votják legény csaknem soha sem kel össze egy vele egykorú, vagy fiatalabb nővel, hanem rendszeren 4—8 évvel idősebbel. Minthogy a votják legény 14—18 éves korában vesz feleséget, ellenben a leány 24—30 éves korában megy férjhez: természetes, hogy a kifejlődött leányok nagyobb része a legényekhez képest «néne» s csak aránylag kevés esetben «húg».

c) Szerelmesek a távolban.

53.

<i>Tođi, daj, tođi kuräg-puzjos,</i>	Fehér, fehér tojás (tkp. tojások)
<i>šion, daj, med-a, nonoĵ!</i>	étel-e vajjon, mamuskám?
<i>kenak, daj, kišnoāz bašitōž</i>	Mintsem özvegyasszonyt feleségül vegyek
<i>kulon, daj, med luoz nonoĵ!</i>	inkább jöjjön a halál, mamuskám!
<i>šizil, daj, koškon piĵoslän</i>	Összel a [katonának] menő fiúknak
<i>šin-kilĵosiz potiloz;</i>	könnye fakad,
<i>gužäm, daj, koškon niĵoslän</i>	Nyáron [a férjhez] menő leányoknak
<i>šin-kilĵosiz potiloz.</i>	könnye fakad.

Följegyeztem a malmiši kerület Multan falujában Marja Vasziljevna közlése után; 1885, július 19-ikén.

Jegyzetek: *daj* indulatszó, melylyel az éneklést közbeszakítják | *tođi kuräg-puzjos* . . . бѣлыя яшца кушанье-ли, моя мать? | *kenak, daj, kišnoāz* . . . чѣмъ взять *k.-k.*, лучше умереть; *kenak-kišno* 'ángyfeleség' alatt olyan feleség értetődik, ki valaha

ángy volt, azaz valamely elhalt atyafinak, vagy általában votják embernek felesége — más szóval az özvegyasszony. Ugyane használatban szerepel e szó a *Kalmáz-hősök* mondában (l. fentebb 62. l.), hol egyúttal az is elő van adva, hogy miért idegenkedik a votják ember annyira az özvegyasszony-feleségtől | *šííl, gužüm* időhatározók ragvégzet nélkül (l. erre egyéb példákat fentebb a 40—47. számú babonákban) | *šííl koškon ... парни, которые уйдутъ въ салдаты осенью* | *gužüm koškon ... дѣвки, которыя уйдутъ за мужъ лѣтомъ* | *šín-kil' = šin-kil'.*

54.

Badžim šuräs-kuža
čeber apajjos koškillam ;
sojü čupašjos oval.
žok-vilad valäm žok-kišäted
čukna ušäm Kam-limi-kad' ;
žok-vilad puktäm šided-úaned
Makarčajš' vajäm sakar-kad' čik oj laš.
ton bon uč'pi,
mon bon poški-pi ;
ton minod časkajä,
mon ki'lo kwal'-ažü.
oj, oj, oj uromä,
ku medam adžkom ačmä'os ? !

A nagy út mentében
szép nénikék mentek ;
őket (tkp. öt) csókoló [legény] nincs.
Asztalodra terített asztalkendőd
a reggel esett Káma [vidéki] hóhoz hasonló ;
asztalodra helyezett italod (tkp. levesed), kenyered,
aligha nem hasonló a nyizsnyij-novgorodi vásárból hozott czukorhoz.

Te fülemilefiók [vagy],
én pedig fecskefiók ;
te elmész a sűrű erdőbe (t. i. mint fülemilefiók),

én itt maradok a *kwa*-sátor ereszében (tkp. elejében,
t. i. mint feckskefők).

Aj, aj, aj kedvesem,
vajjon mikor látjuk egymást?!

Följegyeztem a malmiși kerületnek Multan falujában
Natalia Vasziljevna közlése után; 1885. július 19-ikén.

Jegyzetek: *Makarča* Нижегородская ярмарка (I. e ne-
vezet okára nézve Zolotnyiczkiy csuvas szótárának 263. lapját) |
ton bon uči-pi . . . az itt következő allegoricus előadás a bucsúzóok
egymástól való távozására vonatkozik, melyre igen természetesen
következik az utolsó sorokban kifejezett gondolat: «aj kedvesem,
vajjon mikor látjuk egymást?!»

55.

*Piči-no busē, šezē-busē,
kuroez van-no dērez űvűl;*

*tēnad ēromed kudokā koškiz
dēvorez van-no ačiz űvűl.*

Kicsiny mező, zabmező,
szalmája van (t. i. zabnak), ka-
lásza nincs;
a te kedvesed messzire ment el,
híre van, de maga nincs.

56.

*Gidk-ažjostē-no volēt vėlām,
kuräg-pėzjosēn šedomē;
kusēpmē kudokēn, lulmē matēn,
gožtūt ležēsa ulomē.*

Udvarotok síma (volt),
játsszunk tyúktojásokkal!
a távolság köztünk nagy, de lel-
künk közel van;
küldjünk egymáshoz levelet.

57.

*žegjosē načar, aňajä küž-dēr,
arasa, arasa ug bėttiškē;
lul-gažanä kudokēn, valä piči,
mēnēsa, mēnēsa ug vűiškē.*

Rozsom silány, mesgyém hosszú,
aratva, aratva, nem jutok végire;
lelkemből szeretett kedvesem
távol van, lovam kicsiny,
menve, menve, nem érek hozzá.

58.

*čukna čěň-kěded pis-pu-dělad,
mi tatěň kema um ulä;
kema um ulä, čal um bertä,
sağənon-děrjal um luä.*

Reggel köd [van] a faesücsön,
mi soká nem leszünk már itten;
soká nem leszünk, egyhamar
nem térünk vissza,
búsulásod idején nem leszünk.

59.

*Měnam üromä tuž kudökěň,
vunütiz medam so monä?
so-kü-no vunütiz: mon ug runä-
tiško;
caměštümälě-bědä todam vaiškä.*

Az én kedvesem igen távol,
elfelejtett-e talán ő engem?
ha ő el is felejtett, én nem fe-
lejttem,
minden léptemben eszembe jut.

60.

*Bížěsa tubi gurež-děljosađ;
kulä gožtätmä gožtěně;
so gožtätjosěz kiň čěrdoz?
míleměz ěrom kiň kutoz?*

Futván, felmászta a hegyte-
tőre;
meg kell írni levelem.
Azokat a leveleket ki fogja ol-
vasni?
A mi kedvesünket ki fogja el-
kapni?

61.

*Odik pol ortěi, kěk pol ortěi
ta Ulěň-gurtlän uramtiz;
odigez üvül, kěkez kěloz,
ta Ulěň-gurtis ěrommě.*

Végig mentem egyszer, végig
mentem kétszer
ennek az *Ulěň-gurt*-nak ucczá-
ján;
nem egy, hanem kettő marad
hátra
ebben az *Ulěň-gurt*-ban kedve-
sem.

62.

*Piči-no piči ešjose
«eš-gožtät ležě!» — süizě;*

Kicsiny, kicsiny [leány-]barátaim
[azt] mondták: «küldj baráti
leveled!»

mugormě dūžasa űz-děr vuř, a mi testünk bizony még nem
 érett meg,
něljoslě gožtăt ležěně. [hogy] a leányoknak levelet küld-
 jünk.

Az 55—62. számú dalokat I v á n M i c h a i l o v közlése után jegyeztem fel K á z á n-ban.

Jegyzetek. V. ö. mint változatokat az 55. sz. dalhoz a Gavrilov-féle gyűjtemény 6., az 56-ikhoz a Gavr. 169., a 60-ikhoz a Gavr. 211. számú dalát. — 55. d. *kudokü* = (a többi dialektusokban) *kiđokü* || 56. d. *kusěpmě* itt: разстояние, пространство между нами || *žegjos* plurale collectivum || 58. d. *ěň-kěd* очень маленькiй дымъ (на пр. у самовара); паръ (на пр. въ лѣсу, утромъ).

d) Szerelmi bókók.

63.

<i>Saldat leštäm iz-korkajos,</i>	A katona építette kőházak
<i>alaj duno, alaj duntäm.</i>	akár drágák, akár olcsók.
<i>kor-gid tırjos čuž valjos</i>	Az istálló tele sárga lovakkal,
<i>čistoj-ginä burtěin iznäs,</i>	valamennyi csupán bársony söré- nyű;
<i>čumjos tırjos apajjos</i>	a hálókamrák telvék nénikékkal
<i>čistoj-ginä valk takjajos;</i>	valamennyi csupán fényes <i>takja-</i> süvegű;
<i>känos tırjos kenakjos</i>	a esőr telve ángyikákkal,
<i>jalan-ginä burtěin-kalpak.</i>	egyre csak bársony kalpagúak.

Följegyeztem a malmis-i kerület *Šakta-pi* (Большая Цибрь) falujában Okillyina Jelyiszjejevna közlése után; 1885, július 22-ikén.

Jegyzetek: *alaj duno* = *olo duno* | *valk* блестящiй; *valk-valk kištakini* блестятъ | Különös szerkesztések: *kor-gid tırjos*, *känos tırjos*; melyekhez sorozható talán az első két sorban

található *iz-korkajos . . . duno*-féle szabálytalanság is | *takja* egy pénzdarabokkal ékesített süveg, mely természetesen fényes szokott lenni. — V. ö. e dalnak itten közlött (107. sz.) s Gavrilovnál (39. l.) található változatait. Az utóbbinak fordításában az első sor így hangzik: *солдаты построили каменный домъ*; de ha a *leštäm* állítmány volna, a mondat végén kellene állania. Figyelmet érdemel a *valk* szónak ottani *vált* alakja, továbbá hogy a *kor-gid tırjos, kınos tırjos* szerkezetek ott is megvannak, mi kizárja azon esetleg tehető fölvételt, hogy a közlő gondatlan előadásából eredt volna ama szabálytalanság. Kétséges hogy csakugyan az első sorra vonatkozik-e a 2. sor (mint itt van fordítva). A Gavrilovféle változatban helyette ez van: *kijar baštäm apajjos, az* itt közölt változatban pedig az illető rész így hangzik: *olaj duno, olaj duntäm akšäänim kijar bašti*; ezekből az sejtethető, hogy a második sor itt egy be nem fejezett mondat töredéke.

64.

*žužit-no gurež, jiz-gurež,
kutışkisa tubin' bad' orol.*

*jiz-gurež-jılın iz-lapka,
so lapkaın, vuz tuž duno ;*

so lapkaın vuz duno orol :

vorgoronlän jırız tuž duno.

Magas hegy, rézhegy,
fogózkodva felmászni [reá] nincs
fűzfa.

A rézhegy tetején kőbolt [van],
abban a kőboltban igen drága
az árú ;

abban a kőboltban nem drága
az árú :

a legénynek a feje igen drága.

Följegyeztem a jelabugai kerületnek *Vandämo* (Маняшева) falujában, *Kurakova* egyházfalu közelében *Larion Alyekszejev* közlése után ; 1885, szeptember 1-jén.

Jegyzetek : *jiz* = tatár *jiz* sárgaréz | *tubën* = *tubini* (hasonló véghangzókopás *Larion Al.* egy másik dalában is előfordúl) | *lapka* = лавка (bolt). — E dalban a leány kedvesének becsét, drága és kitűnő voltát akarja kifejezni.

«*Ta babil-i-jir-sidü*
mar vojän vojaškod ?»
 «*Madjar-vojän vojaško.*»
 «*mar sinän sinaškod ?*»
 «*tuj-žirjo sinän sinaško.*»

Tēnad dēr-sied čuž vėlām,
altēn-ukolē per atėkū ;
mugorjostėlūn veškėtez
motor pijoslān sin-azaz.

Izėdūs tuž mur än izjalā,

būtērka dēr-sėdē med atėkoz ;
kūsjustās žėkėt än kerttėlā
veškėt mugordē med atėkoz !

Izėdūs mur-ik än izalā,

med adžiškoz volėt dēr-sėdē ;
kūsjustās kerttėsa än vetelā,

med adžiškoz asėl dišjostė.

Baskišed džėt, tubėnė ug lu,

ūsjustė dōskėt, pėrämmė ug lu ;

ustū ūsjustās, pertėū kūsjustās

adzomė veškėt mugordūs.

65.

«Ezt a fürtös hajadat
 micsoda olajjal olajozod?»
 «*Madjar-i* olajjal olajozom.»
 «Micsoda fésűvel fésűlöd?»
 «Bádogsarkú fésűvel fésűlöm.»

66.

A te hajad sárga (volt),
 arany paszomántnak tetszik ;
 testeteknek karcsusága
 szép legényeknek [van] szemük
 előtt.

67.

Ne húzzátok le mélyen sapká-
 tokat,
 hadd lássék göndör hajatok ;
 csípőtöket szorosán ne kössétek,
 karcsú testetek hadd lássék.

68.

Sapkátokat mélyen ne húzzátok
 alá,
 hadd lássék síma hajatok ;
 csípőtöket [övvel] átkötve ne
 járjatok,
 hadd lássék szép ruhátok.

69.

Magas a lépcső, nem lehet [rajta]
 fölmenni,
 szűk az ajtótok, nem lehet [rajta]
 bemenni ;
 nyissátok ki ajtótokat, oldjátok
 meg öveteket (tkp. csípő-
 töket),
 hadd lássuk karcsú termeteteket!

70.

*S'üd zarez-cëlti potênê
kayazlis vekci pêž kulü ;
ti êromjosên viraşkênê
burcînliş vekci kël kulü.*

A fekete tengeren átmenni,
papirosnál vékonyabb hajó kell ;
veletek, szeretők, beszélgetni,
bársonynál finomabb nyelv kell.

71.

*S'üd-tjiri vallîn dälêz küž,
gužem-nênallîn nênal küž ;
mênam mugorê ténad sîn-kaşed
gužem nênalîn učkêsa um têrişkelü.*

Feketes pej lónak sörénye hosz-
szü,
nyári napnak nappalja hosszú ;
az én termetem — a te szem-
öldököd :
egy nyári napon át sem telünk
el nézéssel.

72.

*Gurež-dêlû tubi gurez-dêl adžênê,
dêr-pêdüs dêr-sêmü sênanê ;
sênam dêr-sômü lukêtük vaški
ti çeber nêljosên todmaşkênê.*

A hegytetőre másztam a hegy-
tetőt látni,
fejem tetejebeli hajamat fészülni ;
megfészült hajamat el nem vá-
lasztván, szálltam alá
ti veletek, szép lányok, megis-
merkedni.

73.

*Busê-no şorad lîim-pued,
saprasa ulü lîimjosêž ;
milam baştono kenaklân
saprasa ulü ukşojosêž.*

A mező közepén zelniczecserje,
bőséggel van zelniczebogyója ;
a mi elveendő menyünknek
bőséggel van pénze.

74.

*Vêladê dişam lêž duküstê
olo pustollis vurid-a ?
mugorê reşkêt, bañdê spaj
olo âksejlê vordişkid-a ?*

Magatokra öltött kék zubbonyo-
tokat
vajjon posztóból varrtátok-e ?
termetetek karcsú, arcotok gyö-
nyörű,
vajjon császárnak születtetek-e ?

75.

Küskad-no kerttäm küs-kerttoned, Csipődre kötött öved :
ukojän núrtäm úttijez van ; paszománttal beborított helye
 van ;
përämä-tëris mon uékisko, mióta beléptem, én egyre nézek :
Peterbur-kupeslün tüsez van. olyanforma mint egy pétervári
 kereskedő (tkp. p. k. képe
 van, t. i. neki).

76.

Vëlën kizüli küü-gëñü, A magasban csillag csupán há-
 rom [van],
ta-dërja nëljos tuž pokëi ; mostanság a leányok igen kicsi-
 nyek ;
pokëi nëljoslän salamzë a kis leányoknak ajándéka
*puš-moñi-tisän ämez-náñ.*ogyoróbillel [elegyített] málna-
 étel.

77.

Ulën-gurt-uram kalaj üvül, *Ulën-gurt* ucczája nem bádog,
kalaj-uramlis käm üvül ; [de] a bádogucczánál nem alább-
 való (tkp. nem kevesebb) ;
Ulën-gurt-nëljos kupes üvül, az *ulën-gurti* leányok nem keres-
 kedők,
kupes-nëljoslis käm üvül. de a kereskedőleányoknál nem
 alábbvalók.

78.

Ulën-gurtën-no aj nëljos van, Hej, *Ulën-gurt*-ban is vannak
 leányok,
palën-gurtën-no nëljos van ; az oldalt eső faluban is vannak
 leányok ;
Ulën-gurt nëljoslän-kajik úgy, mint az *Ulën-gurt*-beli
 leányoknak
danzë potëmtä-no muzonjoslän. nem ut ki a hírük másoknak.

79.
đužt-no gurež d'ljostid
cal vortetoze čeberjos;
motorüz motor žilkëndërša,
salam ležože motorjos.
 A magas hegyesúcsokon
 lovat nyargaltatnak a szépek;
 szépét csábitván a szép,
 ajándékot küldenek a szépek.
80.
Ulla palan Terentej,
vanna palan Palagej;
so Terentejün Palagejlün
danzē koškām muzon šajjërä.
 Alsó félen (t. i. a falu alsó uc-
 czáján) Terentej,
 felső félen Palagej;
 annak a Terentejnek és Pala-
 gejnek
 hirük elmegy idegen vidékre.

A 65. sz. dalt *Vuž-žumjá*-ban jegyeztem föl O m e l y T a k-
 j a n a j közlése után (1885, június 19-ikén); a 66—80. számúakat
 I v á n M i c h a i l o v után K á z á n-ban.

Jegyzetek. V. ö. mint változatokat a 66. sz. dalhoz a
 Gavrilov-féle gyűjtemény 195. sz., a 67. és 68-ikhoz Gavr. 194.,
 a 70-ikhez a Gavr. 204., a 71-ik a Gavr. 178., a 72-ikhez a Gavr.
 175., a 74-ikhez a Gavr. 61., 126 és 197. számú dalait; továbbá a
 75-ikhez a Gavr. 184., a 76-ikhoz a 14., a 77-ikhez a Gavr. 36, a
 79-ikhez a Gavr. 65. számú dalt. — 65. dal. *Madjar* helységnév
 a *malmiş*-i kerületben 4 versztnyire *Solti*-tól (Селты); ezenkívül
 személynév is. A helység állítólag hasonló nevű alapítójától nyerte
 elnevezését || 66. d. *atčkä = adžiskü | viläm*; ugyanígy Gavrilov-
 nál is, bár a mondat értelme nem a multa vonatkozik. Fordítása
 Gavr. szerint így van: твои русые волосы виднются, как
 пряди золота || 67. d. *bütërka* кудрявый | *žékët = tat. nek* szoro-
 san || 70. d. *vekrî* a Gavr.-féle változatban alkalmasabb *nebit* kifeje-
 zéssel van helyettesítve || 72. d. a 3. sorhoz magyarázatul még ezt
 melléklí a közlő: до того я торопился видеть васъ... («annyira
 siettem, hogy meglássalak benneteket», hogy rá sem értem szét-
 fésülni a hajamat) || 73. d. *sapranî, sapër-sapër luěně* быть въ
 множествѣ (о ягодахъ, деньгахъ) || 74. d. *spaj* a Gavr.-féle válto-
 zatokban *ispaj*; *veškët* a Gavr. 61. és 126. sz. dalban: *veškëd*;
 de a 197-ikben úgy mint itt: *veškët | vurid, vordiskid* egyes számú

állítmányok többszámú alanyok mellett; v. ö. a 47. sz. dal jegyzetét || 77. d. *kām* меньше || 78. *Ulén-gurt* Нижняя Уча; *palén-gurt* посторонняя деревня || 79. d. *žilkénděrěně* = tat. *žilkin-därmäk*.

c) Szerelmi dicsekedések.

81.

Das-kík üro kabanjos
zarú-i-zirín beralti,
ikkín-burtėin kuton kikijän

šermüt-žezüz kutalti,
šor šoñer ućkon čimijän

šüräs šoñer ućkalti.

Tizenkét állványon levő asztagot
aranyrúddal forgattam,
ikkín-selymet fogni való kacsó-
val

kantárszárat fogtam,
egyenesen szembe néző szemecs-
kével

egyenesen néztem meg az utat.

Följegyeztem *Vuž-žumjá*-ban a *Dinťäm* faluból való *O g a p j a* *Ivanovna* és *Mavra Petrovna* menyecskék közlése után; 1885, július 14-ikén.

Jegyzetek: *zir* рычагъ | *beraltini* свернуть | *ikkín* родъ шелка | *šermüt-žez* узда | *šor šoñer* ... прямо смотрящими глазами | *kiki* ласкательное название рукъ | *čimi* ласкательное название глазъ | *ućkalti* посмотреть.

82.

Kuzonin éüž murtü,
Vatkañ kirsijä,
ta Sarapul okrugain
tođimtäü čik oj val.

das-kík-no širso
burlat šortän derämä.

šizimdon-no šizim
pi-dusimä ral-ug,

Kázánban anyai rokonom [van],
Vjatkában sógorom [van];
ebben a szarapuli kerületben
teljességgel nincs, kit ne ismer-
nék.

Tizenkét, galléros
vörös czernával [átszött] ingem
[van].

Hiszen hetvenhét
fiúkedvesem volna (értsd : van),

šizimdon-no šizim
nıl-dusimä val-ug!

hiszen hetvenhet
leánykedvesem volna!

Följegyeztem *Vuž-žunjá*-ban *Mikha jla Ivanov* közlése után; 1885, június 18-ikán.

Jegyzetek: *žuž-murt* всё еродные по матери, живущие въ домѣ отца ея («mind az anyai részről való rokonok, kik az ő — t. i. az anya! — atyjának házában élnek») | *kirsí* зять, старший меня («a nálam idősebb sógor»); *ämäs-pi* зять, меньший меня («a nálam fiatalabb sógor») | *todimtäü* ... не известнаго мифъ вовсе не было, т. е. я всёхъ людей знаю | *pi-dusim* любовникъ | *nıl-dusim* любовница.

83.

D'ëramë izam izëmäs
šurësün šüän ðuas vañ;
mi ačmäs-no Ul'n-gurt-pijos,

milemëz ačmäsëz ðuas vañ.

A mi fejünkre feltett sapkákat
kérő ezrivel, százával van;
mi magunk *ul'n-gurti* fiuk [va-
gyunk],
minket magunkat kérő [is] van.

84.

Kis-pe-no kapka, das-këk d'ëbo,
kudaz-no dumom valjosmä?
das-këk-no pijos, das-këk nëljos,
kudëzlis-no këlzä mon këlzom?

Nyírfa-kapu, tizenkét oszlop,
melyikhez kössük lovainkat?
Tizenkét legény, tizenkét leány,
melyiknek szavát hallgassam én?

85.

Korka-no šürad l'im-pued,
šaskaez inmä peštü-dër;
ačmäs-no čeber, kwaramë čeber

pi-pijo nuläskad šukkiškä-dër.

Házad mögött zelniczecserjéd,
virága az égbe ragyog bizony;
magunk is szépek [vagyunk],
hangunk is szép,
bizony visszaverődik (t. i. han-
gunk) a nyárfaerdőben.

86.

<i>Tjür uknotid utimě-no,</i>	A fööldalon levő ablakon benéz-
<i>vačü arberi voštimě ;</i>	tünk,
<i>ton-no motor, mon-no motor</i>	kölcsönösen holmikát cserél-
<i>kižě todmaškěně todimě ?</i>	tünk ;
	te is szép [vagy], én is szép,
	hogyan tudtunk mi megismer-
	kedni ?

f) Szerelmi tanácsok és okoskodások.

87.

<i>Valáz-kü kětkod : parän kětkě,</i>	Ha lovat fogsz be : fogj be pár-
<i>praška-gozjosěz đez med lo !</i>	jával,
<i>něläz-kü baštod : motorzä baště ;</i>	kantárcsatjai rézből legyenek ;
<i>alpaut-kajik uzěr med lo !</i>	ha leányt veszel el : vedd el a
	szépit,
	legyen gazdag mint egy úr.

88.

<i>Valdä-kü kětkod : đaratondü kětkě,</i>	Ha befogod lovadat : fogd be azt
<i>solě šulojos kulä uz lu ;</i>	a melyiket szereted,
<i>něläz-kü baštod : đaratondü baště,</i>	annak ostorszijak nem kellenek ;
<i>solě demčijos kulä uz lu.</i>	ha leányt veszel el : vedd el azt,
	a kit szeretsz,
	annak leánykérők (t. i. leánykérő
	küldöttek) nem kellenek.

89.

<i>Veraškětäk něljos ěrom uz kutä,</i>	Szólás nélkül nem kapnak sze-
<i>esäbzäs muzä uz kuštä ;</i>	retőt a leányok,
<i>verano kěldü ešedlě vera,</i>	gondolatjukat nem vetik meg
<i>ešjosěd muzä uz kuštä.</i>	(t. i. a legények) ;
	mondandó szavadat mond el ba-
	rátodnak,
	barátaid [téged] nem vetnek meg.

90.

Tuala duos tužgäs daltäm, Az idén a gabona igen jól ter-
mett,
pěřesa, odik-kėk külto arasa koš- bemenvén (t. i. a mezőbe), egy-
kelä! két kévét aratván menje-
tek el!
otsě-tatsě vetlėkėdė, Midőn ide-oda jártok,
lul-gažandė-dorü pěřesa koškelä! menjetek el, szívből szeretett
kedvesetekhez bemenvén.

91.

Kudějosėdlän pėdäsaz Abrakkosaraitoknak fenekén
piňal val aldan šėžė van; fiatal lovat csalogatni való zab
van;
ta piňosėdlän pallan kisijaz ezeknek a fiúknak bal zsebében
něljosěz aldan duměš van. lányokat csalogatni való gyü-
mölc van.

92.

Badjan šotid-kä, něljoslė šot, Ha bádjánmagvat adsz a leá-
nyoknak,
šėtěr-no šatěr med šiozė; ropogtatva hadd egyék;
so badjanž bėttäm-berü miután elfogyasztották azt a
bádjánmagvat,
mi šorė učkėsa med telmėrozė! hadd esengjenek, mi felénk néz-
vén.

93.

đužėt-no gurež, borijo gurež, Magas a hegy, *borė*-epres a hegy,
šiändė-kä potü tubėsa bičalä! ha megéheztek, fölmászván szed-
jetek!
müžmon-no děrjadė, sağėnon děr- Epedéstek idején, bánatotok ide-
jadė jén
đalan mīlėškėm kėlmäs kėřgalä! énekeljétek mindig a mi dalun-
kat!

94.

*N'almét-no nálmét gurežed,
 ójdo biž'sa šédome!
 ténad-no urt-mort něl, mēnam dūc
 něl,
 ójdo vošt'sa vetlome!*

Meredek, meredek a hegy,
 nosza játsszunk futósdit!
 A tiéd (t. i. kedvesed) votják leány,
 az enyém orosz leány,
 nosza járjunk fölcserélve [ked-
 veseinket]!

95.

*Aj vu vija, vu vija,
 čeber apaj vu baštā ;
 čeber apaj vañ-děrja
 šadra nělāz kiñ baštā ?*

Hej, a víz folyik, a víz folyik,
 a szép nénike vizet veszen ;
 ha szép nénike van,
 csúnya leányt ki vesz el ?

96.

«*T'amak kēskiško*» — *ug šüiškō,*
poperosjose űz-kā lu ;
 «*ėrom*» — *šū'sa ug vetliškō,*
vižjosēz bordaz űz-kā lu.

Nem mondom, [hogy] «dohányt
 szívok»,
 ha szivarkáim nincsenek ;
 nem járok [valakivel], szeretöm-
 nek mondván [őt],
 ha nincsen neki esze.

A 83.—96. számú dalokat I v á n M i c h a i l o v közlése után jegyeztem fel Kázán-ban.

Jegyzetek: V. ö. mint változatokat a 84. sz. dalhoz a Gavrilov-féle gyűjteményből a 189., a 86-ikhoz a 215., a 87-ikhez a 107., a 88-ikhoz a 158., a 89-ikhez a 154., a 90-ikhez a 110., a 91-ikhez a 168, a 96-ikhoz a 209. számú dalokat. — 84. d. *kēlžom* (sic! s nem *kēlžom*) || 85. d. *šukkiškā-děr* *раздается чай (нашъ голосъ)* || 86. d. *vošt'imē* . . . «kölcsonösen ajándékokat adtunk egymásnak szerelmünk jeléül» || 87. d. *gozjos* *пряжка* (egyébként *goz'ijos* alakot várnánk) || 88. d. *demči* = tat. *dimče* javasló, leánykérő || 89. d. *mužā* (sic! v. ö. *mužem* föld) || 90. d. *duos* pluralisban a különféle «gabonanemekre» való tekintettel || 92. d. *badžjan* = tat. *badžjan* egy növényfajta, melynek magvát eszik ; *bádžjan* || *šētěr-šatěr* a rágás hangja, mikor bádján- v. kender-magot, vagy félig

főtt borsót esznek || 96. d. *tamak* табакъ | *poperos* папирозъ
vižjos pluralisára nézve v. ö. *kütjos* a 28. sz. dalban | *bordaz* ezen
 értelemben «neki» szokatlan kifejezés: talán az orosz у него van
 utánozva benne.

g) Ledérkedés.

97.

« <i>Kitci vetlid, uromä?</i> »	«Hol járkáltál, kedvesem?»
« <i>šu bičani ōj-a vetli?</i> »	«Nem jártam-e kányabangita- bogyót szedni?»
« <i>kitin kolid, uromä!</i> »	«Hol háltál, kedvesem?»
« <i>Kapka-kuspad ōj-a kol?</i> »	«Nem háltam-e kapudban (tkp. kapúd között)?»
« <i>valosed mar val, uromä?</i> »	«Micsoda volt ágyad, kedve- sem?»
« <i>šod űil-pu-lis ōj-a val?</i> »	«Nem volt-e fekete pichtafenyő levele?»
« <i>žir-oltäsed mar val, uromä!</i> »	«Fejed alja mi volt, kedvesem?»
« <i>šod seräk-pum ōj-a val?</i> »	«Nem volt-e fekete üszöktuskó?»
« <i>šioned mar val, uromä!</i> »	«Ételed mi volt, kedvesem?»
« <i>šod kobla-sil ōj-a val?</i> »	«Nem volt-e fekete kancza húsa?»

Följegyeztem *Vuž-žumjá*-ban Mikha jla Ivanov közlése
 után; 1885, június 18-ikán.

Jegyzetek: *šu* калина (*Viburnum opulus*); *šu bičani* itt
 metaphoricus értelemben véve ezt jelenti: *čičaskini*, coire cum
 femina | *űil-pu* пихта (*Pinus abies*, vagy *Abies pichta*); *kiz* елка
 (*Pinus picea*); *pužim* сосна (*Pinus sylvestris*) | *seräk-pum* огарокъ,
 головешка. V. ö. mint variánsokat a 98. és 99. számú dalokat;
 továbbá Gavriloznál a 41. lapon a 9. számút.

98.

«*Uromä, uromä, kitsi vetlid!*
 «*vetli mon čapkis korani.*»

«*uromä, uromä, kitiñ kolid!*»
 «*koli mon kapkaz, jubo kuspîn.*»
 «*uromä, uromä, main pilaskid!*»
 «*pilaski mon êukna usâm lis-vuîn.*»
 «*uromä, uromä, main êuêkid!*»
 «*êuêki mon badar-kvarün!*»
 «*uromä, uromä êuêkäm kwardä kitsi ponid!*»
 «*poni kwarmä kapkaz, jubo-vilä.*»

«Kedvesem, kedvesem hol jártál?»
 «Szilánkfát vágni jártam én»
 «Kedvesem, kedvesem, hol háltál?»
 «A kapuban háltam én, a kapuoszlopok között.»
 «Kedvesem, kedvesem, mivel mosakodtál (tkp. fürödtél)?»
 «Reggel esett harmattal mosakodtam én.»
 «Kedvesem, kedvesem, mivel törülköztél?»
 «Juharlevéllel törülköztem én.»
 «Kedvesem, kedvesem, törülköző leveledet hová tetted?»
 «Leveletem a kapuba tettem a [kapu-] oszlopra.»

Följegyeztem (1885, július 30-ikán) *Šarkan* faluban (a szarapuli kerület éjszaki részén), Verescsagin G. úr «Вотьяки Сосновскаго края» művének közlése alapján, a közlőnek kiejtése és javításai szerint átírva. Verescsagin úr ismét *Vimur* faluból kapta közleményét Szergej Gyimitrijev-től.

Jegyzetek. V. ö. mint változatokat az itten közölt 97. és 99. számú dalokat, továbbá Gavrilovnál a 41. lapon a 9. számút. — *čapkis* лучина (metathesissel lett ebből *čapkis* = *čag* szilánk + *pis* fa: *pis-pu*) | *čapkis korani* olyan metaphoricus kifejezés, mint a 97. számú dalban a *šu bičani*.

99.

« <i>Kitiñ kolid, uromä!</i> »	«Hol háltál, kedvesem?»
« <i>kapka-kuspîn mon koli.</i> »	«A kapuban (tkp. között) háltam én.»
« <i>mar mindered tinad val!</i> »	«Minő vánkösod volt neked?»

« <i>kez-minderin mou koli.</i> »	« <i>Kez-vászón-vánkoson háltam</i> <i>én.</i> »
« <i>main mištaškid, uromü ?</i> »	«Mivel mosakodtál, kedvesem?»
« <i>ėukna ušim lis-vuün.</i> »	«Reggel esett harmattal.»
« <i>main ėuėkid, uromü ?</i> »	«Mivel törülköztél, kedvesem?»
« <i>bađar-kwarin mon ėuėki.</i> »	«Juhar-levéllal törülköztem én.»

Följegyeztem *Vuž-šumjában* a *Diñtüm* faluból való *O g a p j a* *I v a n o v n a* és *M a v r a P e t r o v n a* menyecskék (*vil' kišnojós*) közlése után; 1885, július 14-ikén.

Jegyzetek: *kapka-kuspın*; értve van a kapunak két fel-fája, ezért a «között» névutó. | *kez* родъ полотна (vörösszínű vászon, melylyel nálunk is szeretik a vánkost behúzni). — V. ö. mint változatokat *Gavrilovnál* a 41. lapon a 9. számú dalt s ezen gyűjteményben a 97. és 98. számút.

100.

« <i>Kitın kolid, uromü ?</i> »	«Hol háltál kedvesem?»
« <i>ėumın koli, uromä,</i> <i>osütiz pırsa, viž-ultiz potsa.</i> »	«A leány-hálókamrában háltam, kedvesem, bemenvén az ajtón, kijöven a padló alatt.»
« <i>kitın kolid, uromü ?</i> »	«Hol háltál, kedvesem?»
« <i>korkan koli, uromü,</i> <i>osütiz pırsa, aknoütiz potsa,</i> <i>lapasöz kwaėkati,</i> <i>ėeber niliz paėkati.</i> »	«A szobában háltam, kedvesem, bemenvén az ajtón, kimenvén az ablakon; a házfedelet felszakítottam, szép leányt szorongattam.»

Följegyeztem *Vuž-šumjában* *Natalia Charitonyevna* közlése után; 1885, július 14-ikén.

Jegyzet: *lapas* = *lipät*.

101.

Tuala ėogüm turınjos,
tuala potüm poški-pijos ...

tuala kwašjos zoro rišillam . . .

— — — — —
což kiš-pu-jilin burli koni vaú,
sojü kwiú-pol ibítäk cik jottímtä ;
val-dumon-bordin burli už-pi vaú,
sojü kwiú-pol šukkitäk cik šodímtä ;
bajlän niliz das-kik aräs,
sojü kwiú pol dongítäk (mžgítäk) cik šodímtä.

Az idén levágott széna,
 az idén kikelt fecskefiókok . . .
 Az idén az időjárás esős volt . . .

— — — — —
 Zöld lúczfenyő tetején szürkés evet van,
 ha háromszor meg nem lövik, nincs igazán találva ;
 a lókötő [czölöp] mellett szürkés méncsikó van,
 ha háromszor nem ütik, éppen nem érzi ;
 Bajnak a lánya tizenkét éves,
 ha háromszor nem tosszák (öklözik), éppen nem érzi.

Följegyeztem a malmişi kerületnek *Multan* falujában
 Ogrofina Andrejevna közlése után ; 1885, július 19-ikén.

Jegyzetek. E dálnak gúnyos czélzata az utórészben van kifejezve. Az előrész összefüggés nélküli mondatokból áll, mint a 111. számú dal is (l. ott a jegyzetet). — *turinjos, kwašjos* különös használatát tüntetik a pluralis képzőnek | *poški = poški ласточка* | *burli = tatár burli* fehéres, szürkés | *kwiú-pol ibítäk . . . пока три раза не выстрѣли въ ее вовсе не понала (бѣлка)* | *Baj* tulajdonnév | *dongini, mžgani* itt euphemisticus kifejezések e h. *čičani coire cum femina*, vagy *čičaškini* id. (frequ.).

102.

« *Kitči minod uromä ?* »

« *kor-vijani mino.* »

« *kor-vijad mar šurim ?* »

« *Hová mész kedvesem ?* »

« *Megyek hurkot vetni.* »

« *Hurkodba mi került ?* »

«šod juber šuräm.»	«Fekete rigó került.»
«main dongid uromä ?»	«Mivel dugtál be, kedvesem?»
«tuj-gumijän dongi.»	«Trombitával dugtam be.»
«šod nıl marzä šotiz ?»	«A fekete leány mijét adta?»
»šod barakzä šotiz.»	«Fekete pináját adta.»

Följegyeztem *Vuž-žumjá*-ban a *Dintäm* faluból való *Mavra Petrovna* közlése után; 1885, július 14-ikén.

Jegyzetek: *kor-vijani* euphemistice = *čičaskini*; *šod juber* a nő szeméremtest. — *kor-vij* ловушка | *barak* = *patlak*. V. ö. e dalnak 103. számú változatát.

103.

Takmak.

<i>Por, por kétsé mēnid ?</i>	Cseremisiz, cseremisiz, hová mentél?
<i>murdo puktēnē mēnid-a ?</i>	Varsát mártani (tkp. helyezni) mentél-e?
<i>murdojad ma šuräm ?</i>	Varsádba mi került?
<i>šüid tur šuräm-a ?</i>	Fekete darú került-e?
<i>so šüid turdä kiñlē šotid ?</i>	Azt a fekete darút kinek adtad?
<i>šüid apajlē šotid-a ?</i>	A fekete nénikének adtad-e?
<i>šüid apajed mazä šotiz ?</i>	Fekete nénikéd mijét adta?
<i>šüid salamzä šotiz-a ?</i>	Fekete ajándékát adta-e?

Följegyeztem *Kazán*ban, a *mamadiši* kerület *Ulingurt* falujából való *Ivan Michailov* közlése után; 1885, szeptember havában.

Jegyzet. E dal a coitusnak allegoricus leírása, mint a 102. számú is, mely az utolsó sorban leleplezi a czélzatot. A *takmak* efajta daloknak specialis neve.

104.

Pogilän čum-ažaz pi vetlü,
čum-berjostiz kištir karä ;

Pogizä adžü — šipir karä,
vašesaz vidä — žurk karä ;
Pogijez sojä čup karoz,
nıl-pi vordoz, «uak» šuož.

Poginak hálókamrája előtt legény járkál,
 hálókamrája mögött *kıştir* [hangot] tesz (zörög);
 meglátja (t. i. a legény) Pogiját — *šipir*-t tesz (suttog),
 ágyába fekszik — *žurk*-ot tesz (recsegetti);
 Pogija öt megeczuppantja,
 gyermeket szül, *uak*-ot mond (sír a gyermek).

Nikolaj Ivanov küldeménye. Följegyezte *Vuž-žumjā*-ban Lyelyeszzej Onyiszja közlése után.

J e g y z e t e k : *kıştir* звукъ, подобный шелесту падающихъ древесныхъ листьевъ | *žurk karä* заставить скрипеть | *čup* звукъ происходящій отъ сильного пощелуя | *uak* звукъ плачущаго ребенка.

105.

Šikis tirzä nuškom,
künos tirzä keltiškom ;
tol-ažžü nuškom ;
tol-berzä keltiškom ;
žir-bižilok mi vetlim,
pirog pačkas mi vetlim.

A teli ládát elvisszük,
 a teli csürt itt hagyjuk ;
 a «szélelőtít» elvisszük,
 a «szélmögöttit» itt hagyjuk ;
 fürtös fejfel (tkp. fejfürtösen) járunk mi,
 lapos «pástéttommal» járunk mi.

Följegyeztem a *malmiši* kerületnek *Šakta-pi* falujában Okillyina Jeliszjevnä közlése után ; 1885, július 22.-kén.

J e g y z e t e k : *šikis tirzä nuškom* ; разумеется время *šuan*-a («értetődik a lakodalom ideje», a midőn a menyasszony holmijait egy nagy ládában elviszik) | *tol-ažžü, tol-ber*. Mikor a gabonát szelelik (szórják), a gabonának java része súlyosabb voltánál fogva azon helyt leesik («szél előtt»), míg a könnyű polyvafélét a szél

tovább fujja («szél mögött, szélen túl»). Itt az elviendő vagyon java és silánya van értve | *bigilok* = *bigiläs* кудрявый | *pirog* въ переносномъ смыслѣ «женскій удъ» («nöi szeméremtest») | *packäs* снлюснутый.

Än bord, än bord äkäjä,
čeber apaj šotsal val ;
än bord, än bord didijä
čeber äkü šotsal val ;
dîrgî, dîrgî noniez,
nonî-bordaz kiršiez,
sitan-duraz tuklačiez.

106.

Ne sírj, ne sírj legénykém,
[hiszen] adna a szép nénike ;
ne sírj, ne sírj babácskám,
[hiszen] adna a szép legényke ;
gömbölyü, gömbölyü a csecse,
csecse mellett sógora,
fara partján vőfélye.

Följegyeztem a malmiši kerületnek *Šakta-pi* (Большая Цибирь) falujában, *Olyana Prokopjevna* közlése után ; 1885, július 22-ikén.

Jegyzetek : *didî* ласкательное названіе дѣвки | *äkü* ласкательное названіе нарня | *dîrgî nonî* пухлыя, круглыя титьки | *kiršî* зять (меньшимъ сестрамъ и братьямъ вышедшей замужъ).

107.

Korka tîros kenakjos,
jalan-gînä burtčîn-tuŋo ;
kork-a, ŧ tîros apajjos,
jalan-gînä mamik-kalpak ;
zakot tîros pi-čogjos,

jalan-gînä apaj-ponna ;
kor-gid' tîros čuž valjos,

jalan-gînä burtčîn-ukto.
bîži, tubi bad-pu-vilam ;
čätči, pukši čuž val-vilam ;

A szoba telve van ángyikákkal,
egyre csak bársonybojtosak ;
a ház pitvara telve nénikékkal,
egyre csak pehelykalpagosok ;
az árnyékszék teli van «legény-
szögekkel»

egyre csak a nénike kedvéért ;
az istálló telve van sárga lovak-
kal,

egyre csak bársonyrojtosak.
Futottam, rámásztam fűzfámra ;
felszöktem, ráültem sárga lo-
vamra ;

jalan-ginü kirpaž kilü.

egyre csak pottyánva maradtam.

— — — — —
oloj duno, oloj duntäm

— — — — —
Akár drága, akár olcsó,

akšäünim kijar bašti.

pénzemen uborkát vettem.

Följegyeztem *Vuž-šumjá*-ban Ogapja Ivanovna és Mavra Petrovna *Düntäm* faluból származó menyecskék közlése után; 1885, július 14-ikén.

Jegyzetek: *tug* кисть | *sermät-ukto* кисти на уздѣ | *čät-čini* = *tätčim* | *kirpaž* hangutánzó szó, mely a lóról való lepottyánást jelzi | *zakot* заходь | *pi-ëog* metaphorája a membrum virilenek | *oloj duno* ... может быть дорого, может быть дешево; v. ö. ugyane dalrészről a 63. számú dalban | *akša* (sic! s nem *ukšo*).

108.

Kar-azbar-kad' azbarez,
Kam-dur-muë-kad' gidez ;
nüzi-pizi kwa-berkan,
kışnojos tabun kwalan,
nüjos tabun čumîn,
pijos tabun zakotîn,
jalan-ginü apaj-ponna.

Mint egy városi udvar, [olyan] az udvara,
mint egy Káma-melléki domb, [olyan] az istállója;
gyermekük [t. i. a dicsért személyeknek gy.] a *kwa*-sátor
hátsó felén,

asszonyok: [egész] falka a *kwa*-sátorban,
lányok: [egész] falka a [háló]-kamrában,
fiúk: [egész] falka az árnyékszékben,
egyre csak a nénike kedvéért.

Följegyeztem *Vuž-šumjá*-ban a *Düntäm*-ből való Ogapja Ivanovna és Mavra Petrovna menyecskék közlése után; 1885, július 14-ikén.

Jegyzetek: *kar-azbar* какъ городскій дворъ | *mié* кочки, маленькая возвышенность | *tabun* табуиъ (heerde pferde) | *kwa-berkan* на задней сторонѣ *kwalän* | *čum* чума («rajta, kamra»; itt a lányok «hálókamrája»). V. ö. e dalt tartalmára és egyező részeire nézve a 107. számú dallal.

109.

Utämedlän, vordämedlän kuläez-ik øvol,
čeber-ginä mugordäs adžjaltim ;
přeñük-noj šotisa gažan kutim,
oq ujüz-noj ognam kolontäm-vilís.
matin-giuä gurtjos vañ,
ijamčik-valjostä medjaltim ;
šod šin-dorjem, šod kačjem niļjos vañ,
so bon luoz miłam gažanjos.

Ellátásodnak, eltartásodnak nincsen kívánni valója (tkp. kellője).

Csak megszemléltük a ti szép testeteket,

[s] mézeskalácsot adván megnyertünk (tkp. megfогtunk) kedvesünké,

a végett, hogy egy éjjel se háljunk egyedül.

Csak nem messze (tkp. közelben) vannak a falvak,

postalovakat (tkp. lovaitokat) béreltünk ;

fekete szempillájú, fekete szemöldökű lányok vannak [ottan],

azok lesznek (tkp. az lesz) a mi kedveseink.

Följegyeztem a malmiši kerületnek *Multan* falujában *Ofroszina Vasziljevna* közlése után ; 1885, július 19-ikén.

Jegyzetek: *utü-vordüü* угостить | *kuläez-ik øvol* нѣтъ нужды, нѣтъ чего больше желать въ твоёмъ угощеніи | *adžjaltini* увидѣть | *přeñük* пряникъ | *oq ujüz* ... съ той цѣлью (для того = *vilís*), чтобы ни одну ночь однако не спать | *šin-dorjem, -kačjem* = *šin-doro, šin-gačo* | *ijamčik* ямщикъ | *so luoz* ... *gažanjos* szabályellenes constructio, minő a dalokban sok más esetben is tapasztalható.

110.

Itim-berü tari ki-ži-no
žorgi-tili bok-poriz ;
pinal-jirinim kišo bašti-no
vorgoronli bok-poriz.
makiña-gidä piri-no
ištan-kalmä šir vandiz ;

pallan kukmä žutalti-no
éožmür-ğü guštalti.

A szerü mögé kölest vetettem,
 de a verébnek vált hasznára ;
 fiatal fejemmel feleséget vettem,
 de a legénynek vált hasznára.
 Az ocsúcsürbe mentem
 s gatyám madzagát elvágta az
 egér ;
 bal lábszáromat fölemeltem
 s menyétlyukba estem bé.

Följegyeztem *Vuž-žumjá*-ban Omely Takjanaj közlése után ; 1885, június 19-én.

Jegyzetek: *itim* gymho | *bok poriz* польза была (вoro-бею); t. i. azzal, hogy felemésztette a kölest. | *guštini, guštaltini* оступиться. Az egész népdal értelme a következő: Fiatal, esztelen létemre feleséget vettem, de azt a legények élvezik. Mindenkinek gúnyjára vagyok. Elvetem a kölest s azt megeszi a hitvány veréb. Kötekedik velem az egér is, elrágja gatyám madzagát. Kimegyek a mezőre s hogy felemelem a lábomat, beleesem egy menyét gödrébe; még a menyét is bosszúságomra van.

111.

Milam valjos savraško.
ačmä'os ulom oq soglašnoj.
ta ber potäm turimjos
kititiz-ğinü turnalom ?
ta ber ki-žäm čabejjos
kititiz-ğinü aralom ?
Matron apaj šur-durin
odig-pol-ğinü marasal.
pukši-no pidi žadiz.
gožtät gožtisa šulmam poni.
tođi-ğinü kalpako niljos,
muso jiri biriškü val.

A mi lovaink világosbarnák.
 Mi egyetértve élünk.
 Ezt a későn nőtt szénát
 ugyan merre (melyik részen) kaszáljuk?
 Ezt a későn vetett búzát
 ugyan melyik részen arassuk?
 Matron nénike a patak partján
 csak egyszer szeretne csúnya dolgot tenni.
 Leültem és elfáradt a lábam.
 Levelet írván a keblembbe (tkp. szívembe) tettem.
 Csupán fehér kalpagú leányok,
 az én kedves fejem [majd hogy] el nem vész vala.

Följegyeztem *Vuz-šumjá*-ban Malanya Grigorjevna közlése után; 1885, július 15-ikén.

Jegyzetek: E dal, mely csupa összefüggés nélküli mondatokból van összetéve, rendkívül érdekes adat annak megvilágítására általában, hogy miként keletkezik a népdal s különösen, hogy miért akadunk oly sűrűn a votják népdalokban összefüggéstelen részekre (pl. a 101. sz. dal elején is). Bechtere v többször említett értekezésében (ВѢСТНИКЪ Европы. 1880. V. 149. l.) így szól erről a dolgról. «A votják rendszeren ex promptu maga szokta csinálni dalszövegét s énekel olyankor mindenről, a mi csak eszébe jut: elvesztette a szűrét, — dicsőítő emlékbeszédet tart fölötte s eléneklí, hogy ugyan hol találhatná meg. Nekem alkalmam jutott egyszer fültanuja lenni, a mint egy hazatért obsitos éleményeit és kalandjait elbeszélés helyett énekelve adta elő. Ő elkezdte énekelni, hol volt, mit látott, mit szenvedett, de oly összefüggéstelenül, hogy alig lehetett valamit jól megérteni meseszerű előadásából. «Az egész földet bejártam, mindenütt vesszőket adtak» — így zárta be énekét a dalos... Egyáltalában a votják dalába belejut minden dolog, a mi őt körülveszi, gyakran a legkisebb összefüggés nélkül. Meglát egy nyulat, akkor azt éneklí — «a nyúl fut, a nyúl elfutott»; ha a patakon hajt keresztül, akkor meg azt dúdolja — «a patak folyik, hej a patak folyik.» Az oroszok azt mondják róluk, ha a votják a mezőn megy, a mezőről énekel, ha az erdőben jár,

az erdőről énekel. Ha nincs figyelemre méltó tárgy előtte, akkor előszedi a multból való emlékeket, elmondja, hogy hol volt, hogy járt, mit végzett stb.» — Ez az itt közölt dal is ilyen rhapsodicus szemlélkedés tükre. Ránéz a votják a lovára s megjegyzi énekében, hogy világosbarna; ránéz mezejére, rétyjére s azt kérdi magától, hogy melyik részén kezdje az aratást, illetőleg a kaszálást. Majd egy pikáns dolog jut eszébe s ennek kapcsán egy kis szerelmi história. Végül átélt bajaira gondol s elmondja a «fehér kalpagú leányoknak», hogy majd oda veszett a feje Egy ilyen népdal, habár a legszorosabban individualis jellegű és semmiképpen sem fejez ki közérzelmet — tetszetős énekénél fogva könnyen elterjedhet nagyobb vidékekre. Megtörtént ez a jelen dalnál is, mint a Gavrilovnál található változat bizonyítja (43. lap, 13. szám), mely a malmi kerületből van már följegyezve. — *savraško* (Gavrilovnál: *suvraška*): саврасый (von pferden — hellbraun, ins gelbe fallend, mit schwarzer mähne und schweif) | *ber* поздно | *kítitiz aralom* въ какомъ мѣстѣ жать, по верху-ли, по низу-ли? | *marani, marim karni* az or. марать «beschmutzen» szóból átviteles «coïre» értelemben | *jiři biriskä val* моя голова чуть не покончилась.

112.

Paškët, paškët badar-kwardel
badarez d'èlèn tülaloz;
čebereš, čebereš pihal-pijos
nöljos pijèn külaloz.

Széles, széles a juharlevél,
a juhar csúcsán [szél] fujdogál;
a szép, szép fiatal fiúk
a leányok keblén hálnak.

113.

Tođi-no kalpak, liz kalpak,
čik nullitäk kil'i mon kaltak!
tođi-no kalpak ičjäm apajän
čik ižitük kil'i mon kaltak!

Fehér kalpag, kék kalpag —

bizony soha sem viseltem (tkp. viseletlen maradtam) én szerencsétlen!

Fehér kalpagot felvett nénikével

bizony sohasem aludtam én szerencsétlen!

114.

*Vu vijaloz-no vu vijaloz,
vu küza žažüged ujaloz ;
žažüglün eñerez vu bordin,
pijoslün eñerzi nil bordin.*

A víz folyik, a víz folyik,
a víz mentében a lúd uszkál ;
a lúdnak nyerge a víz mellett,
a fiuknak nyerge a leányok mel-
lett.

115.

*Gurež kuža vetliškomĩ,
jaraton murtmüz utcasa ;
jaraton murtmüz šettiškomi,
so-berü artü iziškomĩ.*

A hegy mentében járkálunk,
szeretett emberünket keresve ;
szeretett emberünket megtalál-
juk,
azután egymás mellett alszunk.

116.

*Čuž-sari valmä mon kwajäti
das-kék-no mėskał sēlalün.
ta vüjēn arüz mon ortēti,
das-kék-no arüs nēļjosēn*

Sárga lovamat én hizlaltam
tizenkét mėskał (zoltoņnyik) sóval.
Ebben az időben az évet elmu-
lattam
tizenkét éves lányokkal.

117.

*Gožjaškon-tēlē leštēsal
altēn-no šuon ma-kälis ;
utčaj-no šetti mon touü
ižon-no kenas poškiškēd.*

Íróttolat készítenék
aranynak nevezett holmiból ;
kerestelek s megtaláltalak téged
alsó csűrődben (tkp. -ből).

118.

*Kenas vēžijad tukam lēmijed,
mēnēm üsjsostās kiñ uštoz ?
ti ėromjosē saž-kü űj lusaldē,
alĩ-no kenas vēžijad utēsal.*

Csűrőd tövében rakásban van a hó,
ki nyitja ki nekem ajtótokat ?
Ha ti, kedveseim, nem lennétek ébren,
most is csűrőtök tövében lennétek (t. i. veletek mulatva).

119.

*Čukua sajkatsa : mon űj sultě,
«važ atas-čorton-děr» — šuěsa ;
děrěněž sajkatsa : mon űj sultě.
ėromän ižon-děr viläm.*

Midőn reggel keltettél, én nem keltem föl,
mondván : «az első kakasszó ideje van» ;
midőn idejében költöttél, én nem keltem fel,
akkor a kedvesemmel aludtam (tk. kedvessel alvó idő volt).

120.

*Azveš-no zundäs kištěti
ńarak-no vekěi końdonün ;
kuški-no šetti ěrommä,
aslaz-no ižon kenasiškěz.*

Ezüst gyűrűt öntettem
mindig egy kis kopéka árán ;
kerestem és megtaláltam kedve-
semet,
a maga alvó csűrében (tkp. -ből).

121.

*Tuala turnam turěmmě
vož kiš-pijedlän vėžijaz.
tuala šědäm šerüktammě
Ulėn-gurtedlän muńčojaz.*

Az idén lekaszált szénánk
a zöld nyírfának tövében [van].
Az idén [történő] játékunk, nevetgélésünk
Ulėn-gurt [falunak] fürdőkamrájában van.

122.

*Aj-γajlän puńaz ku vuom ?
něljoslän pijaz ku pėrom ?
něljoslän pijaz pėräm-berä
otizü ačim toděsal !*

A hejjehujjának mikor érünk végére ?
A leányoknak mikor jutunk ölébe ?

Ha a leányoknak ölébe jutottam,
az ott való dolgot (tkp. az ottanit) tudnám [már] magam.

123.

*Pijoséd ožé aj luoz-a,
pijoséd tažé luoz-a?!
žuatäm küj-tél aj kěsozě,
kěržás pijoséd rižtäm-a?!*

A legények hej, úgy lesznek-e,
a legények így lesznek-e?!
Hej, eloltják a meggyujtott
faggyúgyertyát,
az éneklő legények esztelenek-e?!

124.

*Aj tül tülaloz, tül tülaloz,
pis-pu děljosäs sežjaloz;
něljosěn pijos kutiškon-děrja
pijoséd děržüs kormaloz.*

Hej, fujdogál a szél, fujdogál a
szél
rengeti a fák tetőit;
midőn a fiúk összefogózkodnak
a lányokkal,
a fiúk fejüket vakarják.

125.

*Vu-ko-berad lul-pu vań,
jílžä čog-no vuä pon!
kińä-kä adžod, nilž adžod,
sozizä žut-no bilodä pon!*

Malmod mögött égerfa van;
vágd le a hegyét s tedd bele a vízbe!
Akármelyik leányt látod (tkp. kit csak látsz, leányt [ha]
látsz).
emeld fel a ruhája alját s tedd bele a toszódat!

126.

*Volět pi-pě děljoséd,
tėgėli berdě-děljoséd;
bašmak-pěťék, čokmor-berdě,
čal poniškom kék čošän.*

Sima a nyárfád hegye,
kerek a faszod hegye;
papucspina, bunkófasz,
tegyük gyorsan össze.

127.

*Kudojü, kudojü än žegati,
ta ujez podjačjosin kolon uj,
žingir papa žingirti,
užam papa pitirti!*

Ipam, ipam ne késleltesz,
ez az éj irnokokkal hálni való éj;
zengő «madár» zengj,
dolgos (?) «madár» hengergess!

128.

*Ójdo měnom bazarü
tjüďe prańik baštěně;
tjüďe prańik güržetož*

něljosěd pěrčězäs bekěrtoz.

Gyere menjünk a vásárba
mézes mézest venni;
míg a mézes felbőfög (t. i. a leányoknak),
a leányok farukat fogják mutatni.

129.

*Ójdo měnom bazarü
kalaj vedra baštěně;
kalaj vedra ügüstäm,
něljos kěloz ęstantüm.*

Nosza, menjünk a vásárba,
bádogvedret venni;
a bádogveder abroncstalan,
a leányok bugyogó nélkül maradnak.

A 112., 116—124., 126., 128. és 129. számú dalokat Iván Michailov közlése után jegyeztem föl Kázán-ban. A 113. és 114. *Vandäno* (Маняшева) faluból valók (a jelabugai kerületben) s Larion Alekszejev közlése (1885, szept. 1.). A 115-iket a jelabugai kerületnek *Aktämür* (Елкибаи) falujában írtam föl Girgorej Vasziljev neje Ogarja közlése után, ki *žunja* (Юмьи) faluból való. Ugyancsak *Aktämür*-ből való a 125. sz. dal is; közlöje Pjotr Vasziljev (vulgo: Pokoj; 1885, augusztus 30-ikán). A 127. sz. dal Okillyina Jeliszjevna közlése *Šakta-pi*-ből (a malmiși kerületben; 1885, július 22-ikén).

Jegyzetek: V. ö. mint változatokat a 114. sz. dalhoz a Gavrilov-féle gyűjteményből a 3., a 116-ikhoz a 139., a 118-ikhoz a 111. és 199., a 119-ikhez a 170., a 120-ikhoz a 113., a 121-ikhez a 87., a 123-ikhoz a 63., a 124-ikhez a 153. sz. dalokat. — 112. d.

pi пазуха | *pijos* — *külaloz*; v. ö. a 47. sz. dal jegyzetét || 116. d. *ta vijen* въ это время; Gavrilov-nál a 139. számú dalban helyette *tuala-t* látunk | *kwajiti* helyett u. o. *kwajti* | *čuž-sari* azonos jelentésű eredeti és idegen szók összetétele, mint pl. magy. *zomok-kigyó*, *kő-szikla*, *hamu-pipó* stb. || 120. d. *kuškene* пекать || 121. d. *kis-pijed* ettől: *kis-pe* береза || 124. d. *pijosed* — *kormaloz*; v. ö. a 47. sz. dal jegyzetét || 125. d. *bilini* = *dongini* || 126. d. *pi-pe* осина | *tégeli* круглый, *tégelané* кружиться | *berde* хуй | *péték* пизда || 127. d. *žegatni* замедлять | *podjač* шсарь; *ta ujez* эта ночь такая, которую должно проспаться съ шсарями | *para* мужекій удъ | *žingirtini* звенѣть | *žingár* звенящій | *piirtini* катить || 128. d. *pérce* жона | *békértene* показать (жону) || *eštantäm*. A votják nők, mint a tatárok télen-nyáron bugyogót viselnek, melyet alúl a mi férfigatyáink módjára a lábhoz csavarítanak; az ilyen bugyogó levetése a teljes levetközést jelenti: erre czéloz a dal is.

h) Szerelmi humor.

130.

Čeber-no čeber kuno-něljos
uramü potěně roždaško;
uramü potěsa utizě-kü,
gurt-perešjoslěš roždaškěně ug todo.

A szép, a szép vendégleányok
 az ucczára kimenni szégyellenek;
 [de] ha az ucczára kimenvén, szélllyelnéztek,
 a falu vénektől sem tudnak szégyenkezni.

131.

Űres-no néljos motor néljos,
mar šitijosěněd učkodě?
Űres-no néljos kajik aštäm néljosěz
dünjaiš utčasa ud šettä.

Az Űres-beli leányok szép leányok,
 minő szemekkel (tkp. szemeitekkel) nézitek?

az Űrés-beli leányokhoz hasonló lusta leányokat
az egész világban (tkp. -ból) keresve, nem találtak.

132.

Ta palan-no apajä,
so palan-no apajä,
čili-vali äktišed,
Opiäna bilat üvül-a?

Ezen az oldalon nénikém,
azon az oldalon nénikém;
csillogó-villogó tánczolód,
Opiäna nem kurva-e?

133.

Tüďđe-no kenas, lap kenas,
žolopez muzä detiškü;
mileškäm käläm näljoslün
kütjossě muzä detiškü.

Fehér csűr, alacsony csűr,
az esőesatornája a földig ér;
a tőlünk elhagyott leányoknak
hasuk a földig ér (t. i. terhesek).

134.

Oniša apaj mar luid?
polat vüln källiškod?
Ivan šotäm pireniktü
mar dunin dunjad bon?

Onyiszja nénike mivé lettél?
ágyolczon heversz (t. i. gyermekágyban vagy)?
Az Iván adta mézesedet (mellyel t. i. elcsábított)
minő áron vásároltad ugyan?

135.

Jilo-diño Ivan-pi L'ogor,
jilo-diño Miška Palada;
Palada šuoz: «muso dušimä!»
Ivan-pi šuoz: «muso kišnojü!»

Tetős-töves (értsd: tetőtől talpig szerelmes, fülig szerelmes) Iván fia Lyogor,
tetős-töves Miska Palagya [leány];
Palagya mondja: «kedves szeretöm!»
Ivánfia mondja: «kedves feleségem!»

136.

Ki-ŷ-pi-jildäs tol baštoz,
viž-pumjostäs vu baštoz ;
mileštım kılüm çeber nilüz
kiñ-kü jaratoz, so baštoz.

Nyírfátok tetejét a szél viszi (tkp.
 veszi) el,
 hidatok végeit a víz viszi el ;
 a tőlünk elhagyott szép leányt
 a ki szeretni fogja, az veszi el.

137.

Pogi vordäm, nuni vordäm
koëiš-pili lešantäm !
Ivan vuräm, koki vuräm
pu-dod'i lešantäm.

Pogi szült, gyermeket szült,
 macskakölyöknek nem való (t. i. csunyább annál) ;
 Iván [szeretője] kötött, hordozó bölcsöt kötött (t. i. hársból),
 fa-szánnak nem való.

138.

Kanava durin, kanava durin
piän nilin eoän silü ;
lul-pu-sulän, bad-pu-sulän
imzäs-nirzäs sogisa-pä.

Árok partján, árok partján
 egy legény egy leánynyal együtt áll ;
 égerfa-kéreggel, fűzfa-kéreggel
 takarván el arcukat (tkp. szájukat-orrukat).

139.

Korka-no bordad tüdē ma-kü,
ma-ma-kü medam so ma-kü ;
kēlzü veratük salamzü šotiz,
vozdaskiz medam so ma-kü.

Házad mellett fehér valami,
 micsoda valami vajjon az a va-
 lami ?
 Szót sem mondva adta ajándé-
 kát,
 szégyenközik vajjon az a valami ?

140.

*Bakča šorĕn butńiked,
 űulĕs šorĕn sotńiked;
 ta đĕrja nĕljoslĕ mon
 aĕim luo sotńiked.*

Kert közepén fodorménta,
 erdő közepén a csósz;
 a mostani leányoknak.
 én magam leszek csószük.

141.

*Tĕđĕ kiš-pĕlĕ tĕljos poni,
 kiš-piezlĕ űvĕl, tĕjezlĕ;
 kaĕazĕn bińaltĕsa salam leži,
 anaĕjezlĕ űvĕl, nĕlezlĕ.*

A fehér nyírfába tüzet (?) tettem,
 nem a fába [hanem] a kĕrgébe;
 papirossal begöngyölve ajándékot küldtem,
 nem az anyának, [hanem] a leányának.

142.

*Tolĕd tolaloz,
 luoed lobaloz;
 dušimed-kĕ lek luiz;
 ĵĕr-šĕd lobaloz.*

A szél fújdogál,
 a por repdes;
 ha kedvesed haragos:
 hajad repdes.

143.

*Gurež-no bordad kĕn pužĕmed,
 đĕljossĕ dukta med šioz!
 monĕ-no ĕrom űđ-kĕ kutĕlĕ,
 đĕrĕjostĕs pĕnĕ med šioz!*

A hegy mellett három fenyő,
 egye meg a fajd csúcsaikat!
 Ha engem kedvestül nem vesztek,
 egye meg a kutya a fejeteket.

A 130—133., 139—141. és 143. sz. dalok Iván Michailov közlései. A 134., 135., 137. és 138. számúak Nikolaj Ivanov küldeményében jutottak hozzám *Vuž-žumjá*-ból; közlők Ofima (a 134. számúé), Mikul Pogi (a 135. és 138. számúaké) és Lyelyeszej Onyiszja (a 137. számúé). A 136. számú dal Pjotr Vasziljev (vulgo: Pokoj) közlése *Aktämĕr* (Елѣнбай) faluból. A 142. számút Natalia Charitonjevna után jegyeztem föl *Vuž-žumjá*-ban (1885, július 14-ikén).

Jegyzetek: V. ö. mint változatokat a 141. sz. dalhoz a Gavrilov-fele gyűjteményből a 41-iket, úgyszintén a 143-ikhoz a 100-ikat. — **130.** d. *uramä . . . tatár fordítása: uramya čëgëb kara-salar: aul-kartlardan ujala belmälar* || **132.** d. *čili-vali* блестящий; v. ö. magy. *csillog-villog | bílat = tat. azrén kéz kurva* || **133.** d. *lap = lapäg* || **135.** d. *jilo-diño* съ верхомъ и концемъ; въ переносномъ смыслѣ: любовники || **137.** d. Fordítása: Поги родила такого ребенка, что онъ не подходитъ за кошенка (т. е. хуже кошенка); Иванъ, ея любовникъ шилъ для ребенка *kohi*, но хуже простыхъ саней || **139.** d. *voždaškëne* стыдиться | **140.** d. *soťnik* караульщикъ въ лѣсу || **141.** d. *tüj* кора (березы) | *t'ljjos* helyett a Gavrilov-fele változatban *pusjos* («rovátkokat») található || **142.** d. *luo* пыль; песокъ.

C) Lakodalmi és vendégségi dalok.

(*šuan gurjos*)

a) Vendégségi és nászút.

144.

*Tuž badžin gurtä vuämmi val,
ta gurtäz kiži potom, malpam val;
niällin jugitjaaz mi potimi val.
tuž badžin vu-vilä vuämmi val,
ta vuüz kiži potom, malpam val;
čabak-čorig jugitja mi potimi val.
tuž badžin ludä vuämmi val,
ta ludäz kiži potom, malpam val;
julän jugitjaaz mi potimi val.
tuž badžin vož-vilä vuämmi val,
ta vožäz kiži potom, malpam val;
šáska jugitja mi potimi val.
tuž badžin jagä-no vuimi val,
ta jagüz kiži potom, malpam val;
pužim-kil' jugitja mi potimi val.*

*tuž badžin surdä mi vuimi val,
 ta surdüz kiži potom, malpam val ;
 kiž-pu južitja mi potimi val.
 ullań vaškis poliköz adžümmi val,
 kinlän kaliköz kožamdi val ;
 Aglanskoj kunlän kalikez val.*

Igen nagy faluba jutottunk vala,
 ezt a falut, hogyan járjuk át, gondoltuk vala :
 a leányok fényességénél jártuk vala át.
 Igen nagy vízre jutottunk vala,
 ezt a vizet, hogyan járjuk át, gondoltuk vala ;
 a *čabak*-hal fényességénél jártuk vala át.
 Igen nagy mezőbe jutottunk vala,
 ezt a mezőt, hogyan járjuk át, gondoltuk vala ;
 a gabona fényességénél jártuk vala át.
 Igen nagy rétre jutottunk vala,
 ezt a rétet hogyan járjuk át, gondoltuk vala ;
 a virág fényességénél jártuk vala át.
 Igen nagy fenyvesbe jutottunk vala,
 ezt a fenyvest, hogyan járjuk át, gondoltuk vala ;
 a fenyő kéregpikkelyének fényességénél jártuk vala át.
 Egy igen nagy nyíresbe jutottunk mi,
 ezt a nyírest, hogyan járjuk át, gondoltuk vala ;
 a nyírfa fényességénél jártuk vala át.
 Egy leereszkedő sereget láttunk vala,
 kinek népét gondoltátok vala [bennük] ?
 Az angol khánnak (királynak) népe vala.

Följegyeztem *Vuž-žumjá*-ban, az O m e l y T a k j a n a j lakodalma-ra jött, *Dińtäm* faluból való leánynépség s különösen D a r i a Mikallya és O g a p j a T a r a s o v a közlése után ; 1885, július 14-ikén.

J e g y z e t e k : E dalnak alapgondolata a következő : nagszerű volt a lakodalmi utazás ; a falu — a honnan a mennyasz-

szonyt hoztuk, igen nagy; benne a leányok gazdagon ékesített *takjá*-kat hordanak. Nagyok és szépek a mezők, rétek, erdők és vizek is. A gabona fényes aranykalászokkal ékeskedik, a határ virít a sok színes virágtól, a folyó telve sok csillogóhátú hallal. — A dal vége a múlt évek angol-orosz hadikészületeire vonatkozik. — *nillän ukšo jugitjaaz* . . . értendők t. i. amaz ezüstérmek és pénzek, melyeket a nők a mellükön s fejdíszjeiken hordanak | *čabak* egy halmem, melynek vörös uszószárnnyai vannak; kéziratomban ezen orosz szó van mellé jegyezve: copora (Cyprinus rutilus). A hal vörös színe miatt van fénylőnek mondva | *julän jugitjaaz* . . . értendő az aranykalászos, fényes gabona | *vož nokosť* | *kun* khán, király (de nem «császár», melynek *äkszej* felel meg). — V. ö. mint változatokat a 145. és 155. sz. dalokat; amott a *jugitjaaz* alak helyett mindenütt *jugitja* szerepel.

145.

Tuž badžim gurtjosi vuämmi val,

nillän ukšo jugitjaaz mi potim.

tuž badžim vu-durü vuämmi val,

čabak-čoriglän jugitjaaz mi potim.

tuž badžim ludjosi vuämmi val,

julän jugitjaaz mi potim.

tuž badžim volokjosi vuämmi val,

kış-pu jugitja mi potim.

tuž badžim vošjosi vuämmi val,

itamát-sáška jugitja mi potim.

tuž badžim voljosi vuämmi val,

legeč-pu-sáška jugitja mi potim.

Igen nagy falvakba jutottunk vala,

a leányok pénzének fényességénél jöttünk mi ki.

Igen nagy falvakba jutottunk vala,

a *čabak*-halmak fényességénél jöttünk mi ki.

Igen nagy mezőkbe jutottunk vala,

a gabona fényességénél jöttünk mi ki.

Igen nagy dombos erdőkbe jutottunk vala,

a nyírfa fényességénél jöttünk mi ki.

Igen nagy rétekbe jutottunk vala,
 a torolya-virág fényességénél jöttünk mi ki.
 Igen nagy jutottunk vala,
 a csipkerózsafa fényességénél jöttünk mi ki.

Följegyeztem a malmiési kerületnek *Sakta-pi* (Большая Цибирь) falujában *Olyana Prokopjevna* közlése után; 1885, július 22-ikén.

Jegyzetek. V. ö. e dal értelmére és részletes magyarázatára nézve a 144. szám alatt közölt változatot és jegyzeteit. — *volok* волок | *vol'i* чертожь | *itam* az *Oë* mellékén *italmas*: réteken termő, nagy sárga virágú növény. *Potanin* szerint («Вотьяки Елабужскаго края.» Извѣстія Общества Археологін и Этнографін при Казанскомъ Университетѣ; томъ III.. 248. стр.) = *Trollius europæus* [bogláros torolya], куповка.

146.

Piči pižün mi liktim, žanim ;
badžin pižün mi koškom, žanim ;
kwaroja, kwar-ulti mi koškom, žanim ;
lišoja, lis-ulti mi koškom, žanim ;
koñi-bižon rugalti koškom, žanim ;
šala-šupson surdäti koškom, žanim ;
dukta-lobžon vir.jilti koškom, žanim.

Kis csolnakkal jöttünk mi, lelkem ;
 nagy csolnakkal megyünk mi el, lelkem ;
 lombleveles mentében, lomblevél alatt megyünk mi el, lelkem ;
 tűleveles mentében, tűlevél alatt megyünk mi el, lelkem ;
 evet futotta buczkáson megyünk mi át, lelkem ;
 császármadár szopogató nyiresen megyünk mi át, lelkem ;
 fajd röpködő domb tetején megyünk mi át, lelkem.

Följegyeztem *Vuž-žumjá*-ban *Avdotya Danyilovna* közlése után; 1885, július 15-ikén.

Jegyzetek: V. ö. mint változatokat az itten közölt 147. számú dalt s Gavrilovnál a 44. lapon a 14. számút. — *kwaro* черезъ мѣсто, гдѣ много листьевъ | *śala* рябчикъ | *śupsini* сосать; midőn a fajd bogyót eszik, mintha szopna | *vugalti*; nyilván prolativus ragos alakja egy **vugal* szónak, mint a többi sorokban is *ulti*, *jilti*, *surdäti* megfelelő töveiknek. Ezt a **vugal*, illetőleg ragos *vugalti* szót nem érti Nikolaj Ivanov a dal szövegében, pedig hogy itt helyes közléssel van dolgunk, bizonyítja a másik két változat is, melyekben szintén előfordul a *vugalti*. Azt lehet hinnünk ezek alapján, hogy a kérdésben forgó szó már elavult a votjákban s legfeljebb a régibb időkből származó dalokban maradt még fenn. Értelmére nézve két adat áll rendelkezésünkre: a) Gavrilov fordítása; по неизменности, «lapályon v. alacsony helyen át» b) a multáni votják közlő magyarázata: по неровному мѣстности, «girbe-gurba, hepehupás, v. buczkás helyen át». A fordításban a hitelesebb forrásból eredő utóbbi magyarázathoz alkalmazkodtam.

147.

Kwaro pu kwar-ulti mi liktim,
lišo pu liš ulti mi koškim;
koñi bižon vugalti mi liktim,
dukta kotkan jag-vilti mi koškim;
śala čipčon šur-ulti vugaltisa, mi liktim,
variš-šamün širtiša, mi koškim.
kwaräü muš-girli-kad-ik poti-a, kudojü?
mugori viž-dodi-kad-ik poti-a, kudojü?

Lombleveles fa lomblevele alatt jöttünk mi,
 tüleveles fa tülevele alatt mentünk mi;
 evet futotta buczkáson jöttünk mi,
 fajd kotkodácsoló fenyvesen mentünk mi;
 császármadár fütyülő patak völgyében [ételre, itatra] sóvárogva
 jöttünk mi.

ölyv módjára lecapva mentünk mi.

Hangom a méh csengetyűhöz hasonlónak tetszett-e ipam?

Testem a szentjánosbogárhoz (?) hasonlónak tetszett-e, ipam?

Följegyeztem a malmiíši kerületnek *Multan* falujában *Og orfina Andrejevna* közlése után; 1885, július 19 ikén.

Jegyzetek. V. ö. mint változatot az itt közölt 146. és 159. számú dalokat és jegyzeteiket. — *kotkanĭ* хлопать; *Gavrilovnál*: *godkanĭ* | *vugaltĭni* хотѣть бѣть и пить *čipčon* az említett változatban: *šupšon*, *Gavrilovnál* *šibson* | *muš-gĭrlĭ* звонокъ, употребляемый при роеніи пчель («a méhrajzás alkalmával használt csengetyű») | *vĭj-dodĭ* маленькіи, красныи червякъ («kicsiny, szép féreg»;? szentjánosbogár). *Gavrilovál* a 41. lapon, a 7. számú dalban a következő két sort találjuk:

vĭl' bĭči kadĭk ponarez
ušoz-kä no «žoň» uz šĭi

lefordítva: новый фонарь, похожіи на жука (свѣтляка), хоть и упадетъ, но не издастъ звука «жонг» («az új szentjánosbogárként [világító] lámpa, ha leesik is, nem ad *žoň* hangot»). Nézetem szerint itt a *vĭl'* hibásan van «új»-nak fordítva és a *ponarez* jelzőjének véve; mert ebben az esetben a szórend a következő volna: *bĭči-kadĭk vĭl' ponarez*, mint az 1. számú dalban is: *tuala baštĭm vĭl' ĭzĭjü* (v. ö. a 9. sz. dalban a *rekĭi* szó helyzetét e mondatban: *kočo-burd-kadĭk rekĭi dera űušaloz*). Azután a *bĭči* magában véve csak «bogár» általánosan (*Gavrilov* szerint is, *Potanin* szerint is: жукъ) = tat. *bözäk* (name verschiedener insecten); míg a «fényes bogár», «szentjános-bogár» jelentést úgy látszik csak a *vĭl'* szóval való összetétel útján nyeri. Ugyanilyen szó (csak hogy az idegen *bĭči* helyett eredeti *dodĭ*-val): *vĭj-dodĭ*; melyben a *vĭj* semmiképpen sem «új» | *kvarüü . . . potĭ*; az alany személye nem egyezik az állítmányéval, melynek így kellene hangoznia: *potiz*. Tehát voltaképpen ezt fejezi ki a mondat: «méhcsengetyű hangjával bírónak tetszettem-e én neked?». A *potni* itteni használatára nézve v. ö. *šin-gac šutjamdĭ čeber potiz* 179. dalban.

148.

Kĭdökü, kĭdökü bĭzid-ug, apajü,
šod kĭrniš vižamtä šod űuläs-šori potid!
kĭtkontäm valjosmäs kĭtkĭsa, mi lĭktim;
šukkontäm valjosmäs šukkĭsa, mi lĭktim;

pošantüm valjasmäs pošatsa, mi liktim ;
šod kij-kad' urisän ullasa, mi liktim ;
dišantüm dišjasmäs dišasa, mi liktim.

Messzire, messzire mentél bizony férjhez, nénikém,
 fekete holló át nem hatolta fekete erdő közepébe mentél el!
 Soha be nem fogott lovainkat befogva, jöttünk mi el ;
 soha nem ütött lovainkat ütve, jöttünk mi el ;
 soha nem izzadott lovainkat megizzasztva, jöttünk mi el ;
 fekete kigyóhoz hasonló ostorral hajtva, jöttünk mi el ;
 soha fel nem öltött ruháinkat felöltve, jöttünk mi el.

Följegyeztem *Fuž-žumjá*-ban Mikaly Szandi közlése után; 1885, június 21-ikén.

Jegyzetek: E dalt, úgy látszik, azon alkalommal éneklék, midőn az új, vagy a *jarason* után próbaidőre hazavitt menyasszonyt szülei és rokonai meglátogatják férje, illetőleg vőlegénye falujában. Panaszkodnak neki, hogy mily messzire ment el családjától s elöadják, hogy mennyire siettek őt meglátogatni (szilaj, soha be nem fogott, soha nem ütött, soha nem izzadott lovakat fogván be és hogy minél hamarább menjenek, még fekete kigyóhoz hasonló ostorral is ütvén). Valószínű, hogy a dalban kifejezett panasz s a gyors jövő leírása a leányrablás szokásából ered. Ez jelesen a múlt századokban a házassodásnak legközönségesebb módja volt a votjákoknál, sőt mint személyes tapasztalatból állíthatom — gyakori eset ma is náluk. Ilyen leányrablás alkalmával — mihelyest kitudódott, hogy hová szökött (*bižiz*) el a leány — a szülők és rokonok a leányrabló falujába vágattak az igényelt leánydíjt (*kalim*-ot) kierőszakolni, vagy esetleg a leányt visszavinni. — *bižid* вышла за мужъ | *rižamtü* неперелетаемый (дѣсь) | *pošantüm* . . . лошади, которыя доселѣ не спотѣли, мы заставили спотѣть | *uris* кнутъ, бичь.

149.

Gord atas-kad' ulošoän mi liktim,
žaki-burd-kad' minderän mi liktim,

*vu-juis-kad bukoän mi liktim,
jozän kiskam raižän mi liktim,
úildon bastiriko kabanmi milan van.*

Vörös kakashoz hasonló herélt lóval jöttünk mi,
a magtörő holló szárnyához hasonló vánkossal jöttünk mi,
a szivárványhoz (tkp. vizivóhoz) hasonló rúdtartó ívvel jöttünk mi,
rézzel bevont szekérrúddal jöttünk mi,
negyven gyűrűs asztagunk van mi nekünk.

Följegyeztem *Vuž-žumjá*-ban Mikallya Ivanov közlése után; 1885, június 18-ikán.

Jegyzetek: E dal a lakodalomra, illetőleg vendégségbe jött népnek dicsekedését tartalmazza. Lovunk olyan színű, mint a vörös kakas; a szekérben az ülő párna olyan puha, mint a *žaki*-madár szárnytolla; a szekérrudat tartó ív ki van festve mindenféle színnel, mint a szivárvány; a rúd nem pusztán fából van, hanem rézzel van kovácsolva; gazdagok vagyunk otthon is, asztagjaink igen nagyok, negyven gyűrűsek. — *žaki* Potanin szerint: *nucifraga caryocatactes*, ронья (nusshäher, magtörő holló); a közlő szerint ragadozó madár, melynek a húsát eszik | *vaiž* оглобля | *bastirik* ступени на скирдахъ.

150.

*Šižimdon-no šišim izkümaz liktim,
jiboezli-bidä ponarez,
ponarezli-bidä koj-tilez;
solän jugitjaaz mi liktim,
Sarapul gorodä adimasa liktim.*

Hetvenhét versztet jöttünk,
mindegyik [útmutató] oszlopának lámpája [van],
mindegyik lámpának faggyúgyertyája [van];
annak világánál jöttünk mi,
Szarapul városába lépegetve jöttünk mi.

151.

*Parän sñid valü lu'sal-kä,
 ðalan sùräsü vetl'sal;
 nël baštono aʒajä lu'sal-kä,
 ðalan súanä vetl'sal.*

Ha volna egy pár fekete lovam,
 mindig útra járnék;
 ha leányt elvenni való (házasulandó) bátyám volna,
 mindig lakodalomba járnék.

152.

*Küz uram küzadi tubim,
 paš kapkaadi pìrim,
 pìron sáin mi püksim;
 mi püksämíš voždäs ün vajä,
 astüs-no líktelü mi dorä!*

A ti hosszú ucezátonkon fölfelé mentünk,
 nyílt kaputokba bementünk,
 a hogy bementünk, mi leültünk;
 a mi leülésünk miatt ne haragudjatok meg,
 jöjjetek magatok is mi hozzánk!

A 150. dalt *Vuž-šumjá*-ban jegyeztem föl Malanya Gri-gorjevna közlése után (1885, július 15-ikén). A 151. Iván Michailov közlése. A 152. a jela bugai kerületnek *Vandämo* (Маняшева) falujából való; közlője: Trofim Jekimov (1885; szeptember 1-jén).

Jegyzetek: 150. d. *adimani* ettől: tat. *adim* lépés ||
 152. d. *pìron sáin* когда мы вошли.

b) A vendéglátók es vendégek dicserete.

153.

Ta kapkajosadi oj pirsal :
juboez viläm pužim-pu ;
ta kork-ažadı oj logısal :
baskičez viläm badjan-pu ;
ta korkajosadi oj pirsal :
kužoez viläm düñie-murt ;
şok-şorad puktäm kunoed
uñin-kü todod ċin kuno ;
ċiñjad ponäm azveš zumdäsed
uñin-kü todod ċin azveš.

Ezen kaputokba nem mentem volna be,
 [de] fenyőfából (tkp. fenyőfa) volt az oszlopa;
 ebbe a pitvarotokba nem léptem volna be,
 [de] bádjánfából volt a lépcsője;
 ezekbe a szobáitokba nem mentem volna be,
 [de] gazdája a világ embere (értsd: nyájas) volt;
 asztalod mellé ültetett vendéged,
 ha megítélni (tkp. nézni) tudod, igazi vendég:
 ujjadra tedd ezüst gyűrűd,
 ha megítélni tudod, igazi ezüst.

Följegyeztem a jela bugai kerületnek *Vandämo* (Маня-мева) falujában (*Kurok*, oroszúl: Куракова egyházfalu közelében) *Larion Alyexjev* közlése után; 1885, szeptember 1-jén.

Jegyzetek: *pužim-pu, badjan-pu*; értsd: kitünő minőségű fa, miből mindjárt gondolhattam, hogy gazdája is kitünő ember | *düñie-murt* хорошии человекъ | *şok-şorad* rendes kifejezés erre: «asztalhoz» (l. a 165. számú dalban is); pedig szabály szerint ezt várnök: *şok-bordı*, v. *şok-bordad*; talán az orosz: садиться за столъ szólás van itt utánozva | *uñin* = *uñini*.

154.

*Aj uromä, uromä,
uštü, uštü korka-östü!*

*kork'-ažad-piri-no
badžin punijüz adži;
korkadi piri-no
torä-seräkdü adži;
azbarad poti-no
azbar-kapkadü adži;
ulcäü poti-no
busi-kapkadü adži;
ožit voéki-no
zarü-liso pužimäz adži;
šurüs-vilün koškis
kwiñ žičijüz adži.*

Ej kedvesem, kedvesem,
nyisd ki, nyisd ki szobátok ajta-
ját!

Bementem házad pitvarába
s egy nagy kutyát láttam;
bementem szobátokba
s fő ülőhelyetek sarokját láttam;
kimentem udvarodba,
s udvarotok kapuját láttam;
kimentem az ucczára,
s mezőtök kapuját láttam;
egy keveset léptem
s aranylevelű fenyőt láttam;
úton haladó
három rókát láttam.

Följegyeztem *Vuž-žumjá*-ban Alexan Pavlov közlése után; 1885, július 11-ikén.

Jegyzetek: *torä-seräk* a háznak egyik sarkában levő főhely, hová a vendéget ültetik | *badžin punijüz*... A kutya tisztelt állat a votjokoknál; ezért, ha a vendég felemlíti, hogy a pitvarban nagy kutyát látott, azzal a vendéglátó házat dicséri | *kwiñ žičijüz*... Ha a róka keresztül megy az úton, ez igen jó jel; tehát ennek fel-
említésével, azt akarja a vendég mondani, hogy minő szerencsés volt még akkor is, midőn kiment már a vendéglátó házból.

155.

*Kiräti potim, kir-žičijüz ujsa,
šur-kuža vaškim čabak jugitja,
jağäti potim jur jugitja,
viž-vilti potim val-pid kwaraja,
šod täläti potim šala čipčänja.*

— — — — —

*Kudomilän kork'-ažaz cui-no
 lavk'-ažä vuäm-kađ lui ;
 kudomilän korkaz piri-no
 čerkü píräm-kađ lui.
 kapka-jiboez čugin-jibo,
 lipätez listoroj kort ;
 korka-pol-vilaz parča völdäm,
 žok-vilaz tođi žok-kišät völdäm,
 so žok-kišät-vilä tır ištóp puktäm,
 so tır ištóp žumja'asın dallašü.*

Átmentünk a pusztán pusztai rókát üzve,
 leereszkedtünk a patak hosszában a *čabak*-hal világáúál,
 átmentünk a fenyvesen a fenyőszurok világánál,
 átmentünk a hídon a ló lába hangjánál,
 átmentünk a fekete erdőn császármadár füttyénél.

Beértem a mi *kudo*-nk (ipánk, illetőleg gyermekünk ipja) udvarába
 s mintha egy bolt elé értem volna, úgy voltam ;
 bementem a mi *kudo*-nk szobájába,
 s mintha egy templomba mentem volna be, úgy voltam.
 Kapuoszlopa öntött vas oszlop,
 fedele pléhvas,
 szobája padlóján aranyszőnyeg van kiterítve,
 asztalán fehér asztalkendő van felterítve,
 azon asztalkendőre teli palaczk van helyezve,
 azon teli palaczk küszködik a *žumja*-beliekkal.

Följegyeztem *Vuž-žumjá*-ban Malanya Grigorjevna
 közlése után ; 1885, július 15-ikén.

J e g y z e t e k. V. ö. mint változatokat az itten közölt 144. es
 145. számú dalokat. — *jur смола (у соени) | čipčini свистать |*
čugin чугунъ | žumja'asın e h. žumjajosın ; mint ta'as e h. tajos.

156.

*Kijqd ponüm uzreš-zundäs
 qzreš-q? — šusq — učki ;
 torü šori pukšüm rorgoronüz
 qfisqr-q? — šusq — učki ;
 čižisq šori očmäs-d'oäz,
 čupqsa leži kuno-niljosiz.*

A kezedre tett ólomgyűrűt
 «vajjon ezüst-e?» — gondolván — néztem ;
 a főhelyre (tkp. főhely közepébe) ült legényt
 «vajjon katonatiszt-e?» — gondolván — néztem ;
 megtoppantva feltörtem a forrás jegét,
 megsókolva bocsátottam el a vendégleányokat.

Följegyeztem az *ufai* gubernium *birszki* körületének *Možga* falujában *Gajnifa* (A *psivir* neje) közlése után ; 1885, augusztus 4-ikén.

Jegyzetek: *qfisqr* офицеръ | *čižin* запнуть ногами.

157.

*Šur-durjosad vož bad-pued,
 kwar-viljosad čečied ;
 ug ši, ug ši karko val-no
 jaraton küldäs veradi.*

— — — — —
*pírjom-korka píri-no
 čirtjam kišüt kerttizi ;
 píryom korkaš poti-no
 tילו-burdo mon lui ;
 lul-pu-vižijü pukši-no
 lul-pu-guri mon ši.*

Folyód partjain zöld fűzfád,
 levelein (tkp. leveleiden) mézed ;

«nem eszem, nem eszem!» — mondom vala (tkp. teszem vala),
[de] kedveskedő szavakat mondátok.

Bementem a fogadó szobába
s kendőt kötöttek a nyakamra;
kijöttem a fogadó szobából
s madárrá váltam én;
leültem egy égerfa tövébe
s égerfa-barkát ettem én.

Följegyeztem *Vuž-žumjá*-ban Kikon Palagya közlése
után; 1885, július 12-ikén.

Jegyzetek: «*ug sí*» — *karko val...* midőn kínálhattak,
hogy egyem, én azt felelgettem, hogy nem eszem; de oly kedvesen
kínálhattatok aztán, hogy végre még is ettem. A *karni* ige itteni
használatára nézve v. ö. *tau karni* köszönetet mondani, tkp.
tenni | *čirtijam kišät kertizi...* midőn a vőlegény küldöttei a
menyasszonyért jönnek, a menyasszony a férfivendégeknek ken-
dőt szokott adni ajándékba, melyet rendesen nyakukba köt |
tilo-burdo mon lui... talán az ajándékba kapott lobogós kendő
miatt (v. ö. erre nézve a 4. számú dal végét), vagy a víg kedv
következtében | *lul-pu ельха* (betula alnus) | *guri шипки на вѣт-
вяхъ*; egy más közlés szerint: a nyár-, fűz s egyéb fák hosszúkás
barkavirága kifejlődött alakjában (maga a rügy ellenben:
puči).

158.

Milam juonä sakarnoj vina,
milam šionü nakašnoj pireúik,
milam čilimä Medä-gurt čilim,
milam kiskonü kartuznoj tamak,
milam jumšan bunagi-kirež,
milam uëkonü čeber äkjos,
milam uëkonü čeber apajjos.

A mi italunk ezukros pálinka,
a mi ételünk megrendelt mézeskalács,

a mi pipánk *Medä* falubeli pipa
 a mi füstölönk (tkp. szívásunk) paklis dohány,
 a mi sétálásunk (értsd: *jumšan*-unk alkalmával szereplő zeneszer-
 számunk) hármónika (tkp. *papiros-kirej*),
 a mi nézni valónk a szép bátyák (értsd: legények),
 a mi nézni valónk a szép nénikék.

Följeztem *Vuž-žumjá*-ban a *Diütäm* faluból való *Oga pja*
Ivanovna és *Mavra Petrovna* menyecskék közlése után;
 1885, július 14-ikén.

J e g y z e t e k: *sakarnoj, vina, nakašnoj, pireńik, kartuznoj*
 orosz szók, úgy szintén *bunagi* (= оумара) | *Medä* egy falu neve,
 hol valószínűleg jó pipát tudnak faragni (fából) | *milam uckonä* ...
 предметъ, на который мы смотримъ красивые парни. — Az
 egész dalban különös szerkezet az egyes számi birtokosrag az
 alanyszókban (pl. *milam juonä*).

159.

Gord ataz kaď gord valä,
tuj vuamĭn šiäsä,
tuj vuamĭn sermätĭ,
zarĭi vuam bukoä,
jozän zoltäm vaižü,
vĭj-dodĭ kaď dodĭä,
žaki-burd kaď mĭnderä,
žil-žil vetliško mon.

A vörös kakashoz hasonló az én vörös lovam,
 rézzel van bevonva (tkp. beöntve) nyergem,
 rézzel van bevonva gyeplöm,
 arany bevonatu rudtartó ívem,
 rézzel van behúzva rúdám,
 szentjánosbogárhoz hasonló a szánám,
 a magtörő holló szárnyához hasonló az én vánkósom,
 egyenesen járok én (t. i. nem döcögve a szekeremmel).

Följegyeztem a malmi ősi kerületnek *Jungi-Omga* — más nevén *Šilo-Pur* — falujában *Andrej Alekszandrov* közlése után; 1885, július 23-ikán.

Jegyzetek. V. ö. mint változatot a 147. számú dalt és jegyzeteit. — *vuanĭ* облить водою; *tuj vuanĭ* покрыть медью | *zoltĭni* натянуть (az említett változatban helyette *kiskani* van alkalmazva) | *vaiž* оглобля | *vij-dodi* l. a 147. sz. dal jegyzetei közt | *zil vetlinĭ* ходить не наклоняясь, не переваливаясь.

160.

Gidk-až-no vĕlad aj dĕbojed,
sari val dumäm, kiñlän so?

Udvarodon [van] oszlopod,
sárga ló [van hozzá] kötve, kié
az?

vĕlaz-no pustol, küskaz burtĕin,
kĕčü uzĕrlän piĕez so?

rajta posztó, csipőjén bársony,
micsoda gazdagnak fia az?

161.

Uramĕn pĕnĕ aj utü-dĕr,
milam kĕrsĕmĕ lĕktü-dĕr,
milam kĕrsĕlän kisijaz
azrešän altĕn žĕngĕrtü-dĕr.

Hej, az ucczán alkalmasint a kutya ugat,
a mi vejünk jön alkalmasint;
a mi vejünk zsebében
cseng alkalmasint az arany az ezüsttel.

162.

Ižĕsa, sultĕsa đal karid-a
kupes-no pukon pukonĕn?
iñi mi tonü űšatiškomĕ
Kuzoniš lĕktäm kupeslĕ.

Aluván, fölkelvén megpihentél-e
a kereskedőnek illő ülő széken (tkp. kereskedő ülő széken)?
Most mi téged hasonlítgatunk
Kázánból jött kereskedőhöz.

A 160—162. számú dalokat Iván Michailov közlése után jegyeztem föl Kázán-ban.

Jegyzet. V. ö. mint változatokat a 160. számú dalhoz a Gavrilov-féle gyűjtemény 190. sz. dalát, úgyszintén a 162-ikhez a 212. számút.

c) Éneklés, lakoma, ivás, részegség.

163.

Kír;g! — kã suod : mou kír;glo,
duñän bğstãm gũjã ocól ;
duñin bğstãm gũjã-kã vqú :
ton, tuganã-pounq žq' ocól.
«oj, oj no» — šuãm mqr : kıl luoz,
mıl-q;jkqz ěbor mqr : tušez luoz ;
kiskız-no vekci, squrez pqškıt ;
mqr nımoezlãn gqžqez ?

Ha [azt] mondod, hogy énekeljek, én énekelek,
 énekem nincs áron véve ;

de ha áron is van véve énekem :

te érted, atyámfia, nem sajnálom.

A «hujjujujj» mondás: beszéd (lesz),

a melle előtt az a szép valami: szakála (lesz) ;

csipője karesú, fara széles ;

micsoda nevűnek kedvese ?

Följegyeztem az ufai gubernium birszki kerületének Možga falujában (Ivankina egyházfalu közelében) Gajnifa (Apsivir neje) közlése után; 1885, augusztus 4-iken.

Jegyzetek: *gũj*, *kír;an-gũj* = *gur* нагѣвъ | *mıl* грудь |
ěbor = *ěeber* (talán inkább «tarka», mint a 172. számú dalban és
 és Gavr. 40. sz. dalában) | *saur* задняя часть, жона.

164.

Tačü-ik tačü kwašjosin
kĩži ton tatči vuid uromä,
puñitad potsa oĵ-kä vašsasal
ali-no vetlišal uram-kužatid.
kĩržani kosid-kä : mi kĩržalom,
kĩržas vorgotonĵos mi luom.

Ilyen, ilyen időben (tkp. időjárásokban)

hogyan jöttél te ide, barátom?

Ha elibéd menvén, nem jöttem volna veled össze.

ucczád hosszában járnék most is?!

Ha azt kívánod, hogy énekeljünk: mi énekelni fogunk,

éneklő legények leszünk mi.

Följegyeztem a malmiši kerületnek *Multan* falujában
 Ogröfina Andrejevna közlése után; 1885, július 19-ikén.

Jegyzet: *vašsanĩ* соидтись (въ мѣстѣ); v. ö. *valčü, valšü*
 együtt | *kwašjos* pluralisban, mint a 101. és 184. sz. dalokban.

165.

šok-šori pukšäm joz-kaläk
kilzä veratäk uz ši, ju ;
šok-vilü puktäm badanĵos
palĵkaškütäk uz ulä ;
ĵir.ĵil koškis šašäĵĵos
tađad šutäk uz koškä.

Az asztal mellé ült korácsnép

nem eszik, nem iszik, a nélkül, hogy beszédét el ne mondaná;

az asztalra helyezett bádjánmagvakat

el nem szórva, nem lakmározik (tkp. él);

a fejünk fölött elhaladó lúdak

«*tađad*» gágolás nélkül nem mennek el.

Följegyeztem a malmiši kerületnek *Multan* falujában
 Fedor Vasziljev közlése után; 1885, július 19-ikén.

Jegyzetek. V. ö. e dal változatát Gavrilovnál a 40. lapon 7. szám alatt. Érdekes eltérései: *pałtkaskitük, jir-jilä.* — *jir-jil köškis* надъ нашими головами летающія гуси; olyan kifejezés, mint *vu-vil šasi* (26. sz. dal), *kvar-vil ümešed* (189. sz. dal) | *tađad* голосъ гусей.

166.

Veskët-no veskët piñal-mugormä
mar šin-gašjošön uçkodë?
šüjostüs kërmał mal' karışkodë,
olo šektamdë potiz-a?

Gyöngé, gyöngé fiatal testünket
 minő szemöldökökkel nézitek?
 Szemeteket minek hunyorgatjátok,
 talán bennünket megvendégleni jött-e kedvetek?

167.

N'uläskü mēni koñjanë,
đučüin, šorün puñiški;
đeč tugañjos-dorä lektäm-berä
đeč šädün-šaiün puñiški.

Erdőbe menék mókusra vadászni,
 rókával, nyesttel találkoztam;
 miután jó atyámfiához jöttem,
 jó itallal, étellel találkoztam.

168.

Ta šurüşjosti vetlöhēm,
kuno lüimē mi tatsë;
uno-no šaidüs mi šiimē,
ačmäs ütämme ta-ponna.

Midőn ezen utakon jártunk
 vendégek lettünk mi itten (tkp. ide);

sok ételeteket ettünk is meg,
a bennünket jóltartás ezért [van].

169.

*Milam vuoslün küšajaz
čėnajak lešton tüt-šüj vañ ;
so čėnajak-poške đuměš poněsa,
míleměz vitíš ešjos vañ.*

A mi vizeinknek mentében
csészét készíteni való fehér agyag van ;
azon csészébe gyümölcsöt tevén (értsd : megvendegelni
akarván),
bennünket váró társaink vannak.

170.

*Uzijän borě aj kišmaloz,
čukna-no salkėn busjosėn ;
mon tau kariško šektamedlě,
mulíš-no českět luledlě.*

Hej, a földi eper és *borě*-eper megérik
reggel a fagyos ködökben ;
én köszönetet mondok vendéglátásodért,
méznél is édesebb lelkedért.

A 166—170. számú dalokat I v á n M i c h a i l o v közlése után
jegyeztem fel K á z á n-ban.

Jegyzetek. V. ö. mint változatokat a 166. számú dalhoz
a Gavrilov-féle gyűjteményből az 56., a 169-ikhez a 167. sz. dalt.
— 166. d. *kěrmak karěně* мигать | *šin-gašjosėn* képes szólás e h.
šinjosėn || 169. d. *čėnajak* = *pědo šuměk* | *tüt-šüj* = *tüďě šüj*
đuměš Gavrilovnál и з ю м-нак («mazzolaszólónek») van fordítva.

171.

*Surmä junä lik dusimä,
českít čecijän sur lešti,
jumal eužjämän sur pošti,
jalan-ginä ton ponna ;
ud-kä-no ju : čupalo,
juod-kä-no «tau!» — šuo!*

Gyere szeretöm sörömet inni,
édes mézzel sört készítettem,
édes malátával sört főztem
csupán csak a te kedvedért;
ha nem iszol: csókolgatlak,
ha pedig iszol, [azt] mondom:
«köszönöm!»

Nikolaj Ivanov küldeménye *Vuž-šumjá*-ból; följegyeztem Ofima (Konda Kalya leánya) közlése után.

172.

*Korkaez tuž todŕi,
kirpičez čiboro,
kušoez tuž čeber,
vinaez tuž českít ;
so vinüüz jusal-kä :
vinamat užsal ;

so surüz jusal-kä,
šiondäs šisal-kä :
táulä, táulä kudojosi!*

Háza igen fehér,
téglája tarkázott (?),
gazdája (t. i. a háznak) igen szép,
pálinkája igen édes,
ha ama pálinkát meginnám,
bűnöst (t. i. dolgot) cselekedném
(értsd: olyan jó, hogy kár
meginni);
ha ama sört meginnám,
ételeket megenném:
köszönet nektek, köszönet nek-
tek *kudo*-im!

Följegyeztem *Vuž-šumjá*-ban Ogapja Ivanovna és Mavra Petrovna *Dinätäm* faluból való menyecskék közlése után; 1885, július 14-ikén.

Jegyzetek: E dalban a völegénynek szülei és rokonai dicsérik vendégszerető *kudo*-ikat, azaz fujok leendő apósát és anyósát; hogy milyen szép a házuk, milyen jó az ételük, italuk stb. — *kirpič* куричь | *čiboro* Nikolaj Ivanovnak érthetetlen szó; de Wiedemannál van *čubor* bunt és Gavrilovnál *čibor* нестрыü (40. dal); ezeken kívül az oroszban: чубарыü (getigert, — von

pferden und hunden) | *vinamat* = ВИНОВАТЬ | *táulä* ép olyan alak *tau* (köszönet!) szóból, mint *ójdolü* (gyertek, nosza ti!) az *ójdo*-ból és *mälä* (nesztek!) a *mä* (nesze!) szóból.

173.

*Arsën-no lëktäm Akaškamë,
këržasa dučnë tuž kulü ;
poštono puto med-ik poštoz,
orčontäm daur lusal-kü.*

Az évfordulóval megjött a mi *Akaškánk* (t. i. A. ünnepünk),
énekelve inni sokat kell ;
az elnyövendő öv hadd nyűjjék el,
[csak] az életidő lenne el nem múltó.

174.

*Ožë šučnë aj tuž kulü,
tužë šučnë aj tuž kulü ;
arakän surjos vañ-dërja
këržasa dučnë tuž kulü.*

[Azt] mondani, [hogy] «úgy», hej, nagyon kell,
[azt] mondani, [hogy] «így», hej, nagyon kell ;
[ha] pálinka és sör van,
énekelve inni nagyon kell.

175.

*Tuž duiškäm-no tuž küdžiskäm,
dangëš šur:sä përiškäm ;
dangëš-no šurüs čik vëlmütü,
ačmü tužanlän korkaez.*

Erősen iddogáltam s erősen lerészegedtem
hibás útra tértem be ;
hibás éppen nem volt [az] az út,
a mi atyánk fiának háza [volt].

176.

*Odikzä-no dūi, kēkzä dūi
ta arakjosmü pūžtēkēm ;
milam duonjos vūizē-kä,
üvül-dēr kuspamē unjosmē.*

Egyet ittam, kettőt ittam
midőn ezt a pálinkámat főztem ;
ha eljönnek a mi ünnepeink ;
bizony nem alhatunk (tkp. nincsenek közöttünk álmaink).

177.

*Aj sur duomē, sur duomē,
«mu-sēr duo!» — tajos med šuoze ;
uranti ortčis deč kunojos
«kužojos duo!» — med šuoze.*

Hej sört igyunk, sört igyunk,
hadd mondják ezek : «méhsört iszom!» ;
az uccza hosszant elhaladó jó vendégek
hadd mondják : «a gazdák isznak!»

178.

*Alpan-no tulpan luomē,
«mu-sēr duo!» — tajos med šuoze ;
odik puñjün šēd-kä siomē,
«odik vėžē» — tajos med šuoze.*

Ide-oda bólongatunk ;
hadd mondják ezek : — «méhsört iszom!»
Ha egy kanál levest eszünk :
hadd mondják ezek : «atyafiak (tkp. egy nemzetség) [vagyunk]!»

179.

*«Tuy riņtoš, iz lēptiņoš
ta rināz juo!» — šusa lēkti mon ;*

šin-gac žutjamdi čeber potiz,
soin liktäm mar-kü mon.

«Míg a komló alámerül a vízben], a kő fenneleg
iszom én ezt a pálinkát!» — mondván jöttem én;
szemöldökötök felemelése (kacsintásotok) szépnek tetszett,
azért jöttem én ide (tkp. jött valami vagyok).

180.

Kuskam kerttäm burtčün-puto,
ug lu aslam pertčämü ;
aslam tuganam piri no
oj lo aslam potämü

Csipőmre kötött bársonyöv,
nem bírom magam leoldani ;
bementem az atyámfiához
s nem bírok magam kijönni.

181.

Pallan-no pčdč, bur pčdč,
aj-γaj málč-no čisü ta küskč ! !
odik-no čarka kabaktüs šotsaldč-kü,
olo veškasal ta küskč.

Jobb lábam, bal lábam ;
ej-haj, miért fáj ez a csipőm ?
Ha egy pohárka koresmai pálinkátokat adnátok,
talán megkönnyebbülne ez a csipőm.

182.

«Sultč tučanü, kwažed saptü !»
«sultim-kü, üm-kü, mar užalom ? !
ortčesa vüiz inü užjosmč.»

«Kelj fel atyámfia, az idő csúnya !»
«Ha fel is keltünk, ha nem is, mit tegyünk ? !
A mi dolgaink már elmúltak (tkp. elmenvén érkeztek).»

183.

Šezi-keñir nebit-a ?
jidü-keñir čurit-a ?

Zabdara lágy-e ?
Árpadara kemény-e ?

zavod-bazar šimäs-a?

a gyártelep vására félelmetes-e?

Sarapul-bazar šuldīr-a?

Szarapul vására mulatságos-e?

184.

*Tūr uknojosēd paš kēlā,
tunnū kwažjosēd sež kēlā;
astūs kunodäs séktaškodē,
kuno-pijost' saž kēl'im.*

A főhely oldalán levő ablakotok nyitva marad,
ma az időjárás derült marad;
a magatok vendégeit vendégelitek,
vendéglegényeitek józanok maradtak.

185.

*šaćurej kužati mi vetlim,
ňakīrjatāk bičan' čik ug lu;
mīnam otām kunoä ton ovöl,
sitānid «digirdag» med suoz!*

šaćurej [patak] mentében jártunk mi,
hajlongás nélkül éppen nem lehet szedegélni [földi bogrót];
nem vagy te az én hívott vendégem,
hogy durranjon (tkp. szóljon *digirdag*) a segged!

186.

*Šurāslis šugzä mon todēsäl-kä,
dūdijü püksēsa űj potēsäl;
Šēññēl pijoslis žugämzäs todēsäl-kä.
duēnē — šuēsa űj lēktēsäl.*

Ha tudtam volna az útnak bajosságát,
szánba ülven nem mentem volna el;
ha tudtam volna a *Šēññēl*-beli legényeknek verekedését,
nem jöttem volna el inni (mondván).

A 173—178., 181., 183., 184. és 186. sz. dalok Iván Michailov közlései. A 179-iket Omely Takjanaj után *Vuž-šumjá*-ban jegyeztem fel (1885; június 19-ikén]. A 180. *Aktämür* (Елкибаи) faluból való s Girgorej Vasziljev neje Ogarpa után van felírva (1885; augusztus 30-ikán). Az 182. Nikolaj Ivanov küldeménye *Vuž-šumjá*-ból; közlője Lyora Lyisa. A 185. számú dalt a malmiši kerületnek *Multan* falujában jegyeztem föl O grofina Andrejevna közlése után.

Jegyzetek. V. ö. mint változatokat a 173. számú dalhoz a Gavrilov-féle gyűjtemény 13. dalát, a 181-ikhez a Gavr. 180., a 184-ikhez a Gavr. 210. számú dalát. Ezekon kívül ugyancsak itt vannak mint változatok közölve a 177. és 178., továbbá a 185. és 186. számú dalok. — 173. d. E dalt az *Akaška* ünnep alkalmával lóra ült fiatalság énekli (l. ennek leírását fent a 170. lapon) | *arsën* черезъ годъ | *poštěně* износятся || 174. d. *surjos*; v. ö. *duos* (a 90. sz. dalban) || 175. d. *đangěš*... Tatár fordításban: *đangěš žul bulmağan, üze bezneñ tuğanneñ öjө ikän* || 176. d. *arakjos*; v. ö. *surjos* (a 174. sz. dalban) || 178. d. *alpan-tulpan luěn* ide, oda bolíngatni fejjel, vagy bólogatni a lábbal — mint a részeges szokta || 179. d. *vijtoš, loptitoš*... пока хмель утонетъ въ водѣ и камень будетъ подниматься | *loptinī* подниматься, находится на верху какой-нибудь жидкости || 180. d. *tuganam* = *tuganā-dorā*. Az illativusnak e szokatlan használata úgy értendő, hogy «atyámfiába» van mondva e h. «atyámfia, v. rokonom házába» || 181. d. E dal a részeges szájába van adva, ki hogy a māmora oszoljon még egy kis italt kér. Azt tartja t. i. a nép, hogy az úgynevezett katzenjammer ellen legjobb még egy kicsit inni | *veskaně* = *burmēnē*; Gavrilov az illető sort így fordítja: можно быть легче стало бы | *čarka pюмка* | *kabaktäs* e h. *kabık-rinadäs* || 182. d. *kwašjos* pluralisban, mint a 101. és 164. számú dalokban | Az Iжевскіи заводъ és Sarapul városok vásárait illető kérdések itt voltaképen így értendők: «vajjon nem lehet-e nagyszerűen mulatni, jól inni eme vásárok alkalmával?!»

187.

Šilo-Pur-kuža tugäkjatäk,
šakirjatäk bičanī ug lu.

«*kíjî-kü lîktid : ojí bert !*
tînad valed mon øvol.»
 «*jîram tabîz, ma karo ! !*»
 «*kíjî-kü lîktid : ojí bert !*»

Sîlo-Pur [falu] hosszában rázás nélkül,
 hajlongás nélkül nem lehet szedegetni [gyümölcsöt].
 «A hogy jöttél: úgy térj vissza!
 Nem vagyok én a te lovad.»
 «A fejembe szállott, mit tegyek ?!»
 «A hogy jöttél, úgy térj vissza!»

Följegyeztem a malmísi kerületnek *Jumgi-Onga* — más névén *Sîlo-Pur* falujában *Ografina Ivanovna* közlése után; 1885. július 23-ikán.

Jegyzetek. E dal értelme a következő. Nem lehet gyümölcsöt szedni a nélkül, hogy ne rázzák meg a fát s ne hajlongjanak a gyümölcsök után. Ép úgy nem lehet *Sîlo-pur* faluban sem házról házra járni s kumyskával tele szedni magát a nélkül, hogy aztán a részegség miatt ne volna kénytelen az ember a fejét bölintgatni (rázni) s ne volna kénytelen hajlongani, dülöngözni jobbra, balra. «Te részeges!» — folytatódik párbeszéd alakban a dal — «mit nehézkedel én reám, nem vagyok én a te lovad, hogy czipeljelek; úgy a hogy el tudtál ide jönni magad, hogy igyál, úgy eredj haza is magad!» «De a fejembe szállott a szesz, mit tegyek?» — lamentál a dülöngöző «Dejszen, úgy a hogy eljöhettél, úgy eredj haza is!» — hangzik a kiméletlen válasz. — *tugjanî, tugäk-janî* тpяти | *úakîrjanî, úakîr-úakîr kariškîni* наклоняться, перевалиться съ боку на бокъ | *bîcanî, bîcasa vetlîni* набирать; здъсь: набирать вина въ многихъ домахъ | *tînad valed* . . . я не твоя лошадь, что ты (пьяный) на меня накидываешся | *jîram tabîz* влѣзь въ голову (вино).

d) Dithyrambszerű dalok.

188.

*Aj čal šiom, aj čal juom!
 ta duúeín pesok kíloz.
 oqmüs oqmĩ kadırlam-kü:
 soles' ŷeč ug lo no-mır-no,
 ulom valčü, vilom valčü,
 oqmüs oqmĩ um kuštiskü;
 tonänid monü tugan — šusa
 kultožami um kuštiskä!*

Hej együnk hamar, hej igyunk hamar!
 ezen a világon [csak] por (tkp. homok) marad meg.
 Ha egymást tiszteljük:
 annál semmisem lehet jobb.
 Élünk együtt, legyünk együtt,
 egymást ne hagyjuk el;
 te és én egymást «atyafi»-nak nevezvén,
 holtunkig nem hagyjuk el egymást!

Följegyeztem a jelabugai kerületnek *Aktimir* — más nevén *Jelkibaj* (Елкѣбай) — falujában Örtämäj Nikolajics közlése után; 1885, augusztus 31-ikén.

189.

*ėik, ėik šuoz šížed
 kın pu-bordın maid vanı?
 tused, šured purıstam,
 pukon-korkan maid vanı?
 jumšašez pü tuž piči,
 šuldırez pü korka tır.
 Inmar šotım vinadüs
 än žallalä!
 ištopün-no žiñijän
 vinadüs juom!*

šalkkään-no žiñijän
surdäs juom!
ton-no urom, čapogän,
mon-no urom, čapogän;
Oë-durin ton,
Kam-durin mon;
ton-kä šotod: mon-no šoto,
ton-kä jormod: mon-no jormo.
Oë-durin, Kam-durin
kwar-ril ümežel.
čeber aküjoslän
kisijazi nullonzi
šionzi kirendel,
juonzi kabak.

éik, éik hangod ad (tkp. mond) a harkály,
 mid van [neked] a fagyos fa mögött?
 Szakálad, bajuszod (tkp. szarvad) megőszült,
 mid van [neked] az ülő szobában?
 A j u m s áló igen kevés.
 [de] vígságukkal teli a ház.
Inmar adta pálinkátokat
 ne sajnáljátok [tőlünk]!
 Egy palaczkot és felet
 iszunk a pálinkátokból!
 Egy kártust és felet
 iszunk a sörötökből!
 Te is, kedvesem, csizmában [vagy],
 én is, kedvesem, csizmában [vagyok];
 te az Ocs [folyó] partján [élsz],
 én a Káma partján;
 Ha te adsz (t. i. ajándékot v. szivességet): én is adok,
 ha te szenvedsz, én is szenvedek.
 Ocs partján, Káma partján
 leveles a málna.

A szép legényeknek
 zsebükben hordott
 ételük pereczecske,
 italuk korcsmai (t. i. pálinka).

Följegyeztem *Vuž-žumjá*-ban Omely Takjanaj közlése után; 1885, június 19-ikén.

Jegyzetek: E dalnak eszmemenete — mint előttem látszik — a következő: múlik az élet; vígadozzunk, igyunk, szerelmeskedjünk — a míg lehet! A természet télbe borúlt, harkály kopogtatja a fagyos fát; mi örömd, mi hasznod van neked a fagyos fa, a koporsó közelében?! Szakálad, bajuszod csupa ősz; mi örömd, mi hasznod van neked a négy fal között, hol üldögélsz, hol életed töltöd?! Ime csak pár jó ember jöjjön s egy házat tölthet be vígságuk. Igyunk tehát, tölt-sük meg poharainkat *Inmar* nemes ajándékaival, jó pálinkával, jó sörrel! Nines miért tartózkodjék egyikünk a másikatól, egyenlő ranguk vagyunk; te is jól ruházkodhatol, én is; te is csizmát (nem bocskort) hordasz, én is. Távol élünk ugyan egymástól, te az Ocs partján én a Káma partján; de azért jó emberek vagyunk egymáshoz. Te is nyujtasz nekem szívességet, én is neked; ha te szenvedsz, én is együtt szenvedek veled. Ocs partja, Káma partja egyformán meg van áldva; dúsan tenyészik mindkét helyen az édes málna. Szépek, derekak a legények; finom pereczekkel, jó korcsmai pálinkával (nem otthoni gyártású silány kumiskával) kedveskednek vendégeiknek (különösen a leányvendégnek). — *сіз дятель* | *śur усы* (ez tehát az eredeti votják szó a bajusz-ra a tatár eredetű *mijig* mellett!) | *puristani съдѣть* | *jumšaš* értelmére nézve l. a 65. sz. babonához való jegyzetet (itt semmiképen sem fordítható «sétáló»-nak) | *tuž piči* ... очень мало (t. i. a jumsáló); a веселя полна изба | *ištopän-no žiñijän* съ штофомъ и съ половиною | *šalkka жбанъ* | *ton-no urom čarogän* и ты товарищъ въ сапогахъ | *kvar-vil ämez* на листь растущая малина | *äkä* парень | *kisijazi nullonzi* предметъ того, что они носятъ въ карманѣ | *kabak* кабацкое вино.

190.

*žužit-no žužit gurež-jilün
kema-no kema muš lobä ;
kema nm ulelä ta düünein
tau šuinü kulü ta nünallü.*

A magas, magas hegytetőn
soká, soká repül a méh ;
soká nem élünk ezen a világon,
köszönetet kell mondani ezért a napért.

Följegyeztem a jelabugai kerületnek *Vandämo* (Маня-мева) falujában *Trofim Jekimov* közlése után; 1885, szeptember 1-jén.

D) Vegyes tartalmú dalok.

a) Gyermeki, szülői és testvéri szeretet.

191.

«*Milam, milam bubijos
mar bubijos ?*»

«*šikis-pidsin waü
milam bubijos*»

«*milam, milam mumijos
mar mumijos ?*»

«*viéki-pidsin
duw vojjos-kadeš
milam mumijos !*»

«*milam, milam úuúijos
küz-jilti lobaš kajšijos.*

«A mi, a mi atyuskáink
micsoda atyuskák ?»

«A ládafenéken vannak
a mi atyuskáink.»

«A mi, a mi anyuskáink
micsoda anyuskák ?»

«A kádfenéken [levő]
tisza vajhoz hasonlók
a mi anyuskáink.»

A mi, a mi bátyaink
vörösfenyő tetején röpködő ke-
resztorrú madarak.

Följegyeztem (1885, július 30-ikán) *Šarkan* faluban (a szarapuli kerület éjszaki részén), *Verescsagin G.* «Вотяки Сосн. края» művének közlése alapján, a közlőnek kiejtése és javításai

szerint átírva. Verescsagin ismét *Sosnovka* faluból kapta közleményét Grigorij Jerofejev től.

Jegyzetek: *bubi* отецъ | *dun* чистый | *vojjos* anyagjelentő pluralis | *kajsi* клесть.

192.

Bédzém naljoséd vüiz inii,
mënam ësjosë vetlozë
 lëz dëdëk sámän gërlasa.
mëniškëm ësjosmü adžësa,
 anakajä bürdësa vetlä-dër.
mënam anakajä malë bürdä?
 küt kuräktämezlë ödatäk;
 solün-no şulmëz üj žuasal,
 vordäm nunëkajez doraz üvül-dër.

Eljött immár a *bédzém* nal [ünne] (tkp. b. *naljaid*),
 az én társaim sétálnak
 kék galamb módjára turbékolva.
 Az én társaimat meglátva
 az én anyácskám bizonyára sírva jár.
 Az én anyácskám miért sír?
 Nem tűrheti keble fájdalmát;
 neki sem égne a szíve,
 [de] bizony nincsen mellette fölnevelt gyermeke.

Följegyeztem *Kázán*-ban Ivan Michailov közlése után. E dal magának a közlőnek szerzeménye, ki benne — mint látni való, egészen a népdal hangján — előadja, hogy bizony nem mehetett haza a kazáni szemináriumból a *bédzém* nal-ra, mikor olyan jól mulattak otthon társai.

193.

Örtämej énekei.

a)

Vu vijaloz-no vu vijaloz,
 eu küza žažaged ajaloz;
 žažaglän mlküd vu vilin,
 vorgungonlän mlküd van-bur vilin.

mi potiškom šuräs-vilü vanöz-buröz utčani žec kitkon valän. valä minä azlaña, užä liktū žečli. mon potiško šursi; nili-piä kiliz monä kelasa, kuzä-palü kiliz bördisa. mon üeziš bertikim nili-piü potiz puñitam, «ataj!» — šusa žigirtiz, og pol bamä čup kariz, minam potiz šin-kili. mon juaj nunileš: «jurtä bidäs-a!» «ataj!» — šuiž — «jurted bidäs, tine:tid kilim vanmiz žec; tau Inmarli ton-kü vetlid!» — šuiž; «udaltiz-a šuräsed!» — šuiž. korkam piri, korka puškiz šunit; van kiläm dišä-pašü, vanmiz žec. «ataj, tinid tišak valom» — šuiži; «vid-no iz!» — šuiži — «Inmarün valsü!»

3)

Učijed čirdoz, čirdisa inmarä tuboz; solän čirdämezli čidatäk bördol mözmikid. kidokü koškäm vorgungon mözmikiz, bördoz ataj jurtezleš. soles bördämzü ne-no-kin-no uz todü. tolko todoz odig Inmar. so koškäm viläm lidokä, koškäm-kü-no Inmar sojä beriktöz atajezlän jurtaz.

i)

Čeber-no vož vilin čeber papa vetloz. čeber papa marli čirdä? kar-lešton-intizü utčasa. ta ataj-pijos marli bördö? ačsi-ponna, užli üšämli. oj-no bördisal, oj-no kajjivisal; žiraz liktäm äkšej-uz. «än börd ataj-anaj, Inmar-kü kosiz, olo mi ulom žec!»

ö)

Ačmäos pukiškom künnami, ačmäleš šinni kuat; tilad šindi volitkäs, minam šinni tilad minda ug todü.

ε)

*Tujmĩ küža volit šaska ; so Inmarlän vordämez luoz med-a ?
Tujmĩ šurin čoriq tuž uno, so čoriqüz kutämü luoz med-a ?*

α)

A víz folyik, a víz folyik,
a víz mentén a lúd úszik ;
a lúdnak gondolata a vizen,
a legénynek gondolata a vagynonon.

Mi útra indulunk vagyont keresni jó befogni való lóval (értsd : mi fuvarba megyünk). Lovam előre megy. Dolgom jóra jön. Én útra indulok ; gyermeke[m] [otthon] maradt, engemet elkísérvén ; feleségem [otthon] maradt, sírva. Midő[n] én a kerületből visszatérem, gyermeke[m] kijött elibém ; « atyus ! » — szolt s átölelt ; egyszer megcsókolta arczomat, nekem kijött a könnyem. « Ép-e a házam ? » — kérdeztem én a gyermeke[m]től. « Atyus ! » — mondta — « házad ép, minden jól van, a mit itthon hagytál : hála *Inmar*-nak, hogy te is megjöttél ! » — mondta. « Sikerült-e utad ? » — mondta. Beléptem a házamba, a házamban meleg [volt], minden [itthon] hagyott ruhám, subám, minden jó [állapotban]. « Atyuska, neked ágyat vetünk » (tkp. vánkost terítünk ki) — mondták — « feküdj le és aludjál *Inmar*-ral együtt (értsd : *I.* segedelmével) ! » — mondták.

β)

A fülemile énekel, énekelve az égbe száll ; nem tűrhetvén az ő énekét sírsz, a midő[n] [magános létedben] búsulsz. A messzire ment legény, midő[n] búsul, sír atyja háza miatt. Az ő sírását senki sem tudja, csak az egy *Inmar* tudja. Ő elment messzire, [de] ha el is ment, *Inmar* visszatéríti őt atyjának házába.

γ)

Szép réten szép madár jár. A szép madár miért énekel ? Fészekkészítő helyét keresvén [sír]. Ezek az atyafiak miért sírnak ? Maguk miatt, hogy bajba estek. Nem sírnának, nem búsulnának ; de fejükre jött a császár dolga (tkp. császárdolga, értsd : katonás-

kodás). «Ne sírj atyus, anyus, ha *Inmar* akarja, talán mi jól fogunk élni!»

δ)

Mi [ittén] hárman ülünk, a mi szemünk hat; a ti szemetek igen fényes, az én szemem nem ismer tiféléket.

ε)

Tujmî-[folyó] mentében fényes virág [van]; az vajjon *Inmar*-nak neveltje-e? *Tujmî* folyóban igen sok a hal, azt a halat vajjon megfoghatom-e?

Ezen részben prózai, részben verses alakú szövegeket följegyeztem a jela bugai kerületnek *Aktämîr* — más nevén *Jelkibaj* (Елқибај) faluban Örtämej Nikolajics éneklő előadása után. — A szövegeket és hozzájuk tartozó énekeket Örtämej saját alkotásainak vallja, melyeket ő életének különböző viszonyai alkalmával szerzett s azóta énekel minden ünnep, azaz ivási alkalom (*juon*) idején. *Aktämîr*-ban való időzésekor a votjákok éppen a mézszüret ünnepét ülték s így Örtämej-nek is módja nyílt a dalolásra. Az α) dal hazúlról való elutazását és megérkezését tárgyalja: a β) és γ) katonának menését, a δ) a mi akkori együttülésünket. Örtämej t. i. igen büszke az ő dalszerkesztő tehetőségére s hogy megmutassa, mily könnyen megy neki ez a dolog, ex abrupto mondott egy olyan dalt, melyben mi hármunkról (róla, Nikolaj Ivanovról s magamról) van szó s melyben a mi szemünk «fényes»-nek van dicsérve. Azon kérdésemre, hogy vajjon a *Tujmî* folyóról nem tudna-e dalt, rögtönözte az ε) számút, melynek alakja csaknem szabályos rhythmusu. — Az efféle dalok, azt hiszem, szintén fontos adalékok a votják népdal keletkezésének megértésére nézve (l. még erre nézve a 111. dal bevezető jegyzetét).

Jegyzetek: *sursi* = *sürüsä* | *kuz-pal* сурпуга | *üez* уездъ | *üsämli* esonka kifejezés e h. *üsämli* *ponna* (v. ö. az 212. sz. dal jegyzeteit).

194.

Anakajä izêne aj vedäm-dër,
esäblan esäbzü esäblane;

*so esübjossü üj esüblasal,
doraz üvül-dër kék pijež.*

Hej anyácskám bizony lefeküdt,
gondolandó gondolatát átgondolni;
ama gondolatait nem gondolgatná,
[de] bizony nincsen nála a két fia.

195.

*Uzijän borë kíšman tolezü
mužemed čarak put koškoz ;
as cordüm nunčaked todad usčké
šulemed čarak roš luoz.*

A földi eper s borí-eper érő hónapjában
földed igen felhasadozik ;
ha a magad szülte gyermeked eszedbe jut,
szived igen beteggé lesz.

196.

*Měnam pčđjosě tuž žadiz,
šap-šap-kü logo, čal vuo ;
měnam anakaj tuž ritä,
puñitam potěsa so sčlä.*

Az én lábaim igen elfáradtak,
nagyokat lépnek, gyorsan érnek [a kívánt helyre];
az én anyuskám nagyon vár,
elibém kijöve áll ő.

197.

*Gožtämä potěsa, ug gožtišké,
muzon télějos üž-kü lu ;
ulämä potěsa, ug ulišké,
aslam anakajü üž-kü lu.*

Ha írni jön kedvem, nem írok,
 ha más [író] tollaim (tkp. tollak) nincsenek ;
 ha élni jön kedvem, nem élek,
 ha nincs nekem anyácskám.

198.

*Sűd vumä vajěsal gožjaškěně
 kučkíško sűd vu-no kajik kűtjosěn ;
 ton anakajü üvül-děrja
 vèděsa bűrdiško aulakän.*

Elhoznám téntámat (tkp. fekete vizemet) irogatni,
 téntához hasonló (t. i. fekete, szomorú) kebellet fogok hozzá ;
 ha te, anyácskám, nem vagy (t. i. velem),
 feküdvén sírok magányosan.

199.

<i>Anakaj, tēněd mar šotom ?</i>	Anyuska, neked mit adjak ?
<i>Kuzoniš vajäm vuz üvül ;</i>	Kázánból hozott árum nincs ;
<i>tonä anakajmü üj-kä adžä,</i>	téged anyuskámat, ha nem látlak
<i>pèd-dělam sělon kal' üvül.</i>	lábamra állni való erőm nincs.

200.

*Maměk-no mińder, kar-ińtě
 tēnad pijedlän ulonez ;
 ton anakajliš tüşjostü
 kařaz-věljosä üškětěsal,
 šín-ažam kutěsa vožmaně.*

Pehelyvánkös, városi hely
 a te fiadnak lakása ;
 neked anyuskának vonásaid
 papírra vetetném (értsd : lefotografiroztatnám),
 hogy szemem elé fogván, tartsam.

201.

*Araja mėnā gėrėnė,
aņa-sorjostās gėrėnė ;
ton anakajā sajkatėkė
ėeskėt umjosė ųz tarka.*

Bátyám szántani megy,
a táblák közepét szántani ;
midőn te ébresztettél, anyuskám,
édes álmaim nem oszlottak el.

202.

*Odik-no đus-pul, kėk đus-pul,
ĩntijā kėloz anakajū ;
tulės-no koškis žažāk-kajik
kwarajū kėloz anakajū !*

Egy lóca, két lóca,
ittthon (tkp. helyében) marad anyácskám ;
mint a tavaszkor járó lúdé,
elmarad a hangom, anyácskám !

203.

*Milam anakajmė nũl pi vordiz,
«asmũ uz utėlũ medam ? !» — sũiz-dėr ;
mi nũl pilis-no kėklė kėlim,
milam anakajlãn sũn-ažaz !*

A mi anyuskánk négy fiat szült,
«minket (a szülőköt) nem tartanak vajjon el?!» — gondolta
bizony ;
mi négy fiúból csak kettőre maradtunk,
a mi anyuskánkknak szeme előtt !

204.

*Korka tėrosad pijosėd,
žugiškozė medam anakajū ?
valėũ kučkėsa esãb šotim-kũ,
kelišov-no medam anakajū ?*

Teli házzal való fiaid
verekednek talán anyácskám ?
ha egybefogózva bánatot adunk,
illik [az] talán anyácskám ?

205.

*Mak-šaskajosêd van-dêrja
bakča-damjosêd lüê-dêr ;
anakajän atêkaj van-dêrja
korkalän damez lüê-dêr.*

Ha mákvirágaid vannak,
[azok] bizony kerti szépségeid :
ha anyuska és atyuska van,
[az] bizony a háznak szépsége.

206.

*Busê-no šorad ogün têpê
tol-šortük kuwarez uz usê ;
mülemêz vordis anaj-ataj
uj-šortük umü uz usê.*

Meződ közepén egyedül [álló] tölgy,
tél közepén kívül nem hull a levele :
minket szülő anyánk, atyánk,
éjfélt kivéve (értsd : éjfélnél előbb) nem esnek álomba.

207.

*Anajän ataj, aj, vordäm-dêr
mugormäs datü pottêtük ;
än büirdü anêkaj, atêkaj
kulü luäm-dêr datjoslê.*

Anyánk s atyánk, hej, fölneveltek
minket (tkp. testiünket) idegenbe nem bocsátva :
ne sírjatok anyuska, atyuska !
kellünk bizony az idegeneknek.

208.

*Milam valjos đêčes val
düdijaz püksêsa vetlêné ;
atajlän korkaz ulêné đêč val,
kêtsê-kü-no vêdid nébêt val*

A mi lovaink jó lovak
arra hogy szánba ülve, velük járjunk.

Atyám házába lakni jó vala,
akárhova feküd t[az ember] puha vala.

209.

*Aj buran luoz, buran luoz,
keñer küžajad lukaloz ;
đeč atekajlän nêlêz-piez
küt poškaz đeč esüb lukaloz.*

Ej, förgeteg lesz, förgeteg lesz,
keritésed mentében gyűjti össze [a havat] ;
a jó atyuskának gyermeke
keble belsejében jó gondolatot gyűjt.

210.

*žužit-no gurež-jilän ulmo-pu,
so ulmo-pulän odig ulmoez vaú ;
so ulmoöz českít — šuo,
ulmoles českít — nili-piä.*

Magas hegy tetején almafa,
annak az almafának egy almája van ;
azt az almát édesnek mondják,
az almánál édesebb a gyermekem.

211.

*Aj ačajosě-no ačajosě,
ačajosě üvül-no, dađajosě ;
ti ačajosě-no üd-kü lusaldě,
tilěškéd-ana kizě ulěsalmě.*

Ej bátyáim, bátyáim,
nem bátyáim, nagybátyáim ;
ha ti bátyáim nem volnátok,
ti nélkületek hogyan élnénk.

212.

*Milam kütjosmě málě bürdä ?
čukna müzmämlě čidatäk.
milam kütjosmě üj bürděsal,
ug čida-děr ačaj üvüllě.*

A mi belsők (tkp. belsők) miért sír?
 Reggel a bánat miatt nem nyughatik;
 a mi belsők nem sírna,
 [de] bizony nem nyughatik, mert nincs itt a bátya.

213.

*Lēm-šēr-palašün tül-kä potoz,
 bur-pal süzêdüs pužaltoz,
 bur pêdêd seraloz;
 šulmîd seräktöz
 tuğanjosêd todad üšä-kä.*

Ha déli oldalról jön a szél,
 jobb oldali ruhaaljakokat lebegteti,
 jobb láb (értsd: az azon levő bocskor kötelekét) feloldja;
 szíved búsul,
 ha atyádfiai eszedbe jutnak.

A 194—209. és 211—213. számú dalokat Iván Michailov közlése után jegyeztem fel *Kázán*-ban. A 210. számút a jelabugai körületnek *Aktämîr* (Елкибай) falujában Örtämej Nyikolajics közlése után (1885, augusztus 31-ikén).

Jegyzetek. V. ö. mint változatokat a 196. sz. dalhoz a Gavrilovféle gyűjteményből a 172., a 199-ikhez a 202., a 200-ikhoz a 162., a 205-ikhez a 203., a 207-ikhez a 192., a 209-ikhez a 152. dalt. — 195. d. *tolezä* (l. 50. sz. bab. jegyz.) | *čarak* очень | *vos* больный || 196. d. *šap logêñe* nagyokat és nehezeket lépni | *vitêñe* ожидать | *pêdjosê* többesszámi alany mellett *žadiz* egyes számi állítmány (l. a 47. sz. dal jegyzetét; ilyen esetek még a 74., 112. és 124. dalban is előfordúlnak); de ugyancsak itt szabályszerinti *logo*, *vuo* alakok is || 198. d. *kütjos* pluralisban, mint a 28. és 29. sz. dalokban || 200. d. *kağaz-vêljosü üškêtsul*... заставиль-бы фотографовать || 201. d. *tarkanê* = tat. *tarkalmak* eloszlani, szét-szóródni || 202. d. *đus lavka* || 205. d. *đam* = tat. *jäm* || 206. d. *ut sonh*; ill. *unä* (nem: *unmä*, v. *ummä*); iness *unên*; 1. sz. birt. *unä*, 2. sz. *umed* || 208. d. *vêdid*; 2. személyben «az ember man)»-féle alanyról || 212. d. *cidatäk*, t. i. *büirdü*; v. ö. a 4. sort,

hol *ug čida* kifejezés van helyette || *aʒaj üvüllé*; a *-lě* rag ilyen használatára nézve l. a *Mikall'-Pop* mese jegyzeteit (fent 105. l.) || 213. d. *seraně* развязать (на пр. веревки у лаптеи) | *seräktěně* горевать | *tuʒanjosčed* — üsű. V. ö. a 47. és 196. sz. dalok jegyzeteit.

214.

Nuuñ-i žton-gur.

Kečü-pelü Doroná!
líz bugor kađ jíríd,
śod sutär kađ śinmíd,
śulís pašta pelíd,
karnan kađ níríd,
tupti-tapti pubíed,
olan-talan čogík, čogík.

Gyermekaltató dal.

Ájubeli, ájubeli Doronya!
 mint kék gombolyag, olyan a fejed,
 mint fekete ribiszke, olyan a szemed,
 mint a *śulís*-teknő, oly széles a füled,
 mint a vedertartó rúd, olyan az orrod,
 tipegős, topogós a lábacskáđ,
 oda, ide ugrálgató.

Följegyeztem a *glazovi* kerületnek *Uśa* (Балезино) falujában főt. *Vaszilij Alekszandrov Florov* (отецъ Василии Александровъ Флоровъ) közlése után, ki egy *votják* asszonytól írta föl számomra 1885. július hava 28-ikán.

Jegyzetek: *kečü-pelü D.* непонятныя слова, употребляемыя при укладываніи ребенка спать (jelentheti ezt: «minő fülem») | *śulís pašta* такъ широкое твое ухо, какъ *ś.* | *śulís* впаляя, продолговатая доска, на которой сьютъ муку | *tupti-tapti* междометіе, подражаемое топанію ребенка | *pubí* ласкательное

название ноги | *čogik* : *lud-keč čogik*, *čogik tātča* (качество прыгания зайца).

b) *barátság*.

215.

Badžim, badžim Tujmi šurin
das-kik par žažäg ujaloz.
 «*máli-os, máli-os so žažägjostü vordiškod?*»
 «*odig, daj, tođi mamikez-ponna*».
kiđokü koškäm vorgotonjosidlan
kutono gürizez buš kiłoz;
kiđokü koškäm apikajjosidlan
odig, daj, kolono čumez buš kiłoz;
vož beriž-kad-ik joz kalikleš
lukiškontäm ki-kijostü lukilozi.

A nagy, a nagy *Tujmi* folyóban
 tizenkét pár lúd úszkál.

«Ugyan minek, ugyan minek neveled azokat a lúdjaidat?»
 «Egyedül fehér pelyhéért».

A messzire ment legényeknek
 fogni való ekéje használatlan (tkp. üresen) marad;
 a messzire ment nénikéknek
 egyetlen háló kamrája üresen marad;
 A zöld hársfához hasonló korácsoknak
 soha el nem vált kezeiket elválasztják.

Följegyeztem a *malmiši* kerületnek *Multan* falujában
Fedor Vasziljev közlése után; 1885, július 19-ikén.

Jegyzetek: *-os* nyomatékosító végzet «ugyan»-féle jelentéssel | *daj* felkiáltó indulatszó (l. az 53. számú dalban is) | *kikijostü*.
 Nikolaj Ivanov magyarázata szerint itt a *-ti* accusativus rag, mely a többesben egyébként is használatos, pl. *tatin kalikjostü*, *adami-jostü vijiläm por* itt a népet, az embereket kiölte a cseremisiz;
zavodjostü kutilo fogom a gyárbelieket, *valjostü luékallam* ellopták a

lovakat. Ez a *-ti* accusativus rag, melyet Aminoff is észrevett (l. NyK. XV; 176. l.) s melyhez úgy látszik determinatív jelentés is fűződik — egyébként nem fordul elő az előttem ismeretes votják közleményekben. E dalnak változata Gavrilovnál (42. lap, 10. sz.) az utolsó sort ilyen alakban adja: *jukiškōntäm k'ōsmäs jukonolum*.

216.

*Ōj kvaž saptoz, kvaž saptoz
kvažjosiz čulpon sajkatoz;
ti tunganinim todäm-berü
lukiškōntäm bur kimü šotsal.*

Hej az idő csúnya, az idő csúnya,
az időt felderíti a gönczölszekér;
miután veletek atyámfiai megismerkedtem,
soha el nem váló jobb kezemet adnám.

217.

*Kellalodē-kä, aj kellalä
busē-kapkadäs potētož;
šundijed pukšoz, toležed dužaloz,
sokē lukiškom ačimäs.*

Ha el akartok kísérni, hej kísérjete el,
míg ki nem megyek mezőkaputokon;
a nap leszáll, a hold fölkel,
akkor válunk mi el [egymástól].

218.

*Busē-no šorad nél-pied,
kijän-no nélam nél kajik;
milam ešjosemä mar kajik?
ki-d'él'ēn sežjan sur kajik.*

A mező közepén a pichtafenyő
olyan mint a kézzel lehámozott héj;

a mi társaink milyenek?
olyanok mint a kézhegyén rázott sor-[csepp].

219.

*Ešjosmê medam, aj ti medam?
važämülê-bêdä vañ medam!
ti ešjosmê-no üj-kä adžê
pêd-dêlam sêlon kal üvül.*

Hej, talán társaim vagytok-e ti?
Talán minden kiáltásomra van-e (t. i. társam)?
Ha benneteket, társaim nem látlak,
lábamra állani nincs erőm.

220.

*đužêť gurežäz tubêñê ug luê,
tubêsa, đuciäz êbêñê ug luê,
ti, ešjosê todam üšidê-kä,
đužäm šêđjosmê üêlêñê ug luê.*

Magas hegyet nem lehet megmászni,
megmászván, nem lehet rókát löni [rajta];
ha ti, társaim, eszembe juttok,
a számba vett levest nem lehet lenyelnem.

221.

*Kelêť valjosmä ležêñê
üvül-dêr mênam đêč vožü ;
đêč ešjosêñêm veraškêñê
üvül-dêr mênam đêč kelê.*

Vörösszörű lovamat kiereszteni,
nincs (bizony) nekem jó rétem;
jó barátaimmal beszélgetni,
nincs (bizony) nekem jó nyelvem.

222.

*Užam užjosmê ažlan-kä luoz,
đalan og-ažên užalom ;
têñiskêđ đaratämdä todêsal-kä,
málê koškêsal ton doriš ? !*

Ha végzett dolgaink sikeresek lesznek,
mindig együtt dolgozunk ;
ha a te szeretetedet tudtam volna,
miért mentem volna el te tőled ?

223.

*Sүүд нүүлсжостäs potêñe
çigêsa bašti odik үүрдä,
ti esjosê-no үй-кү luêšaldê,
kiñ vožmatêsal odik үнär.*

Hogy erdőtökön áthatolhassak
letörvén, elővettem egy vesszőtöket ;
ha ti társaim nem volnátok,
ki mutatna [nekem] meg egy mesterséget ?

224.

*Aj түл түлалоз, түл түлалоз,
turêm-kaban dêltid түл šêdoz ;
milam esjosmê šêdêñe poton-dêrja
milam iütêjên kiñ šêdoz ?*

Hej, a szél fujdogál, a szél fujdogál,
szénaasztagod tetején a szél játszik ;
midőn a mi társaink játszani mennek,
a mi helyünkben ki fog játszani ?

225.

*Buse-no šorad ulmo-p.aed
ulmojosêz vacü šêdü-dêr,
esjosên valcä šêdêñe poton-dêrja
šinjosmê vacü šêdü-dêr.*

A mező közepén almafa,
almái bizony [egymással] szembe játszanak ;
midőn a társakkal együtt játszani megyünk,
szemeink bizony [egymással] szemben játszanak.

226.

*Sizél-no luoz, tulés luoz,
 esjosmê gêrênê potozô ;
 milam esjosmê gêrênê poton-dêrja
 milam gâremê bus kêloz.*

Ősz lesz, tavasz lesz,
 társaim kimennek [a mezőre] szántani;
 midőn a mi társaink szántani mennek ki,
 a mi ekénk használatlan (tkp. üresen) marad (t. i. mert mi
 elmentünk hazúlról).

227.

*N'uläs-no šorad lêmijed
 tÿdê keč kajik atëkä-dêr ;
 odikmê-no otên, odikmê tatên
 zaklatü ponüm mal kajik.*

Erdő közepén a hó
 mint fehér nyúl, olyannak látszik;
 egyikünk ottan, másikunk itten
 úgy mint a zálogba tett jószág.

A 216. sz. dalt a jelabugai kerületnek *Vandämo* (Мая-мева) falujában jegyeztem föl Larion Alekszejev közlése után (1885, szeptember 1-jén). A 217—227. sz. dalok Iván Michailov közlései.

Jegyzetek. V. ö. mint változatokat a 219. sz. dalhoz a Gavrilov-féle gyűjteményből a 202., a 221-ikhez a 147. dalt. — 216. d. *kwažjos* pluralisára nézve v. ö. a 101., 164. és 184. sz. dalokat || 217. d. *ačimäs* (sic! s nem *ačmäs*) || 218. d. *úél-pê* = tat. *ak čêišê* (egy fenyőfaj) | *úél* = tat. *kabêk* | *úélanê* = tat. *kajêzlamâk* lehámozni | *úél, sur kajik* . . . A fenyőnek kézzel hámozott hánca igen finom, az ujjon lebegő sörcsepp is csillogó; «olyanok a mi társaink is!» — mondja a dal || 220. d. *šêdjjos* pluralisban, mint *surjos* (174. d.), *arakjos* (176. d.), *duos* (90. d.) || 221. d. *vož* луга ||

222. d. *ažlan* «vorteilhaft», előre haladó, sikeres | *užjosmē* — *luoz* ;
 v. ö. a 196. d. jegyz. || 223. d. *ñuläsjostüs* изъ лѣсу = *ñuläsjosti* ;
 v. ö. *ta gurtäz kiži* potom s több efféle szólást a 144. sz. dalban |
ünär икытвo, мастертвo || 227. d. *mal* = tat. *mal* jószág, va-
 gyon, kincs.

c) Árvaság.

228.

Čirdiloz-no čirdiloz učied
vañ medak aramali-bidä ;
ñuläskin kizjos tuž uno,
busi-šori kilämez tuš muso ;
lišezli-bidä lis-vuez :
mi-kad' oksiz kiläm murtlän
šin-lišezli-bidä šin-kiliez.

Énekel, énekel a fülemile
 talán minden bokorban.
 Az erdőben a fenyő igen sok,
 [a melyik] a szántó föld közepén megmaradt, az igen kedves ;
 minden levelén harmata :
 a magunkféle árván maradt embernek
 minden szempilláján könnye.

Följegyeztem a jelabugai kerületnek *Aktämür* falujában,
 Örtämej Nikolajics közlése után; 1885, augusztus 31-ikén.

Jegyzetek. E dal eszmemenete a következő. Bokorból
 bokorba repdes a kesergő fülemile: házról házra jár a segítségért
 esengő árva (l. ugyane hasonlatot a 19. és 229. sz. dalokban). Sok
 fa van az erdőben, de egy sem oly becses, mint az, mely a téres
 szántó föld közepén magányosan áll s árnyas pihenő helyet nyújt a
 munkás embernek és állatnak. Ilyen fához hasonló az árva; ma-
 gányosan áll ő is a társadalomban, de azért derék ember válha-
 tik belőle. Az olyan magános fának — mivel más fák ágai nem
 takarják el leveleit — minden levelén ragyog egy-egy harmatcsepp :

az árvának is minden szempilláján ragyog egy-egy könyecsepp. —
arama кустарникъ (= tat. *ärämä* apró sűrű cserje) | *kilümez* ...
 Midőn a votjákok erdőt irtanak egy-egy szép külsejű fenyőt meg
 meg hagynak a téres tisztás közepén, melynek árnya alatt
 később, midőn szántóföld lett az irtásból, menekülést lelnek a
 hőség és eső ellen | *šin-lis* рѣсницы.

229.

Liz kogärsin malı bordä
kot mužemez šori učkisa?
ta oksizä kiläm nil-pi
malı vetlä uramti bordisa?
malı bordoz, malı kajgiroz,
olo-kiü žeč murt sojä baštoz.

A kék galamb miért sír
 a nedves föld felé nézván?
 Ez az árvának maradt gyermek
 miért jár sírva uccza hosszant?
 Miért sír, miért búsúl,
 valami jó ember őt [magához] veszi.

Följegyeztem a jelabugai kerületnek *Aktämır* — más
 nevén *Jelkibaj* (Елжибай) falujában Örtämej Nikolajics köz-
 lésé után; 1885, augusztus 31-ikén.

230.

Milam ačajmē kētēn-dēr?
dat šajërjosēn vetlä-dēr!
dat šajërjosēn kiü üvül-dēr?
mi'emēz vordis anakajän ataj üvül-dēr!

A mi bátyánk ugyan hol [van]?
 Idegen vidékeken jár bizony!
 Idegen vidékeken ugyan ki nincs?
 Bizony a minket szülő anyánk, apánk nincs!

231.

*Sűd nülésjosédlän sűrjosaz
lémélis kezét pužmer van ;
Anakaj korkaş potäm-berü
bodélis čurét kéljos van.*

A fekete erdők mögött
hónál hidegebb dér van ;
mintán anyuska kiment a házból,
botnál keményebb beszéd van (t. i. velünk).

A 230. és 231. dal Ivan Michailov közlése.

Jegyzet. A 231. d. a mostoha szülő ellen való panasz.

d) Életgond, szerencsétlenség.

232.

*Vu-šukijed porjasa vaškoz,
gažan kožjosad kožaloz.
žažäg keškoz, šur-jilad šukkiškoz ;
kikijed čiloz, šod nülésad šukkiškoz ;
punijed utčaltoz, ulčaad šukkiškoz.
atased čortoz šuldirlü-ponna ;
vil' murt bordoz jusilü-ponna,
šur-durü vaškoz, bač-puäz nákirtoz.*

A vízhab keringvén alászáll,
óhajtott örvényedbe visszatér.
A lúd egyet gágog (tkp. kiált), a patak vízszinéhez verődik ;
a kakuk kakukol, a fekete erdőhöz verődik ;
a kutya egyet vakkant, az ucczához verődik.
A kakas kukorékol víg volta miatt ;
a menyecske sír keserősége miatt,
leszáll a patak partjára s lehajlítja a fűzfát.

Följegyeztem *Vuž-šumjá*-ban Omely Takjanaj közlése után; 1885, július 11-ikén.

Jegyzetek. E dal eszméje a következő: búsul a menyecske, mert el kellett hagynia víg leánykori életét, szabadságát s egy idegen faluból való férfíhoz kell törődnie. Sírva megy a patakhoz, nézi hogy keringenek a habok benne s kedve támadna beleugrani (v. ö. a 24. számú dal végét; itt is azért van mondva a *kož*-ról, hogy *gažan*). Kedvetlen a természet is; a lúd kiált s oda veri magát a víz színéhez, a kakuk kiált s az erdő fáihoz veri magát, a kutya is egyet vakkant s az ucczai kerítéshez veri magát. — *šuki pьna* | *porjaní* кружиться | *gažaní* желать (а любить: *jaratni*) | *kož* глубокое и широкое мѣсто въ рѣкѣ | *kožaní* заходить; *gažan kožjosad kožaloz* заидуть (пьны) въ твой желанный *kož* | *keškini* скригнуть | *čilni* кувать | *utčaltini* лаять (только разъ) | *riľ murt* = *riľ kišno-murt* | *jusi* ilyen önálló alakban úgy látszik elavult szó, legalább Nikolaj Ivanov nem ismeri. De megvan: *šožo-jušio* печальный, горестный; *š.-j. bordni* плакать причитывая горестныя слова («keseregni, rimánkodni»). A *šožo* és *jusi* úgy látszik synonym szavak, mint sok más összetételnek részei; v. ö. *šoškini* печалиться | *úakirtini* наклонить. A fűzfa lehajlítása nyilván a szomorúságot akarja kifejezni, mint nálunk a szomorú fűzfa lehajló ágai.

233.

Atased čortoz gurt-šorën,
kukijed šiloz lag-šorën ;
atas čortěke sajkalodě,
kukijed šilěke bürdodě.

Kakasod kukorékol a falu közepén,
kakukod kakukol a fenyves közepén;
midőn a kakas kukorékol, fölébredtek,
midőn a kakukod kakukol, sirtok.

234.

N'uläskü mēnim pu koraně,
koram puosmē tuž todmo ;

*picüüsän këržaně ustó lüimě,
šudtäm lüämmě tuz todno.*

Erdőbe menénk fát vágni,
levágott fáink nagyon ismerősek [nekünk];
kicsiny korunktól fogva mi mesterek vagyunk az éneklésben,
szerencsétlen voltunk nagyon ismeretes.

235.

*Aj kězo täl-no, kězo täl,
kězo täl poškěn bađ-pu täl;
vož bađ-pu kajik vož mugormě,
šotěsal-kü Ińmar šudjосmäs.*

Ej (vörös) fenyves erdő, fenyves erdő,
fenyves erdő közepén fűzfa erdő;
zöld fűzfa módjára zöld (fiatal, gyöngye) a mi testünk,
adná bár Ińmar szerencsénket.

236.

*Gurež jilń kik artä kiž-pu,
šotiškoz-ama sil-tollĩ?
mi ataj-pijos küń-ginü
šotoz-a Ińmar dišmonli?*

A hegytetőn egymásmellett két nyírfa,
megadják-e magukat a szél-viharnak?
Mi atyafiak hárman [vagyunk] csak,
odaad-e Ińmar az ellenségnek?

237.

*Jirjos pińal, arjos šėkit,
ortčoz-ama bon pińal-daurmi?
pińal-daurmi ortčitož,
med ortčozĩ val šėkit arjosmi!*

A fejek fiatalok, az évek nehezek,
elmúlik-e vajjon a mi fiatal korunk?
A helyett, hogy elmüljék a fiatal korunk,
hadd mulnának el nehéz éveink.

238.

*Aršünän žēñiñ tasmajed,
žēñē aršünlē kēliz iñi ;
esübtäm budäm mugormē
esäbo nēnallē kēliz iñi.*

Másfél rőfnyi szalagod
fel rőfnek maradt már meg (fél rőfnyire fogyott);
bánat nélkül felnőtt testünk
bánatos napokra maradt már fenn.

239.

*žizjek-no busē, küž šüräs,
mi tubiškomē küñ čočän ;
müzmon-no dērja, sagēnon-dērja
mi bürdiškomē küñ čočän.*

Rozsmező, hosszú út
mi hárman együtt mászunk [rajta];
bánat idején, szomorkodás idején
mi hárman együtt sírunk.

240.

*Tjüďē kenaslän ulijaz
arak ponillam vožmanē ;
mileskēm adžonäz murt uz adžē,
murtlän koškämezlē šum än potē.*

Fehér csűrnek aljába
pálinkát tettem, hogy ott megőrizzek (a finánczoktól);
a mit mi látunk (azt a sok bajt), más nem látja,
más elmenésének ne örülj!

241.

Ójdo, no ójdo šuěně
 aslad p'ied űv'ijl mon t'énad ;
 črod k'el'jostäs k'el'zěně
 đalčijed űv'ijl mon t'énad.

Noszá-t, noszá-t mondani (hogy te folytonosan «nosza» szóval
 nógass),

nem vagyok én neked a fiad ;
 rossz szavaidat hallgatni (hogy a te sértő beszédedet hallgassan),
 nem vagyok én neked a béresed.

242.

Ul'i-no v'íl'í tol tolaloz
 v'orgoronlän vizüz s'inasä ;
 v'orgoronlän vizüz ki'ü todä ?
 vaiž kuspi k'itkäm val todü.

Fujdogál a szél alá és föl,
 a legénynek eszét próbálván ;
 a legénynek eszét ki tudja ?
 a szekérrudak közé fogott ló tudja.

A 233—235., 238—241. sz. dalok Iván Michailov közlései. A 236., 237. és 242. számuk a jelabugai kerületnek Vandämo (Маняшева) falujából valók; az elsőnek közlője Трофим Јекимов, a másik kettőé Larion Alekszejev.

Jegyzetek. V. ö. mint változatot a 235. sz. dalhoz a Gavrilov-féle gyűjtemény 120. sz. dalát; úgy szintén a 241-ikhez a Gavr. 186. sz. dalát. — 233. d. *kukě* кукушка | *šilěně* куковать || 236. d. *artä* рядомъ | *šotiškoz-ama* ? поддается-ли | *ataj-pi* «atyafi», testvér; eredeti szó *tugan* helyett || 238. d. *arsinlě* k'el'iz; ugyanily szerkezet van a 202. dalban | *žěňiü* (sic!) = *žěňiän* || 240. d. *adžon* несчастье.

e) Néppolitika.

213.

Ullań-noj raškis polikjos kožamdi val-a ?
 vallań-noj tubiś polikjos kožamdi val-a ?
 pirostoj-noj saldatjos kožamdi val-a !
 pıramsus-noj kalikjos kožamdi val-a ?
 Angliskij kunlın kaliküz kožamdi val-a ?
 Aqliskij kunlın kalikez mi luom.

Lefelé ereszkedő sergeket gondoltatok-e ?
 Felfelé emelkedő sergeket gondoltatok-e ?
 Eгyszerű katonákat gondoltatok-e ?
 Francia népeket gondoltatok-e ?
 Az angol khánnak (királynak) népét gondoltatok-e ?
 Az angol khánnak (királynak) népe leszünk mi.

Följegyeztem a malmiś-i kerületnek Multan falujában
 Ofroszina Vasziljevna közlése után; 1885, július 19-ikén.

Jegyzetek. E dal tartalma néppolitika a mult évek angol-
 orosz súrlódása alkalmából. A politizálás végeredménye, hogy
 «immár az angol kánnak (v. királynak) leszünk mi a népe», azaz
 többé nem az oroszoknak. — *pirostoj* простой | *pıramsus* французъ |
noj nótatoldó szócska.

244.

Muško gorodü vuz karni minimi ;
 űer-kü lımsal : arlı og-pol
 aēmü müzem-vilü vuom.

— — — — —
 biűi-no tubi gureű-jilü,
 űod oēmüsjos kožam val ;
 ĩk rilımtü űod oēmüsjos,
 jalan vilıllam aqlıcan.
 biűi-no raški uram-kuza

*gurtlän-šoraz vuiskäm ;
 mīlam gurt-pum tuž kuž vīlīm,
 mīlam tugaŋ tuž matīn.*

— — — — —
*vīž-pumjostä vu-kä baštiz :
 kiž-pu-jildä tol baštoz !*

Moszkva városába mentünk kereskedni ;
 ha sikerrel elkelve [árunk] egyszer egy esztendőben
 saját földünkre jövünk.

— — — — —
 Futottam és felmáztam a hegy tetejére,
 [szélllyelnézve] azt gondoltam vala, hogy fekete források
 (értsd : vannak a távolban szemem előtt).

Fekete források épenséggel nem voltak,
 egyre csak ángliusok voltak.

Futottam, leszálltam az uccza hosszában,
 a falunak közepére értem ;
 a mi faluvégünk igen messze (tkp. hosszú) volt,
 a mi atyánkfia igen közel.

— — — — —
 Ha hídfőtöket a víz vitte el :
 vigye el nyirfátok tetejét a szél !

Följegyeztem *Vuž-žumjá*-ban Trofim Grigories és
 Omely Takjanaj közlése után ; 1885, július 13-ikán.

Jegyzetek: *limni* отбыть съ пользою (*mīnam vuzä baza-
 rin žec limiz*) | — — — Ezen valamint más helyen a kipontozott
 sor azt jelenti, hogy kétséges, vajjon nem zavart össze a közlő az
 illető helyen kétféle dalszöveget | *vaskini* спускаться | *agličan*
 англичанъ. E sor a mult években történt angol-orosz összekocz-
 czanásra vonatkozik | *kiž-pu* береза. V. ö. mint varianst a 243.
 sz. dalt.

f) Istenimádás.

245.

*Vil'in didik tuž lobqloz,
 sižilzä-no tul'issü toditük;
 milemiz kqlik tuž seräkjq,
 Inmqr-gožtämüz toditük.
 šiod-kü šqkqr, mon šoto,
 šämjostü mon qdžo;
 ton ponna, tuğanä mon kulo,
 Inmqr mqr-kü gožtiz, mon qdžo.*

A magasban sokat repdes a galamb
 nem tudva őszét és tavaszát;
 minket nagyon kinevetnek az emberek (tkp. a nép),
 nem ismerve *Inmar* irását (hogyan nem ismerjük...)
 Ha eszel czukrot, én adok,
 látni akarom, hogy esztek;
 te éretted atyámfia, én kész vagyok meghalni
 [s] mit írt *Inmar*, meglátom.

Főjegyztem az ufai gubernium birszki kerületének *Možga* falujában (*Ivankina* egyházfalu közelében) *Gajnifa* (*Apsivir* neje) előadása után; 1885, augusztus 4-ikén.

Jegyzetek. E dal alap gondolatának megértésére nézve szükségesnek látszik megjegyezni, hogy *Možga* falunak, valamint általában a birszki kerületnek votják lakossága nagyobb részt keresztetlen pogány. Ezek még a múlt század elején a Káma éjszaki partvidékein laktak, hol pl. még ma is áll a régi *Možga* falu. Midőn az orosz hittérítők megjelentek s ösvallásukkal függetlenségüket is veszélyeztetve látták: seregestül hagyták oda hazájukat s a Káma tulsó partvidékeire menekültek, hol éppen a baskirok lázongásban voltak s megtagadták az orosz hatóságnak az engedelmisséget. Azóta békésebb lett a világ s a pogány votjákok néhány ezer szintén pogánynak maradt cseremisszel együtt elszigetelve vannak a körü-

löttük élő orosz, mordvin, cseremisiz és baskir keresztény és mozlím lakosság között. Pogányságuk miatt nemcsak a papok és hatóság részéről éri őket üldözés (pl. hogy a keresztelt votjákoknak megengedett kumyskafőzés a pogány votjákoknak meg van tiltva): hanem szenvednek magától a köznéptől is, mely őket istentagadásuk miatt kigúnyolja és megveti. Ez utóbbira czéloz jelen dal is. «Minket a nép egyre gúnyol, hogy Isten írását nem ismerjük; pedig hát a galamb is él és ellehet a nélkül, hogy tudná őszét és tavaszát. Fölösleges Istennek egy különös írását ismernünk. Mi szeretjük felebarátainkat, szivességgel és vendégszeretettel fogadjuk őket, meghalunk atyánk fiáért ha kell; evvel látjuk mi meg Isten írását.»

246.

*Ludüz mészkel karéllam
Lud-věžjossäs čužěmtä ;
Ludüz mészkel karéllam
Lud-keñěrzäs kutěmtü ;
Ludüz mészkel karéllam,
odik takazäs žalallam ;
Ludüz mészkel karéllam,
odik ošzäs žalallam.*

A *Lud*-[istenséget] csúffá tették,
a *Lud*-nak [szentelt berek] padlóját (tisztását) ki nem söpörvén ;
A *Lud*-[istenséget] csúffá tették,
a *Lud*-nak [való] dara-[áldozatukat] elő nem vevén ;
a *Lud*-[istenséget] csuffá tették,
egy kecskéjüket sajnálták (t. i. a *Lud*nak áldozatul hozni) ;
a *Lud*-[istenséget] csúffá tették,
egy tulokjukat sajnálták.

Följegyeztem *Kázán*-ban a mamadiši kerület *Ulingurt* falujából való *Iván Michailov* közlése után; 1885, május havában.

Jegyzet. E dal gúnyja bizonyos emberek, vagy falu ellen irányul, kik elég szűkkeblűek voltak, hozzá nem járulni áldozat-

taikkal a *Lud* istenség tiszteletéhez. Éneklik a *lud* nevű játék alkalmával, melyről az *Akaška* ünnep leírásában is említés törté-
nik (l. 172. l.).

247.

«*Iúmar-no Iúmar!*» — *šüüskodě,*
ójdó todmalom Iúmaráz!
so Iúmarüz-no todmame-kä,
olo uémakä përsalmě?

«*Iúmar, Iúmar!*» — mondogatjátok,
nosza ismerjük meg *Iúmar-t!*
Ha azt az *Iúmar-t* ismernők,
talán bemehetnénk a paradicsomba?

248.

Mi vallan-dërja tuž šütäm val,
murt šünzä uštësa utontäm ;
mülemëz Iúmar aj vordäm-dër,
assä üšjaně — šuësa.

Mi régi időben igen rútak valánk,
idegen [ember] szemét felnyitván nem nézhetett reánk.
Hej, minket *Iúmar* [mégis] fölnevelt,
hogy őt magát dicsérjük — (mondván).

249.

Iúmarüz üšjasa mon këržasal,
ug-dër todiškě gožtätlě ;
mon gožtätlě-no dëšätëkon dërja
koškiz-dër mënam a-ajä.

Iúmar-t dicsérvén, énekelnék én,
azonban nem tudok bizony az íráshoz ;
midőn nekem az írást kellett volna tanulnom
elment (bizony) az én bátyám.

250.

*D'ëram esäbü děč-kü luoz,
düüña kuläjüz esäblasal ;
ëžët-kü-no gožtüt tod'sal-kü,
vëlam süleküz üj lukasal.*

Ha fejemben jó lenne a gondolatom,
a mi a világon kell, kigondolnám ;
ha egy kevést írást tudnék,
nem gyűjtenék magamra bünt.

251.

*Tuza-dër milam mugormë,
üvül-dër milam vüšjosmë ;
ëik vüšaskëtäk baštímë-kü,
Iñmarüz demak runätom.*

Szép (tkp. tiszta) bizony a mi testünk,
[pedig] nincs bizony imádságunk (t. i. nem imádkozunk) ;
ha éppenséggel imádkozás nélkül kaptunk [testi szépséget] ,
Iñmar-t egészen elfeledjük.

A 247—251. sz. dalok Ivan Michailov közlései.

Jegyzetek. V. ö. mint változatot a 250. sz. dalhoz a Gavrilov-féle gyűjtemény 177. számú dalát. — 249. d. *gožtütlev děšütëkon-dërja* ; a *-lev* használata itt valószínűleg russicismus (учиться чему-нибудь) ; de van ugyanitt másik hasonló szólás is : *ug-todiškë gožtütlev | koškiz* t. i. katonának (a mi miatt aztán nekem kellett a mezei munkákat végeznem s nem járhattam iskolába).

g) Természet, növény- és állatvilág.

252.

*Čil, čil, šijaloz šod nülüsed :
nepremennoj kalikün milkid so-rilin.*

pir, pir toľoz pi-pu-kward :
voľnoj kaliklän milkiđ so-vilü.
kil, kil toľoz pužim-kiled :
Lašman-kaliklän milkiđ so-vilü.
ňup, ňup ušoz ňulo-kward :
zarod-kaliklän milkiđ so-vilü.
ėukna žužaloz šundijed,
kwar-viljosad völdirjaškoz.
ėukna sultoz vorgoroned,
už-viljosad völdirjaškoz.
Kam-durä potäm sutärel
vuja, busja kišmaloz ;
mu-virä potäm uzijed, borijed
šundiĵa, pošĵa kišmamün.

Csillogva, csillogva ragyog a fekete erdő :

a jobbágy-népségnek gondolata rajta.

«*Pir, pir*» — [hangot adva] repül szét a szélben a nyárfa-
levél :

a szabad népnek gondolata rajta.

«*Kil, kil*» — [hangot adva] repül szét a szélben a fenyőkéreg-
pikkely :

a *Lašman*-népnek gondolata rajta.

«*N'up, ňup*» — [hangot adva] húll a szilfalevél :

az [ízsevi] gyárnépség gondolata rajta.

Reggel fölkel a nap,

szétterjeszkedik a leveleken (t. i. a fénye).

Reggel fölkel a legény,

szétterjeszkedik (figyelmét ráirányozza) a dologra (tkp. dol-
gaidra).

A Káma partján kinőtt ribiszke

vízzel, köddel érik ;

a dombon kinőtt földi eper, *bori* eper

napon, melegen van megérve.

Följegyeztem *Vuž-šumĵa*-ban Omely Takjanaj közlése után ; 1885, június 19-ikén.

Jegyzetek. Szemlélődés a természetben s a tapasztalt jelenségeknek összefüggése az ember lelkével és tetteivel — ezek alkotják e dal tartalmát. V. ö. változatát Gavrilovnál (a 43. lapon, 12. szám alatt). — *šijanĭ sĭjaty | űepremennoj kalĭk* крѣпостные крестьяне | *pir, pir* звукъ, произведенный при колебаніи древесныхъ листьевъ ; *kiĭ* és *űup* hasonló hangutánzó, melyeknél figyelemre méltó, hogy alliterálnak azon szóval, melynek fogalmára a hangutánzás vonatkozik : *kiĭ* — *pužim-kiĭ* ed, *űup* — *űulo-kward*, *pir* — *pi = pu-kward* | *tolžĭni* разнесть въ вѣтромъ | *pi-pu* осина | *volnoj kalĭk* : народъ который не былъ подѣ крѣпостнымъ правомъ | *Lašman-kalĭk* : tatár jobbágyok, kiket valamikor e század első felében az állami hatalom hosszú ideig arra kényszerített, hogy a Káma vidéki erdőkből fákat vágjanak ki s tutajokban leereszszék a vizen. Ez a sok fa állítólag hadi hajók készítésére volt szükséges | *űulo-pu* ильмъ | *voldĭrjaškĭni* распространяться | *vorgoron* возмужалый, рабочий человекъ | *mu-vĭr* холмъ | *sundĭja, pošja* по средствомъ солнца и жаровъ.

253.

Ĉibir durĭ potĭm šod sutĭrjos
ruja, busĭja kišmam-a, ovol-a ?
mu-vĭrĭ potĭm uzied, boried
šundĭja, sunĭtja kišmam-a, ovol-a ?
šilojĭ potĭm űmežjosĭd :
volnoj kalĭklĭn mlĭkĭd so vĭlĭn ;
mu-vĭrĭ potĭm čebereš berĭžjos :
zarod-kalĭklĭn mlĭkĭd so vĭlĭn ;
pi-pulĭn kwarez pir-pĭr űsoz :
pinal-kalĭklĭn mlĭkĭd so vĭlĭn.

A Csibir [folyó] partján nőtt fekete ribiszkek
viktól, ködtől értek-e meg, [vagy] nem-e ?

A dombon kinőtt földi eper, *borĭ*-eper
naptól, melegtől ért-e meg, [vagy] nem-e ?

A bozótban kinőtt málnák :
a szabad népnek gondolata rajta.

A dombon kinőtt szép hársfák :

a gyári (Ижевский заводъ-beli) népnek gondolata rajta.
 Az égerfának levele *pir, pir* hangot adva hull:
 az ifjú népnek gondolata rajta.

Följegyeztem a malmiſ-i kerületnek *Šalta-pi* (Большая Цибирь) falujában Olyana Prokorjevna közlése után; 1885, július 22-ikén.

Jegyzetek: *Cibir* название рѣки | *šilo* чаща. — V. ó. e dal változatait fentebb a 252. sz. alatt s Gavrilovnál a 43. lapon a 12. sz. alatt.

254.

*L'agü minim lag-mul'i šettim,
 kud vilä minim kud'i-mul'i šettim,
 nur vilä minim nur-mul'i šettim,
 tälü minim čapkis šettim,
 tälü minim üü šettim,
 tälü minim beriž šettim,
 beriž-pažalaz koki leštim,
 šupir-šapir lečkät leštim;
 uči čala!*

A fenyvesbe mentünk, veres áfonyát (tkp. fenyvesbogyót) találtunk,
 ingoványos helyre mentünk, fekete áfonyát találtunk,
 a lápra mentünk, foltos áfonyát találtunk,
 az erdőbe mentünk, fenyőszilánkot találtunk,
 az erdőbe mentünk, hárshéjat találtunk,
 az erdőbe mentünk, hársfát találtunk,
 a hársfakéregből hordozó bölesöt csináltunk,
 ingóbingó hintabölcsöt csináltunk;
 hejjehaj (?)!

Följegyeztem a malmiſi kerületnek Jungi-Omga — más nevén: *Šilo-Pur* — falujában Andrej Alekszandrov közlése után; 1885, július 23-ikán.

Jegyzetek: *kud* Nikolaj Ivanov szerint: мѣстность, гдѣ много растетъ черники; Utrobin szerint: болотное мѣсто | *čapkiš* дучина | *pažal* засохшии дубокъ | *koki* azon teknőalakú bölcső, melyben a votják nők gyermekeiket hátukon hordják | *lečkät* azon hársfakéregből készült bölcső, melyet egy kötéllel fel-függesztenek egy hajlékony rúdra, mely ismét a mester gerendába van bedugva. A gyermeket a bölcsőbe téve, ez a rúd hajlékonyságánál fogva magától el kezd hintázní | *šupir-šapir* изобрáжение дѣтвiя качанiя | *uči čala* Nikolaj Ivanov véleménye szerint, valami indulatszófélé; a közlőnek érthetetlen.

255.

Šundijed žužaloz, toležed pukšoz . . .
busijä tubi-no čeber beričžaz adži ;
ožit vočki-no šuršsüz šetti,
so šuršs-kuža par šod ulošo koška.
bur palmä učki-no šuž žičijed vižiz,
ožit vočki-no lud-žažäg uja.
bur palmä učki-no šur-dur-kamižžaz adži,
ožit vočki-no par jušjos koško.
bur palmä učki-no šod pilemjos koško.

A nap fölkel, a hold leszáll (tkp. leül) . . .

Felmentem a mező-[dombra] és egy szép hársfát láttam ;
 egy keveset előre mentem s egy utat találtam,
 amaz út mentén egy pár fekete herélt ló megy.

Jobb oldalomra néztem s egy sárga róka ment [ott] el,
 egy keveset előre mentem s [ott] egy lúd uszkál.

Jobb oldalomra néztem s egy patakparti nádszálat láttam,
 egy keveset előre mentem s [ott] pár hattyú megy el.

Jobb oldalomra néztem s fekete felhők mentek el [arra].

Följegyeztem *Vuž-šumjá*-ban Omely Takjanaj közlése után; 1885, július 11-ikén.

Jegyzetek. E dal eszmemenetének megértésére nézve l. a 111. számú dal bevezető jegyzetét. Itt is a kőszá szemléltetés van

kifejezve. A nap felkel, a hold leszáll, — jókor reggel van. Kimegyek a mezőre, hársfát látok, azután egy utat, azon egy pár lovat. Itt egy róka fut el előttem, ott egy lud-uszkál. Fejem felett hattyú röpül, oldalra fekete felhő lebeg. — *busiǰä tubi* «fölmennem a mezőre»; mert a *busi* rendszeren magasabban eső helyen szokott lenni («лежаетъ обыкновенно на возвышенномъ мѣстѣ») | *ožit vočki* нѣсколько передвинулся | *bur palmä učki* на право смотрѣлъ | *vizni* переидти | *par jušjos* pluralisban; ellenben fentebb *par ulošo* singularisban.

256.

«*Mīnam dišam dišü kočü kožaskod?*»
 «*vorpoj, vorpoj adkoz mīlam šin-šori*».
duñne-vilä potäm šundijosiđ
čil, čil adkoz mīlam bon šin-šori.
inmar-bañti lobaš jušjosidlän
gižijossi šuštil-kad-ik žualozi.

«Az én felöltött ruhámat milyenek gondolod?»
 «Hímzettnek, himzettnek látszik a mi szemünknek.»
 A világra kikelt nap (tkp. napjaid)
 ragyogva, ragyogva látszik a mi szemünknek.
 Az égen át (tkp. arczán el) röpködő hattyúknak
 körmei viaszgyertya módjára égnek.

Följegyeztem a malmiš-i kerületnek Multan falujában Natalia Vasziljevna közlése után; 1885, július 19-ikén.

Jegyzetek: *vorpoj* вычурные узоры | *inmar bañti* полицу неба | *žualozi*... t. i. a körmök fényességénél fogva.

257.

Mušotön-gur.

Ožonän, piričään šor-šor karod-kü — ta šori!
važ-kü vasiljosid gažalod-kü — ta šori!
zariž-kü tu-paljostid kuškod-burjod-kü — ta šori!

Kau žoz-kä bod-dorištíd kuškod-burjod-kä — ta šori!
dukta-kä kotkan mu-virjostid kuškod-burjod-ki — ta šori!
konī-kä bižon ruǵaljostid kuškod-burjod-kä — ta šori!
kizpu-kä surd-uljostid kuškod-burjod-kü — ta šori!
beriz-daj zaňarjostä kuškod-burjod-kä — ta šori!
lemo-kä burdoänid liktod-kä — ta šori!
šusto-kä bubijänid liktod-kü — ta šori!
aň-kä pusjüm širo pueđ — ta šorin.
bušan minon-dirja tirojün bertni karod med-a?
niľ äro-kä žok vilä puktini, cečidä šotod med-a?
žec kalikün šimon jumon šotod med-a?

Méhhivogató dal.

- Ha vésővel, emelő rúddal *šor*, *šor* hangot adsz (tkp. *šor-t* teszel) —
 [fordulj] idefelé!
 Ha előbbi rajaidat szeret-d, [méhkirálynő] — idefelé!
 Ha a tenger túlsó oldalain keresel, válogatsz (t. i. virágport) —
 idefelé!
 Ha a Káma-part falain keresel, válogatsz [virágport] — idefelé!
 Ha a fajd kotkodácsoló dombokon keresel, válogatsz [virágport] —
 idefelé!
 Ha az evet futotta buczkásokon keresel, válogatsz [virágport] —
 idefelé!
 Ha a veresfenyő-berkek aljában keresel, válogatsz [virágport] —
 idefelé!
 Hej, ha hársfatölködet (értsd: a belőle készült méhkast) keresed.
 válogatod — idefelé!
 Ha pépes szárnyaddal jössz — idefelé!
 Ha viaszos lábacskáddal jössz — idefelé!
 [Hiszen] gyantás fád, [melyet] atyám megbélyegzett — itten [van].
 Fogod-e tenni, hogy midőn üresen mész, megrakva (tkp. telivel)
 térj vissza?
 Hogy a négy lábú asztalra, helyezhessük, fogod-e adni méredet?
 Hogy jó néppel megehessük, megihassuk (tkp. enni, inni valóúl)
 fogod-e adni?

Följegyeztem a malmísi kerületnek Jungi-Onga — más nevén *Šilo-Pur* falujában Omeľyan (Емилианъ) арó közlése után; 1885, július 23-ikán.

Jegyzetek: Эта пѣсня — называемая Вотьяками *mus-ton-gur* — поется пчеловодомъ, когда онъ заготовить новый улей для будущаго пчелинаго роя; почему и все слова обращены къ пчеламъ («Ezt a dalt, melyet a votjákok «méh-hivogató ének»-nek neveznek, a méhtenyésztő énekli, midőn a leendő méhraj számára új méhkast készít; miért is az egész tartalom a méhekhez van intézve»). — *ožon* долото | *piriča* орудіе, подобное пещнѣ, употребляемое при долбленіи улей («egy eszköz, mely a feszítő v. emelő vashoz hasonló s melyet a méhkas készítésénél is alkalmaznak») | *šor-šor* звукъ долота или пещни, пронесодящій во время дѣйствія («a vésőnek, vagy emelő vasnak a zaja, midőn velük dolgoznak») | *ožonin, piričään*; разумѣются тѣ средства на пчелиныхъ ногахъ, которыми онѣ (то е. пчелы) вырабатываютъ медъ, вѣроятно представляемая Вотьяками на подобіе долота и пещни («a «véső» és «emelő rúd» kifejezéseken amaz apró eszközök értetődnek a méh lábacskaín, melyekkel ők a mézet kidolgozzák; ezeket a votjákok — úgy lát-szik — a véső és emelő rúd hasonlatosságával fogják föl») | *ožonin . . . ta šori!* если ты пчела, долотомъ и пещней *šor-šor* будешь дѣлать — тогда твое дѣйствіе обрати сюда! | *važ vasil* ранній рой (въ этомъ вторичномъ выраженіи: *vasiljosid* разумѣется вѣроятно обращеніе къ маткѣ) | *kuškiní* искать | *bur-jiní* выбирать | *šoz* берегъ | *bod-dor = bord-dor* стѣна | *kotkaní* голосъ курицы и глухаря | *tu-vir* холмъ | *vugal*; v. ö. e fontos adatot a 146. sz. dal jegyzetei közt elmondottakkal | *surd* роца | *daj* междуметіе въ напѣвѣ | *zaňar* стволъ сгнившей липы, изъ котораго дѣлаютъ улей | *bubi* ласкательное и уменьшительное названіе ногъ | *pusjiní* приложить тамгу.

258.

A vadgalamb panasza.

*Guuk, guuk!**Guuk, guuk!**ludä-kä vaškiško :*

Ha a mezőre szállok :

pubimä žobaško ;

bepiszkolom lábaeszkámat ;

vajä-kä tubiško :

kučiran adžü.

guuk, guuk!

küz-vilä tubämä potü . . .

ha az ágra fölhágok :

meglát a bagoly.

Guuk, guuk!

Vörös fenyő tetejébe szeretnék szállni ;

mar karom ? !

guuk, guuk!

mit tegyek ? !

Guuk, guuk!

Följegyeztem (1885, július 30-ikán) *Šarkan* faluban (a szarapuli kerület éjszaki részén) Verescsagin G. «Вотяки Оси. края» művének közlése alapján, a közlő kiejtése és javításai szerint átírva. Verescsagin e közleményét *Niro-šur* faluból kapta Alekszander Ivanov-tól.

Jegyzetek: *guuk* звукоподражение | *pubi* ножка | *kučiran* сова.

259.

žingir, žingir mušjosid,

inži-gurež-jiljosad,

kičir-kočir kočoad,

tođi kiž-pi-jiljosad.

Zümmögő, zümmögő méhecskéid
a gyöngy-hegytetőkön [vannak];
kičir-kočor [hangot adó] szarkád
a fehér nyírfa tetején [van].

260.

Tođi-no lud-keč-pijosid

čeber kiraz med šidoz ;

og-pol šidoz, kik pol šidoz

čordisa medaz kilü.

Fehér nyúlfiókjaid
hadd játsszanak szép pusztájukon ;
egyszer játsszanak, kétszer játsszanak,
sírva ne maradjanak !

h) Szülőföld.

261.

*Uzjån borë kétën kisma ?
küž turëmedlün vëžijaz ;
milam vordiskäm mužemün
đalan šušied këržaloz.*

A földi eper és *bori*-eper hol érik ?
Hosszú szénádnak tövében.
A mi szülőföldünkön
mindig énekel a gáborjanszarka.

262.

*Altënam medam Ulën-gurt,
zarñijam medam Ulën-gurt ?
korabla đëlad tubi-kä,
atëkoz-no medam Ulën-gurt ?*

Meg van-e aranyozva *Ulën-gurt* ?
Meg van-e aranyozva *Ulën-gurt* ?
Ha a hajóra szállok,
látszik-e vajjon *Ulën-gurt* ?

263.

*Aj nënal ortëoz, nënal ortëoz,
dunün-no baštäm kajik nënalme ;
odik toležlë-no mon berti,
šüdetük-no kël'i ortëämzä.*

Hej, a nap múlik, a nap múlik,
mint drágán vett holmi, olyan a napunk ;
egy hónapra én haza (tkp. vissza) tértem,
észre sem vettem elmúlását.

264.

*Ojdo minom ruz karinü
Kuzon šuon gorodä ;
tožo bertom, og-pöl bertom
ačmä vordiskäm mužemä.*

Nosza menjünk kereskedni
Kázán nevezetű városba ;
azután térjünk vissza, egyszer térjünk vissza
a mi szülőföldünkre.

265.

dužět, dužět manara,
mollo tuboz azanl^o;
urt-mort pijosěn urt-mort něljoslün
danz^o koškäm Kuzonä.

Magas, magas a minarét,
 a molla felmászik az *azan*-[ímádság] végett;
 a votják fiúknak s votják leányoknak
 hírük eljut Kázánba.

A 259., 260. és 264. sz. dalokat a elabugai kerületnek *Aktämír* (Елқибаи) falujában jegyeztem fel, még pedig a középsőt Örtäměj Nyikolajics, a másik kettőt Pjotr Vasziljev (vulgo: Pokoj) közlése után. A 261—263. és 265. sz. dalok Iván Michailov közlései.

Jegyzetek: 261. d. *šušč жулань* (lanius collurio) || 264. d. *tožo = тоже*.

i) Kereskedés, vagyon.

266.

Niljos kudžillam, piš kižillam;
kudžillam, kižillam.
še-no-kinlün užez ovol; — kižillam.
Kuzonä vetlim, mi vetlim;
mi vetlim, mi vetlim.
še-no-kinlün užez ovol; — mi vetlim.
Pefinča šukna vuz oktim;
vuz oktim, vuz oktim.
še-no-kinlün užez ovol; — vuz oktim.
Subota šukna vuz vuzam;
vuz vuzam, vuz vuzam.
še-no-kinlün užez ovol; — vuz vuzam.
kiđokiš liktäm kupečjos;
kupečjos, kupečjos.

*úe-no-kinlän užez ovól ; — kupecjos.
gurtä bertim, uzirmim ;*

uzirmim, uzirmim.

*úe-no-kinlän užez ovól ; — uzirmim.
gurež ulin sarı valmı ;*

sarı valmı, sarı valmı.

*úe-no-kinlän užez ovól ; — sarı valmı.
gurež jilän torı valmı ;*

torı valmı, torı valmı.

*úe-no-kinlän užez ovól ; — torı valmı.
gurež bamın źeč jurtmı ;*

źeč jurtmı, źeč jurtmı.

*úe-no-kinlän užez ovól ; — źeč jurtmı.
čeber nilüz mi źettim ;*

mi źettim, mi źettim.

úe-no-kinlän užez ovól — mi baštım.

A leányok lerészegedtek, kendert vetettek ;
lerészegedtek, kendert vetettek.

Senkinek nem ügye ; — [kendert] vetettek.

Kázánban jártunk, mi jártunk ;

mi jártunk, mi jártunk.

Senkinek nem ügye ; — mi jártunk.

Péntek reggel bevásároltunk (tkp. beszedtük a portékát) ;

bevásároltunk, bevásároltunk.

Senkinek nem ügye ; — bevásároltunk.

Szombat reggel a portékát eladtuk ;

a portékát eladtuk, a portékát eladtuk.

Senkinek nem ügye ; — a portékát eladtuk.

Messziről jött kereskedők ;

kereskedők, kereskedők.

Senkinek nem ügye ; — kereskedők.

Haza (tkp. a faluba) tértünk, meggazdagodtunk ;

meggazdagodtunk, meggazdagodtunk.

Senkinek nem ügye ; — meggazdagodtunk.

«Hej apám, apám, melyik asztagodát adod [nekem]?»

«Adom, adom a huszonöt évest (t. i. asztagot)».

Följegyeztem *Vuž-šumjá*-ban Mikaly Szandi közlése után; 1885, június 21-ikén.

Jegyzetek: E dal tartalma: osztálykérés házasság, illetőleg új háztelepítés alkalmával. — *kudzä . . . ulošodä* которого ты мнѣ дашь изъ твоихъ мериновъ | *šumš-šijš* ременный хомутъ | *tuj* медь.

268.

Basma-no deräm vĕladĕ,
Ďĕc valdĕ, paštĕ kijadĕ ;
val-kä ud kutä, náń ud šĕä,
solis-ana kižĕ ulodĕ?

Vászoning rajtatok,
jó lovatok, subátok kezetekben ;
ha lovat nem fogtok, kenyeret nem esztek,
ezek nélkül, hogyan fogtok élni?

269.

Tĕgĕz-no gurež Ďĕljostid
lĕmĕ-vu rĕja šarlasa ;
vordĕškämed-tĕriš uzĕr-kü ulod,
uz bĕtmĕ šulm-ďarsoned.

A keskeny hegytetőkön
csörgedezve folyik a hóvíz ;
ha születésedtől fogva gazdagon élsz,
szíved dühe soha sem szűnik meg (azaz: nem nyughatik).

270.

Lĕz-purĕš valü lüĕsal-kü,
ďalaz kuĕkĕsa vetlĕsal ;
anajlän malež lüĕsal-kü,
süzijaz kuĕkĕsa vetlĕsal.

Ha kékesszürke lovam lenne,
sörényébe fogózkodva járnék ;
ha anyámnak vagyona volna,
ruhaaljába fogózkodva járnék.

A 268—270. sz. dalok Iván Michailov közlései.

Jegyzetek. V. ö. mint változatokat a 268. dalhoz a Gavrilov-féle gyűjteményből a 179., a 269.-ikhez a 213. számút. — 268. d. *basma* сштець || 269. d. *šarlaně* csörgedezni (a patakról mondva) | *darsěně* = tat. *šilkenmäk* dühbe jönni.

j) Különféle.

271.

*Bizěsa, mėněsa čěn-děs šetti,
so čěn-děsáz anajüle šoti,
anaj mėněm kümäč šotiz,
so kümäčöz pěněle šoti,
pěně mėněm urěš šotiz,
so urěsän mužemä šukki,
mažem mėněm šéžě šotiz,
so šéžiöz děgalě šoti,
děga mėněm kürtim šotiz,
so kürtämöz gurä poni,
gur mėněm seräk-puň šotiz,
so seräk-puňöz ruä kušti,
ru mėněm čorěg šotiz ;
biger aγaj šuan karož,
valezlě turěm kiň kuštož ?*

Futván, menvén, gyűszüt találtam,
azt a gyűszüt anyámnak adtam,
anyám nekem pogácsát adott.
azt a pogácsát a kutyának adtam,
a kutya nekem ostort adott,
avval az ostorral a földre ütöttem,
a föld nekem zabot adott,
azt a zabot a libának adtam,
a liba nekem kását adott,

azt a kását a kemenczébe tettem,
 a kemencze nekem üszkös tuskót adott,
 azt az üszkös tuskót a vízbe dobtam,
 a víz nekem halat adott;
 tatár bátya lakodalmat csinál,
 lovának ki dob szénát?

Följegyeztem I v a n M i c h a i l o v közlése után K á z á n b a n ;
 1885, szeptember havában.

J e g y z e t e k : *džga* = *žajžuk* | *kjürtäm* = *purti-pédäsä kěläm žuam žuk* (a katlan fenekére és oldalára odaégett kása, vagy más pépmaradék, melyet a baromfinak dobnak).

272.

Časän kikän nunaled biroz,
nunalän kikän arnaed vuoz,
arnään kikän toležed vuoz,
toležän kikän ared vuoz ;
va-pum birsa, adami biroz.

Két órával (értsd : múltán) eltelik a nap,
 két nappal eljön a hét (t. i. a hét vége),
 két héttel eljön a hónap,
 két hónappal eljön az év ;
 eltelvén az idő, elvész az ember.

Följegyeztem *Vuž-žumjá*-ban *Avdotya Danyilovna*
 közlése után ; 1885, július 15-ikén.

273.

Lar-lar šuiš ružä vani,
vuž-gozijä žiň šnä ,
kokanü-no tuž žeč,
žagä-no paškit,
mi-kä tugim : žeč tugom,
iž-gondäs žot random.

«Lar, lar» — [hangon] szóló gyapjuverő szerszámom van,
 gyapjuverőm hürkötele *žiň* hangot ad (tkp. szól),
 hürütő fám igen jó,
 rostám széles,
 ha mi ütjük a gyapjut, jól ütjük,
 gyapjutokat apróra vágjuk.

Följegyeztem a j e l a b u g a i kerületnek *Aktümír* (Елкибаи) falujában Pjotr Pavlov — vulgo: Pokoj — közlése után; 1885, augusztus 30-ikán.

Jegyzetek: *vuž* (a szarapuli kerületben *vuž*), más nevén *iž-gon-tugon* egy hegedű alakjára készített szerszám, melyet a gyapju puhítására és finomítására használnak. Áll egy öles nagyságú, vastag rúdból, melynek két végén kiálló faszegek vannak; ezen faszegekre feszítik az ujjnyi vastagságú hürkötelet (*vuž-gozi*), melyet begörbitett pálczával, vagy e célra készített kampós fejű hürverővel (*kokan*) pengetnek. A gyapju puhítása, illetőleg az összekuszált csomóknak kisímitása úgy történik, hogy a *vuž*-rudat felakasztják a falra, úgy hogy a *vuž*-húr lefelé essék; a húr alá helyezik a *éag*-rostát, melyben a gyapju van, azután a hürt pengetni kezdik a *kokan*-nal. A húr élénk rezgésbe jön s a vele érintkezésbe jött gyapjuszálakat rezgésével szétoldja | *kokan* кате-ринка | *éag* рѣшето | *tugni* бить шерсть | *žot* мелко.

274.

Lés-vu uz üsê, pužmer uz üs
ba-čtänêz turnam turêmlê;
têlä-no uz pêr, vuü-no uz üs
sülêktüm piñal dêrjosmê.

Harmat nem esik, dér nem esik
 az idején lekaszált szénára;
 tűzbe nem megy, vízbe nem esik
 vétek nélküli ifju fejünk.

275.

*Bayalma-bakčajalě mon pěrěsal,
 bayalma-sáškadäs adžěně ;
 ta düńńajüz-no kotěrtěkěně
 tělo-burd kajik loběsal.*

Kerti alma kertetekbe bemennék én
 kerti alma virágotokat megnézni ;
 ezt a világot körüljárni
 madárként repülnék én.

276.

*Kěržalomě-kä, kěljos šettomě,
 ěrodlě puńit luomě ;
 ěrodän puńit lüimě-kä,
 đauabsü ačmäs šotomě.*

Ha énekelünk, találunk szókat [hozzá],
 a rossznak (t. i. embernek) ellenére leszünk ;
 ha a rosszal szemben vagyunk,
 a feleletét majd magunk adjuk meg.

277.

*Děšäčkíšed ěřdoz Kuzoněń,
 Kuzoněń üvül, karjosěń ;
 děšäčkíšed-kajik ěřděsa,
 todmaskěně luoz medam düńńajün !*

Tanítód olvas Kázánban,
 nem Kázánban, a városokban ;
 úgy olvasván, mint a tanítód,
 meg lehet talán ismerkedni a világgal ?

A 274—277. sz. dalok I v á n M i c h a i l o v közlései.

Jegyzet. V. ö. a 275. dalhoz mint változatot a Gavrilov-féle gyűjteményben a 188. sz. alattit.

S A J T Ó H I B Á K.

Lap	1,	sor	3 al. :	<i>važ</i> helyett olvasd <i>važ</i>
"	4,	"	12 "	<i>azveš</i> <i>uzveš</i>
"	6,	"	9 "	<i>éačjäm</i> <i>éašjäm</i>
"	6,	"	8 "	<i>kil'i</i> <i>kol'i</i>
"	6,	"	7 "	<i>kil'ijäz</i> <i>kol'ijüz</i>
"	17,	"	9 fel. :	<i>piči</i> <i>piči</i>
"	17,	"	6 al. :	<i>už</i> <i>uz</i>
"	23,	"	14 fel. :	<i>keški</i> <i>keški</i>
"	25,	"	20 "	bocsásd bocsásd
"	30,	"	1 "	<i>dërla</i> <i>dëria</i>
"	32,	"	1 al. :	Нижный Нижняя
"	33,	"	6 fel. ;	<i>šeg</i> <i>šok</i>
"	33,	"	7 "	<i>kiloz</i> <i>killoz</i>
"	33,	"	11 "	<i>kiläm</i> <i>külläm</i>
"	33,	"	3 al. :	<i>kižattitäk</i> <i>kižatitäk</i>
"	37,	"	9 "	<i>gužoz</i> <i>gudžoz</i>
"	38,	"	10 "	<i>ižižez</i> <i>ižižez</i>
"	42,	"	14 "	<i>sigin</i> <i>šigin</i>
"	42,	"	10 "	<i>kiloz</i> <i>killoz</i>
"	44,	"	9 "	жемшуга жемшугъ
"	51,	"	15 fel. :	<i>šori</i> <i>šori</i>
"	61,	"	8 al. :	<i>minämez</i> <i>min'imez</i>
"	61,	"	12 fel. ;	<i>užžüz</i> <i>užžüs</i>
"	62,	"	1 "	<i>berat azkuëo</i> <i>berataz kuëo</i>
"	70,	" 3,	19 "	<i>čok</i> <i>čok</i>
"	70,	"	10 al. :	<i>nos-ik</i> <i>noš-ik</i>
"	70,	"	10 fel. :	<i>ulča'astiz</i> <i>ulča'astiz</i>
"	70,	"	11 "	<i>ulčäüti</i> <i>ulčäüti</i>

Lap	71,	sor	15 fel. :	<i>ämes</i> <i>ämes</i>
«	71,	«	3 al.:	<i>solí</i> <i>solí</i>
«	77,	«	2 fel.:	<i>kížiⁱ-oś</i> <i>kížiⁱ-oś</i>
«	81,	«	15 «	<i>ruozi</i> <i>ruozi</i>
«	81,	«	1 al.:	<i>šüü</i> <i>šüü</i>
«	81,	«	2 «	<i>míüiz</i> <i>míüiz</i>
«	82,	«	10 «	<i>nos</i> <i>noś</i>
«	82,	«	8 «	<i>oj</i> <i>oj</i>
«	85,	«	9 «	<i>juržim</i> <i>juržim</i>
«	86,	«	10 «	<i>ízikim</i> <i>ízikim</i>
«	89,	«	4 fel.:	<i>kečü</i> <i>kečü</i>
«	90,	«	8 al.:	<i>utcalom</i> <i>utcalom</i>
«	91,	«	5 «	<i>úrjaskētü</i> <i>úrjaskētü</i>
«	92,	«	9 fel.:	<i>Tuz</i> <i>Tuz</i>
«	93,	«	10 «	<i>gěžé</i> <i>gěžé</i>
«	93,	«	12 al.:	<i>beräcko</i> <i>beräcko</i>
«	108,	«	10 «	<i>isa</i> <i>isa</i>
«	109,	«	14 «	<i>ali</i> <i>ali</i>
«	112,	«	10 fel.:	<i>čapkili</i> <i>čapkili</i>
«	116,	«	13 «	<i>kužmaz</i> <i>kužmaz</i>
«	124,	«	12 al.:	падение падению
«	125,	«	5 «	<i>žuti</i> <i>žuti</i>
«	134,	«	5 fel.:	<i>soj</i> <i>soj</i>
«	151,	«	9 al.:	<i>šež</i> <i>šeč</i>
«	156,	«	18 «	<i>kížmati</i> <i>kížmati</i>
«	156,	«	16 «	<i>viztímtä</i> <i>viztímtä</i>
«	158,	«	14 fel.:	<i>čünidä</i> <i>čünidä</i>
«	160,	«	15 al.:	<i>žoz</i> <i>žoz</i>
«	161,	«	11 fel.:	<i>kamiž</i> <i>kamiž</i>
«	165,	«	1 «	<i>žirjäm</i> <i>žirjem</i>
«	165,	«	7 «	<i>jödättirmäk</i> <i>düdüdtüermäk</i>
«	165,	«	10 «	Vandäme Vandämo
«	170,	«	3 «	<i>kusté</i> <i>kušte</i>
«	171,	«	13 al.:	<i>šiz^omäti</i> <i>šiz^emäti</i>
«	178,	«	3 fel.:	<i>vižijaz</i> <i>vižijaz</i>
«	181,	«	6 al.:	<i>puč</i> <i>puč</i>
«	191,	«	8 fel.:	<i>čašjoz</i> <i>čašjoz</i>
«	207,	«	5 al.:	<i>tíš</i> <i>tíš</i>

Lap	221,	sor	8 fel. :	<i>ÿromä</i> <i>êromä</i>
"	228,	"	2 al. :	<i>sízim</i> <i>síízim</i>
"	237,	"	11 "	<i>mazü</i> <i>marzä</i>
"	262,	"	4 "	<i>duúúé</i> <i>düüúé</i>
"	276,	"	15 fel. :	<i>sótsaldé</i> <i>sótésaldé</i>
"	293,	"	5 al. :	ФОТОГРАФОВАТЬ ФОТОГРАФОВАТЬ
"	300,	"	1 fel. :	<i>aélan</i> <i>aélaú</i>
"	300,	"	8 "	<i>éirdíloz</i> <i>éírdíloz</i>
"	311,	"	5 "	<i>šüúškodé</i> <i>šüúškodé</i>
"	317,	"	1 al. :	<i>zariž</i> <i>zariž</i>

HELYREIGAZÍTÁSOK.

A 34. lapon a 4. számú találós mesének ezen helye: *är-jilü kános* így van fordítva: «az asztagtéren csűr» s a hozzávaló jegyzet azt mondja, hogy az «*är* azon térség, melyen az asztagok vannak elhelyezve; asztagállvány». Az *är* szónak ilyen meghatározása Nikolaj Ivanovnak következő magyarázatán alapszik: «*är=los* т. е. подставка, на которой кладут стоги», mely szerint az imádságban is *itimä pirton-dirja das-kik är-rilü kaban surmon kar!* így volt értelmezhető: «tedd, hogy a szérübe hordás idején tizenkét asztagállványra kerüljön asztag!» (154. l.), hasonlóképen *das-kik ärü kabanjos puktini sudüz-buröz sot!* ekképen: «adj szerencsét, áldást, hogy tizenkét asztagállványra asztagot rakhassak!» (168. l.) Ámde a méhshivogató dalban (318. l.) ezt olvassuk: *ül äro-kä jok-rilü puktini, cécüdü sotod med-a?* «hogy a négy lábú asztalra helyezhessük, fogod-e adni mézedet?», miből kitetszik, hogy nemcsak az asztagnak, hanem az asztalnak is van *är-je* s hogy az asztag *är-jét* voltaképen ama czölöpök képezik, melyekre az asztagot azért rakják, hogy a föld nedvességének káros hatásától valamiképp meg legyen óva. Ilyen czölöpökre — vagy mondjuk inkább oszlopokra — építenek azomban tapasztalatom szerint a votjákok lakta vidékeken épületeket s természetesen csűröket is; midőn tehát a találós mese azt mondja: *är-jilü kános*, ez nem azt jelenti, hogy «az asztagtéren, v. asztagállványon csűr», hanem egyszerűen: «czölöpökön (v. oszlopokon) csűr.» Csakis így érthető a találós mese megfejtése: «a lúdnak lába fölött testtörzse», mert a láb csakugyan «oszlopa» a testtörzsnek. — Ezután a 81. számú dal *das-kik äro kabanjos* sorát is így fordítanám: «tizenkét czölöpös asztagok» (vagyis «nagy asztagok»), nem pedig: 12 állvá-

nyon levő asztagok» (l. 228. l.) s szintúgy a 158. lapon: *das-kik üro kaban söt!* 12 ezölöpös (nem: «állványos») asztagot adj!

A 37. lapon levő 44. számú találós mese (*korka-bordin taka-sin — ul*) alkalmasabban fordítható így: Ház falban (e h. «h. mellett») kecskeszem. — Rügy. A *bord* szó t. i. falat, oldalt is jelent (v. ö. *jumä-üaümä bord-kad' pottiti Inmarü!* 151. l.; a rendes szó tudvalevőleg a «fal»-ra: (*bod-dor = bord-dor*) s ez a «fal» jelentés jobban beleillik a találós mesébe, a mennyben t. i. a rügy az «ágház»-nak nem mellette, hanem benne, az oldalában van.

A 43. lapon a 112. számú találós mesében igen homályos, miért volna a macska a «kémény mögött levő zsiros sulyokhoz» (*kej nuši*) hasonló. Jobban megvilágítja a dolgot Potanin következő adata: «кой-нуши (жирный нуши) = *Hirudo officinalis пиявка*». E szerint így hangzik a találós mese: Kémény mögött piócza. — Macska. A karikába fekvő macska hasonlítható a pióczához, de nem a lapos négyszögű sulyokhoz, melyhez különben a «zsiros» jelző sem illik. Tévedett Gavrilov is a «жирный лънивецъ» (kövér henyéllő) fordítással (l. tal. mes. 135. sz.).

A 105. lapon *ubo* így van meghatározva: «karó, melyre valamely növény felfut» s ennek alapján a szövegnek e helye is: *ubo-vélén budis úemis küžé* a magyar fordításban: «karón növény bab». Ez a «karó» jelentés tiszta félreértésen alapszik; mert hiszen az idézett æquivalens *грядка* «kerti ágy»-at jelent. Ezt az utóbbi jelentését az *ubo* szónak bizonyítja Ivan Michailov tatár *tütäl* («virágágy, blumenbeet») fordítása is; továbbá Gavrilov 32. dalában a következő sor: *uboän, uboän voz sugoned цълъми грядами зелений лукъ* («egész kerti ágygyal van zöld hagymád»).

A 153. lapon előforduló *gižijo gižjaškümles (ul)* szólást Nikolaj Ivanov véleménye után indulva így fordítottam: rühes rühödéstől (óvj meg). Pedig — amint szótáram szerkesztése közben rájöttem — a «rühes»-nek megfelelő *votják* szó nem *gižijo*, hanem: *gižlojo*, vagy *gižloes*, és «rühödni» sem *gižjašküni*, hanem *gižlojanü*. Az itt szereplő *gižijo*, nyilván a malmisi *giži, giži* (= szarapuli *giž, giži*) homokszem (мелчайшая песчинка; l. a 48. és 185. lapokon) szó származéka, mi szerint az egész kifejezés ezt tenné: «homokszembe való (értsd: homoktorlaszba v.) ütközéstől óvj meg!» Alakilag és jelentésben analog vele a nyomban

rákövetkező szólás: *vajižo vajžaskämles* «szekérrúd összeütközéstől (óvj meg)!» s parallel kifejezések az előtte levők is: «botló nyelvtől, botló lábtól (óvj meg)!»

189. számú dalban *pukon-korka* szó szerint «ülő szobán a k» van fordítva. Hogy mi ez az «ülő szoba», megtudjuk Max Buch könyvéből, hol az a 28. lapon fonóka-féle, téli mulató háznak van leírva. Ezen magyarázat után el kell vetnem egészen a dal elejéről adott eddigi értelmezést; minthogy sokkal természetesebben foghatók fel az ottani kérdések mint párbeszéddek a fonóba jövő legény és az őt fogadó leány között. — Zord téli idő van. «*éik, éik* hangon kopog a harkály». «Mért nem jössz be?» — unszolja a *pukon-korká*-ba bejönni vonakodó legényt a leány — «mid van neked (azaz: mit csinálsz, mi czélból vagy) a fagyos famögött; hiszen szakálad, bajuszod csupa ősz a zuzmarától?!» — «Mid van neked (mit csinálsz te) a *pukon-korkában*?!» felel vissza szabódva a legény. Erre illik aztán feleletül: «a j u m s á l ó igen kevés, de vigságukkal teli a ház». stb. M. B.

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 16 01 12 11 016 5